

**Ministerstvo školství,
mládeže
a tělovýchovy**

**Výroční zpráva MŠMT o stavu a rozvoji
výchovně vzdělávací soustavy za rok 2001**

Společná odpovědnost

ÚSTAV PRO INFORMACE VE VZDĚLÁVÁNÍ

A	PODMÍNKY VÝVOJE VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVY	13
A1.	Ekonomické podmínky rozvoje školství	13
A1.1.	Objem výdajů veřejných rozpočtů na školství	13
A1.2.	Výdaje státního rozpočtu a obecních rozpočtů na školství	14
A1.3.	Provozní a kapitálové výdaje	14
A1.4.	Veřejné výdaje na jednotlivé typy a druhy škol	15
A1.5.	Veřejné výdaje na regionální školství	17
A1.6.	Veřejné výdaje na vysoké školy	18
A2.	Pracovní trh a vzdělávací systém	19
A2.1.	Vzdělanostní struktura obyvatelstva a struktura zaměstnanosti	19
A2.2.	Nezaměstnanost a vzdělání	20
A2.3.	Ekonomická hodnota vzdělání	23
A2.4.	Uplatnění absolventů škol na trhu práce	24
A3.	Demografický vývoj	28
A4.	Právní předpisy ve školství	29
A5.	Východiska dalšího rozvoje vzdělávací soustavy	30
B	VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVA V ROCE 2001	35
B1.	Struktura vzdělávací soustavy	35
B2.	Regionální školství	39
B2.1.	Řízení, správa a samospráva v regionálním školství	39
B2.2.	Předškolní vzdělávání	41
B2.3.	Povinná školní docházka	44
B2.4.	Střední školství	49
B2.5.	Speciální školství	65
B2.6.	Vzdělávání příslušníků národnostních menšin v jejich mateřském jazyce	67
B3.	Terciární vzdělávání	70
B3.1.	Vyšší odborné školství	75
B3.2.	Vysoké školství	79
B4.	Školy a školská zařízení pro výchovu mimo vyučování a péči o děti a mládež	87
B4.1.	Péče o děti mimo vyučování	87
B4.2.	Školní stravování a ubytování žáků základních a středních škol	90
B4.3.	Stravování a ubytování studentů vysokých škol	92
B4.4.	Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče	94
	Výchovné poradenství	96
B5.	Pracovníci ve školství	97
B5.1.	Zaměstnanost ve školství	97
B5.2.	Učitelé a ředitelé škol	99
B5.3.	Platy a platová úroveň ve školství	102
B5.4.	Vývoj platů učitelů	104
B5.5.	Učitelé vysokých škol	106
B6.	Financování školství	107
B6.1.	Výdaje na regionální školství	107
B6.2.	Financování vysokých škol	120
B7.	Mezinárodní spolupráce v resortu školství	124
B7.1.	Bilaterální spolupráce	124
B7.2.	Evropská unie	124
B7.3.	Ostatní mnohostranná spolupráce	126
C	REFORMA VEŘEJNÉ SPRÁVY VE ŠKOLSTVÍ	131

PŘEDMLUVA

Vážení přátelé,

už toho bylo mnoho řečeno a napsáno o roli vzdělání v Evropské unii. Vzdělanostní společnost, kterou se snažíme vytvářet, je naprosto klíčovou podmínkou úspěšného začlenění České republiky do rozhodovacích struktur EU. Ale co důležitějšího: bez jejího fungování si nelze představit úspěšné působení všech našich lidí v rámci evropského prostoru.

Tento text píšu ve chvíli, kdy prezident a premiér již podepsali vstupní dohodu s Evropskou unií. Proces, který tím dospěl do své závěrečné fáze, bude velkým přínosem i pro naše vzdělávání. Troufám si dokonce tvrdit, že *především* pro naše vzdělávání. Z mnoha důvodů nemáme moc jiných možností, než stavět právě na vzdělání a na dobré tradici, kterou ovšem musíme dále rozvíjet a přizpůsobovat požadavkům doby. Přesto si myslím, že nebude znít neskromně, když řeknu, že náš tak často kritizovaný školský systém je přes všechny své vady (a ony existují) schopen generovat kvalitní, vyzrálé osobnosti, které mají na startovní čáře slušnou pozici. Jenže spoléhat na současný stav nestačí, musíme růst, a proto potřebujeme celou řadu kvalitativních změn.

Českého školství se v loňském roce nepochybně významně dotkla především reforma veřejné správy. Současný stav přináší všem pedagogickým pracovníkům nejen spoustu nových starostí a úkolů. Mohou jej však chápat také jako výzvu. Výzvu k aktivitě, k realizaci smělých představ o fungování a vnitřním životě školy, výzvu k tomu, aby se jméno jejich školy stalo jakousi značkou. Taková značka totiž může být sama o sobě nejlepším garantem důvěry. Nová situace, ve které se ředitelé a ředitelky a s nimi všichni pedagogové ocitli, nabízí kromě více povinností také více práv.

Přenesení zřizovatelských funkcí na kraje a obce v podstatě neznamená nic jiného než posílení přirozených vazeb. Je samozřejmě mnohem příjemnější a účelnější řešit záležitosti své školy v místě než komunikovat se vzdálenými pražskými úředníky. Do popředí tu totiž vystupuje – proč to neřící – i určitá regionální solidarita. Představte si, s jakým nasazením se asi bude brát za věc školy její bývalý žák nebo alespoň rodák z kraje a srovnajte je se zaujetím úředníka z centra, který stěží ví, kde se ona škola nachází.

Výroční zpráva MŠMT o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy je důležitým podkladem pro rozhodování o všech takových změnách. Nabízí celou řadu velmi zajímavých čísel a faktů, z nichž si lze odnést poučení a která především naznačují budoucí trendy. Tato studie je prostě rukověť všech odborných pracovníků, kteří si chtějí své názory a rozhodnutí formovat na základě tvrdých dat a v souvislostech.

A handwritten signature in blue ink, which appears to be 'Petra Buzková'.

JUDr. Petra Buzková
Ministryně školství, mládeže a tělovýchovy

Předkládaná **Výroční zpráva MŠMT o stavu a rozvoji výchovně vzdělávací soustavy za rok 2001 SPOLEČNÁ ODPOVĚDNOST** navazuje na předchozí čtyři výroční zprávy o stavu a rozvoji výchovně vzdělávací soustavy (Školství v pohybu, Školství na křižovatce, Na prahu změn, Na počátku tisíciletí), které byly publikovány v letech 1996, 1998, 2000, 2002. Předchozí výroční zprávy se zabývaly vývojem školství v České republice po společenských, politických a ekonomických změnách, k nimž došlo od roku 1989, základními tendencemi tohoto vývoje a stavem, ke kterému uvedený vývoj do roku 2000 dospěl. Nová výroční zpráva akcentuje především vývoj v období let 2000–2001, datové podklady však ve většině případů zachycují období od roku 1989, příp. 1991 a 1995, důvodem je snaha o zachování kontinuity údajů. Obsahem výročních zpráv jsou i kapitoly zabývající se aktuálními tématy – postavením české vzdělávací soustavy v mezinárodním srovnání (Školství na křižovatce), českým školstvím v regionálním pohledu (Školství v pohybu), stavem a podmínkami vzdělávání a vzdělávacích aktivit (Na počátku tisíciletí). Do této zprávy byla zařazena tematická kapitola týkající se reformy veřejné správy ve školství, která se celého školství dotkla především v roce 2001.

Hlavním účelem Výroční zprávy o stavu a rozvoji výchovně vzdělávací soustavy je informovat Poslaneckou sněmovnu České republiky a Senát Parlamentu České republiky, vládu České republiky a odbornou i laickou veřejnost o situaci ve školství, o jejím vývoji v uplynulém školním roce, o základních souvislostech vzdělávání s ekonomickým a společenským vývojem a o stavu a podmínkách vzdělávání a vzdělávacích aktivit. Výroční zpráva je členěna do dvou částí.

První část zprávy zabývající se vzdělávací soustavou České republiky popisuje školství v České republice a zachovává do značné míry strukturu předchozích čtyř výročních zpráv. Člení se na dvě kapitoly.

Kapitola A – **Podmínky vývoje vzdělávací soustavy** podává informace o nejvýznamnějších ekonomických, sociálních a demografických souvislostech vývoje školství. Poměrně velká část kapitoly je věnována vztahům vzdělávacího systému a trhu práce, zahrnutý jsou i základní informace o legislativním prostředí ve školství v roce 2001.

Kapitola B – **Vzdělávací soustava v roce 2001** charakterizuje strukturu vzdělávací soustavy, její jednotlivé úrovně a řídicí, správní a samosprávné mechanismy, v jejichž rámci vzdělávací systém funguje. Podrobná analýza je věnována stavu a vývoji jednotlivých součástí vzdělávací soustavy od předškolní výchovy až po vysoké školství. Tato kapitola se zabývá i školskými zařízeními, problematikou zaměstnanosti ve školství, platovým ohodnocením pracovníků, financováním školství, problematikou vědy a výzkumu a mezinárodní spoluprací v resortu školství.

Druhá část zprávy – kapitola C **Reforma veřejné správy ve školství** podává základní informaci o změnách, které proběhly v systému veřejné správy ve školství v roce 2001.

POUŽITÉ ZKRATKY

aj.	a jiné
AMU	Akademie múzických umění
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
AVU	Akademie výtvarných umění
bak.	bakalářský
cca	přibližně
CEDR	Centrální registr dotací resortu
CEEPUS	Central European Exchange Programme for University Studies
CERA	Central European Recognition Area
CERGE	The Center for Economic Research and Graduate Education
CERN	Conseil Européen pour la Recherche Nucléaire (Evropské sdružení pro jaderný výzkum)
č.	číslo
čj.	číslo jednací
ČNR	Česká národní rada
ČR	Česká republika
ČSFR	Česká a Slovenská federativní republika
ČSÚ	Český statistický úřad
ČŠI	Česká školní inspekce
ČVUT	České vysoké učení technické
ČZU	Česká zemědělská univerzita
DD	dětský domov
DDM	dům dětí a mládeže
DM	domov mládeže
DSO	dobrovolné sdružení občanů
EHS	Evropské hospodářské společenství
ENIC	European Nationale Information Centre (Národní informační středisko sítě ENIC)
ES	Evropské společenství
ESA	The European Space Agency (Evropská kosmická agentura)
EU	Evropská unie
EUPRO	4.-5. rámcový program
EUREKA	evropská spolupráce v oblasti aplikovaného a průmyslového výzkumu a vývoje
FO	fyzické osoby
FRVŠ	Fond rozvoje vysokých škol
FTJF	Fakulta technické a jaderné fyziky
G	gymnázium
GA ČR	Grantová agentura České republiky
HDP	hrubý domácí produkt
hod.	hodina
hosp.	hospodářský
ISCED	International Standard Classification of Education
ISS	integrovaná střední škola
JAMU	Janáčkova akademie múzických umění
JKOV	jednotná klasifikace oborů vzdělání
JU	Jihočeská univerzita
Kč	korun českých
KKOV	klasifikace kmenových oborů vzdělání
konz.	konzervatoř
KÚ	krajský úřad
IMHE	Institutional Management of Higher Education
INES	Indicators of Education System

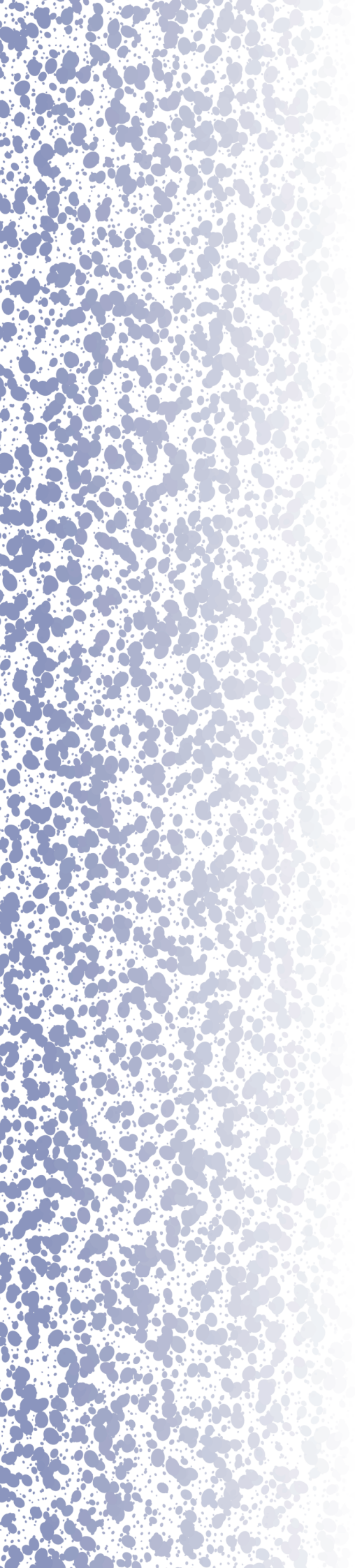

INGO	Inter Non-Governmental Organization
magister., mag.	magisterský
MF	Ministerstvo financí
MFF	Matematicko-fyzikální fakulta
mil.	milion
mld.	miliarda
MO	Ministerstvo obrany
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠ	mateřská škola
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MU	Masarykova univerzita
MV	Ministerstvo vnitra
MVF	Mezinárodní visegrádský fond
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
MZe	Ministerstvo zemědělství
MZLU	Mendelova zemědělská a lesnická univerzita
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
NARIC	National Academic Recognition Information Centre (Národní informační středisko pro akademické uznávání)
NSF	National Science Foundation
COST	(The European Cooperation in the Field of Scientific and Technical Research)
odst.	odstavec
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
OFS	ostatní formy studia
OkÚ	okresní úřad
OSN	Organizace spojených národů
ost.	ostatní
OŠ	odborná škola
OU Ostrava	Ostravská univerzita
OU	odborné učiliště
PISA	Programme for International Student Assessment
písm.	písmeno
PMS	pomaturitní studium
PPP	pedagogicko-psychologická poradna
PrŠ	praktická škola
PS	prezenční studium
PŠD	povinná školní docházka
r.	rok
resp.	respektive
RgŠ	regionální školství
roč.	ročník
Sb.	sbírky
SOŠ	střední odborná škola
SOU	střední odborné učiliště
spec. šk.	speciální školy
sport. šk.	sportovní školy
SPV	středisko praktického vyučování
SRN	Spolková republika Německo
st.	stupeň
stát.	státní
SU	Slezská univerzita
ŠD	školní družina
ŠLP	školní lesní podnik
ŠLS	školní lesní statek
ŠÚ	školský úřad
ŠZS	školní zemědělský statek

t.r.	toho roku
tis.	tisíc
tj.	to jest
TU	Technická univerzita
tzn.	to znamená
U	učiliště
ÚIV	Ústav pro informace ve vzdělávání
UJEP	Univerzita Jana Evangelisty Purkyně
UK	Univerzita Karlova
UNESCO	United Nations educational, Scientific and Cultural Organization
UNICEF	United Nations children ´s Fund
UP	Univerzita Palackého
UPa	Univerzita Pardubice
vč.	včetně
VFU Brno	Veterinární a farmaceutická univerzita
viz	podívej se
VOŠ	vyšší odborná škola
VPS	veřejná pokladní správa
VŠ	vysoká škola
VŠB	Vysoká škola báňská
VŠE	Vysoká škola ekonomická
VŠCHT	Vysoká škola chemicko-technologická
VŠP	Univerzita Hradec Králové (do září 2000 Vysoká škola pedagogická)
VŠUP	Vysoká škola umělecko-průmyslová
VUT	Vysoké učení technické
ZČU	Západočeská univerzita
ZŠ	základní škola
ZUŠ	základní umělecká škola
hvězdička (*)	v tabulce na místě čísla značí, že údaj není k dispozici
ležatá čárka (-)	v tabulce na místě čísla značí, že jev se nevyskytoval
křížek (x)	v tabulce na místě čísla značí, že zápis není možný z logických důvodů

A

PODMÍNKY VÝVOJE VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVY

A PODMÍNKY VÝVOJE VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVY

A1. Ekonomické podmínky rozvoje školství

A1.1. Objem výdajů veřejných rozpočtů na školství

Objem veřejných výdajů na školství je ovlivňován řadou faktorů. Jedním z nejdůležitějších je celkový ekonomický vývoj státu a především celková výše státního rozpočtu. Vzdělávání je financováno z rozpočtu Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy, z rozpočtu dalších ministerstev, která jsou zřizovateli škol, z rozpočtu obcí, DSO a krajských úřadů.

V roce 2001 došlo v České republice v důsledku transformace veřejné a státní správy i ke změně finančních toků ve školství. Proběhla dvojí delimitace – školy se nejprve transformovaly pod okresní úřady a následně pod kraje, a to ve všech krajích, s výjimkou Prahy, ve čtyřech fázích (všechny pražské školy byly delimitovány pod kraj k 1. 1. 2001). Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy zůstala zřizovatelská funkce u 72 škol a školských zařízení, především speciálních škol, výchovných a diagnostických ústavů. Spolu s těmito změnami byly prováděny i změny ve způsobu přidělování finančních prostředků pomocí rozpočtových opatření a transferů z MŠMT. V roce 2001 se uskutečnil také

převod zemědělského učňovského školství z působnosti Ministerstva zemědělství na kraje.

Veřejné výdaje na školství vykazovaly rostoucí tendenci v první polovině devadesátých let. V období 1991–1996 vzrostl podíl veřejných výdajů na školství na hrubém domácím produktu z 4,2 % na 5,2 % (v absolutní výši vzrostly tyto výdaje 2,6 násobně). Restriktivní opatření v letech 1997 a 1998 (tzv. „úsporné balíčky“) se pochopitelně odrazila i ve školství snížením celkového objemu finančních prostředků jak v běžných cenách, tak dokonce i ve stálých cenách. Podíl prostředků vynakládaných na školství poklesl na 4,7 % hrubého domácího produktu v roce 1997 a v roce 1998 tento podíl činil dokonce pouze 4,4 %. V roce 1999 se úroveň výdajů na školství vzhledem k hrubému domácímu produktu dostala téměř na úroveň roku 1997, tedy na 4,6 %, v roce 2000 došlo k mírnému poklesu na 4,4 %. V roce 2001 podíl prostředků vynakládaných na školství vzrostl na 4,5 % hrubého domácího produktu.

V roce 2001 se absolutní objem veřejných výdajů na školství oproti předchozímu roku zvýšil o 8,3 mld. Kč. Veřejné výdaje na školství byly kryty výdaji ze státního rozpočtu, rozpočtu obcí,

Tabulka 1: Vývoj hrubého domácího produktu (HDP), veřejných výdajů a veřejných výdajů na školství v letech 1991–2001 (v mld. Kč běžných cen)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001 ²⁾
Hrubý domácí produkt¹⁾	753,8	842,6	1 020,3	1 182,8	1 381,0	1 567,0	1 679,9	1 839,1	1 902,3	1 984,8	2 157,8
Veřejné výdaje celkem (SR + MR)	*	*	447,1	492,2	565,1	655,5	676,5	727,1	773,3	825,0	900,1
Výdaje státního rozpočtu (SR) celkem	170,0	219,4	356,9	380,1	432,7	484,4	524,7	566,7	596,9	632,3	693,9
Výdaje místních rozpočtů (MR) celkem	*	*	90,2	112,1	132,3	171,1	151,8	160,3	176,4	192,7	206,2
Veřejné výdaje na školství celkem³⁾	31,9	39,2	53,6	63,2	71,9	81,7	78,9	80,3	86,8	87,8	96,1
Veřejné výdaje na školství v % HDP	4,2 %	4,7 %	5,3 %	5,3 %	5,2 %	5,2 %	4,7 %	4,4 %	4,6 %	4,4 %	4,5 %
Veřejné výdaje na školství v % (SR + MR)	x	x	12,0 %	12,8 %	12,7 %	12,5 %	11,7 %	11,1 %	11,2 %	10,6 %	10,7 %
v tom:											
výdaje státního rozpočtu na školství	17,2	29,2	42,5	51,1	58,2	65,6	65,2	66,4	72,3	73,5	64,8
v % SR	10,1 %	13,3 %	11,9 %	13,4 %	13,4 %	13,5 %	12,4 %	11,7 %	12,1 %	11,6 %	9,3 %
v % HDP	2,3 %	3,5 %	4,2 %	4,3 %	4,2 %	4,2 %	3,9 %	3,6 %	3,8 %	3,7 %	3,0 %
z toho: výdaje na soc. a zdr. zabezpečení ⁴⁾	x	x	7	9,1	10,5	11,8	12,3	12,6	14,0	14,2	15,6
v % HDP	x	x	0,7 %	0,8 %	0,8 %	0,8 %	0,7 %	0,7 %	0,7 %	0,7 %	0,7 %
z toho: výdaje na mzdy	*	*	*	*	*	35,1	36,0	36,1	40,4	41,1	45,1
v % HDP	x	x	x	x	x	2,2 %	2,1 %	2,0 %	2,1 %	2,1 %	2,1 %
v % z běžných veřejných výdajů na školství	x	x	x	x	x	43,0 %	45,7 %	44,9 %	46,5 %	46,8 %	46,9 %
výdaje z rozpočtu obcí a DSO; KÚ	14,7	10,0	11,1	12,1	13,7	16,1	13,7	13,9	14,5	14,3	31,4
v % MR	x	x	12,3 %	10,8 %	10,4 %	9,4 %	9,0 %	8,7 %	8,2 %	7,4 %	15,2 %
v % HDP	2,0 %	1,2 %	1,1 %	1,0 %	1,0 %	1,0 %	0,8 %	0,8 %	0,8 %	0,7 %	1,5 %

Poznámky:

¹⁾ Výše HDP je v letech 1991–2001 zpětně přepočtena podle metodiky zveřejňované ČSÚ.

²⁾ Vzhledem k transformaci veřejné správy došlo v roce 2001 ke změně finančních toků – údaje jednotlivých rozpočtových kapitol nelze v časové řadě porovnávat.

³⁾ Změna metodiky propočtu výdajů na sociální a zdravotní zabezpečení v roce 2001 byla promítnuta do celé časové řady.

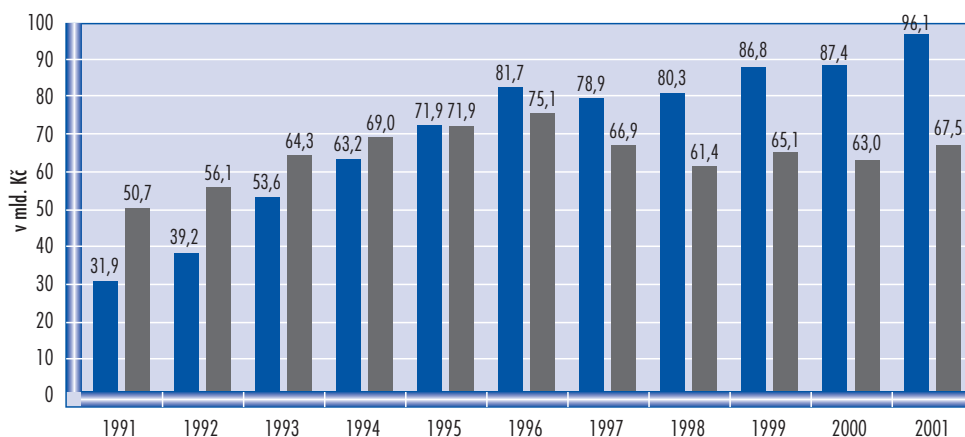
⁴⁾ Údaj zahrnuje výdaje kapitoly MŠMT (vč. transferů na KÚ a magistráty), OkÚ, Mze a MO

Zdroj: Státní závěrečné účty České republiky 1991 - 2001, Závěrečné účty kapitol 333-MŠMT, 700-Obce a DSO, Krajské úřady, 380-Okresní úřady, 329-Mze, 335-MZ, 307-MO, ČSÚ-Statistické ročenky ČR, databáze ÚIV

Obrázek 1:

Vývoj veřejných výdajů na školství
v letech 1991–2001 (v mld. Kč
a stálých cen roku 1995)

■ Výdaje na školství v běžných cenách
■ Výdaje na školství v stálých cenách

Poznámka: Nárůst výdajů v roce 1993 je způsoben zavedením povinných plateb sociálního a zdravotního pojištění
Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1993–2000, ÚIV

DSO a krajských úřadů a okresních úřadů. Vzhledem k transformaci veřejné správy došlo ke změně finančních toků ve školství a údaje jednotlivých rozpočtových kapitol nelze v časové řadě srovnávat.

Pro porovnání celkové výše veřejných výdajů na školství jsou podstatné údaje přepočtené na stálé ceny, tedy se započteným vlivem inflace. Výše výdajů ve stálých cenách roku 1995 se v roce 2001 dostala mírně nad úroveň roku 1999, a to na hodnotu 67,5 mld. Kč (96,1 mld. Kč v běžných cenách). Oproti roku 1996, kdy byly výdaje na školství ve stálých cenách roku 1995 nejvyšší, to znamená pokles o 10 %.

A1.2. Výdaje státního rozpočtu a obecních rozpočtů na školství

Podíl výdajů rozpočtů jednotlivých ministerstev a rozpočtů obcí se v průběhu let měnil a do roku 1995 závisel především na systému financování školství. Po delimitaci škol Ministerstva zdravotnictví a Ministerstva hospodářství pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v roce 1996 byly poskytovány čtyři pětiny veřejných výdajů na školství prostřednictvím kapitoly 333-MŠMT státního rozpočtu. Podíl od roku 1996 neustále rostl (84 % v roce 2000) a tento postupný nárůst souvisel především s dlouhodobě klesajícím podílem běžných provozních výdajů a prakticky stagnujícím podílem kapitálových výdajů (tyto výdaje hradil zřizova-

tel). V roce 2001 došlo společně se změnou zřizovatelských kompetencí ke změně finančních toků. Část výdajů, které byly dříve vynakládány z rozpočtu MŠMT, se přesunula do výdajů rozpočtové kapitoly 700-Obce a DSO; krajské úřady a na přechodnou dobu (od začátku až po delimitaci škol a školských zařízení pod kraje) i do výdajů rozpočtové kapitoly 380-Okresní úřady. Z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT byly hrazeny přímé náklady škol a školských zařízení (mzdové náklady, náklady na učební pomůcky hrazené státem ze zákona) zřizovaných obcemi a krajskými úřady. Z tohoto důvodu poklesl i podíl veřejných výdajů na školství prostřednictvím kapitoly 333-MŠMT státního rozpočtu na 67,4 %. Výdaje na školství z místních rozpočtů tvořily v roce 2001 celkem 32,6 %.

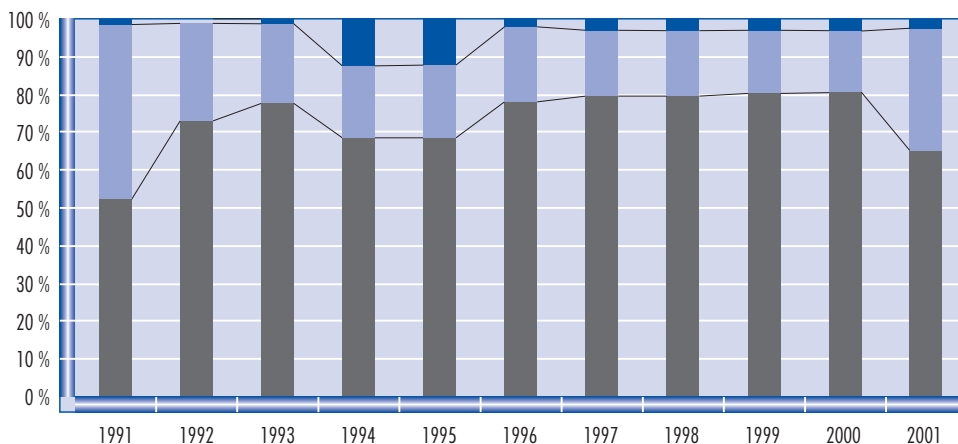
A1.3. Provozní a kapitálové výdaje

V období od roku 1997 tvořily většinu veřejných výdajů na školství (bez výdajů silových resortů) výdaje osobní, tedy výdaje na mzdové prostředky, sociální a zdravotní pojištění. Absolutní výše těchto výdajů vzrostla od roku 1997 do roku 2001 o 12 mld. Kč, tedy o 2 procentní body (z 61 % na 63 %). Naopak výše ostatních běžných výdajů (bez mzdových prostředků) prakticky stagnovala, pohybovala se kolem 25 mld. Kč, jejich podíl dokonce klesl (z 30 % výdajů v roce 1997 na 27 % výdajů v roce 2001). Nedíl-

Obrázek 2:

Vývoj struktury veřejných výdajů
na školství podle zdrojů
v letech 1991–2001
(v % celkového objemu
veřejných výdajů na školství)

■ Rozpočet MŠMT
■ Rozpočty obcí
■ Rozpočty ostatních resortů

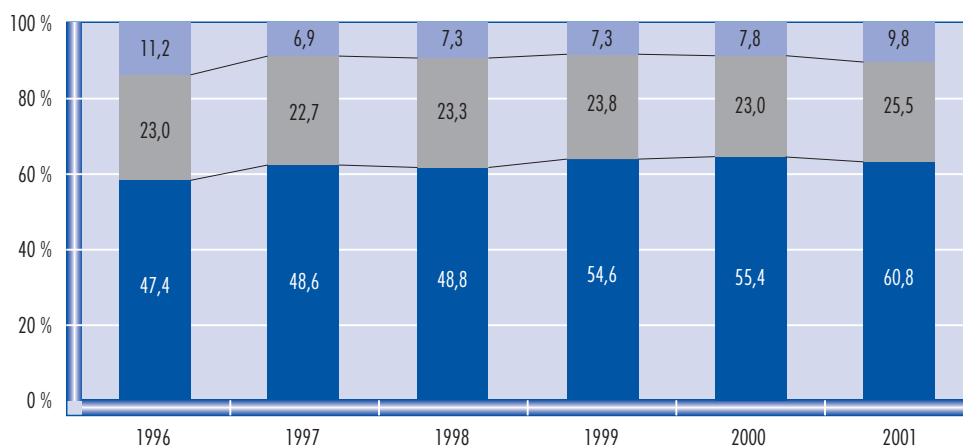

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1993–2000, ÚIV

Obrázek 3:

Vývoj výše a struktury výdajů na školství v letech 1996–2000 podle druhu výdajů (v mld. běžných cen)

- Osobní výdaje
- Běžné výdaje (bez osobních)
- Kapitálové výdaje

Poznámka: Zahrnuti jsou pouze výdaje Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, obcí a Ministerstva zemědělství

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1993–2000, ÚIV

nou součástí ostatních běžných výdajů v roce 2001 jsou provozní výdaje, výdaje na státní informační politiku, výdaje na výzkum a vývoj a výdaje na účelově financované programy.

V důsledku restriktivních opatření v roce 1997, kdy se snižovaly především výdaje na investice, se podíl kapitálových výdajů od roku 1997 pohyboval okolo hranice 9 % (10 % v roce 2001). Jejich absolutní výše od roku 1997 vzrostla o 2,9 mld. Kč. V roce 2001 zahrnují kapitálové výdaje především investice, které vycházejí z programů na pořízování a reprodukci majetku a kapitálové výdaje na vědu a výzkum.

A1.4. Veřejné výdaje na jednotlivé typy a druhy škol

Podíl výdajů na jednotlivé typy a druhy škol závisí především na změnách, kterými ve sledovaném období vzdělávací soustava prošla. Největší změny ve struktuře výdajů nastaly na přelomu roku 1995 a 1996 v důsledku zavedení povinné devítileté školní docházky na základní školy. V tomto roce se skokově zvýšil podíl výdajů na základní školy (které zaznamenaly nárůst žáků o jeden postupový ročník) a naopak se snížil podíl výdajů na střední školství (tam naopak jeden postupový ročník chyběl). Vyšší dynamika nárůstu výdajů veřejných vysokých škol byla způsobena

především jejich pozvolným kvantitativním rozvojem a kompenzační stagnace výdajů na tyto školy v první polovině devadesátých let.

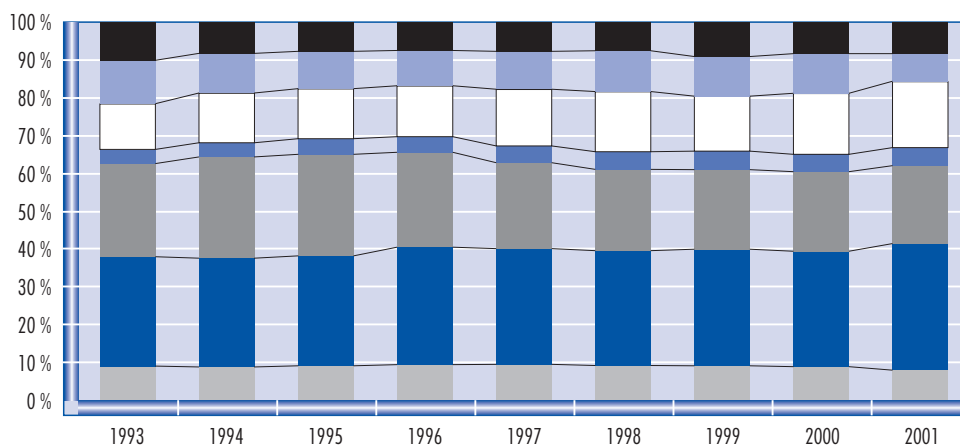
V posledních pěti letech (tedy v období 1997–2001) se stabilizoval podíl veřejných výdajů na gymnázia (4,5 %), střední odborné školy včetně vyšších odborných škol (9 %), základní umělecké školy (2 %) a speciální školy (5 %). Mírně klesl podíl výdajů na mateřské školy (z 9,3 % v roce 1997 na 8,5 % v roce 2001), příčinou byl snižující se počet dětí v předškolních zařízeních v důsledku klesající demografické křivky. K postupnému snižování podílu výdajů došlo také u středních odborných učilišť (z 9,3 % v roce 1997 na 7,8 % v roce 2001), důvodem je snížení počtu žáků. Podíl výdajů na stravování a ubytování zaznamenal v roce 2001 největší meziroční pokles (stravování o 1,7 %, ubytování o téměř o 1 %). Navýšení podílu výdajů vykázaly základní školy (z 31 % v roce 1997 na 32 % v roce 2001). K navýšení podílů celkových výdajů došlo také u vysokých škol (15 % v roce 1997 a 17 % v roce 2001).

Jednotkové výdaje na žáka/studenta charakterizují finanční náročnost vzdělávání jednoho žáka/studenta. Pro srovnání výše těchto nákladů v časové řadě je vhodnější neporovnávat tyto

Obrázek 4:

Vývoj struktury výdajů veřejných rozpočtů na vzdělávání v letech 1993–2001 podle typu škol a školských zařízení (v %)

- Mateřské školy
- Základní školy
- Střední školy (včetně VOŠ)
- Speciální školy
- Vysoké školy
- Ubytování a stravování
- Ostatní

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1993–2000, ÚIV

Tabulka 2: Vývoj jednotkových výdajů na žáka (studenta) podle jednotlivých typů a druhů škol v letech 1997–2001 (v Kč stálých cen roku 1995)

	1997	1998	1999	2000	2001
Mateřské školy	19 242	17 586	19 053	19 098	19 583
Základní školy a školní družiny	16 589	15 383	16 754	16 875	17 946
Gymnázia	21 213	19 099	20 221	19 309	20 373
Střední odborné školy a VOŠ	27 208	23 195	25 140	23 991	24 522
Střední odborná učiliště	22 623	21 778	23 054	21 310	22 931
Speciální školy	38 805	36 517	40 691	39 833	41 955
Vysoké školy vč. kolejí a menz	56 870	52 025	52 134	51 032	50 988
index spotřebitelských cen (rok 1995 = 100)	117,5	129,9	132,8	133,6	142,4
meziroční inflace	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %	4,7 %

Poznámka:

Metodika použitá pro výpočty výdajů na žáka/studenta

- počet žáků/studentů ve školním roce = počet žáků denního (resp. prezenčního) studia + 1/3 počtu žáků/studentů ostatních forem studia (resp. studia distančního a kombinovaného),
- přepočtený počet žáků/studentů v kalendářním roce = 2/3 počtu žáků/studentů ve školním roce, který v daném kalendářním roce končí + 1/3 počtu žáků/studentů ve školním roce, který v daném kalendářním roce začíná,
- celkové výdaje na školství = běžné (neinvestiční) výdaje z rozpočtů MŠMT, obcí a KÚ, OkÚ, Mze, MO

Zdroj: Státní závěrečné účty České republiky 1997–2001; Závěrečné účty kapitol 333–MŠMT, 700–Obce a DSO; Krajské úřady, 380–Okresní úřady, 329–Mze, 307–MO, 335–MZ, ČSÚ – Statistické ročenky ČR, databáze ÚIV

údaje v absolutní výši, ale v přepočtu na stálé ceny. Ve srovnání s rokem 2000 jednotkové výdaje na žáka/studenta v roce 2001 ve všech oblastech vzdělávání, kromě vysokých škol, zaznamenaly nárůst. U vysokých škol se opětovně v roce 2001 snížily výdaje na studenta, v porovnání s rokem 1997 jde o pokles 11,5 %. Příčinou je nárůst počtu vysokoškolských studentů, který není kompenzován odpovídající výši finančních prostředků. Na úrovni roku 1997 se nedostaly ani střední odborné školy a VOŠ (nižší o 11 %) a gymnázia (nižší o 4 %).

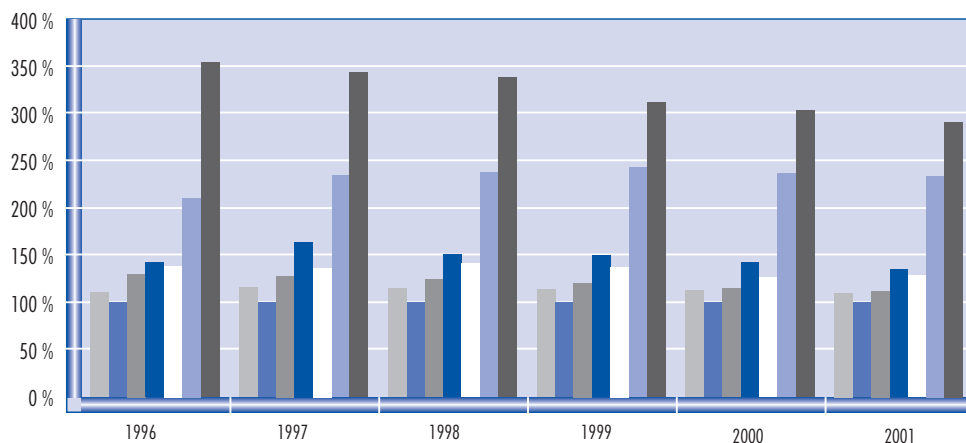
Nejnižší jednotkové výdaje na žáka byly v roce 2001 na základních školách. Vzhledem k tomu, že se jedná o povinnou školní docházku, jeví se úroveň těchto výdajů vhodná jako srovnávací měřítko výdajů na žáka/studenta na ostatních vzdělávacích úrovních. Ve srovnání s výdaji na žáka základní školy, výdaje na předškolní výchovu byly v roce 2001 o 9 % vyšší (pokles

od roku 1997 o 7 procentních bodů). Žák gymnázia „stojí“ veřejné rozpočty pouze o 14 % více než žák základní školy (pokles o 14 procentních bodů oproti roku 1997). Vzdělávání jednoho žáka na středním odborném učilišti je o 28 % dražší (pokles vzhledem k roku 1997 o 9 procentních bodů) a vzdělávání žáka střední odborné školy, včetně vyšší odborné školy, je o 37 % dražší (pokles od roku 1997 o 27 procentních bodů) než docházka žáka do základní školy. V rámci regionálního školství je pochopitelně nejdražší vzdělávání žáků na speciální škole – o 34 % vyšší náklady na vzdělávání než na základní škole (stejná úroveň jako v roce 1997). Výše těchto nákladů je způsobena především speciálními vzdělávacími potřebami žáků a dodatečnými náklady. Student vysoké školy stojí stát o 84 % více než žák základní školy (v roce 1997 byl tento podíl o 59 procentních bodů vyšší).

Obrázek 5:

Poměry jednotkových výdajů na žáka/studenta v letech 1996–2001 vůči ZŠ (jednotkové výdaje na žáka ZŠ = 100 %)

- Mateřské školy
- Základní školy a školní družiny
- Gymnázia
- Střední odborné školy a VOŠ
- Střední odborná učiliště
- Speciální školy
- Vysoké školy vč. kolejí a menz

Poznámka: Jednotkové výdaje na žáka jsou počítány z celkového objemu běžných výdajů

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1993–2000, ÚIV

Tabulka 3: Výdaje na regionální školství v letech 1997–2001 (v mld. Kč běžných cen)

	1997	1998	1999	2000	2001
Výdaje na regionální školství celkem	63,1	63,6	68,8	68,1	73,9
v tom: běžné výdaje	58,0	58,4	63,4	62,7	67,4
kapitálové výdaje	5,1	5,3	5,4	5,4	6,5
v tom: běžné výdaje v %	92,0 %	91,7 %	92,1 %	92,1 %	91,1 %
kapitálové výdaje v %	8,0 %	8,3 %	7,9 %	7,9 %	8,9 %
Podíl výdajů na RgŠ na celkových výdajích na školství z rozpočtu MŠMT a obcí a podíl na HDP					
výdaje na školství celkem ¹⁾ v mld. Kč	76,5	77,9	84,2	84,6	94,6
podíl výdajů na RgŠ na celk. výd.v %	82,5 %	81,7 %	81,7 %	80,5 %	79,2 %
HDP ²⁾ v běžných cenách v mld. Kč	1 679,9	1 839,1	1 902,3	1 984,8	2 157,8
výdaje na RgŠ v % HDP	3,8 %	3,5 %	3,6 %	3,4 %	3,4 %

Poznámky:

¹⁾ Do roku 2000, celkové výdaje kapitoly 333–MŠMT a kapitoly 700–obce a DSO (část vzdělávání). Od roku 2001, v rámci delimitací, i výdaje příslušných rozpočtů krajských úřadů a kapitoly 380–OkÚ.

²⁾ Výše HDP je zpětně přepočtena podle metodiky zveřejňované ČSÚ.

Zdroj: Závěrečné účty kapitol 333–MŠMT a 700–Obce a DSO; Krajské úřady a kapitola 380–Okresní úřady, 329–MZe, ČSÚ – Statistické ročenky ČR.

A1.5. Veřejné výdaje na regionální školství

Jak již bylo uvedeno v předcházejících kapitolách, v roce 1997 došlo k výrazné změně rozpočtové skladby, která rozšířila funkční třídění a umožnila podrobnější členění údajů o výdajích škol a školských zařízení (ve skupině 3 služby pro obyvatelstvo, v odvětvích 31 a 32, které jsou určeny pro vzdělávání, bylo zavedeno pro podrobnější třídění peněžních operací několik nových paragrafů – například základní školy byly v rozpočtové skladbě platné do roku 1996 vykazovány včetně školních družin a klubů v jednom paragrafu 4002, v nové rozpočtové skladbě jsou pro ně zavedeny samostatné paragrafy).

V roce 2001 v důsledku transformace státní správy a samosprávy se změnily i finanční toky ve školství. Přímé výdaje na školy a školská zařízení zřizovaná obcemi byly poskytovány z rozpočtové kapitoly 333–MŠMT prostřednictvím rozpočtových opatření kapitole 380–Okresní úřady. Totéž platilo o školách,

pro něž fungoval v jednotlivých obdobích okresní úřad jako správní úřad (do té doby, než byly delimitovány pod kraje). Školám, které byly delimitovány pod kraje, byly poskytnuty finanční prostředky prostřednictvím transferů do rozpočtové kapitoly 700–Obce a DSO; krajské úřady. **Výdaje na regionální školství**, tedy na vzdělávání až do úrovně vyššího odborného vzdělávání (včetně předškolní výchovy) a na školská zařízení, tvořily v roce 2001 v souhrnu 79 % veřejných výdajů na školství. Celkové prostředky vynaložené na regionální školství vzrostly od roku 1997 z 63,1 mld. na 73,9 mld. Kč v roce 2001 (nárůst o 17,2 %). Podíl těchto výdajů na HDP poklesl od roku 1997 z 3,8 % na 3,4 %.

Běžné výdaje na regionální školství (včetně mzdových výdajů a výdajů na sociální a zdravotní pojištění) vzrostly od roku 1997 o 9,4 mld. Kč (16 %) a činily v roce 2001 67,4 mld. Kč.

Od roku 1997, kdy se ve financování školství odrazila restriktivní opatření tzv. „balíčky“, se stabilizoval podíl běžných výdajů

Tabulka 4: Výdaje na vysoké školy z rozpočtu kapitoly 333 MŠMT v letech 1997–2001 (v mil. běžných cen)

	1997	1998	1999	2000	2001
Výdaje na vysoké školy celkem	11 131	11 944	12 748	13 250	15 163
v tom: běžné výdaje	9 749	10 358	11 212	11 395	12 875
z toho: osobní náklady ¹⁾	6 125	6 114	7 377	7 748	8 389
kapitálové výdaje	1 382	1 586	1 536	1 855	2 288
v tom: běžné výdaje v %	87,6 %	86,7 %	87,9 %	86,0 %	84,9 %
z toho: osobní náklady ¹⁾	62,8 %	59,0 %	65,8 %	58,5 %	55,3 %
kapitálové výdaje v %	12,4 %	13,3 %	12,1 %	14,0 %	15,1 %
Podíl výdajů na vysoké školy z celkových výdajů na školství, z rozpočtu kapitoly 333–MŠMT a podíl na HDP					
Podíl výdajů na VŠ z kapitoly 333–MŠMT v %	17,7 %	18,7 %	18,3 %	18,8 %	37,3 %
Podíl výdajů na VŠ z celkových veřejných výdajů na školství v %	14,1 %	14,9 %	14,7 %	15,1 %	15,8 %
Podíl výdajů na VŠ v % HDP	0,7 %	0,6 %	0,7 %	0,7 %	0,7 %

Poznámky:

Výše HDP je zpětně přepočtena podle metodiky zveřejňované ČSÚ.

¹⁾ Osobní náklady = mzdové náklady, náklady na sociální a zdravotní pojištění.

Zdroj: Výkaz zisků a ztrát (Výsledovka Úč ROPO 4–02) vysokých škol

Tabulka 5: Neinvestiční dotace jednotlivých veřejných vysokých škol v roce 2001 (v mil. běžných cen)

Vysoká škola	Neinvestiční dotace poskytnuté veřejným vysokým školám z kapitoly 333-MŠMT							Neinvestiční dotace z jiných zdrojů ²⁾
	výdaje na vzdělávání	výdaje na vědu a výzkum	výdaje na koleje a menzy	mezinárodní spolupráce ve vzdělávání a výzkumu	rozvojová zahraniční pomoc	ostatní neinvestiční výdaje ¹⁾	celkem	
Akademie múzických umění v Praze	177,5	4,5	2,9	1,2	0,1	0,0	186,2	0,0
Akademie výtvarných umění v Praze	41,9	2,7	0,1	0,4	0,0	0,0	45,1	0,3
Česká zemědělská univerzita v Praze	376,3	48,5	29,6	5,2	8,0	0,0	467,7	31,1
České vysoké učení technické v Praze	940,7	429,3	92,2	21,0	15,1	0,0	1 498,2	160,4
Janáčkova akademie múzických umění v Brně	77,0	1,3	2,2	1,6	0,0	0,0	82,2	0,7
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích	275,2	99,4	22,5	3,8	1,2	0,0	402,2	12,0
Masarykova univerzita v Brně	793,7	261,0	52,3	15,9	5,0	0,4	1 128,3	70,4
Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně	314,5	91,2	32,5	3,9	2,3	0,0	444,4	23,1
Ostravská univerzita v Ostravě	209,5	17,8	9,8	3,9	0,0	0,0	241,0	8,5
Slezská univerzita v Opavě	119,6	12,4	15,6	2,6	0,0	0,0	150,2	6,3
Technická univerzita v Liberci	227,1	57,6	36,6	1,1	1,2	0,0	323,7	13,5
Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem	213,3	3,4	17,5	1,3	3,0	0	238,5	1,7
Univerzita Karlova v Praze	1 754,6	857,7	132,3	51,7	32,8	1	2 830,3	205,6
Univerzita Palackého v Olomouci	525,0	138,3	44,0	10,4	0,7	4,8	723,2	48,0
Univerzita Pardubice	214,4	57,1	17,1	1,5	0,1	0,0	290,2	19,2
Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně	163,7	24,4	7,9	0,0	0,2	0,0	196,1	10,5
Veterinární a farmaceutická univerzita Brno	191,5	17,6	3,4	0,0	1,0	0,0	213,5	4,4
Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava	572,4	130,8	45,1	5,5	0,4	0,0	754,2	60,0
Vysoká škola ekonomická v Praze	436,6	49,7	39,7	5,8	3,7	0,0	535,6	26,9
Vysoká škola chemicko-technologická v Praze	257,7	261,5	47,8	4,0	2,0	0,0	573,1	54,5
Univerzita Hradec Králové	144,3	3,4	10,4	1,7	0,2	0,0	159,9	10,6
Vysoká škola umělecko-průmyslová v Praze	58,3	0,0	0,9	1,6	0,0	0,0	60,8	1,5
Vysoké učení technické v Brně	697,3	211,3	82,4	7,4	1,7	0,0	1 000,0	58,0
Západočeská univerzita v Plzni	391,3	84,8	38,0	9,3	0,7	2,0	526,0	8,2
Celkem	9 173,4	2 865,8	783,0	160,8	79,6	8,3	13 070,8	835,5

Poznámky:

Institut restaurování a konzervačních technik Litomyšl, o.p.s. jako jediná soukromá VŠ, dostal neinvestiční dotaci z kapitoly 333-MŠMT na výdaje na vědu a výzkum ve výši 7 168 tis. Kč

¹⁾ Ostatní neinvestiční výdaje = výdaje na protidrogovou politiku a záležitosti vzdělávání jinde nespecifikované.

²⁾ Neinvestiční dotace z jiných zdrojů = výdaje na vědu a výzkum grantové agentury, výdaje na vědu a výzkum z jiných zdrojů a neinvestiční dotace z územních orgánů a ze zahraničí.

Zdroj: MŠMT (CEDR - Centrální registr dotací resortu MŠMT za rok 2001), Výkaz zisků a ztrát (Výsledovka Úč ROPO 4 - 02) vysokých škol

včetně mzdových (91 % v roce 2001, tj. 67,4 mld. Kč) i podíl kapitálových výdajů (9 % v roce 2001, tj. 6,5 mld. Kč).

A1.6. Veřejné výdaje na vysoké školy

Veřejné výdaje na vysoké školy (tedy výdaje z rozpočtové kapitoly 333-MŠMT) vzrostly od roku 1997 z 11 mld. Kč na 15 mld. Kč v roce 2001 (celkový nárůst činil 36,2 %). Podíl výdajů na veřejné vysoké školy z celkového objemu výdajů kapitoly 333-MŠMT byl v roce 2001 nejvyšší za celé sledované období, a to o 37,3 %, což je nárůst o 19,6 procentního bodu a oproti roku 2000 o 18,5 procentního bodu. K změně podílů výdajů došlo změnou finančních toků ve školství v důsledku transformace státní správy a samosprávy. Podíl veřejných výdajů na vysoké školy z kapitoly 333-MŠMT se v posledním roce mírně zvýšil na 0,70 % hrubého domácího produktu. Podíl veřejných výdajů na vysoké školy,

včetně vysokých škol Ministerstva obrany, činil 0,76 % hrubého domácího produktu.

Rok 2001 znamenal nejen navýšení běžných výdajů na vysoké školy (nárůst o 32 % od roku 1997, meziroční nárůst oproti roku 2000 o 13 %), ale i výdajů kapitálových (o 66 % od roku 1997, meziroční nárůst oproti roku 2000 byl dokonce 23 %). Velký nárůst byl zaznamenán v případě osobních nákladů (tedy nákladů mzdových a nákladů na sociální a zdravotní pojištění), a to o 37 % od roku 1997.

Vysoké školy kromě výdajů z rozpočtu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy získávají prostředky i z jiných zdrojů. V roce 2001 obdržely provozní dotace na vědu a výzkum z Grantové agentury ve výši 489 mil. Kč, dotace na vědu a výzkum z jiných zdrojů ve výši 121 mil. Kč a provozní dotace z rozpočtů územních orgánů a ze zahraničí ve výši 226 mil. Kč.

A2. Pracovní trh a vzdělávací systém

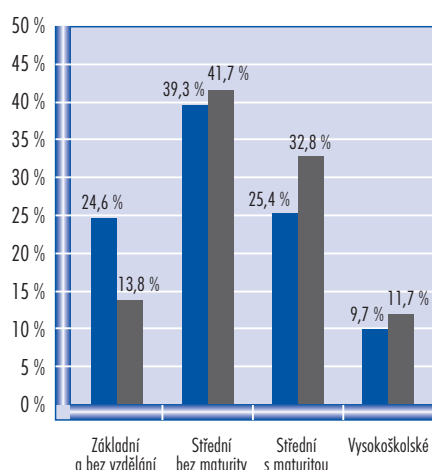
A2.1. Vzdělanostní struktura obyvatelstva a struktura zaměstnanosti

Vzdělanost populace odráží kvalitu lidských zdrojů a rozvojový potenciál dané země a významným způsobem tak ovlivňuje její způsobilost uspět v mezinárodní konkurenci – jak z hlediska ekonomického, tak sociálně-kulturního. Vzdělanostní struktura se však mění jen pomalu, neboť příliv nových absolventů škol – tzn. mladých lidí – se v ukazatelích za celkovou populaci projevuje pozvolna. Struktura vzdělání v populaci tak stále zůstává pod vlivem starších věkových ročníků, kde je výrazně vyšší podíl osob s nejnižším vzděláním. Přesto jsou ve vzdělanostní struktuře české populace jasně patrné pozitivní změny: oproti roku 1991 podstatně vzrostl podíl obyvatel se středním vzděláním (zejména na maturitní úrovni) a výrazně se snížilo zastoupení osob s nejnižším základním vzděláním, i když to je spojeno zejména s úbytkem nejstarších věkových ročníků v populaci. Co se týče vysokoškolského vzdělání, i zde se již, i když zatím pouze mírně, projevil nárůst participace mladých lidí na vysokoškolském vzdělávání.

Obrázek 6:

Struktura obyvatel ve věku 25–64 let podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1991 a 2001 (v %)

■ 1991
■ 2001

Zdroj: ČSÚ

Vývoj vzdělanostní struktury dospělé populace do značné míry odráží i změny struktury zaměstnanosti podle dosaženého vzdělání. Vývoj struktury zaměstnanosti podle vzdělání probíhá od roku 1989 ve smyslu dvou základních tendencí. Jednak je to postupné zvyšování středně a vysoce kvalifikované pracovní síly se středním a vysokoškolským vzděláním a jednak snižující se zastoupení méně kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovníků s nematuritním středním a základním vzděláním. Během posledních let došlo k výraznému úbytku zaměstnaných se základním vzděláním nebo bez vzdělání (z 13,4 % v roce 1993 na 8,7 % v roce 2001) a naproti tomu stoupl počet osob se středním vzděláním ukončeným maturitou (z 30,4 % na 35,9 % v těch samých letech). Co se týče pracovníků s terciárním vzděláním, růst v této kategorii je jen velmi pozvolný (z 10,6 % na 13 % mezi lety 1993 a 2001), což způsobuje, že zastoupení nejvíce kvalifikované části pracovní síly je u nás v mezinárodním kontextu stále nízké¹. Nízký podíl pracovníků s terciárním vzděláním v českých zemích vychází z celkově nižšího podílu terciárně vzdělaných osob v populaci, který opět ovlivňuje několik faktorů: relativně vyšší koncentrace odborné vzdělávací složky na nižší vzdělávací stupně, tzn. na střední školy oproti ostatním zemím: odborné vzdělávání, které je v ostatních zemích zpravidla realizováno na terciární úrovni, probíhá u nás na středních odborných školách. Vstupuje sem i časový faktor: v datech za celkovou populaci se ještě nedaří plně projevovat nárůst počtu studentů terciární úrovně (vysoké školy i vyšší odborné školy), který je v posledních letech u nás zřetelný. Svůj podíl má i stále nízké zastoupení terciárních programů typu ISCED97 5B, tzn. prakticky zaměřených vzdělávacích programů.

Transformaci českého hospodářství a s ním spojené rozsáhlé společensko-ekonomické změny reflektuje vývoj struktury zaměstnanosti. Od roku 1990 se významně snížil podíl zaměstnaných v primárním sektoru, který v současné době reprezentuje pouze necelých 7 % pracujících. Naopak podstatně vzrostla zaměstnanost v sektoru terciárním a ještě více kvartérním. Kvalifikačně nejnáročnější kvartérní sektor dnes zaměstnává téměř jednu třetinu všech pracujících (v roce 1989 to bylo jen 23 %) a jeho zastoupení ve struktuře české ekonomiky se nadále zvy-

Tabulka 6: Vývoj struktury zaměstnaných podle dosaženého vzdělání v letech 1991 a 1995 až 2001 (v % z celkového počtu zaměstnaných)

Nejvyšší dosažené vzdělání	1991	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Základní a bez školního vzdělání	14,7 %	11,5 %	10,6 %	9,7 %	9,5 %	8,6 %	8,8 %	8,7 %
Střední bez maturity	46,3 %	45,3 %	46,0 %	46,1 %	45,6 %	44,9 %	43,5 %	42,3 %
Střední s maturitou	28,4 %	32,4 %	32,7 %	33,2 %	33,9 %	34,9 %	35,1 %	35,9 %
Vysokoškolské, vyšší odborné	10,6 %	10,8 %	10,7 %	11,0 %	11,0 %	11,6 %	12,6 %	13,0 %
Celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

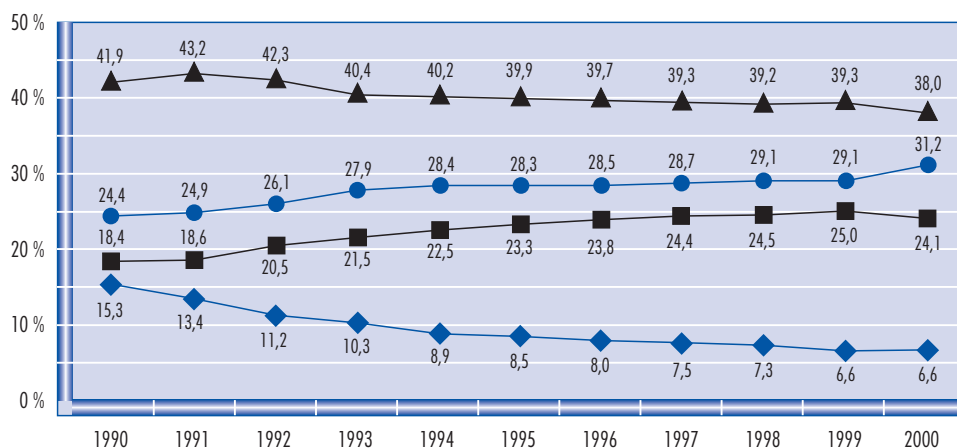
Zdroj: ČSÚ - Výběrová šetření pracovních sil

¹ Podíl osob ve věku 25–64 let, které dosáhly terciárního vzdělání (univerzitního i neuniverzitního, tzn. podle mezinárodní klasifikace ISCED 97 typu 5A a 5B), činil v ČR v roce 2001 celkem 11 %, zatímco průměr zemí OECD byl v témže roce 23 %. V případě univerzitního vzdělání (tzn. terciární vzdělání typu A) jsou podíly již daleko vyrovnanější: 11 % v ČR oproti 15 % OECD (viz publikace OECD Education at a Glance 2002).

Obrázek 7:

Vývoj struktury zaměstnanosti podle sektorů v letech 1900 -2000 (v % z celkového počtu zaměstnaných)

- ◆ primární sektor
- ▲ sekundární sektor
- terciární sektor
- kvartérní sektor

Zdroj: Statistická ročenka ČR, ČSÚ

Tabulka 7: Vývoj struktury zaměstnanosti podle odvětví v letech 1991-2001 (v % z celkového počtu zaměstnaných)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Zemědělství, lesnictví a vodní hospodářství	10,0 %	8,6 %	6,8 %	7,0 %	6,6 %	6,0 %	5,6 %	5,4 %	5,2 %	4,8 %	4,8 %
Průmysl	38,5 %	36,5 %	35,3 %	33,7 %	32,9 %	32,4 %	31,0 %	32,8 %	33,0 %	32,9 %	38,4 %
Stavebnictví	8,0 %	8,3 %	9,3 %	9,1 %	9,0 %	9,0 %	8,8 %	8,2 %	7,7 %	7,3 %	5,5 %
Obchod, opravy motorových vozidel	9,6 %	11,0 %	12,6 %	13,6 %	12,7 %	13,3 %	14,2 %	15,5 %	14,3 %	14,3 %	7,8 %
Doprava, skladování, spoje	7,3 %	7,4 %	7,9 %	7,3 %	7,7 %	7,8 %	7,5 %	6,9 %	7,3 %	7,2 %	8,5 %
Peněžnictví a pojišťovnictví	0,7 %	1,0 %	1,3 %	1,5 %	1,9 %	1,9 %	2,0 %	1,8 %	2,1 %	1,9 %	2,2 %
Veřejná správa, obrana	2,0 %	2,5 %	2,7 %	3,0 %	3,2 %	3,3 %	3,5 %	3,6 %	3,8 %	3,9 %	6,1 %
Školství	6,4 %	6,6 %	6,7 %	6,6 %	6,4 %	6,3 %	6,1 %	6,2 %	6,3 %	6,4 %	9,0 %
Zdravotnictví, veterinární a soc. péče	5,3 %	5,4 %	5,4 %	5,3 %	6,0 %	5,6 %	5,5 %	5,4 %	5,5 %	5,7 %	6,9 %
Ostatní	12,2 %	12,5 %	11,9 %	12,9 %	11,4 %	11,8 %	12,0 %	14,2 %	14,8 %	15,6 %	10,7 %
Celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Poznámky:

Jedná se pouze o zaměstnance, tzn. mimo podnikatelů.

Zdroj: Ukazatele sociálního a hospodářského vývoje České republiky, ČSÚ

šuje. Okolo jedné čtvrtiny pracujících je zaměstnáno v terciárním sektoru (oproti 18 % v roce 1989); zaměstnanost v tomto sektoru přibližně od roku 1997 stagnuje. Největší podíl pracovníků stále zaměstnává sekundární sektor (38 % v roce 2000), i když od roku 1989 dochází k postupnému úbytku pracovníků. Tento pokles je však dosti pomalý, což poukazuje na obtížně prozrazovaný proces transformace českého průmyslu. Co se týče terciárního a kvartérního sektoru, po dobu posledních let se zvyšoval zejména podíl pracovníků v obchodu (z 4,3 % v roce 1995 na 7,8 % v roce 2001). Ačkoli se celkově jedná o malé podíly, vzhledem k roku 1990 zřetelně vzrostla rovněž zaměstnanost v sektoru peněžnictví a pojišťovnictví (z 0,8 % v roce 1991 na 2,2 % v roce 2001) a ve veřejných službách a obraně (6,1 % v roce 2001 oproti 2,2 % v roce 1991).

A2.2. Nezaměstnanost a vzdělání

V prvních porevolučních letech nepředstavovala nezaměstnanost vážný problém a ještě v roce 1997 činila „pouhých“ 4,8 %. Od tohoto roku však počala křivka měř nezaměstnanosti prudce

stoupat (na 8,7 % v roce 1999) a v posledních třech letech se stále pohybuje nad 8 %. Od roku 1999 hodnoty míry nezaměstnanosti opět mírně poklesly – v roce 2001 činila nezaměstnanost 8,1 %. V této hodnotě jsou však skryty značné diference mezi nezaměstnaností jednotlivých skupin obyvatel (nezaměstnanost se výrazně liší podle vzdělání, věku i pohlaví), ale i diference regionální.

Vývoj měř nezaměstnanosti v jednotlivých vzdělanostních kategoriích vcelku kopíruje dynamiku měř celkové nezaměstnanosti, tzn. nárůst do roku 1999, od tohoto roku pak mírný pokles. Výjimku tvoří kategorie obyvatel se základním vzděláním, kde je dynamika vývoje nezaměstnanosti odlišná. V této skupině nezaměstnanost od roku 1995 kontinuálně narůstá: v roce 1995 činila 10,8 %, zatímco v roce 2001 byla již na úrovni 21,7 %. Osoby se základním vzděláním mají rovněž nejvyšší nezaměstnanost ze všech skupin: její hodnota převyšuje dvaapůlkrát nezaměstnanost vyučených bez maturity, je téměř čtyřikrát vyšší než nezaměstnanost těch, kdo mají střední odborné vzdělání s maturitou, a dokonce více než osmkrát vyšší než u osob s terciárním

Tabulka 8: Vývoj struktury zaměstnaných a nezaměstnaných a míry nezaměstnanosti podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1995, 1997, 1999, 2000 a 2001 (v %)

Vzdělání	Míry nezaměstnanosti podle vzdělání					Zaměstnaní					Nezaměstnaní				
	1995	1997	1999	2000*	2001	1995	1997	1999	2000*	2001	1995	1997	1999	2000*	2001
Celkem	4,0 %	4,8 %	8,7 %	8,3 %	8,1 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
Základní a bez vzdělání	10,8 %	13,5 %	20,6 %	21,5 %	21,7 %	11,8 %	9,8 %	8,3 %	9,0 %	8,7 %	34,2 %	30,4 %	23,6 %	27,2 %	27,3 %
Střední odborné (OU + OŠ)	3,8 %	4,4 %	8,9 %	8,3 %	8,5 %	45,6 %	46,0 %	45,0 %	42,9 %	42,3 %	42,7 %	42,3 %	46,3 %	42,8 %	44,2 %
Střední odborné s maturitou (SOU + SOŠ)	2,3 %	3,3 %	6,4 %	6,0 %	5,5 %	27,8 %	29,0 %	31,3 %	31,6 %	32,0 %	15,9 %	19,6 %	22,4 %	22,3 %	20,9 %
Střední všeobecné (gymnázia)	3,9 %	5,0 %	9,2 %	8,2 %	7,9 %	4,1 %	4,2 %	3,7 %	3,8 %	4,0 %	3,9 %	4,3 %	3,9 %	3,8 %	3,8 %
Vysokoškolské, vyšší odborné	1,2 %	1,6 %	3,0 %	2,7 %	2,5 %	10,7 %	11,0 %	11,7 %	12,7 %	13,0 %	3,3 %	3,4 %	3,8 %	3,9 %	3,8 %

Poznámka:

* údaj se vztahuje ke 4. čtvrtletí roku 2000

Zdroj: ČSÚ - Trh práce v České republice, Výběrová šetření pracovních sil

Tabulka 9: Vývoj počtu zaměstnaných a nezaměstnaných podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1995, 1997, 1999, 2000 a 2001 (v tis.)

Vzdělání	Zaměstnaní					Nezaměstnaní				
	1995	1997	1999	2000*	2001	1995	1997	1999	2000*	2001
Celkem	4 962,6	4 936,5	4 764,1	4 751,0	4 750,2	208,1	248,3	454,1	430,4	421,0
Základní a bez vzdělání	587,0	483,8	396,5	426,9	414,6	71,1	75,2	102,8	117,1	114,8
Střední odborné (OU + OŠ)	2 260,9	2 269,1	2 140,2	2 038,9	2 010,1	88,9	104,8	209,3	184,6	185,9
Střední odborné s maturitou (SOU + SOŠ)	1 378,2	1 433,1	1 485,2	1 497,9	1 517,8	32,9	48,4	100,8	95,8	88,1
Střední všeobecné (gymnázia)	201,1	205,6	174,3	182,4	187,8	8,1	10,7	17,7	16,2	16,1
Vysokoškolské, vyšší odborné	532,9	540,9	552,1	604,9	619,8	6,7	8,5	17,1	16,8	16,1

Poznámka:

* údaj se vztahuje ke 4. čtvrtletí roku 2000

Zdroj: ČSÚ - Trh práce v České republice, Výběrová šetření pracovních sil

vzděláním. Ačkoli podíl zaměstnaných se základním vzděláním dosahuje necelých 9 %, v počtu nezaměstnaných představují tyto osoby více než jednu čtvrtinu. Z těchto údajů je zřejmé, že nejméně vzdělaná část populace stále silněji představuje jeden z neohroženějších problémů na trhu práce.

Nejvyšší podíl nezaměstnaných co do absolutního počtu tvoří osoby se **středním nematuritním vzděláním** – v roce 2001 to bylo téměř 45 % ze všech nezaměstnaných, přičemž tento podíl je ještě o něco vyšší než v roce 1995 (42,7 %). Vyučení bez maturity spolu s těmi, kdo mají pouze základní vzdělání, představují dohromady více než 70 % všech uchazečů o zaměstnání, tzn. že zhruba tři ze čtyř nezaměstnaných náleží mezi méně kvalifikované nebo nekvalifikované pracovníky, kteří mají nižší než maturitní vzdělání. Míra nezaměstnanosti vyučených bez maturity se výrazněji neodlišuje od celkové nezaměstnanosti, od roku 1999 mírně poklesla (z 8,9 % v roce 1999 na 8,5 % v roce 2001).

O něco lépe si na pracovním trhu vedou ti, kdo mají **úplně střední vzdělání všeobecného charakteru** (gymnázium) – míra nezaměstnanosti v této skupině činila 7,9 % v roce 2001, což je nižší hodnota než v roce 1999 (9,2 %). Jejich podíl v rámci pracovní síly je však velmi nízký (kolem 4 %). Ještě nižší míru nezaměstnanosti nalezneme v **kategorii středního odborného**

vzdělání s maturitou. Tato skupina osob představuje téměř třetinu na pracovním trhu, mezi nezaměstnanými však tvoří jen cca pětinu. V roce 2001 činila míra nezaměstnanosti osob se středním odborným vzděláním s maturitou 5,5 %, což je druhá nejnižší hodnota – od roku 1999 se jedná o pokles o cca jeden procentní bod.

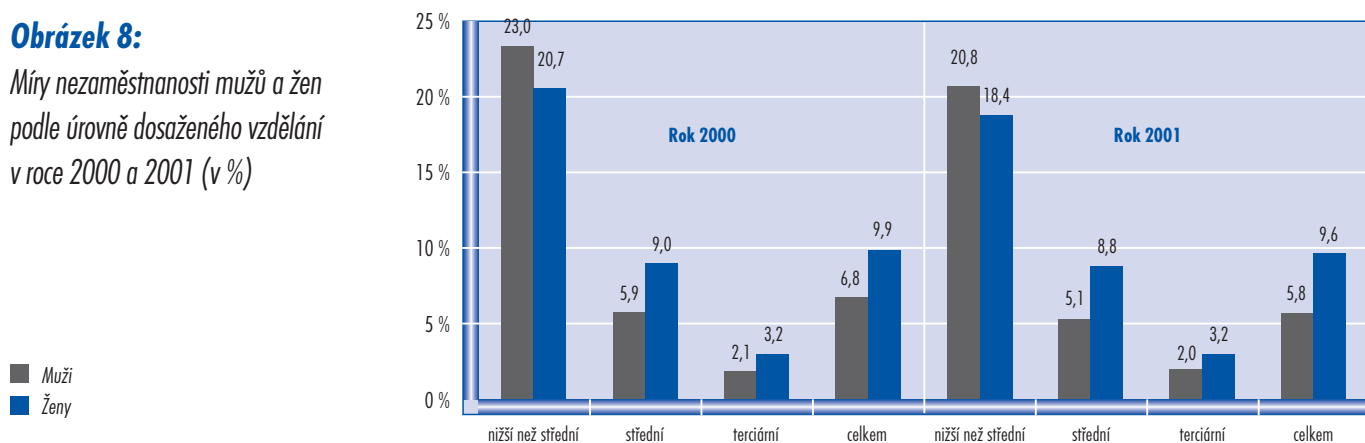
Nezaměstnanost obyvatel s **terciárním vzděláním** je dlouhodobě nízká a navíc stejně jako u kategorií středního vzdělání s maturitou od roku 1999 klesá. V roce 2001 činila 2,5 %, podíl na celkovém počtu nezaměstnaných nedosahuje ani 4 %. Vysokoškoláci a ti, kdo vystudovali vyšší odbornou školu, přitom tvoří 13 % pracovního trhu.

Vztah mezi vyšší nezaměstnaností a stupněm dosaženého vzdělání lze zhruba vyjádřit pomocí nepřímé úměry, totiž že spolu s vyšší vzdělání klesá nezaměstnanost, přičemž nejvýrazněji se profilují krajní kategorie základní a terciární vzdělání. Na základě posledního vývoje lze dále konstatovat příznivý trend mírného poklesu měr nezaměstnanosti ve všech vzdělanostních kategoriích s výjimkou osob s nejnižším základním vzděláním. Tato část populace je tak stále více vytlačována z pracovního trhu.

Výše nezaměstnanosti významně závisí i na tom, zda se jedná o muže či ženu. **Míra nezaměstnanosti žen je totiž zprávi-**

Obrázek 8:

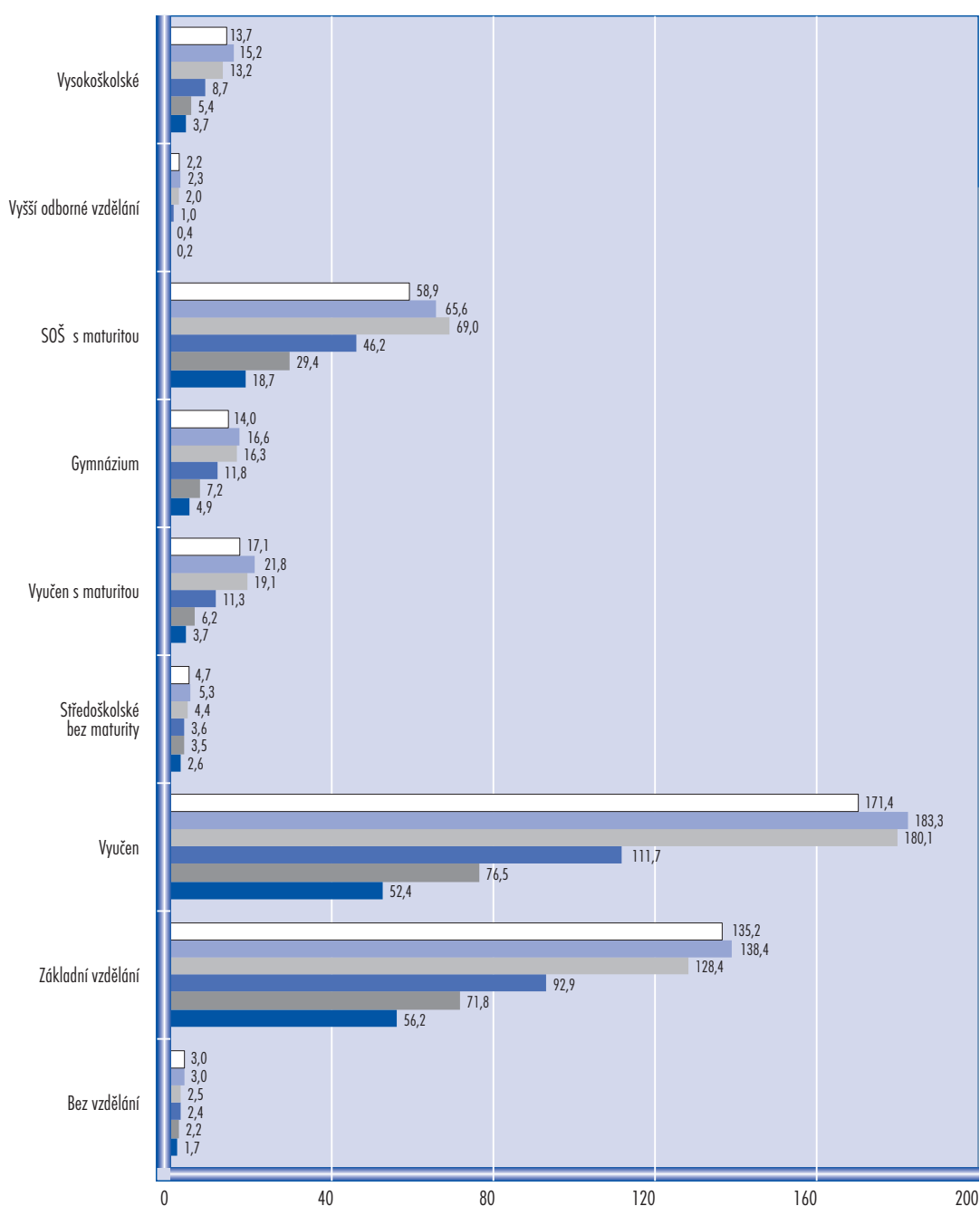
Míry nezaměstnanosti mužů a žen podle úrovně dosaženého vzdělání v roce 2000 a 2001 (v %)

Zdroj: ČSÚ

Obrázek 9:

Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1996-2001 (v tis.)

Zdroj: MPSV

Tabulka 10: Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání – absolventů škol podle krajů a oblastí v letech 1995, 1998, 2000 a 2001

Kraj - oblast	1995				1998				2000				2001			
	neumístění uchazeči v evidenci ÚP ke konci sled. období			míra registr. nez. v %	neumístění uchazeči v evidenci ÚP ke konci sled. období			míra registr. nez. v %	neumístění uchazeči v evidenci ÚP ke konci sled. období			míra registr. nez. v %	neumístění uchazeči v evidenci ÚP ke konci sled. období			míra registr. nez. v %
	celkem	z toho ženy	z toho absolventi a mladist.		celkem	z toho ženy	z toho absolventi a mladist.		celkem	z toho ženy	z toho absolventi a mladist.		celkem	z toho ženy	z toho absolventi a mladist.	
Hl. m. Praha	1 854	1 019	231	0,3 %	14 580	8 231	2 388	2,3 %	21 832	11 624	1 835	3,4 %	21 521	11 315	1 509	3,4
Střední Čechy	14 325	9 270	2 184	2,5 %	34 096	19 238	5 890	5,9 %	38 160	20 630	4 573	6,8 %	36 768	20 157	4 418	6,5
Jihozápad	12 716	7 855	1 788	.	35 186	19 268	6 257	.	37 034	19 290	4 334	.	34 959	18 570	4 114	.
Jihočeský kraj	6 442	3 980	880	.	18 073	10 064	3 478	.	18 499	9 795	2 379	5,8 %	17 269	9 301	2 242	5,4
Plzeňský kraj	6 274	3 875	908	.	17 113	9 204	2 779	.	18 535	9 495	1 955	6,5 %	17 690	9 268	1 872	6,2
Severozápad	27 810	15 873	3 454	.	65 951	34 095	9 895	.	79 746	39 179	9 766	.	78 562	38 905	9 416	.
Karlovarský kraj	3 397	1 770	460	.	10 888	5 250	1 760	.	13 174	6 032	1 625	8,0 %	12 873	5 879	1 565	7,9
Ústecký kraj	24 413	14 103	2 994	.	55 063	28 845	8 135	.	66 572	33 147	8 141	16,1 %	65 689	33 027	7 851	15,6
Severovýchod	18 157	10 779	2 371	.	48 644	26 419	8 673	.	50 556	26 052	6 018	.	49 500	26 014	6 032	.
Liberecký kraj	5 510	3 100	775	.	14 797	8 052	2 734	.	14 016	7 320	1 671	6,4 %	14 341	7 483	1 749	6,6
Královéhradecký kraj	5 674	3 468	629	.	16 782	9 290	2 735	.	16 644	8 493	2 053	5,9 %	16 073	8 359	1 992	5,7
Pardubický kraj	6 973	4 211	967	.	17 065	9 077	3 204	.	19 896	10 239	2 294	7,9 %	19 085	10 172	2 291	7,6
Jihovýchod	25 124	14 532	3 448	.	64 018	34 526	12 810	.	73 405	37 339	10 813	.	69 580	35 980	9 122	.
Vysočina	8 657	5 120	877	.	19 070	10 141	3 482	.	19 402	9 928	2 381	7,5 %	17 647	9 289	2 280	6,8
Jihomoravský	16 467	9 412	2 571	.	44 948	24 385	9 328	.	54 003	27 411	8 432	9,3 %	51 932	26 691	6 842	9,1
Střední Morava	20 902	11 357	2 940	.	52 875	27 654	9 427	.	62 027	30 497	8 006	.	59 960	30 145	7 705	.
Olomoucký kraj	13 804	7 406	2 017	.	32 476	16 835	5 593	.	38 092	18 566	4 910	11,9 %	36 162	17 895	4 653	11,4
Zlínský kraj	7 098	3 951	923	.	20 399	10 819	3 834	.	23 935	11 931	3 096	8,1 %	23 799	12 250	3 052	8,1
Moravskoslezsko	32 153	17 428	3 669	.	71 568	35 970	12 880	.	94 609	45 193	12 593	15,1 %	92 972	45 106	12 483	14,9
Česká republika	153 041	88 113	20 085	2,9 %	386 918	205 401	68 220	7,5 %	457 369	229 804	57 938	8,8 %	443 822	226 191	54 798	8,5

Zdroj: MPSV ČR (Nez) – databáze Krok (060101, 060107), ÚIV

dla vyšší než mužů. Výjimku tvoří pouze osoby se základním vzděláním, kde nezaměstnanost mužů (23 %) o něco převyšuje nezaměstnanost žen (20,5 %). Ve vyšších kategoriích vzdělání však již platí vztah opačný: u obyvatel se středním vzděláním je nezaměstnanost žen vyšší v průměru o 3 až 4 procentní body a u těch, kdo mají terciární vzdělání, je to o 1,1 procentního bodu. Lze tak říci, že vyšší vzdělání (míněno od středoškolské úrovně – situace osob se základním vzděláním je, jak již bylo řečeno, specifická) vede mimo jiné i ke snížení diferencí mezi pohlavími: nezaměstnanost žen, které mají vysokou nebo vyšší odbornou školu, je v podstatě srovnatelná se stejně vzdělanými muži, či jen o málo vyšší, zatímco v kategorii středního vzdělání jsou rozdíly větší.

Míry celkové nezaměstnanosti jsou výrazně regionálně diferencovány. Praha v tomto smyslu tvoří specifický region s absolutně nejnižší hodnotou míry nezaměstnanosti (3,4 % v roce 2001). Relativně nízkou nezaměstnanost má již dlouhodobě i Jihočeský kraj (5,4 % v roce 2001). Naopak na Moravskoslezsku a dále v Ústeckém a Olomouckém kraji převyšují míry nezaměstnanosti hodnoty v Praze až čtyřikrát.

Vysoká nezaměstnanost nejvíce zasahuje rizikové skupiny populace, ke kterým patří čerství absolventi škol, osoby s nízkou nebo žádnou kvalifikací, ženy s malými dětmi, starší osoby či zdravotně postižení. Ženy se na počtu uchazečů o zaměst-

nání podílely v letech 1995–1997 celkově 50 % až 60 %, v některých krajích dokonce více než 60 %. V následujících letech však došlo z tohoto pohledu k vylepšení situace: podíl žen mezi uchazeči o zaměstnání klesá, v roce 2001 tvořily ženy okolo 52 % neumístěných uchazečů. V Karlovarském, Olomouckém a Moravskoslezském kraji je žen mezi uchazeči o zaměstnání dokonce méně než 50 %. Absolventi a mladiství se na počtu uchazečů o zaměstnání podílí v průměru 12 %, přičemž nejnižší je tento podíl v Praze (7 %), nejvyšší v Jihomoravském a Moravskoslezském kraji (13 %). Zmíněný podíl se ve většině krajů od roku 1995 příliš nemění, k poměrně výraznému snížení došlo pouze v Praze – ze 12,5 % v roce 1995 na 7 % v roce 2001.

A2.3. Ekonomická hodnota vzdělání

Jednou z cest, kterými trh motivuje jedince k získávání nových schopností a dovedností, a k tomu, aby si tyto schopnosti udržoval a rozvíjel, je **mzdová diferenciac**e – zvláště s důrazem na vyšší platy těch, kteří získali vyšší vzdělání, popř. si toto vzdělání doplňují či rozšiřují. Důraz na získávání vyššího vzdělání lze rovněž chápat jako investice do lidského kapitálu, což následně vede ke zdatným „výnosům“, mj. v podobě vyššího platu. Jedním ze základních zisků ze vzdělání je tak mzda; tato mzda odráží náklady spojené s vykonáváním příslušné pracovní pozice a souvisí tak úzce i s vyšší dosaženého vzdělání.

V rámci rozsáhlých společensko-ekonomických přeměn se od počátku 90. let neustále prohlubuje příjmová diferenciaci v závislosti na stupni dosaženého vzdělání. Je zjevné, že vzdělání se stále více vyplácí, a to i v ekonomickém smyslu. Zatímco v roce 1988 byl příjem muže-vysokoškolačka v průměru pouze o 40 % vyšší než u muže se základním vzděláním, v roce 2001 byl vyšší již o cca 171 %. Ženy vysokoškolačky měly v roce 1988 příjem o 56 % vyšší než ty se základním vzděláním, v roce 2001 již o 140 %. Příjmová diferenciaci je nejvýraznější mezi okrajovými vzdělanostními kategoriemi, tzn. mezi vysokoškolačky a nejnižšími vzdělanostními skupinami (základní a střední nematuritní vzdělání). Osoby s terciárním vzděláním jsou dále těmi, kde příjmové rozdíly oproti ostatním rostou v čase nejdynamičtěji. V roce 1998 činil příjmový poměr u mužů 251:155:117:100 (vysokoškolské vzdělání : střední maturitní vzdělání : střední nematuritní vzdělání : základní vzdělání), v roce 2001 však již (271:174:164:120:100). Otevírání příjmových nůžek je zřetelné ve všech vzdělanostních kategoriích, nejrychleji však probíhá u osob s vysokoškolským vzděláním.

Příjmová diferenciaci podle vzdělání probíhá podle odlišného scénáře u mužů a u žen: u žen je obecně méně výrazná a nepostupuje tak rychle jako u mužů. Ještě před transformací společnosti, v roce 1988, činil poměr příjmů vysokoškolačků versus osob se základním vzděláním 157/100 u žen, ale jen 141/100 u mužů. V roce 1998 však již zmíněné poměry byly obrácené: 251/100 u mužů a 216/100 u žen, tzn., že příjmová diferenciaci u mužů rostla a dále roste daleko rychleji než u žen. Nejvýraznější nesoulad mezi muži a ženami lze nalézt právě v nejvyšší vzdělanostní kategorii – u vysokoškolačků. Zatímco muži-vysokoškolačci měli v roce 2001 příjmy o 171 % vyšší než muži se základním vzděláním, ženy-vysokoškolačky převyšovaly v příjmech ty se základním vzděláním pouze o 140 %. V kategorii vyšší odborné a střední nematuritní vzdělání nejsou rozdíly mezi muži a ženami tak výrazné jako u vysokoškolačků, ale stále platí, že vzhledem k referenční kategorii

(základní vzdělání) jsou příjmy mužů v průměru o cca 10 procentních bodů vyšší více než u žen se stejným stupněm dosaženého vzdělání. Pouze ženy, které vystudovaly střední školu s maturitou, mají vzhledem k ženám jen se základním vzděláním srovnatelné příjmy jako stejně vzdělaní muži (164 % u mužů, 163 % u žen).

Positivní skutečností alespoň je, že poslední vývoj signalizuje trend zpomalení růstu příjmových rozdílů mezi muži s nejvyšším a nejnižším vzděláním oproti stejnému procesu u žen: discrepance mezi muži a ženami v nejvyšší vzdělanostní kategorii tak začínají poněkud slábnout. V roce 2000 vydělávali muži-vysokoškolačci o 165 % více než muži se základním vzděláním, v roce 2001 o 171 % více, tzn. meziroční nárůst tohoto indexu činí cca 6 procentních bodů. U žen je nárůst mezi roky 2000 a 2001 dvojnásobný (228 % v roce 2000, 240 % v roce 2001), tzn. cca 12 procentních bodů.

A2.4. Uplatnění absolventů škol na trhu práce

Absolventi škol patří zcela jednoznačně mezi ty části pracovní síly, které jsou velmi citlivé na nepříznivý vývoj na trhu práce, jsou totiž více než jiné skupiny ohroženi nezaměstnaností i sociálně patologickými jevy. I když nezaměstnanost absolventů výrazně souvisí s celkovou ekonomickou situací regionu, tedy i s celkovou mírou nezaměstnanosti a stavem nabídky volných míst, není pouze odrazem těchto faktorů². Absolventi jsou totiž specifickou skupinou uchazečů o zaměstnání, která je do značné míry handicapovaná tím, že jí chybí praktické zkušenosti. Nedaří-li se absolventům na trhu práce uspět, stávají se z nich nezaměstnaní, z části z nich pak dlouhodobě nezaměstnaní. Pokud tento jev dosáhne větších rozměrů, dochází k devastaci rozvojového potenciálu regionu a růstu sociálního napětí. Naději na uplatnění se na trhu práce pak těmito skupinám může přinést pouze silný ekonomický rozvoj provázený výrazným růstem zaměstnanosti, kdy se tito nezaměstnaní mohou „svězt“ s obecným trendem.

Tabulka 11: Srovnání mzdové diferenciaci podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1988, 1996, 1998 a 2000 (v % průměrného příjmu osob se základním vzděláním)

Vzdělání	1988		1996		1998		2000		2001	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
Základní	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Střední bez maturity (vyučen)	113,5	106,6	116,1	105,7	116,8	110,4	118,9	107,1	119,4	108,7
Střední s maturitou	118,5	119,0	153,2	154,5	155,4	149,6	161,1	159,0	164,0	163,4
Vyšší odborné a bakalářské	-	-	-	-	-	-	170,0	159,4	173,6	164,0
Vysokoškolské	140,5	156,5	238,4	234,0	250,7	215,6	264,4	227,9	270,5	240,0

Zdroj: ČSÚ

² Při hodnocení nezaměstnanosti vycházíme z údajů úřadů práce shromažďovaných MPSV, které zachycují stav v dubnu a v září daného roku. Mezi absolventy patří podle přijaté definice všichni absolventi, jejichž celková doba zaměstnání v pracovním poměru nedosáhla po úspěšném ukončení studia dvou let. Z dat sbíraných úřady práce o evidovaných absolventech konstruujeme míry nezaměstnanosti absolventů, které vyjadřují podíl mezi nezaměstnanými absolventy celkem (tj. těmi, kteří neodpracovali ještě dva roky po ukončení svého vzdělání) a absolventy, kteří ukončili své vzdělání v předchozích dvou letech.

Počty nezaměstnaných absolventů škol, které evidují úřady práce v dubnu a září, jsou výrazně ovlivněny cyklem školního roku. V září, po ukončení školního roku, jsou tyto počty nejvyšší, nejnižších hodnot naopak dosahují vlivem cykličnosti absorpce trhu práce v dubnu až červnu. Při sledování změny počtu nezaměstnaných absolventů jsou významné zejména meziroční změny a dále pokles od září do dubna příštího roku a růst od dubna do září téhož roku. Avšak rozdíly v míře poklesu (nárustu) absolutních počtů nezaměstnaných absolventů jsou do značné míry ovlivněny vnějšími faktory, jako je demografický vývoj a změny v počtu a vzdělanostní struktuře absolventů (*ty jsou zase ovlivněné znovuzavedením devítileté školní docházky na základních školách ve školním roce 1996/97 a následnou absencí jednoho postupového ročníku na středních školách*).

Meziroční nárůst počtu nezaměstnaných absolventů byl až do roku 1996 velmi malý (řádově stovky) a odpovídal celkovému vývoji nezaměstnanosti daného období. Od roku 1997 se však tempo nárůstu neumístěných absolventů škol zvyšuje (opět ve shodě s celkovým vývojem nezaměstnanosti) a meziroční zvýšení mezi odpovídajícími obdobími dosahuje indexu zhruba 1,5. V dubnu 1998 tak bylo evidováno 32,7 tisíce nezaměstnaných absolventů, v dubnu 2000 již 57,8 tisíce. V dubnu 2001 jsme zaznamenali pokles neumístěných absolventů, a to na 45,7 tisíce. Tento pokles měl dvě hlavní příčiny – jednak na trhu práce chyběl takřka celý jeden ročník absolventů maturitních oborů (*zavedení povinného absolvování 9. ročníku na základních*

školách se projevilo v počtech absolventů v nematuritních oborech v roce 1999, v maturitních oborech v roce 2000) a jednak se také projevilo určité oživení ekonomiky. V dubnu 2002 počet neumístěných absolventů opět stoupl na 50,2 tisíce. Podíl nezaměstnaných absolventů na všech nezaměstnaných zůstal v období od roku 1998 víceméně vyrovnaný – v dubnu 2002 činil 11,2 %.

Zajímavé skutečnosti ukazuje podrobnější pohled na počty nezaměstnaných absolventů podle úrovně dosaženého vzdělání. Relativně nejvíce stabilní je v nominální rovině pohledu počet nezaměstnaných absolventů se základním vzděláním (mezi lety 1995 a 2002 vzrostl o necelé dva tisíce). Jejich podíl na nezaměstnaných absolventech se však snížil na cca třetinovou hodnotu z 32 % v dubnu 1995 na 13 % v dubnu 2002. Tento fakt poukazuje na pozitivní trend postupného snižování relativního zastoupení nejméně vzdělané skupiny absolventů mezi nezaměstnanými absolventy škol. Mezi nezaměstnanými absolventy jednoznačně dominují vyučení – představují 40 % neúspěšných absolventů, tento podíl se navíc vzhledem k minulému roku zvýšil o 3 procentní body. Počet vyučených nezaměstnaných absolventů se mezi lety 1995 a 2002 více než ztrojnásobil (ze 5,9 tisíc v dubnu 1995 na 20,5 tisíce v dubnu 2002). Tento počet je přitom stabilně vysoký již od roku 1998; jako u jediné skupiny absolventů zde takřka nepůsobilo snížení celkového počtu absolventů v roce 1999 (po zavedení 9leté povinné školní docházky na ZŠ). Druhou největší skupinu mezi nezaměstnanými absolventy, téměř 30 %, tvoří absolventi středních odborných škol a gymnázií.

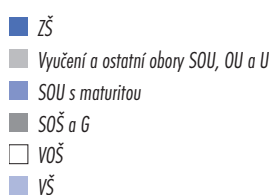
Tabulka 12: Vývoj počtu evidovaných uchazečů o zaměstnání a evidovaných absolventů škol v letech 1996–2002

Období	IV.96	IX.96	IV.97	IX.97	IV.98	IX.98	IV.99	IX.99	IV.00	IX.00	IV.01	IX.01	IV.02
Míra nezaměstnanosti celkem (%)	2,8	3,2	3,8	4,8	5,4	6,8	8,2	9,0	9,0	8,8	8,3	8,5	8,8
Počet evidovaných uchazečů (v tis.)	148,7	169,0	195,0	247,6	277,6	350,7	433,3	469,8	471,2	458,3	433,3	440,5	456,4
Počet evidovaných absolventů škol (v tis.)	16,7	31,4	22,2	51,3	32,3	77,1	58,5	84,5	57,8	70,9	45,7	65,3	50,9
Podíl absolventů k celkovému počtu uchazečů (v %)	11,2	18,6	11,4	20,7	12,0	22,0	13,5	18,0	12,3	15,5	10,5	14,8	11,2

Zdroj: MPSV

Obrázek 10:

Vývoj struktury a počtu nezaměstnaných absolventů škol podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1995–2002 (v tis.)

Zdroj: MPSV

V dubnu 2002 činil jejich počet více než 15 tisíc, což je o 2,5 tisíce více než v dubnu 2001 a téměř 4,5krát více než v dubnu 1995. Vyučení s maturitou tvoří mezi nezaměstnanými absolventy něco málo přes 8 %, jejich počet pak, jako u jediné skupiny absolventů, klesl oproti dubnu 2001 o necelé dva tisíce. Tento pokles je však nutné dát do souvislosti s extrémně nízkým počtem absolventů nástavby v roce 2001, který se následně projevil i v poklesu počtu nezaměstnaných vyučených absolventů s maturitou v roce 2002³. Počet nezaměstnaných absolventů vysokých škol sice vzrostl mezi lety 1995 a 2002 téměř sedmkrát (z 0,4 tisíc v dubnu 1995 na 3,1 tisíce v dubnu 2002), avšak jejich podíl na celkovém počtu nezaměstnaných absolventů je stále velmi nízký (cca 6 % v dubnu 2002). Absolventi vyšších odborných škol tvoří méně než 3 % nezaměstnaných absolventů škol.

Jestliže chceme co nejlépe charakterizovat riziko, kterému jsou různé skupiny absolventů na trhu práce vystaveni, je nutné vycházet z **měr nezaměstnanosti**. Základním diferencujícím faktorem je i zde výše dosaženého vzdělání: stejně jako u celkové nezaměstnanosti platí, že **čím nižší je vzdělání, tím vyšší jsou míry nezaměstnanosti**. Tento vztah je obdobný i v průmyslově vyspělých zemích, je zřejmě obecně platný a souvisí se stoupajícími požadavky zaměstnavatelů, které odrážejí vývoj ve sféře práce: neustálý růst kvalifikačních nároků je v současnosti obecným trendem. Nejvyšší nezaměstnanost v dubnu 2002 nalezneme u vyučených absolventů s maturitou (25,5 %) a bez maturity (23,8 %), nejnižší u vysokoškoláků (6,4 %). Je nutné si zde uvědomit, že hodnota nezaměstnanosti u vyučených absolventů s maturitou je zkreslena výjimečným stavem způsobeným malým počtem absolventů nástavby (viz výše). Absolventi středních odborných škol měli míru nezaměstnanosti 20,8 %, již výrazně nižší hodnotu pak evidujeme u absolventů gymnázií (9,6 %) a vyšších odborných škol (9,9 %). Nezaměstnanost absolventů se základním vzděláním je dlouhodobě velmi nízká, neboť drtivá většina pokračuje ve studiu na středoškolské úrovni.

Možnost získání zaměstnání je u absolventů výrazně ovlivňována nejen jejich vzdělaností, ale i oborovou strukturou. Oborové hledisko je důležité zejména ze dvou důvodů. Prvním z nich je, že český vzdělávací systém je na úrovních, kdy jsou již žáci připravováni pro příchod na trh práce, velmi silně strukturován podle oborů – problémy absolventů určitých skupin oborů na trhu práce tak mohou signalizovat existenci problematických prvků v procesu vzdělávání v daných oborech. Druhým důvodem je pak to, že neúspěšní absolventi určitých skupin oborů tvoří relativně homogenní skupinu nezaměstnaných, kteří ve velmi podobné situaci čelí stejným problémům⁴. Vedle toho však existují i absolventi úspěšní, kteří si dokázali najít zaměstnání, ve své nové práci uspěli a dále rozvíjejí svou profesní kariéru. Z těchto důvodů je **velmi důležité sledování neúspěšnosti ab-**

solventů v závislosti nejen na stupni, ale i oboru dosaženého vzdělání. Při sledování měr nezaměstnanosti absolventů podle oborů je nutné vzít v úvahu pravidlo zářijového růstu nezaměstnanosti⁵: v září jsou míry nezaměstnanosti absolventů vždy vyšší než v dubnu, neboť na trh práce přicházejí nové ročníky absolventů, kterým se v prvních měsících často nedaří nalézt zaměstnání. V následujícím textu tak odkazujeme pouze na dubnové hodnoty měr nezaměstnanosti (ke 30.4. 2002), neboť ty již odrážejí stabilizovaný stav na trhu práce.

- **Tři hlavní skupiny technických, společenských a zemědělských oborů se u vyučených absolventů bez maturity výrazně neodlišují od průměrné hodnoty míry nezaměstnanosti, která ke 30. 4. 2002 činila 23,8 % pro tuto skupinu absolventů.** Nezaměstnanost ve společenských oborech je přitom nejnižší, nejvyšší je v oborech zemědělských. Rozdíly však panují v rámci skupiny technických oborů. Mezi technickými obory je stejně jako v minulém roce nezaměstnanost nejvyšší ve skupině oborů kožedělná výroba (42,6 %) a stavebnictví (34,0 %). Mírně pod celkovým průměrem se naopak pohybují obory elektrotechnika (20,1 %), potravinářství (19,2 %) a také hornictví, hutnictví (19,4 %). Nejnižší hodnotu ze všech skupin oborů (vyjma užitého umění) pak nacházíme u absolventů oboru polygrafie (15,3 %). V rámci společenských oborů dosahuje nejnižších hodnot obchod (18,9 %), nejvyšších gastronomie, hotelnictví (23,3 %) – rozdíly mezi jednotlivými skupinami oborů jsou však jen malé.
- **Vyučení absolventi s maturitou mají spolu s předchozí skupinou vyučených bez maturity nejvyšší míru nezaměstnanosti ze všech vzdělanostních skupin absolventů, ta je však do značné míry zkreslena malým počtem absolventů nástavby v roce 2001.** Z porovnání měr nezaměstnanosti zemědělských, technických a společenských oborů vyplývá zdaleka nejméně příznivě situace oborů zemědělských, nejnižší míry nezaměstnanosti nalezneme u společenských oborů. V zemědělských oborech se však připravuje relativně malý počet budoucích absolventů. V rámci oborů společenských dosahuje výrazně nejvyšších hodnot skupina oborů osobní a provozní služby a veřejnosprávní činnost – obě skupiny však mají velmi malý počet absolventů. Naopak pod celkovým průměrem se pohybují absolventi oborů obchod (20,9 %), ekonomika a administrativa (22,1 %), podnikání v oborech (23,9 %) a gastronomie a hotelnictví (24,8 %). Ve skupině technických oborů je míra nezaměstnanosti vyšší než u oborů společenských. Nejvyšších hodnot dosahují obory stavebnictví (40,1 %) a technická chemie (36,6 %). Nadprůměrné hodnoty nezaměstnanosti mají i absolventi oborů strojírenství (30,9 %) a elektrotechnika (28,6 %). Naopak

³ Výrazně nízký počet nezaměstnaných absolventů s maturitou v roce 2001 a 2002 je způsoben malým počtem absolventů nástavbového studia v roce 2001: ten zase vyplývá z již zmiňovaného zavedení povinného absolvování 9. ročníku na základní škole (v maturitních oborech, s výjimkou víceletých gymnázií, v roce 2000 chyběl takřka celý maturitní ročník).

⁴ Je tak třeba nalézt řešení pro více uchazečů i práci se stejným profilem, což je obtížnější než v případě jednotlivce. Koncentrace negativních dopadů nezaměstnanosti na jednu relativně homogenní skupinu pak může posílit tendence k růstu sociálního napětí.

⁵ Úřady práce sbírají data o nezaměstnaných absolventech vždy ke 30. 4. a ke 30. 9. daného roku, data jsou následně zpracovávána MPSV.

relativně velmi nízké jsou míry nezaměstnanosti (vyjma oboru hornictví, hutnictví, kde údaj pro velmi malé množství absolventů nelze do komparace zahrnout) u absolventů polygrafie (10,4% při malém počtu absolventů) a textil, oděvnictví (19,0%), podprůměrné jsou dále u oborů potravinářství (21,7%), zpracování dřeva (22,6%) a doprava a spoje (24,1%).

- U **absolventů středních odborných škol** dosahuje skupina oborů technických (23,1% v dubnu 2002) nižších hodnot nezaměstnanosti než skupina oborů zemědělských (26,8%), ale vyšších než u společenských oborů (21,2%). Výrazně nejnížší míru nezaměstnanosti pak mají absolventi zdravotnických oborů (5,2%). Ve skupině společenských oborů dosahují všechny obory nadprůměrných hodnot – výrazně vyšší než celorepublikový průměr je nezaměstnanost zejména u oborů osobní a provozní služby (při malém počtu absolventů), obecně odborná příprava (60,4%), veřejnosprávní činnost (29,3%) a podnikání v oborech (28,1%). Rovněž v rámci technických oborů se všechny skupiny oborů pohybují nad celkovým průměrem – u žádného z oborů nejsou nižší než cca 22%. Poměrně vysokých hodnot pak dosahují obory hornictví, hutnictví (39,2%), zpracování dřeva (30,6%) a technická chemie (27,7%).
- Podobně jako u absolventů nižších stupňů vzdělání je i u **absolventů vyšších odborných škol** nezaměstnanost nejnížší u společenských oborů (10,5% v dubnu 2002), již cca dvakrát vyšší je u oborů technických (21,0%) a zemědělských (20,7%). Zdaleka nejnížší nezaměstnanost mají zdravotnické obory (2,8%). V rámci skupiny společenských oborů dosahují podprůměrných hodnot zejména učitelství (6,2%), dále i filozofie (9,1%), podnikání v oborech (9,3%), gastronomie, hotelnictví (9,1%) a publicistika, knihovnictví (7,3%). Relativně nejvyšší míry nezaměstnanosti mezi společenskými obory naopak nalezneme u oborů obchod (15,8%), právo (13,1%) a ekonomika a podnikání (12,4%). Ze skupiny technických oborů dosahuje podprůměrných hodnot pouze kožedělná výroba (3,0%) a zpracování dřeva (9,7%). Relativně

nejvyšší jsou pak míry nezaměstnanosti u absolventů oboru textil, oděvnictví a chemie (100%, resp. 50% při malém počtu absolventů). I ostatní technické obory se však pohybují výrazně nad celkovým průměrem.

- **Absolventi vysokých škol** mají v porovnání s absolventy nižších stupňů vzdělání na trhu práce nejlepší pozici: jejich nezaměstnanost je dlouhodobě relativně nízká, a i když se oproti dubnu minulého roku hodnota nezaměstnanosti zvýšila (z 5,0% v dubnu 2001 na 6,4% v dubnu 2002), je stále nejnížší ze všech skupin absolventů. Srovnáme-li jednotlivé vysokoškolské obory, nejnížší nezaměstnanost nalezneme u zdravotnických a lékařských oborů (2,9% v dubnu 2002), o něco vyšší pak u oborů společenskovědních (5,3%) a přírodovědných (6,2%). Ještě vyšší je míra nezaměstnanosti u technických oborů (8,8%) a relativně nejvyšší u oborů zemědělských (12,8%) a veterinárních (14,7%). Nejnížších měř nezaměstnanosti ve skupině společenských oborů dosahují absolventi oborů právo (2,6%), publicistika, knihovnictví (3,4%), politické vědy (4,5%), filologické vědy (4,8%) a pedagogika, učitelství (4,7%). Pod celkovým průměrem se však pohybují i obory ekonomické (5,9%), psychologické (5,8%) a sociologie, filozofie (6,2%). Oproti tomu nejvyšší hodnoty v rámci této kategorie jsme zaznamenali u historických věd (11,9%) a u věd o tělesné kultuře (9,9%). Z pohledu velké skupiny technických oborů je situace nejpříznivější u absolventů architektury (5,1%), chemie (5,5%) a polygrafie (5,9%), nejvyšší hodnoty nezaměstnanosti pak nalézáme u oborů zpracování dřeva (19,0%), hornictví, hutnictví (16,5%) a doprava, pošty a telekomunikace (16,2%). I další technické obory se však svými hodnotami pohybují nad celkovým průměrem VŠ: textil, oděvnictví (10,8%), elektrotechnika (9,8%), strojírenství (8,6%), stavebnictví (7,2%), potravinářství (6,9%).

V České republice má nezaměstnanost výrazně **regionální charakter**, totéž platí o nezaměstnanosti absolventů středních a částečně i vyšších odborných škol. Nezaměstnanost absolventů se

Tabulka 13: Míry nezaměstnanosti absolventů škol podle úrovně dosaženého vzdělání a oborových skupin v září 2001 a v dubnu 2002

	Vyučení		Vyučení s maturitou		SOŠ		VOŠ		VŠ	
	září 2001	duben 2002	září 2001	duben 2002	září 2001	duben 2002	září 2001	duben 2002	září 2001	duben 2002
Celkem	31,7	23,8	36,0	25,5	31,2	20,8	15,6	9,9	12,1	6,4
Přírodní, matem. a fyzikální vědy*	.	.	.	.	34,4	27,1	24,1	15,9	9,2	6,2
Technické obory	31,8	24,5	38,5	27,6	29,0	23,1	22,6	21	11,1	8,8
Zemědělství a lesnictví	33,2	26,1	57,3	36,8	40,7	26,8	22,7	20,7	23,3	12,8
Zdravotnictví, lékařství	.	.	.	.	13,0	5,2	7,5	2,8	6,1	2,9
Společenskovědní obory	30,7	22,0	33,0	23,5	33,5	21,2	17,9	10,5	11,2	5,3
Umění	19,4	13,9	31,7	20,8	28,2	22	9,9	7,0	6,3	4

Poznámka:

* Pro SOŠ a VOŠ se jedná o skupinu oborů Ekologie a ochrana životního prostředí.

Zdroj: MPSV, ÚIV

základním vzděláním i absolventů vysokých škol je regionálně diferencována podstatně méně. Horší uplatňování absolventů souvisí se špatnou situací na trhu práce v důsledku zhoršené ekonomické situace v daných krajích. Obecně platí, že oblasti s vysokou mírou nezaměstnanosti registrují také vyšší počty nezaměstnaných absolventů.

Pro absolventy středních a vyšších odborných škol je z hlediska nezaměstnanosti výrazně nejpříznivější situace v Praze, kde jsou i její hodnoty nejvíce vyrovnané: míra nezaměstnanosti jednotlivých kategorií vzdělávání se zde pohybuje od 2,0 % u absolventů VOŠ do 7,3 % u vyučených s maturitou. Hodnoty nezaměstnanosti jsou v Praze u všech skupin absolventů významně nižší než je průměr za ČR a poukazují tak na relativně nejméně problematickou situaci z hlediska vstupu absolventů na trh práce. Relativně příznivá situace v měřích nezaměstnanosti absolventů je dále v krajích Jihočeském, Plzeňském a Královéhradeckém – i když je zde nezaměstnanost vyšší než v Praze, je stále výrazně podprůměrná. Zajímavé je postavení **Středočeského kraje**, ve kterém se možná proti optimističtějším očekáváním míry nezaměstnanosti jednotlivých skupin absolventů zpravidla pohybují okolo průměru, u absolventů VOŠ jej dokonce mírně převyšují. Ačkoli by tak Středočeský kraj mohl podle některých odhadů „těžít“ ze své výhodné polohy blízko Praze, kde je oproti jiným částem ČR velké množství pracovních příležitostí, údaje o nezaměstnanosti absolventů tomu příliš nenásvědčují – hodnoty míry nezaměstnanosti jsou zde ve srovnání s Prahou relativně vysoké. Z hlediska sledovaných ukazatelů je na tom nejhůře oblast **Moravskoslezska a Ústecký kraj a dále Olomoucký a částečně i Jihomoravský kraj**, kde hodnoty měř nezaměstnanosti, zejména u vyučených, výrazně převyšují celorepublikový průměr. Např. na Moravskoslezsku dosahuje míra nezaměstnanosti vyučených absolventů bez ma-

turity hodnoty 51,5 %, u vyučených s maturitou dokonce 60,5 % (průměr za ČR je u první skupiny absolventů 23,8 %, u druhé 25,5 %). V Moravskoslezském kraji nalezneme relativně vysokou nezaměstnanost rovněž u absolventů vyšších stupňů vzdělání – v případě absolventů SOŠ (28,5 % oproti republikovému průměru 14,5 %) a gymnázií (19,6 % oproti průměru 9,2 %). U absolventů VOŠ evidujeme nejvyšší míru nezaměstnanosti v Olomouckém kraji (28,2 % oproti celostátnímu průměru 9,9 %).

A3. Demografický vývoj

Demografický vývoj je základním kamenem pro strategické plánování vývoje vzdělávací soustavy, protože na vstupu určuje potřebné kapacity jednotlivých součástí vzdělávacího systému.

Demografická projekce ČSÚ, ze které vycházíme, je z roku 1999⁶, aktualizovanou projekci připravuje ČSÚ až na rok 2003.

Počet narozených dětí v roce 2001 oproti roku 2000 poklesl asi o 500 dětí, což znamená, že ne příliš výrazně. Zdá se však, že pokles bude pokračovat i v dalších letech.

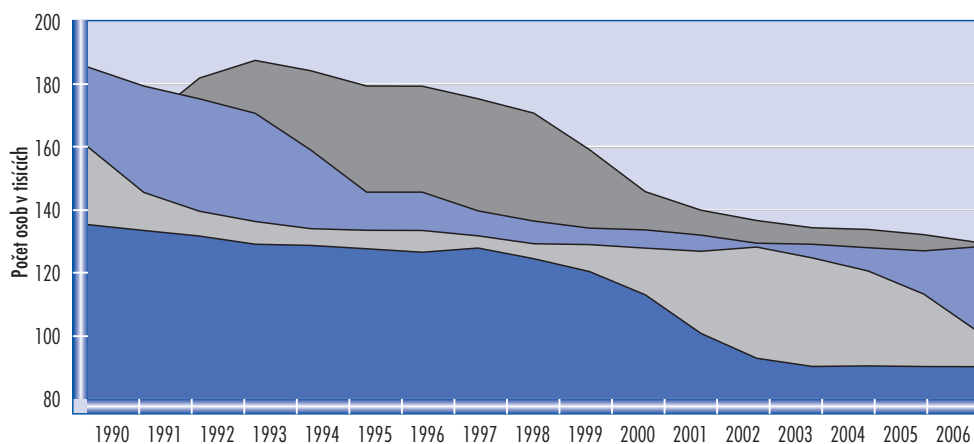
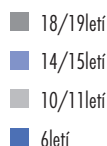
Z hlediska vzdělávací soustavy a jejích kapacitních potřeb jsou podstatně především dva demografické údaje – počty dětí ve věku vstupu do jednotlivých úrovní vzdělávání (**nástupní ročníky**) a počty dětí ve věku odpovídajícím typickému věku žáků v jednotlivých úrovních vzdělávání (tzv. **školní kontingent**)⁷.

V období od roku 1996 do roku 2000 se do vývoje vzdělávací soustavy promítaly změny, které přineslo zavedení povinného absolvování 9. ročníku základní školy. Tato vlna (vyprázdňení jednoho ročníku na středních školách) se nyní již neprojevuje.

Počet dětí ve věku povinné školní docházky nadále klesá. Pokud se v ČR výrazně nezvýší porodnost, bude pokles pokračovat

Obrázek 11:

Vývoj počtu obyvatel ČR ve věku 6, 11, 15 a 19 let (do roku 1995 ve věku 6, 10, 14 a 18 let) v letech 1990–2006 (v tis.)

⁶ V demografické projekci jsou uvažovány střední stavy populace k 1. 7. daného roku jako nejlepší ukazatel pro nástup do školního roku.

⁷ Jako nástupní ročníky jsou pro jednotlivé úrovně vzdělávání uvažováni šestiletí (vstupují na 1. stupeň ZŠ), jedenáctiletí (do šk. roku 95/96 desetiletí, vstupují na 2. stupeň ZŠ), patnáctiletí (do šk. roku 95/96 čtrnáctiletí, vstupují na střední školu) a devatenáctiletí (do šk. roku 95/96 osmnáctiletí, vstupují na VŠ nebo VOŠ).

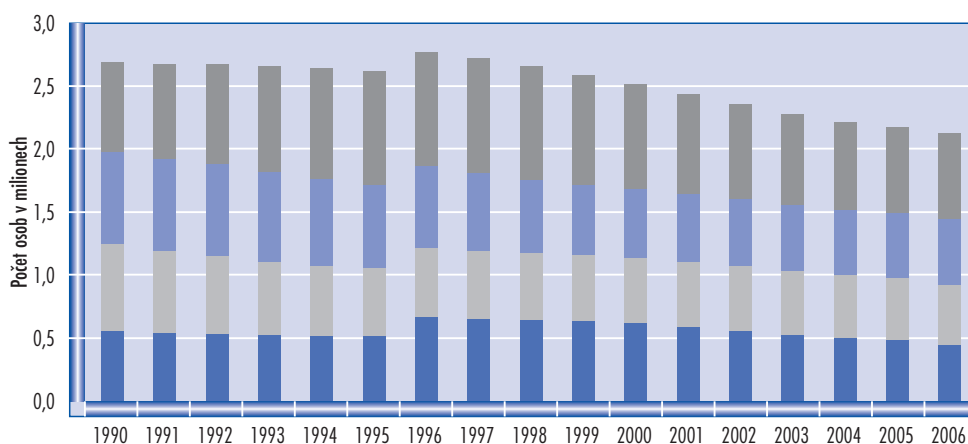
Podobně pro školní kontingenty jsou uvažovány věkové skupiny 6–10 let, resp. 6–9 let (1. stupeň ZŠ), 11–14 let, resp. 10–13 let (2. stupeň ZŠ), 15–18 let, resp. 14–17 let (střední školy) a 19–23 let, resp. 18–22 let (VŠ a VOŠ).

Obrázek 12:

Vývoj objemu školních kontingentů

(věkových skupin obyvatel odpovídajících typickému věku žáků na jednotlivých úrovních vzdělávání: 1. stupeň ZŠ: 6-9/10, 2. stupeň ZŠ: 10/11-13/14, střední školy: 14/15-17/18, vysoké a vyšší odborné školy: 18/19-22/23) v letech 1990-2006 (v mil.)

■ 1. stupeň ZŠ   ■ SŠ
■ 2. stupeň ZŠ   ■ VŠ, VOŠ

nejméně dalších 6 let, potom podle vývoje porodnosti bude pokles dále pokračovat nebo nastane stagnace. Do roku 2006 dojde k poklesu z 1,11 milionu v roce 2001 na 0,91 milionu, tj. o 18 %.

Ve srovnání s rokem 1996 (652 tis.) se **středoškolský kontingent** v roce 2001 zmenšil o 115 tis. (537 tis.), tj. o 17,6 %, další pokles se předpokládá do roku 2006 vzhledem k roku 2001 o 24 tis., tj. o 4,5 %.

Pokud se jedná o populaci uvažovanou pro studium na vysokých a vyšších odborných školách, i ta rok od roku klesá, není však tak bezprostředně provázána s počtem studentů. Zájemců o studium je prakticky stále stejně; jednak se zde projevuje tzv. „odložená poptávka“ – částí uchazečů o studium jsou neúspěšní uchazeči o studium z minulých let, jednak stoupá zájem o terciární vzdělávání. Problém nepomohl vyřešit ani malý počet maturantů ve školním roce 1999/2000. Zdá se, že řešením by mohlo být výrazné rozšíření kombinované a distanční formy studia vysokých a vyšších odborných škol.

Maximální velikost **vysokoškolského kontingentu** byla v roce 1997 (910 tis.), od té doby klesá, a to dost výrazně – v roce 2001 byl 793 tis., tj. o 12,9 % méně, další pokles do roku 2006 bude o 124 tis., tzn. o 15,6 % vůči roku 2001.

A4. Právní předpisy ve školství

Základní legislativní rámec školského systému daný Ústavou České republiky a Listinou základních práv a svobod tvoří soustava pěti základních zákonů.

Jsou to:

- zákon o soustavě základních, středních a vyšších odborných škol (školský zákon)
- zákon o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením
- zákon o školských zařízeních
- zákon o státní správě a samosprávě ve školství
- zákon o vysokých školách

Podstatné a rozsáhlé změny ve školství v roce 2001 nastaly v souvislosti s nabytím účinnosti zákonů reformy veřejné správy (zejména zákony č. 128/2000 Sb., 129/2000 Sb., 131/2000 Sb. a 132/2000 Sb. ve znění pozdějších předpisů), které významně

pozměnily správu školství. I tyto zákony byly v roce 2001 pozměňovány, a to především zákony č. 145/2001 Sb. (změna zákona o hl. městě Praze), 273/2001 Sb. (o právech příslušníků národnostních menšin), 320/2001 Sb. (o finanční kontrole) a 450/2001 Sb. (změna zákonů reformujících veřejnou správu).

Zákon o soustavě základních, středních a vyšších odborných škol (č. 29/1984 Sb., ve znění pozdějších předpisů) upravuje nejrozsáhlejší část školské soustavy – instituce od základních škol až po úroveň vyšších odborných škol včetně. Vymezuje součásti výchovně vzdělávací soustavy, definuje povinnou školní docházku a dále cíle, postavení a návaznost jednotlivých úrovní vzdělávání, druhy a typy škol a formy a průběh studia. Tento zákon prošel dlouhou řadou podstatných změn – poslední plné znění bylo publikováno ve Sbírce zákonů pod č. 258/1996. V roce 2001 tento zákon nebyl novelizován ani měněn jiným zákonem.

Zákon č. 306/1999 Sb., o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením, ve znění pozdějších předpisů, nahradil dosavadní úpravu nařízeními vlády z let 1996 a 1998 platnou do listopadu 1999. Ustanovil vyšší základní dotace a současně zpřísnil a zpřesnil podmínky pro jejich zvýšení.

Zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství byl v roce 2000 novelizován zákony č. 132/2000 Sb. a č. 258/2000 Sb., úpravy nabývají účinnosti v roce 2001.

Zákon č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, upravuje ty součásti výchovně vzdělávací soustavy, které zajišťují výchovu předškolní, zájmovou, mimoškolní, popř. ústavní či ochrannou, a dále tzv. školská účelová zařízení, která pomáhají zajišťovat hmotnou péči o žáky či plnit další úkoly. Ve sledovaném období nebyl novelizován.

Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, byl v roce 2001 novelizován zákonem č. 147/2001 Sb., který upravuje studijní programy, podmínky přijetí na vysokou školu a průběh studia, a také programy celoživotního vzdělávání.

Nyní k zákonům č. 128/2000 Sb., o obecním zřízení, č. 129/2000 Sb., o krajském zřízení a č. 131/2000 Sb., o hl. městě Praze, a č. 132/2000 Sb., o změně a zrušení některých zákonů souvisejících se zákonem o krajích, zákonem o obcích, zákonem

o okresních úřadech a zákonem o hlavním městě Praze, ve znění pozdějších předpisů, které reformovaly veřejnou správu.

První dva zákony nabyly účinnosti dnem voleb do zastupitelstev krajů, některá ustanovení k 1. 1. 2001. Zákon č. 132/2000 Sb., kterým byl podstatným způsobem novelizován školský zákon (v části 25.), zákon o státní správě a samosprávě (v části 26.), zákon o školských zařízeních (v části 27.) a zákon o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením (v části 28.) nabyly účinnosti k 1. 1. 2001. Těmito opatřeními bylo ve školství oslabeno odvětvové řízení, protože státní správu na úrovni kraje začal vykonávat v přenesené působnosti krajský úřad jako výkonný orgán kraje.

K 31. 12. 2000 zanikly školské úřady a došlo k výrazným přesunům kompetencí – převážná část kompetencí školských úřadů (zejména personální věci a financování obecního školství) přešla na místně příslušné okresní úřady, převážná část dosud státních škol přešla do zřizovatelské působnosti krajů (ve čtyřech etapách – k 1. 1., k 1. 4., k 1. 7. a k 1. 10. 2001); ty nyní vedou i síť pracovišť praktického vyučování a vedení sítě škol zřizovaných obcí přešlo do kompetence ministerstva.

Koncepční kompetence ministerstva byly zákonem č. 132/2000 Sb. zvýrazněny a kraje budou v roce 2002 zpracovávat první krajský dlouhodobý záměr rozvoje školství.

A5. Východiska dalšího rozvoje vzdělávací soustavy

Rozvoj výchovně vzdělávací soustavy byl v roce 2001 ovlivněn především reformou státní správy, která změnila především kompetence ve školství a finanční toky. Zároveň byl vývoj ve školství spjat s postupem koncepčních prací, které byly zahájeny v předchozích letech.

V roce 2000 byly zahájeny práce na Národním programu rozvoje vzdělávání v České republice – tzv. Bílé knize. Dokument byl v průběhu doby podroben mezinárodní expertize, byl projednáván Radou pro vzdělávací politiku MŠMT, vyjádřili se k němu i zástupci odborné veřejnosti a sociálních partnerů na konferenci pořádané v listopadu 2000). Program byl schválen usnesením vlády č. 113 ze dne 7. února 2001 a ministři školství, mládeže a tělovýchovy bylo uloženo realizovat program prostřednictvím Dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy ČR a dalších opatření. Finanční požadavky na plnění programu byly zpracovány ve střednědobém výhledu.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice formuluje východiska a předpoklady rozvoje vzdělávací soustavy dané proměnami společnosti, principy vzdělávací politiky a principy řízení a financování v podmínkách, které vytvořila reforma veřejné správy, vytyčuje hlavní strategické linie rozvoje vzdělávání a prognózuje kvantitativní vývoj soustavy na základě předpokládaného demografického a ekonomického vývoje. Konkrétní směry vývoje jsou pak stanoveny pro regionální školství, které zajišťuje počáteční vzdělávání pro mládež od 3 do 19 let, pro terciární vzdělávání a pro vzdělávání dospělých. Pojítkem dění ve všech třech sektorech je koncept celoživotního učení.

Národní program stanovuje pro léta 2001–2005 tyto hlavní strategické linie:

1. Realizace celoživotního učení pro všechny.
2. Přizpůsobování vzdělávacích a studijních programů potřebám života ve společnosti znalostí.
3. Monitorování a hodnocení kvality a efektivity vzdělávání.
4. Podpora vnitřní proměny a otevřenosti vzdělávacích institucí.
5. Proměna role a profesní perspektivy pedagogických a akademických pracovníků.
6. Přechod od centralizovaného řízení k odpovědnému spoleurozhodování.

Každá ze strategických linií se realizuje prostřednictvím rozvojových programů a řady opatření. Některé z nich se začaly naplňovat ještě před dokončením Bílé knihy, protože potřeba změny již nazrála.

Pokud jde o první bod, je v centru pozornosti **dostupnost vzdělávání a podpora znevýhodněných**. Přizpůsobování vzdělávacích programů novým potřebám bylo zahájeno **pracemi na vzdělávacích programech** pro jednotlivé stupně vzdělávání – v současné době jsou dokončeny vzdělávací programy pro předškolní vzdělávání (schválen MŠMT) a rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání; v pilotní fázi se zpracovává metodika pro tvorbu školních vzdělávacích programů a připravují se rámcové vzdělávací programy pro střední školství.

Třetí bod je zatím nejintenzivněji realizován **pracemi na novém pojetí maturitní zkoušky**. Vnitřní proměna vzdělávacích institucí byla zatím zahájena především na úrovni vysokoškolského vzdělávání. Pokud jde o pedagogické pracovníky, v průběhu roku 2000 intenzivně pokračovalo **budování rámce pro zajišťování jejich růstu**.

Ve všech budoucích krajích se rozšiřovala a doplňovala síť **Pedagogických center** jako center dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a MŠMT začalo s **přípravou programu kariérního růstu**. Úspěšný přechod od centralizovaného řízení k decentralizovanému a k širší účasti všech partnerů vzdělávání je především úkolem příštích období v souvislosti s transformací státní správy ve školství.

Souběžně s přípravou Bílé knihy pokračovaly práce na přípravě nového *školského zákona*, který však nebyl parlamentem přijat. Postupná aplikace zákona o vysokých školách vedla k **některým změnám ve struktuře vysokého školství**. Vznikaly další **vysoké školy neuniverzitního typu**, zatím pouze soukromé, ve větší míře se začaly vytvářet bakalářské studijní programy. Ministerstvo publikovalo v květnu 2000 *Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol*, který byl připravován již od roku 1999. Souběžně s tím připravovaly své vlastní dlouhodobé záměry jednotlivé vysoké školy. Ve vzdělávací oblasti vychází Dlouhodobý záměr ministerstva z Hlavních cílů vzdělávací politiky vlády obsažených v Koncepci resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy do roku 2002, schválené vládou 7. dubna 1999. V oblasti výzkumu a vývoje vychází z Principů vědní politiky ČR na přechodu do 21. století, které schválila vláda

10. června 1998, a z dokumentu Národní politika výzkumu a vývoje. V oblasti mezinárodní spolupráce ve vzdělávání vychází především ze zapojení ČR do vzdělávacích programů Evropské unie Socrates a Leonardo da Vinci v jejich nové podobě, schválené na léta 2000–2006, a do programu Tempus II a dále ze Společné deklarace o harmonizaci výstavby Evropského systému vysokého školství (tzv. Sorbonnská deklarace) v trojstupňovém schématu pregraduálního (bakalářského), graduálního (magisterského) a doktorského studia.

Prioritami Dlouhodobého záměru jsou:

1. Rozvoj vysokého školství a rovnost v přístupu k vysokoškolskému vzdělávání.
2. Nový přístup k pojetí a obsahu vysokoškolského vzdělávání.
3. Změny ve struktuře vysokoškolského vzdělávacího systému.
4. Podpora akademických pracovníků a studentů.

5. Směrování k deklarovanému cíli vlády ČR vydávat v r. 2002 na školství 6 % HDP a na výzkum a vývoj 0,7 % HDP.

Význam vzdělávání jako jedné z hlavních priorit v přípravě pro život v informační společnosti deklaruje i strategický dokument *Koncepce státní informační politiky ve vzdělávání*, který byl schválen usnesením vlády ČR č. 351 z 10. dubna 2000.

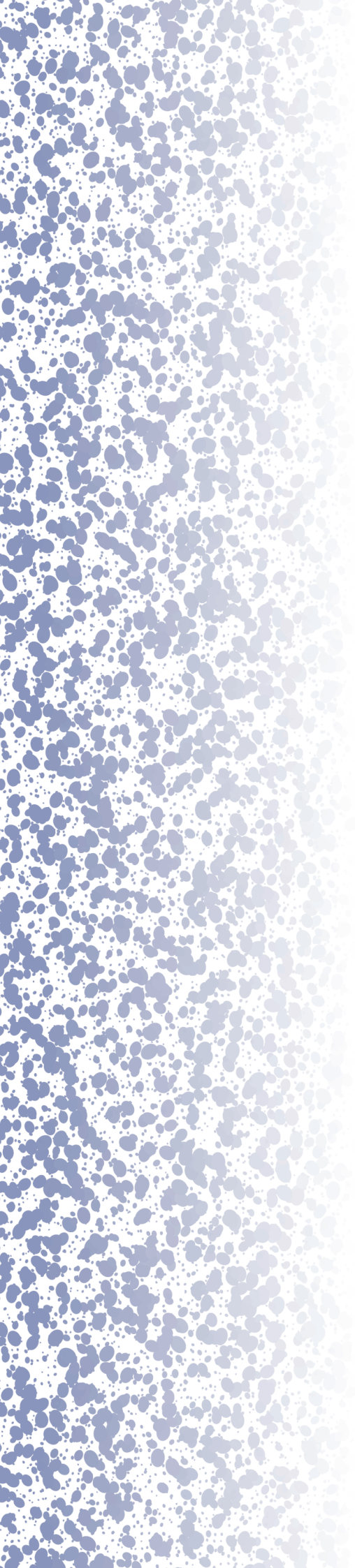
V roce 2001 byla zahájena reforma státní správy (podrobněji kapitola C), která se velice výrazně dotkla školství. K 31. 12. 2000 zanikly školské úřady a jejich pravomoce byly delegovány referáty, příp. odbory okresních a krajských úřadů. Krajské úřady převzaly i část kompetencí týkajících se státní správy, které v minulosti mělo ve své pravomoci ministerstvo. Změnily se zřizovatelské kompetence (většina škol a školských zařízení dříve zřizovaných MŠMT přešly pod kraje).

B

VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVA V ROCE 2001

B VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVA V ROCE 2001

B1. Struktura vzdělávací soustavy

Struktura České vzdělávací soustavy vychází v roce 2001 z platných právních norem, a to především ze

- zákona č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol, ve znění pozdějších předpisů
- zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, ve znění pozdějších předpisů
- zákona č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

V posledních deseti letech zaznamenala struktura českého vzdělávacího systému v oblasti regionálního školství, tedy školství zahrnujícího veškeré vzdělávání od předškolní výchovy až po vyšší odborné školství, největších změn v roce 1995, v oblasti vysokého školství v roce 1998. Vzhledem k roku 2000 nezaznamenala školská soustava prakticky z institucionálního hlediska prakticky žádných změn, co se však měnilo podstatně, byl systém státní správy ve školství. Na základě zákonů č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územně správních celků, č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze a zákona č. 132/2000 Sb., o změně a zrušení některých zákonů souvisejících se zákonem o krajích, zákonem o obcích, zákonem o okresních úřadech a zákonem o hlavním městě Praze, se změnila jednak řízovatelské funkce ve školství, jednak systém státní správy. Jednou ze změn bylo zrušení školských úřadů k 31.12.2000 a vznik referátů školství okresních úřadů (ty byly následně zrušeny k 31.12.2002) a dále vznik odborů školství krajských úřadů. Školy dříve řízované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvem zemědělství byly v roce 2001 postupně delimitovány pod kraje, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy si ponechalo řízovatelské kompetence pouze k 72 školám a školským zařízením.

Další drobné změny, které se dotkly regionálního školství v roce 2002, vyplývají z novely zákona o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (zákonem č. 284/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství) a z novely zákona o školských zařízeních (zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů). Tyto změny se však týkaly především státní správy ve školství a výchovných ústavů.

Stejně jako v minulých letech pokračuje proces změkčování a postupného stírání vertikálních hranic v rámci jedné vzdělávací úrovně (týkající se především vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich integrace jak do běžných tříd, tak do speciálních a specializovaných tříd běžných škol). Vzhledem k tomu, že stále klesá populační křivka a potenciálních žáků je čím dál tím méně, školy se snaží „bojovat o žáka“ a nabízejí studium

v daleko širším spektru studijních programů, nabídka je rozšířena i o programy typu dalšího vzdělávání – kurzy pro doplnění základního vzdělání, vzdělání poskytovaného zvláštní a pomocnou školou, některé střední školy realizují rekvalifikační kurzy, v nabídce škol je i studium jednotlivých předmětů.

Od roku 1989 měl možnost pronikat do regionálního školství i soukromý sektor a církev a začaly vznikat soukromé a církevní školy. Počet soukromých a církevních škol se v posledních letech stabilizoval, v roce 2001 se však změnila řízovatelské kompetence ve státní správě. Do roku 2000 byly školy řízovány především obcemi a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, případně školskými úřady. V důsledku změn ve státní správě převzaly řízovatelské kompetence od roku 2001 i krajské úřady, které řízují střední a vyšší odborné školy, které dříve řízovalo ministerstvo školství a ministerstvo zemědělství. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy má nadále kompetence řízovat především speciální školy, zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy (včetně škol při nich zřízených) a školy s celorepublikovou působností. Základní a mateřské školy a jim náležející zařízení jsou i nadále řízovány především obcemi. V oblasti vysokého školství vstoupily již v roce 1999 na vzdělávací trh soukromé vysoké školy, které si postupně budují svou pozici v oblasti terciárního vzdělávání.

Základním charakteristickým rysem českého vzdělávacího systému od roku 1989 je jeho otevřenost a prostupnost, tedy především fakt, že prakticky nikomu není uzavřena cesta k dalšímu vzdělávacímu stupni.

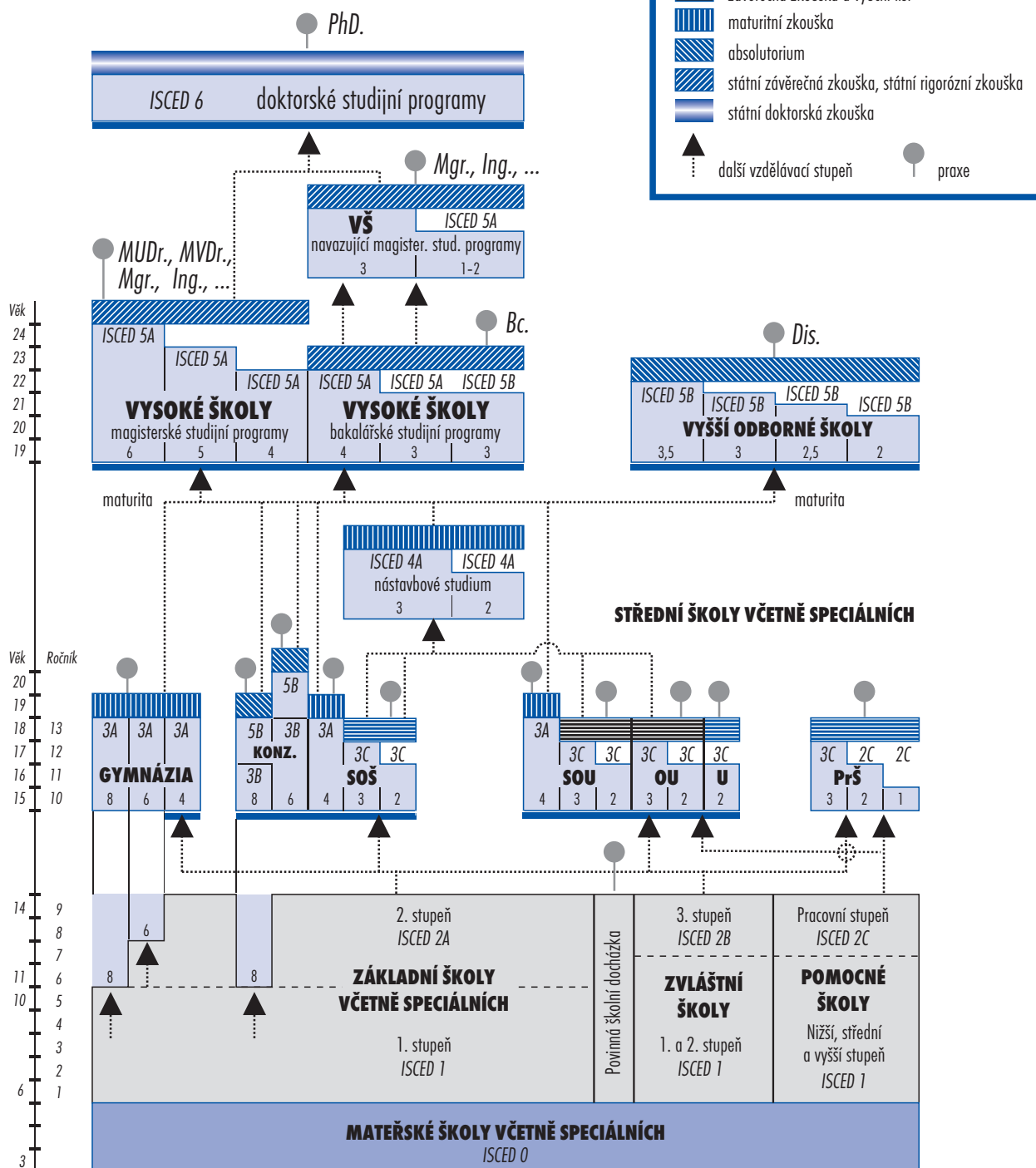
Mateřská škola (MŠ) je zařízení, které zajišťuje předškolní výchovu dětí. Je primárně určena především dětem od tří let do dosažení věku šesti let, kdy zahajují povinnou školní docházku. V některých případech jsou do mateřské školy přijímány i děti mladší, v mateřské škole v současné době zůstává i poměrně vysoké procento dětí šestiletých a starších, které mají povolen odklad povinné školní docházky. Navzdory názvu nejde podle zákonných úprav o školu, ale o předškolní zařízení. Mateřská škola neposkytuje stupeň vzdělání, pouze doplňuje rodinnou výchovu a docházka do ní není povinná. V rámci mateřských škol fungují i speciální a specializované třídy pro děti se zdravotním postižením a děti s poruchami učení a chování, zdravotně postižené děti je možné integrovat i do běžných oddělení mezi děti zdravé. Do systému předškolního vzdělávání svým způsobem spadají i přípravné třídy pro děti se sociálním znevýhodněním⁸.

Základní škola (ZŠ) poskytuje základní vzdělávání, zabezpečuje rozumovou, mravní, estetickou, pracovní a tělesnou výchovu žáků a připravuje je pro vstup do středních škol a pro praxi. Základní škola zajišťuje povinnou devítiletou školní docházku na prosté většině odpovídající populace. Dělí se na první (pětiletý) a druhý (čtyřletý) stupeň. Děti do základní školy vstupují zpra-

⁸ Přípravné třídy pro děti se sociálním znevýhodněním jsou řízovány při mateřských, základních, speciálních základních a zvláštních školách.

Obrázek 13:

Schéma vzdělávacího systému České republiky
ve školním roce 2001/02

Zdroj: ÚIV

vidla v šesti letech, v případě kvalifikované školní nezralosti jim může být povolen odklad povinné školní docházky, případně mohou být zařazeny do přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním. Základní školy vyučují žáky v jednom z následujících vzdělávacích programů – Základní škola, Obecná škola a Národní škola. Experimentálně se v posledních letech ověřuje systém domácího vzdělávání. Dětem se zdravotním postižením jsou určeny speciální školy, mohou však být integrovány do běžných tříd nebo speciálních a specializovaných tříd běžných škol.

Děti mentálně postižené mohou plnit povinnou školní docházku na zvláštní nebo pomocné škole, děti těžce postižené mohou být osvobozeny od docházení do školy nebo dokonce na dobu určitou osvobozeny od povinné školní docházky. Nadané děti mohou navštěvovat školy s rozšířenou výukou některých předmětů nebo mohou po 5. ročníku (příp. po 7. ročníku) základní školy pokračovat v plnění povinné školní docházky v osmiletém (příp. šestiletém) studijním programu gymnázií nebo v osmiletém oboru tanec na konzervatořích. Pro část dospělé populace, která ne-

ukončila základní vzdělávání, případně vzdělávání na zvláštní a pomocné škole, jsou určeny kursy pro doplnění základního vzdělání⁹, případně vzdělání poskytovaného zvláštní a pomocnou školou.

Střední školy (SŠ) připravují ve svých vzdělávacích programech žáky pro výkon povolání a pro další studium. Základními druhy středních škol jsou gymnázia, střední odborné školy a střední odborná učiliště. Poskytují střední vzdělání všeobecného charakteru – úplné střední vzdělání (gymnázia) nebo odborného charakteru – střední odborné a úplné střední odborné vzdělání (střední odborná učiliště a střední odborné školy). Na střední školy (s výjimkou víceletých gymnázií a oboru tanec na konzervatořích) vstupují žáci po ukončení povinné devítileté školní docházky na základní škole, zpravidla ve věku 15 let. Obory středních škol mají zpravidla délku 3–4 roky v závislosti na druhu studia (tříleté jsou převážně obory středních odborných učilišť ukončené učňovskou zkouškou a čtyřleté jsou převážně studijní obory na gymnáziích, středních odborných školách a středních odborných učilištích ukončených maturitní zkouškou). Střední školy realizují i programy nástavbového studia ukončené maturitní zkouškou, určené pro absolventy učebních oborů a programy víceletých gymnázií a tanečních konzervatoří určené pro nadané děti.

Gymnázium (G) je střední škola, která poskytuje úplné střední vzdělání ukončené maturitní zkouškou. Do vzdělávacích programů jsou zařazeny především všeobecně vzdělávací předměty. Kromě čtyřletých oborů gymnázií určených pro absolventy devátých ročníků základních škol realizují gymnázia i víceleté studijní programy – osmileté a šestileté. V nižších ročnících těchto „víceletých“ gymnázií plní žáci povinnou školní docházku. Existují i gymnázia s výukou jednotlivých předmětů v cizím jazyce, tzv. „bilingvy“ (dříve „jazyková“ pětiletá gymnázia), která jsou zpravidla šestiletá.

Střední odborné školy (SOŠ) poskytují především úplné střední odborné vzdělání ukončené maturitní zkouškou ve čtyřletých oborech. Kromě toho střední odborné školy nabízejí i studium v oborech poskytujících střední odborné vzdělání, ve kterých však studuje méně než jedno procento studentů. Hlavním úkolem středních odborných škol je připravit absolventy pro praxi především v technicko hospodářských oborech. Absolventi oborů ukončených maturitní zkouškou mohou pokračovat ve studiu na vyšší odborné nebo vysoké škole. Zvláštním typem střední odborné školy jsou konzervatoře určené pro hudebně, tanečně a dramaticky nadané žáky. Studium na konzervatoři je ukončeno absolutoriem (případně maturitní zkouškou) a trvá šest (na hudební a dramatický obor konzervatoře – žáci na konzervatoř nastupují po ukončení základní školy) nebo osm let (na obor tanec – žáci nastupují na tento obor po ukončení 5. ročníku základní školy).

Střední odborná učiliště (SOU) jsou střední školy poskytující především střední odborné vzdělání ve zpravidla tříletých učebních oborech ukončených závěrečnou učňovskou zkouškou. Absolventi získávají výuční list a jsou připraveni pro praxi a vstup

na pracovní trh. Kromě oborů poskytujících střední odborné vzdělání nabízejí střední odborná učiliště i studium ve čtyřletých studijních oborech ukončených maturitní zkouškou poskytujícími úplně střední odborné vzdělání. Toto maturitní vysvědčení je současně dokladem o způsobilosti k výkonu povolání, ve kterých je výuční list požadován. Taktéž opravňuje k výkonu náročných dělnických povolání a provozních funkcí.

Učiliště (U) poskytují dvouletou přípravu žákům, kteří ukončili základní školu v nižším než devátém ročníku, studium je ukončeno závěrečnou zkouškou. Učiliště jsou v naprosté většině součástí školy, jejíž „nosnou“ součástí je střední odborné učiliště.

Střední odborné školy i střední odborná učiliště nabízejí také studium v oborech **nástavbového studia**, které je určeno pro absolventy tříletých učebních oborů středních odborných učilišť. Studium poskytuje úplné střední odborné vzdělání, trvá zpravidla dva až tři roky a je ukončeno maturitní zkouškou.

Pro žáky, kterým střední odborné učiliště nebo učiliště poskytuje pouze teoretickou výuku, zajišťují praktickou část výuky **střediska praktického vyučování**, případně **pracoviště praktického vyučování**.

Pro děti a žáky se zdravotním postižením (tělesným, smyslovým a mentálním) nebo sociálním postižením, pokud je není možné integrovat do běžných škol, jsou určeny **speciální školy**, které působí v oblasti předškolní výchovy (speciální mateřské školy), poskytují základní vzdělávání žákům ve věku povinné školní docházky (ve speciálních základních školách) a působí i v oblasti středního vzdělávání (speciální gymnázia, speciální střední odborné školy, speciální střední odborná učiliště). V těchto školách jsou žáci vyučováni s využitím speciálních výchovných a vzdělávacích metod ve speciálních vzdělávacích programech a je jim poskytováno vzdělání rovnocenné se vzděláním poskytovaným v běžných školách. Žáci s výraznějšími rozumovými nedostatky a žáci mentálně postižení se mohou vzdělávat ve zvláštních školách nebo pomocných školách. Před nástupem do povinného vzdělávání mohou děti se závažným mentálním postižením navštěvovat v rozmezí jednoho až tří let přípravný stupeň pomocné školy. Příprava na povolání žáků s rozumovými nedostatky se uskutečňuje v odborných učilištích a praktických školách, které existují s délkou přípravy od jednoho do tří let. V posledních letech speciální školy navštěvují především děti a žáci s těžšími formami postižení vzhledem k tomu, že žáci s postižením mají ve stále větší míře možnost integrace do běžných škol, ať už jsou integrováni do speciálních a specializovaných tříd, nebo jsou integrováni do běžných tříd mezi děti zdravé.

Dětem a žákům s tělesným a smyslovým postižením jsou určeny **speciální mateřské, základní a střední školy** (speciální gymnázium, speciální konzervatoř, speciální střední odborná škola, speciální střední odborné učiliště), ve kterých jsou realizované a využívány speciální výchovné a vzdělávací metody ve speciálních vzdělávacích programech. Žákům je poskytováno vzdělání rovnocenné se vzděláním poskytovaným v běžných školách.

Žákům s mentální retardací jsou určeny zvláštní a pomocné školy, odborná učiliště a praktické školy.

⁹ *Kursy pro doplnění základního vzdělání je možné navštěvovat na základních, středních a speciálních školách.*

Zvláštní školy poskytují vzdělávání dětem, které se z důvodu rozumových nedostatků nemohou účastnit vzdělávacího procesu na běžných základních školách. Docházka do zvláštní školy trvá devět let, na rozdíl od základní školy je dělena do tří stupňů. Žáci se vzdělávají v redukováných učebních programech a úroveň vzdělání, které zvláštní školy poskytují, odpovídá rozumovým schopnostem žáků. Výchovně vzdělávací program zvláštní školy je zaměřen na rozvíjení osobnosti žáků s lehkým mentálním postižením, na poskytování vědomostí, dovedností a návyků potřebných k uplatnění žáků v praktickém životě. Škola působí speciálně pedagogickými metodami na celkový rozvoj žáka aktivizováním jeho schopností, často však musí odstraňovat i závažné nedostatky způsobené negativními vlivy na jeho dosaavadní vývoj.

Pro žáky s těžším mentálním postižením a vícečetným postižením v kombinaci s mentálním postižením je určena **pomocná škola**, ve které si osvojují základní návyky osobní hygieny, sebeobsluhy a rozvíjejí přiměřené poznatky a pracovní dovednosti. Vzdělávání žáků na pomocné škole jim umožňuje ve vhodně upravených podmínkách osvojit si základní vědomosti, dovednosti a návyky potřebné k orientaci v okolním světě, dosažení nejvyšší možné míry samostatnosti a nezávislosti okolí a zapojení do společenského života. Vzdělávání v pomocné škole je rozděleno do čtyř stupňů (tříletý nižší stupeň a dvouleté stupně střední, vyšší a pracovní). Pro žáky, kteří díky těžšímu mentálnímu postižení nemohou nastoupit do pomocné školy, je určen jedno až tříletý **přípravný stupeň**, v němž je jim poskytována příprava pro vzdělávání v pomocné škole. Celý systém vzdělávání postižených dětí je doplněn experimentálně ověřovanými **rehabilitačními třídami**, které jsou určeny dětem s velmi těžkým mentálním postižením.

Praktická škola je přednostně určena absolventům zvláštní a pomocné školy a žákům, kteří ukončili povinnou školní docházku v nižším než devátém ročníku zvláštní, případně základní školy. Přípravuje žáky pro výkon jednoduchých činností v oblasti služeb nebo výroby, délka studia je v trvání jednoho až tří let. Studium jednolitého a dvouletého oboru praktické školy je ukončeno závěrečnou zkouškou, tříletého oboru závěrečnou zkouškou a vydáním vysvědčení o závěrečné zkoušce.

Odborné učiliště přednostně připravuje absolventy zvláštních škol na výkon činností v rámci dělnických povolání. Studium v trvání dvou až tří let se ukončuje závěrečnou zkouškou, vydáním vysvědčení o vykonání závěrečné zkoušky a výučního listu.

Vyšší odborné školy (VOŠ) nabízejí studium v oborech vyššího studia s absolutoriem. Studium je určeno absolventům středněškolských oborů ukončených maturitní zkouškou a připravuje studenty pro kvalifikovaný výkon náročných odborných profesí – studium zahrnuje ve srovnání se studiem na vysokých školách výrazný podíl praxe. Délka denního studia je dva až tři roky, studium je ukončeno absolutoriem, absolventi dosahují vyššího odborného vzdělání s absolutoriem. Absolventi mohou používat označení absolventa vyšší odborné školy příslušná jednotlivým studijním oborům, jejichž zkrácené podoby schvaluje ministr.

Vysoké školy (VŠ) jsou určeny absolventům oborů středních škol ukončených maturitní zkouškou. Vysoké školy poskytují

vysokoškolské vzdělávání v programech bakalářských a magisterských studijních programech. Studium v bakalářských programech je tříleté až čtyřleté a je ukončeno státní závěrečnou zkouškou, jejíž součástí je zpravidla obhajoba bakalářské práce, absolvent získává titul bakalář (Bc., BcA.). Studium v magisterských studijních programech je zpravidla čtyřleté až pětileté, v lékařských, veterinárních a architektonických oborech šesti-leté. Některé vysoké školy realizují dvoustupňové programy – po ukončení studia v bakalářském programu studenti pokračují ve dvouletém až tříletém navazujícím magisterském studijním programu. Studium v magisterských studijních programech je ukončeno státní závěrečnou zkouškou, jejíž součástí je obhajoba diplomové práce, absolventi získávají titul magistr (Mgr.), v oborech uměleckých MGA., v oborech ekonomických, technických a zemědělských věd titul inženýr (Ing.), v oboru architektura Ing.arch. Studium v oborech lékařství a veterinářství se ukončuje rigorózní zkouškou a absolventi získávají titul doktor všeobecné medicíny (MUDr.) a doktor veterinární medicíny (MVDr.). Státní rigorózní zkoušku mohou složit i absolventi magisterských studijních programů v oborech přírodních věd (získávají titul doktor přírodních věd – RNDr.), humanitních, pedagogických a společenských věd (doktor filosofie PhDr.), právnických věd (doktor práv JUDr.), farmaceutických věd (doktor farmacie PharmDr.), teologických věd (doktor teologie ThDr. nebo licentát teologie ThLic.). Absolventi magisterských studijních programů mohou pokračovat ve studiu v doktorských studijních programech a připravovat se k vědecké a tvůrčí práci. Studium trvá zpravidla tři roky, je ukončeno obhajobou disertační práce a státní doktorskou zkouškou, absolventi získávají akademický titul Ph.D. Na vysokých školách je možné studovat jednak formou prezenční (dříve denní studium), jednak formou distanční (dříve studium při zaměstnání), případně kombinovat obě formy studia (studium kombinované). Vysoké školy nabízejí kromě standardních druhů studia i další formy vzdělávání a podílejí se tak na celoživotním vzdělávání (rekvalifikační studium, univerzity třetího věku, studium směřující k získání pedagogické kvalifikace a další). Od roku 1999 začal pronikat i do vysokého školství soukromý sektor a začaly vznikat soukromé vysoké školy neuniverzitního typu.

Stav **národnostního školství** je determinován geografickým rozptýlením národnostních menšin po celém území České republiky. Více se národnostnímu školství věnuje samostatná kapitola.

Kromě škol, které se zabývají vzděláváním žáků, a předškolních zařízení jsou součástí českého vzdělávacího systému i **školská zařízení**. Do soustavy školských výchovných zařízení řadíme zařízení pro zájmové studium (státní jazykové školy), zařízení pro výchovu dětí mimo vyučování (střediska pro volný čas dětí a mládeže, školní družiny, školní kluby), zařízení pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy a preventivně výchovné péče (dětské domovy, diagnostické ústavy, výchovné ústavy). Školská účelová zařízení pomáhají školám plnit výchovné účely a některá u nich zabezpečují i hmotnou péči o žáky. Člení se na zařízení výchovného poradenství (pedagogicko psychologické poradny, střediska výchovné péče), zařízení pro stravování (jidelny), ubytování (domovy mládeže, internáty) a zařízení pro další vzdě-

lávání pedagogických pracovníků. Dalším školským účelovým zařízením je speciální pedagogické centrum, které zabezpečuje speciálně pedagogickou péči dětem a žákům se zdravotním postižením a poskytuje jim odbornou pomoc v procesu integrace do společnosti. Školská zařízení všech typů existují buď samostatně, nebo jako součásti škol.

Zájmové studium zajišťují kromě školských zařízení i **základní umělecké školy**, které jsou však školským zákonem zařazeny mezi školy a nikoli mezi školská zařízení.

Mimo síť škol, předškolních a školských zařízení stojí zařízení, která slouží k ubytování a stravování vysokoškolských studentů a jsou zřizována při vysokých školách – **vysokoškolské menzy a vysokoškolské koleje**.

V posledních letech nabývá stále více na významu **systém celoživotního učení**, jehož prvořadým úkolem je rozvoj osobnosti jedince. Celoživotní vzdělávání, respektive celoživotní učení se dostává v posledním desetiletí do centra pozornosti většiny odborníků zabývajících se problematikou vzdělávání. Na úrovni České republiky je problematice celoživotního učení a dalšího vzdělávání věnována pozornost zejména v „*Národním programu rozvoje vzdělávání – Bílá kniha*“ a nejnověji i v připravovaném dokumentu „*Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy ČR*“, kde je zmiňována nutnost začlenění dalšího vzdělávání do systému vzdělávání v ČR. Celoživotní učení zahrnuje různé *formy formálního (školského), neformálního (neškolského) i informálního (nahodilého) vzdělávání*.

- **Formální učení** probíhá ve vzdělávacích institucích a vede k získání uznávaných certifikátů a kvalifikací.
- **Neformální učení** probíhá vedle hlavních vzdělávacích systémů a zpravidla nevede k získání formalizovaného certifikátu. Neformální učení může být poskytováno na pracovišti a prostřednictvím činností organizací a sdružení občanské společnosti (např. v organizacích pro mládež, v odborech a v politických stranách). Může být poskytováno také prostřednictvím organizací nebo služeb, které byly ustaveny se záměrem doplňovat formální systémy (např. výtvarné, hudební a sportovní aktivity nebo soukromé vyučování připravující na zkoušky).
- **Informální učení** je přirozeným doprovodným znakem každodenního života. Na rozdíl od formálního a neformálního učení nemusí být informální učení vždy učení záměrným. Proto ani sami jeho účastníci nemusí snadno rozpoznat, jak přispívá k jejich vědomostem a dovednostem.

V zásadě rozeznáváme dvě základní etapy celoživotního učení: *počáteční vzdělávání a další vzdělávání*. Do *počátečního vzdělávání* zahrnujeme veškeré vzdělávání, které probíhá před prvním vstupem na trh práce, tedy základní vzdělávání, všeobecné sekundární vzdělávání a počáteční odborné vzdělávání (včetně vzdělávání na terciární úrovni). Další vzdělávání je tedy jakékoliv vzdělávání či učení, které probíhá po prvním vstupu vzdělávajícího se na trh práce (ať již v pozici zaměstnaného či nezaměstnaného). Může být formální i neformální a účastníci vzdělávání mohou vstupovat i do školských forem, v nichž se poskytuje převážně počáteční vzdělávání s cílem doplnit si doposud

získané vzdělání. Zahrnujeme sem ovšem i různé další zájmové vzdělávací aktivity.

B2. Regionální školství

B2.1. Řízení, správa a samospráva v regionálním školství

Rok 2001 byl ve znamení podstatných změn v systému řízení a správy školství. Řízení školství, správu a samosprávu nejvíce ovlivnily tyto právní změny:

- zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství a jeho novela č. 139/1995 Sb.
- zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol ve znění pozdějších předpisů
- novely tzv. kompetenčního zákona (č. 474/1992 Sb., č.272/1996 Sb.)
- ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územně správních celků, který nabyt platnosti ke dni 1. 1. 2000, ale jehož působnost se projevila teprve dnem voleb do zastupitelstev v krajích a v souvislosti s dalšími navazujícími předpisy
- zákon č. 306/1999 Sb., o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením
- zákon č. 132/2000 Sb., o změně a zrušení některých zákonů souvisejících se zákonem o krajích, zákonem o obcích, zákonem o okresních úradech a zákonem o hlavním městě Praze, který se podstatnou měrou dotkl všech předchozích zákonů a kterým se s jeho účinností ke dni 1. 1. 2001 výrazně změnila kompetence ve státní správě a samosprávě
- zákon č. 157/2000 Sb., o přechodu některých věcí, práv a závazků z majetku České republiky do majetku krajů

B2.1.1. Státní správa v regionálním školství

Státní správu ve školství v roce 2000 vykonávalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, jiné orgány státní správy, školské úřady, ředitelé škol/školských zařízení a Česká školní inspekce. K 31.12.2000 došlo ke zrušení odvětvového řízení školství, byly zrušeny školské úřady a veřejná správa ve školství se decentralizovala – zřizovatelské funkce vůči středním a vyšším odborným školám přešly na začátku roku 2001 do působnosti okresů a během roku 2001 ve čtyřech etapách do samosprávné působnosti krajů. Na kraje postupně přešel i výkon působnosti státní správy.

Rídícím orgánem státní správy i nadále zůstává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které nejen řídí výkon státní správy ve školství, ale zároveň vytváří podmínky pro realizaci cílů výchovy a vzdělávání, řídí předškolní zařízení, školy a školská zařízení ve věcech výchovy a vzdělávání. Ministerstvo zpracovává a zveřejňuje nejméně jednou za čtyři roky dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy, který předkládá vládě. Zároveň řídí a koordinuje tvorbu dlouhodobých záměrů vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy na úrovni krajů, tyto dlouhodobé záměry projednává vždy po dvou letech. Do jeho působnosti patří též politika rozvoje vědy, výzkum a vývoj na vysokých školách, mezinárodní spolupráce v těchto oblastech. Nedílnou součástí okruhu činností ministerstva je problematika dětí, mládeže, tělovýchovy a sportu.

V oblasti **správních funkcí** ministerstvo stanoví druhy a náležitosti vysvědčení a ostatních školních tiskopisů včetně způsobu jejich zpracování a evidence. Dále stanovuje závazný postup a metodiku předávání dat z dokumentace a evidencí škol a školských zařízení, formu, termíny a způsob předávání dat, stanovuje vyhláškou pravidla pro hodnocení a klasifikaci žáků, druhy výchovných opatření a postup při jejich ukládání, vydává podmínky a organizaci přijímání žáků do středních škol, apod. Vede síť všech škol, školských zařízení a předškolních zařízení všech zřizovatelů, zařazuje školy a školská zařízení (s výjimkou předškolních a školských zařízení zřizovaných obcemi a středisek praktického vyučování) do sítě škol, předškolních a školských zařízení na základě žádosti předložené zřizovatelem prostřednictvím kraje, uděluje souhlas se jmenováním a odvoláváním ředitelů škol a školských zařízení zřizovaných krajem v přenesené působnosti. Ministerstvo rozhoduje i o uznání vzdělání a odborné praxe pro výkon povolání pedagogického pracovníka, vydává rozhodnutí o postavení studia v zahraničních školách, legalizace vysvědčení do zahraničí, nostrifikace zahraničních vysvědčení apod.

Ministerstvo vykonává **zřizovatelskou funkci** vůči školským zařízením pro výkon ústavní a ochranné výchovy a vůči zařízením pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. Ministerstvo může zřídit a zrušit předškolní zařízení, školy a školská zařízení s jiným vyučovacím jazykem než českým, pokud je nezřídí obec či kraj v rozšířené působnosti. U všech těchto škol a školských zařízení má ministerstvo pravomoce jmenovat a odvolávat ředitele, jmenuje a odvolává ústředního školního inspektora a na jeho návrh školní inspektory.

V **oblasti financování** ministerstvo definuje pravidla financování resortu školství. Rozepisuje a přiděluje v plném rozsahu prostředky vyčleněné ze státního rozpočtu předškolním zařízením, školám a školským zařízením zřizovaným ministerstvem a registrovaným církvemi nebo náboženskými společnostmi. Přiděluje finanční prostředky pro školy, předškolní a školská zařízení jiných zřizovatelů a kontroluje využití těchto finančních prostředků. Ve finanční oblasti dále stanovuje normativy pro financování škol, předškolních a školských zařízení a na základě těchto normativů a výkonů vzdělávací soustavy přiděluje krajům finanční prostředky. Dále stanovuje závazné zásady o přidělu finančních prostředků, podle kterých provádí přidělování finančních prostředků krajské a okresní úřady.

Kromě ministerstva školství mají v oblasti vzdělávacích institucí zřizovatelské pravomoce i **Ministerstvo vnitra** (policejní školy), **Ministerstvo obrany** (vojenské školy) a **Ministerstvo spravedlnosti**. Do roku 2000 působilo v oblasti školství i Ministerstvo zemědělství, které zřizovalo střední odborná učiliště (tyto školy přešly v roce 2001 delimitací pod kraje).

Do roku 2000 byla rozhodující část kompetencí delegována na **školské úřady**, které byly regionálním orgánem státní správy (fungovaly v 76 okresech České republiky a v deseti pražských obvodech) a byly rozpočtovými organizacemi ministerstva školství. Tyto úřady však byly k 30. 12. 2000 zrušeny a jejich kompetence přešly částečně na okresní a částečně na krajské úřady. Ani tento stav však není konečný – k 30. 12. 2002 byly zrušeny

okresní úřady a jejich kompetence z hlediska školství přecházejí na krajské úřady a na úřady pověřených obcí.

Zcela novým prvkem v oblasti státní správy ve školství jsou od roku 2001 **krajské úřady, resp. kraj v přenesené působnosti**. Tyto úřady převzaly část kompetencí školských úřadů, získaly však i kompetence nové a díky jejich zavedení a přesunu části pravomocí na ně se školský systém decentralizoval. Vedoucího odboru krajského úřadu odpovědného za výkon státní správy ve školství na úrovni kraje jmenuje a odvolává rada kraje se souhlasem ministerstva. V oblasti školství krajský úřad zpracovává a každé dva roky zveřejňuje dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy, zpracovává a každoročně zveřejňuje výroční zprávu o stavu koncepce a rozvoje sítě a o stavu a rozvoji výchovně vzdělávací soustavy v kraji.

Ve **správní oblasti** kraj zařazuje do sítě škol, předškolních a školských zařízení předškolní a školská zařízení zřizovaná obcemi a střediska praktického vyučování. Krajský úřad přijímá opatření na základě výsledků České školní inspekce, rozhoduje o vydání nostrifikace vysvědčení vydaných zahraničními školami, rozhoduje o osvobození žáků docházet do školy a o osvobození žáků od povinné školní docházky, povoluje výjimky při přijímání žáků ke studiu na středních školách, uděluje souhlas se jmenováním a odvoláváním ředitelů škol, předškolních a školských zařízení zřizovaných obcemi, apod.

Ve **finanční oblasti** kraj v přenesené působnosti přiděluje školám, předškolním a školským zařízením zřizovaným krajem nebo obcemi finanční prostředky na platy a náhrady platů (případně mzdy a náhrady mezd), na odměny za pracovní pohotovost, apod., dále finanční prostředky na učební pomůcky, učebnice a školní potřeby, pokud se žákům poskytují bezplatně. V roce 2001 tyto finanční prostředky přiděloval školám, předškolním a školským zařízením zřizovaným obcemi prostřednictvím okresního úřadu a zároveň kontroloval jejich využití. Krajský úřad v přenesené působnosti dále ekonomicky zabezpečuje školy, předškolní a školská zařízení zřizovaná církvemi nebo náboženskými společenstvími a provádí s nimi finanční vypořádání, soukromým školám, předškolním a školským zařízením přiděluje finanční dotaci v rozsahu a za podmínek stanovených ministerstvem. U škol, předškolních a školských zařízení, která zřizuje a která nemají právní subjektivitu, plní úlohu zaměstnavatele.

V roce 2001 v oblasti státní správy ve školství fungovaly i **okresní úřady v přenesené působnosti**. Toto opatření však bylo pouze dočasné, okresní úřady byly k 31. 12. 2002 zrušeny. Okresní úřady přidělovaly školám, předškolním a školským zařízením zřizovaným obcemi finanční prostředky na platy, náhrady platů (příp. mzdy a náhrady mezd), na odměny za pracovní pohotovost apod., dále na učební pomůcky, učebnice a školní potřeby hrazené státem. Zároveň okresní úřad plnil úlohu zaměstnavatele pro školy, předškolní a školská zařízení zřizovaná obcemi, která nemají právní subjektivitu.

Nejnižší článek státní správy ve školství tvoří **ředitelé školských institucí** (škol, předškolních a školských zařízení). Ředitelé odpovídají ve studijní oblasti za plnění učebních plánů a osnov a za úroveň vzdělávání (odbornou i pedagogickou). Zároveň jsou od-

povědlni za efektivní využívání finančních prostředků. Vytvářejí podmínky pro vznik a práci rady školy, pokud je zřízena, a pro práci České školní inspekce. Jako ředitelé instituce, která je právnickou osobou, mají pravomoce vedoucího organizace v oblasti hospodaření s finančními prostředky a v oblasti pracovně právních vztahů, jsou zodpovědní za vypracování a zpřístupnění výroční zprávy školy či školského zařízení. Ředitel školy rozhoduje o přijetí či zařazení žáka do školy či zařízení, o přidělení stipendia, o přerušení studia, o přijetí ke studiu, odkladu povinné školní docházky, o vyloučení žáka, atd.

Česká školní inspekce (ČŠI) jako resortní orgán státní správy má za úkol kontrolu, monitorování a hodnocení průběhu a výsledků vzdělávacího procesu, materiálních a personálních podmínek, prověřování stížností na činnost škol a jejich ředitelů. Na školách všech zřizovatelů kontroluje efektivnost nakládání s finančními prostředky státu a dodržování právních norem. Česká školní inspekce prověřuje stížnosti na činnost škol a jejich ředitelů. V čele ČŠI stojí ústřední školní inspektor, kterého jmenuje ministr školství. Česká školní inspekce provádí inspekční činnost prostřednictvím 15 inspektorátů, v jejichž čele stojí vrchní školní inspektoři. Jednotlivé inspekce, které ČŠI provádí, je možné rozdělit do tří skupin – komplexní, tematické a orientační. Výsledkem každé inspekce je inspekční zpráva. Shrnutí poznatků ze své celoroční činnosti zveřejňuje každoročně ve své výroční zprávě.

B2.1.2. Samospráva v regionálním školství

Samosprávu v regionálním školství na úrovni kraje uskutečňovaly v roce 2001 kraje jako orgány samosprávy, na nejnižších územních součástech obce jako orgány samosprávy ve smyslu ústavy a na úrovni škol rady školy.

Kraj v samostatné působnosti zřizuje a zrušuje střední školy, odborná učiliště, vyšší odborné školy, konzervatoře, speciální základní školy, zvláštní školy, speciální předškolní zařízení, zařízení těmto školám sloužící, dále základní umělecké školy, dětské domovy, školy a předškolní zařízení při zdravotnických zařízeních a některá další zařízení. U těchto škol a školských zařízení se souhlasem ministerstva a na základě konkursních řízení kraj jmenuje ředitele, dále těmto školám zabezpečuje investiční výdaje a neinvestiční náklady kromě mzdových nákladů, učebnic, školních pomůcek a potřeb hrazených státem. V případě potřeby u předškolních zařízení, škol a školských zařízení zabezpečuje vyučování v jiném jazyce než českém.

Hlavní úlohou **obcí** v oblasti samosprávy ve školství je zřizování mateřských a základních škol a školských zařízení (má pravomoci zřizovatelů, ředitele škol a školských zařízení však jmenuje pouze se souhlasem krajského úřadu). Školy zřizované obcemi byly v roce 2001 financovány jednak z rozpočtových prostředků resortu školství (z kapitoly 333-MŠMT jsou financovány mzdové náklady a náklady na učební pomůcky), jednak z vlastních prostředků obcí. Obce hradí především kapitálové náklady a náklady na údržbu a provoz investičního majetku. Obce finálně zabezpečují náklady spojené s povinnou školní docházkou dětí – pokud žák plní povinnou školní docházku ve škole v jiné obci, hradí domovská obec vzniklé náklady. Obec zabezpečuje rovněž stravování dětí navštěvujících zařízení, která tato obec zřizuje.

Na úrovni škol může být zřízena **rada školy**, která zajišťuje školské veřejnosti (žákům, rodičům, pracovníkům školy, občanům obce) možnost podílet se na správě školy. Orgán rady školy byl zákonně upraven novelou školského zákona v roce 1995. Pokud je rada školy zřízena, zřizuje se na základě nařízení zřizovatele nebo na základě písemné žádosti žáků školy, jejich zákonných zástupců nebo pracovníků školy. Rada školy plní funkci veřejné kontroly. Jejím hlavním úkolem je schvalování výroční zprávy školy, zprávy o hospodaření, vyjadřování se ke koncepci rozvoje školy, ke jmenování a odvolávání jejího ředitele.

B2.2. Předškolní vzdělávání

Předškolní vzdělávání má několik hlavních cílů – především doplňuje rodinnou výchovu dítěte v předškolním věku, rozvíjí osobnost dítěte, učí dítě žít v kolektivu stejně starých dětí a připravuje je na vstup do vzdělávacího procesu. Kromě toho může kompenzovat některé nedostatky v uspokojování jeho potřeb v rodině. Předškolní výchova je zabezpečována především **mateřskými školami, speciálními mateřskými školami** (pro děti se zdravotním postižením) a **mateřskými školami při dětských domovech**. Do systému předškolní výchovy lze zařadit i **docházku do přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním**, jejichž hlavním úkolem je připravit děti s horší sociální adaptací na vstup do školského prostředí.

V posledním desetiletí se kromě standardních vzdělávacích metod využívaných v mateřských školách začaly zavádět i metody předškolního vzdělávání zaměřené v mnohem větší míře na rozvoj dětské osobnosti a širší uspokojování individuálních potřeb dítěte. Některé mateřské školy adaptovaly mezinárodní vzdělávací programy – Waldorfský vzdělávací program, Montessori program. Kromě toho vznikaly i zcela nové původní české vzdělávací programy – např. Zdravá škola. Výsledkem těchto změn, které v posledním desetiletí proběhly, je značný rozdíl ve kvalitě jednotlivých mateřských škol. Určitým řešením by měl být **Rámcový program pro předškolní vzdělávání**, který představuje nový dokument pro mateřské školy a je pro mateřské školy doporučený (od 1.9.2002). Tento rámcový vzdělávací program představuje základní osnovu pedagogického programu v předškolních institucích a formuluje obecné cíle předškolního vzdělávání a rámcový obsah předškolního vzdělávání (v oblastech biologické, psychologické, interpersonální, sociálněkulturní a environmentální). Zároveň je podkladem pro přípravu vlastních školních vzdělávacích programů s cílem podpořit rozvoj různých programů a při zachování základních požadavků na předškolní vzdělávání (tímto dokumentem stanovených) umožnit mateřským školám vytvářet školní programy „na míru“. Tvorba školního vzdělávacího programu je plně v kompetenci ředitele mateřské školy.

Mateřské školy jsou **určeny především pro výchovu dětí ve věku od tří let do dovršení věku šesti let**. Ve výjimečných případech je mohou navštěvovat i děti mladší a na základě odkladů povinné školní docházky jsou do mateřských škol zařazeny i děti starší šesti let. **I když docházka do mateřské školy není povinná**, snahou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je zajistit co nejvyšší účast dětí v předškolním vzdělávání alespoň rok

Tabulka 14: Vývoj mateřských škol, tříd a dětí v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Školy	6 972	6 827	6 601	6 526	6 475	6 343	6 152	6 028	5 901	5 776	5 642
Třídy	15 244	15 280	14 628	14 748	14 715	14 400	13 829	13 509	13 006	12 611	12 382
Děti (v tis.)	323,3	325,7	331,5	338,1	333,4	317,2	307,5	302,9	290,2	279,8	276,4

Zdroj: ÚIV

před nástupem do základní školy (tedy dětí pětiletých) vzhledem k tomu, že docházka do mateřské školy před vstupem do povinného vzdělávání napomáhá emocionálnímu a sociálnímu rozvoji dítěte, orientuje zájem dítěte na učení, rozvíjí komunikativní dovednosti a myšlení, rozvíjí tvořivost a fantazii a tím napomáhá mnohem lepší adaptaci dítěte do školního prostředí a pomáhá dětem i překonávat či zmírnit různé handicap, které v nich mohou způsobovat problémy ve vzdělávání.

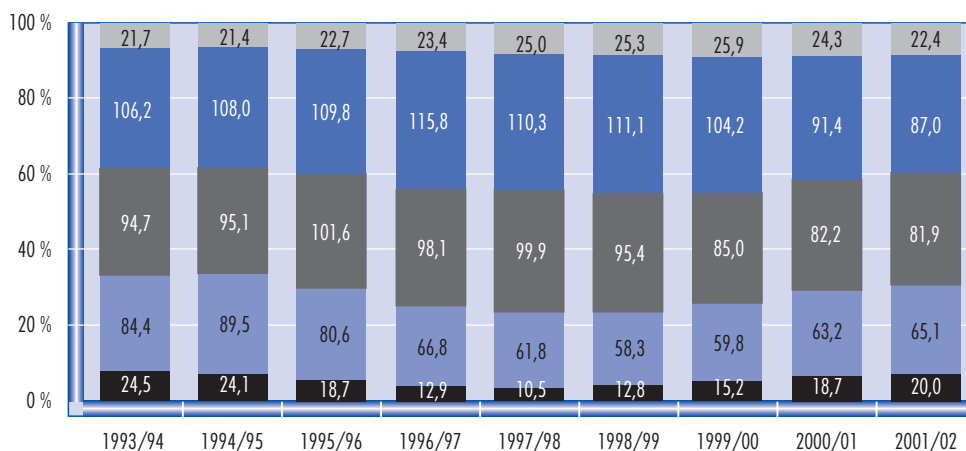
V posledních letech stále klesá velikost populace 3–5letých dětí a tento trend se odrazil i v předškolním vzdělávání. S poklesem počtu dětí klesají i počty dětí v mateřských školách, počty tříd a mateřské školy se následně postupně potýkají s finančními problémy, protože jejich provoz se stává pro obce (které zřizují naprostou většinu mateřských škol) finančně náročnější a v případě malých mateřských škol postupně dochází k jejich slučování, v některých případech i k jejich rušení.

Počet mateřských škol v posledních deseti letech klesá, i když s o něco menší dynamikou, než vykazuje pokles populace 3–5letých dětí – od roku 1991/92 poklesl počet mateřských škol o 19,1%. Naprostá většina mateřských škol je zřizována obcemi (99% v roce 2001/02), což zajišťuje odpovídající hustotu a dostupnost sítě těchto předškolních zařízení. V průměru jednu mateřskou školu navštěvuje 49 dětí a v síti škol, předškolních a školských zařízení převládají především školy malé (65% mateřských škol má méně než 50 dětí, 28% navštěvuje 50–100 dětí). V průměru jsou na jedné škole 2 oddělení, v jednom oddělení je v průměru 22 dětí (tento stav je prakticky stabilní od roku 1996/97).

I když počet dětí v mateřských školách díky klesající demografické křivce postupně klesá (pokles o 15% od roku 1991/92), podíl dětí v mateřských školách na odpovídající věkové populaci 3–5letých roste. I když je docházka do mateřské školy nepo-

Obrázek 14:

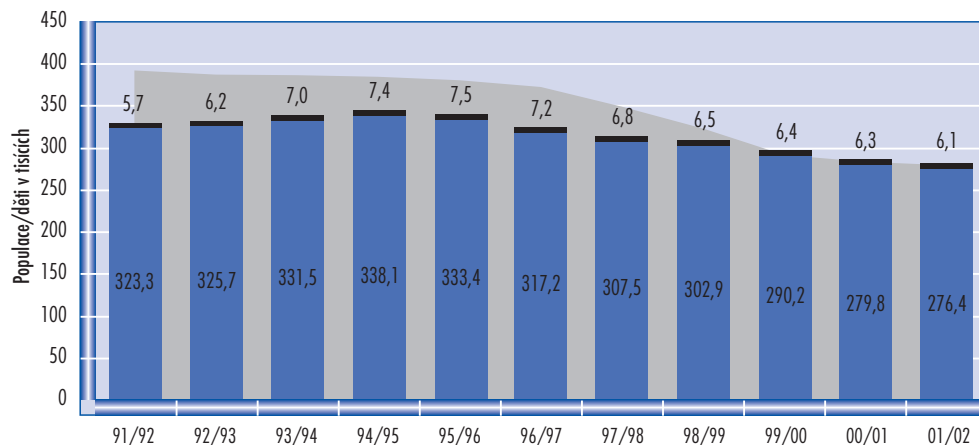
Vývoj věkové struktury dětí navštěvujících mateřské školy v letech 1993/94–2001/02

Zdroj: ÚIV

Obrázek 15:

Vývoj počtu dětí v předškolním vzdělávání ve srovnání s vývojem populace v letech 1991/92–2001/02

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

vinná, navštěvuje mateřské školy 72 % všech tříletých dětí, 91 % čtyřletých a dokonce 94 % všech pětiletých dětí. V posledních čtyřech letech vzrostl i podíl dětí šestiletých s odkladem povinné školní docházky navštěvujících mateřské školy – v roce 2001/02 se jednalo o 22 % šestiletých dětí, obdobný trend se projevuje i v podílu dětí mladších tří let v mateřských školách (22 % populačního ročníku).

Systém předškolní výchovy je v České republice pochopitelně otevřený i dětem se zdravotním, mentálním i sociálním postižením. Tyto děti mohou navštěvovat speciální mateřské školy, které za-

jišťují vzdělávání dětí se zdravotním postižením (232 škol v roce 2001/02 s 6,1 tis. zapsaných dětí) a mateřské školy při dětských domovech (7 škol se 100 dětmi v roce 2001/02). Kromě toho mohou být děti se zdravotním postižením integrovány i do běžných škol, ať už do běžných tříd (2 728 dětí), nebo do speciálních a specializovaných tříd (4 222 dětí). Celkově děti se zdravotním postižením v roce 2001/02 tvořily 2,5 % všech dětí zapsaných do běžných mateřských škol. Integrace dětí se zdravotním postižením do běžných mateřských škol napomáhá jak jejich začlenění do společnosti, tak pomáhá zdravým dětem posílit jejich

Tabulka 15: Základní charakteristiky sítě mateřských škol – podle regionů v roce 2001/02

Kraj	MŠ celkem		Soukromé a církevní MŠ		Průměrná velikost MŠ
	počet	děti	zařízení	děti	celkem
Praha	324	26 404	3,4 %	1,8 %	81
Středočeský	686	29 694	1,5 %	1,2 %	43
Jihočeský	365	18 445	3,6 %	1,4 %	51
Plzeňský	299	14 254	0,3 %	0,1 %	48
Karlovarský	151	8 140	0,7 %	0,4 %	54
Ústecký	414	22 157	1,2 %	0,8 %	54
Liberecký	262	11 991	2,3 %	2,0 %	46
Královéhradecký	349	15 273	0,9 %	0,7 %	44
Pardubický	331	14 725	0,0 %	0,0 %	44
Vysočina	369	15 385	1,1 %	0,5 %	42
Jihomoravský	692	30 910	1,2 %	1,1 %	45
Olomoucký	428	18 447	1,2 %	2,4 %	43
Zlínský	343	16 363	0,9 %	0,4 %	48
Moravskoslezský	629	34 250	3,2 %	3,2 %	54
ČR celkem	5 642	276 438	1,6 %	1,3 %	49

Zdroj: ÚIV

Tabulka 16: Míry účasti v předškolním vzdělávání pro děti ve věku 3–6 let podle regionů v roce 2001/02

Kraj	Míra účasti			
	3leté	4leté	5leté	6leté a starší
Praha	72 %	94 %	95 %	28 %
Středočeský	72 %	92 %	95 %	21 %
Jihočeský	78 %	96 %	96 %	24 %
Plzeňský	72 %	88 %	93 %	22 %
Karlovarský	69 %	86 %	89 %	19 %
Ústecký	68 %	85 %	87 %	19 %
Liberecký	71 %	91 %	90 %	21 %
Královéhradecký	73 %	87 %	96 %	22 %
Pardubický	75 %	94 %	94 %	21 %
Vysočina	72 %	91 %	98 %	21 %
Jihomoravský	76 %	93 %	96 %	25 %
Olomoucký	78 %	95 %	95 %	23 %
Zlínský	72 %	92 %	95 %	26 %
Moravskoslezský	67 %	87 %	93 %	19 %
ČR celkem	72 %	91 %	94 %	22 %

Poznámka:

Pro kategorii 6letých a starších byla jako cílová populace zvolena populace šestiletých

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

sociální citění s postiženými občany. Zároveň tato integrace uvolňuje ruce speciálním školám, ve kterých se pak učitelé mohou ve větší míře věnovat dětem s těžším postižením.

Do systému předškolního vzdělávání je možné svým způsobem zakrnout i **přípravné třídy pro děti se sociálním znevýhodněním**, které jsou určeny především dětem s těžší sociální adaptací na školní prostředí před jejich nástupem do základní školy. Tyto třídy začaly vznikat od roku 1997/98 a jsou zřizovány při mateřských, základních a speciálních školách (byly pokusně ověřovány od 1.9.1997 do 30.6.2000). V roce 2001/02 navštěvovalo 109 tříd (13 v mateřských, 65 v základních, 1 ve speciálních základních školách a 30 ve zvláštních školách) celkem 1 467 dětí.

Situace co do počtu mateřských škol a dětí v nich umístěných se regionálně liší – největší rozdíly jsou pochopitelně mezi kraji s vyšší koncentrací větších měst (kde existují i větší mateřské školy) a v krajích s vyšší koncentrací malých obcí (kde v důsledku dopravní dostupnosti nemohou velké mateřské školy vznikat). Největší rozdíly jsou především ve velikosti mateřských škol – v průměru největší školy jsou v Praze, v Karlovarském, v Ústeckém a v Moravskoslezském kraji. Určité rozdíly jsou i v podílu nestátních mateřských škol v jednotlivých regionech – největší podíl nestátních mateřských škol, který vysoce převyšuje celorepublikový průměr 1,6 % škol, je v Praze (3,4 %, navštěvuje je však pouze 1,8 % dětí) a v Moravskoslezském kraji (3,2 % škol), kde tyto školy navštěvuje také nejvyšší podíl dětí (3,2 %).

Jednotlivé regiony se podstatně liší i v míře účasti dětí jednotlivých věkových skupin v mateřských školách. Nejmarkantnější jsou tyto rozdíly především v podílu tříletých dětí (od 67 % v Moravskoslezském a 68 % v Ústeckém kraji až do 78 % v Olomouckém kraji) a v podílu dětí s odkladem povinné školní docházky v mateřských školách (od 19 % v Moravskoslezském, Karlovarském a Ústeckém kraji až do 29 % v Praze). Čtyři kraje – Karlovarský, Ústecký, Liberecký a Moravskoslezský – vykazují výrazně nižší participace v předškolním vzdělávání ve všech uvedených věkových kategoriích oproti celorepublikovému průměru.

B2.3. Povinná školní docházka

Od roku 1995 je povinná školní docházka devítiletá¹⁰ a žáci ji plní zejména na devítileté základní škole (92 %), určitou variantou pro nadané žáky jsou víceletá gymnázia¹¹ (4 %), případně osmiletý obor tanec¹² na konzervatořích. Pro žáky se zdravotním a mentálním postižením je určen systém speciálního školství (speciální základní škola, zvláštní a pomocná škola – 4 % všech žáků plnících povinnou školní docházku – včetně žáků ve školách při výchovných ústavech), případně mohou být integrováni do speciálních a specializovaných tříd¹³ na běžných základních školách nebo do běžných tříd základních škol. Děti, kterým zdravotní postižení neumožňuje docházet do školy, mohou být vzdělávány jiným způsobem (který jim zajistí příslušný správní úřad), mohou být osvobozeny od docházení do školy, v případě těžkého zdravotního postižení mohou být dokonce na základě rozhodnutí příslušného správního úřadu dočasně osvobozeny od povinné školní docházky (zároveň je jim stanovena forma vzdělávání, která odpovídá fyzickým a psychickým možnostem dítěte). V posledních letech se ověřuje i možnost domácího vzdělávání, kdy se děti vzdělávají doma a do školy docházejí pouze na přezkoušení a na konzultace.

Povinná školní docházka začíná zpravidla v šesti letech věku dítěte, v posledních letech je ve stále větší míře využívána možnost odkladu povinné školní docházky (zpravidla o jeden rok) na základě doporučení lékaře nebo pedagogicko-psychologické poradny. V roce 2001 nastoupilo s odkladem povinné školní docházky do základních škol 23 % sedmiletých a starších dětí.

B2.3.1. Základní školství

Prvořadým cílem základní školy je poskytovat žákům základní vzdělání všeobecného charakteru, zabezpečit rozumovou výchovu ve smyslu vědeckého poznání a v souladu se zásadami vlastenectví, humanity a demokracie a poskytovat mravní, estetickou, pracovní, zdravotní tělesnou výchovu a ekologickou výchovu žáků. Hlavním cílem základní školy je naučit žáky ta-

Tabulka 17: Vývoj počtu nově přijímaných žáků na základní školy podle věku v letech 1996/97–2001/02

	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Celkem přijati	125,4	129,5	121,5	119,7	112,5	99,2
v tom						
méně než 6letí	2,3	2,0	1,9	1,6	0,6	0,8
6letí	99,0	103,0	93,6	91,9	84,9	72,5
více než 6letí	24,2	24,5	26,0	26,3	26,9	25,8
Podíl přijatých do 1. ročníku ZŠ na příslušné věkové skupině						
méně než 6letí	1,8 %	1,6 %	1,5 %	1,5 %	0,7 %	0,9 %
6letí	77,5 %	80,2 %	77,6 %	76,4 %	80,2 %	72,0 %
více než 6letí	19,2 %	19,2 %	20,3 %	21,8 %	22,4 %	22,9 %

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

¹⁰ Stanovena novelou zákona č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol, která nabyla účinnosti v červenci 1995.

¹¹ Do šestiletých gymnázií odcházejí žáci po ukončení 7. ročníku ZŠ, do osmiletých po ukončení 5. ročníku ZŠ.

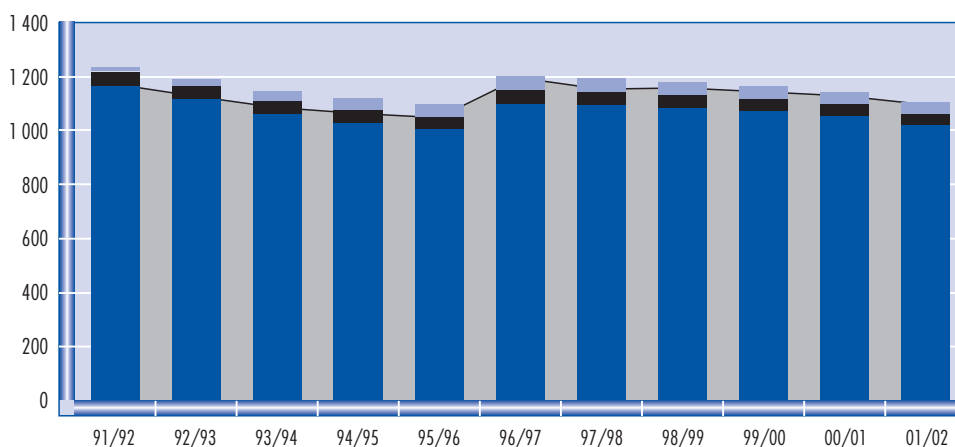
¹² Studium osmiletého oboru tanec na konzervatořích je možné po ukončení 5. ročníku ZŠ.

¹³ Speciální třídy jsou určeny dětem sluchově, zrakově, tělesně či mentálně postiženým, dětem s vadami řeči a s kombinovanými vadami. Specializované třídy jsou pro děti se specifickými poruchami učení a chování.

Obrázek 16:

Vývoj počtu žáků plnících povinnou školní docházku na základních, středních a speciálních školách (v tis.) v letech 1991/92–2001/02

■ Odpovídající věková populace
■ Žáci základních škol
■ Žáci speciálních základních a zvláštních škol
■ Žáci SŠ a nižších ročníků víceletých gymnázií

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

kovým dovednostem, aby mohli získané poznatky prakticky využívat a formulovat své postoje a hodnoty. Základní škola by měla vytvářet příznivé, podnětné a motivující, demokratické a sociálně i zdravotně vhodné prostředí pro plnění svých základních funkcí, měla by reagovat na aktuální i budoucí potřeby žáků a vycházet jejich potřebám vstříc.

V posledních letech realizují základní školy **tři základní vzdělávací programy** – Základní škola (91 % žáků běžných tříd základních škol), Národní škola (1 %) a Obecná škola (8 %) – které zastrešuje **Standard základního vzdělávání**. Všechny programy zajišťují hlavní cíle základní školy v rovinách poznávací, dovedností a hodnot a postojů a nabízejí rovné šance všem dětem bez výjimky. Programy jsou určeny pro oba stupně základní školy a na konci prvního stupně mají žáci srovnatelné vědomosti, což umožňuje žákům bez větších problémů pokračovat na druhém stupni základní školy v jiném vzdělávacím programu. Kromě těchto tří základních programů zavedlo několik škol programy realizované na základě povolení MŠMT – Waldorfská škola a montessoriovská pedagogika. Dále mohou školy uplatňovat prvky alternativní pedagogiky – např. daltonské učební plány¹⁴ v rámci jednoho z uvedených schválených učebních plánů, již bez povolení MŠMT. Školy nabízejí svým žákům výběr z řady volitelných předmětů, jejich nabídka často závisí na možnostech a velikosti školy. Mnohé ze škol nabízejí i rozšířenou výuku v některých předmětech (matematika, cizí jazyky, tělovýchova...).

V posledních letech je experimentálně umožněno zavádění domácího vzdělávání, kdy žáci nedocházejí denně do školy, skládají zde pouze zkoušky z vědomostí (v roce 2001/02 se do domácího vzdělávání zapojilo celkem 286 dětí prvního stupně), tato forma vzdělávání je nabízena vybranými školami v Praze, Liberci a Ostravě.

Hodnocení žáků na základních školách probíhá jednak formou klasické klasifikace (známky 1–5), jednak formou slovního hodnocení, které se může uplatňovat na prvním stupni.

Sít základních škol je v České republice poměrně hustá. V posledních letech se však základní školy musí potýkat se stálým poklesem počtu žáků, který je způsoben především klesající populační křivkou. Stejně jako v případě mateřských škol to vede k postupnému slučování škol, v některých případech dochází i ke zrušení některých základních škol.

Od roku 1995/96 počet základních škol stále klesá, v roce 2001/02 klesl dokonce pod hranici čtyř tisíc škol na 3 999 základních škol, i když počet škol klesá stále o něco pomaleji, než klesá počet žáků. Redukce počtu škol se týká především škol, které vyučují pouze žáky 1. stupně (od roku 1996/97 každoroční pokles o 1–1,8 %), s tím je spojený i pokles počtu tzv. málotřídních¹⁵ škol od roku 1998/99, tedy škol, které vznikaly v malých obcích a jejichž hlavní funkcí je umožnit malým dětem docházku do základní školy v místě jejich bydliště (tvoří 35 % škol majících žáky na 1. stupni a navštěvuje je 9 % žáků 1. stupně). Pokles počtu

Tabulka 18: Vývoj počtu základních škol v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Počet škol celkem	4 064	4 142	4 199	4 216	4 212	4 166	4 132	4 099	4 068	4 032	3 999
v tom: školy vyučující oba st.	2 497	2 490	2 513	2 498	2 491	2 490	2 489	2 485	2 480	2 471	2 463
pouze 1. stupeň	1 560	1 647	1 677	1 710	1 712	1 672	1 638	1 608	1 584	1 557	1 531
pouze 2. stupeň	7	5	9	8	9	4	5	6	4	4	5
z toho: málotřídní školy	1 242	1 378	1 300	1 351	1 422	1 463	1 482	1 463	1 435	1 411	1 410
Podíl málotřídních škol	30,6 %	33,3 %	31,0 %	32,1 %	33,8 %	35,2 %	35,9 %	35,7 %	35,3 %	35,0 %	35,3 %

Zdroj: ÚIV

¹⁴ Hlavním rysem této pedagogické koncepce je zdůraznění individuální práce a sebeodpovědnosti žáka

¹⁵ Málotřídní školy jsou školy, ve kterých je výuka více ročníků soustředěna v jedné učebně. Neúplně organizované školy naopak nemají všechny ročníky, ale výuka každého ročníku probíhá ve vlastní učebně.

Tabulka 19: Vývoj počtu žáků základních škol (v tis.) v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Počet žáků celkem	1 166,5	1 115,0	1 061,4	10,27,7	1 004,6	1 100,1	1 092,5	1 082,4	1 071,3	1 056,9	1 027,8
v tom: pouze 1. stupeň	537,8	528,8	521,3	522,7	522,8	637,0	635,6	626,8	618,0	605,0	579,2
pouze 2. stupeň	628,7	586,3	540,1	505,0	481,7	463,1	456,8	455,6	453,3	451,9	448,6
z toho: málotřídní školy	42,4	45,9	41,6	41,9	44,5	53,4	56,3	55,3	54,3	55,2	54,4
Podíl žáků málotřídních škol (na počtu žáků 1. stupně)	7,9 %	8,7 %	8,0 %	8,0 %	8,5 %	8,4 %	8,9 %	8,8 %	8,8 %	9,1 %	9,4 %

Zdroj: ÚIV

žáků základních škol odpovídá poklesu populační křivky, svou roli hraje i roční zhruba devítiprocentní odliv žáků jednoho postupového ročníku na víceletá gymnázia.

Do základních škol nastupuje v posledních letech stále větší procento dětí starších šesti let, tedy dětí s odkladem povinné školní docházky. V roce 1996/97 se jednalo o 19,2 % sedmiletých dětí, v roce 2001/02 to bylo již 22,9 % a projevuje se zde stále mírně rostoucí trend.

Základních škol se reforma státní správy v roce 2001 příliš nedotkla – naprostá většina základních škol je zřizována obcemi, školy zřizované soukromými subjekty a církvemi pokrývají 1,3 % škol (29 soukromých a 21 církevních škol) a navštěvuje je 0,7 % žáků základních škol (2 804 žáků navštěvuje školy soukromé a 3 970 školy církevní).

Od roku 1991/92 byla umožněna dětem se zdravotním postižením a dětem s vývojovými poruchami integrace do vzdělávacího procesu v běžných základních školách. Tito žáci, kteří dříve odcházeli do speciálních škol, dostali možnost navštěvovat speciální a specializované třídy základních škol, nebo mohou být integrováni do běžných tříd mezi děti zdravé. Tato integrace příznivě ovlivňuje jak začleňování zdravotně postižených do běžného života, tak sociální citění zdravých dětí vůči zdravotně postiženým. Zařazování postižených dětí do běžných základních škol je sice finančně i personálně náročnější, na druhé straně však umož-

ňuje těmto dětem mnohem lepší adaptaci do běžného života, navíc uvolňuje i prostor speciálním školám, které se mohou ve větší míře věnovat dětem s těžšími formami zdravotního, případně mentálního postižení.

V posledních deseti letech stále narůstá počet postižených žáků na základních školách a v roce 2001/02 tvořili tito žáci již 6,7 % všech žáků základních škol. Nárůst nastal především v podílu počtu žáků individuálně integrovaných do běžných tříd (od roku 1994/95 z 0,5 % na 5,5 % v roce 2001/02), podíl žáků ve speciálních třídách se ustálil na 1,1 %.

Spolu s celkovým poklesem počtu žáků základních škol by se dal předpokládat i pokles počtu absolventů základních škol (do počtu absolventů nezapočítáváme žáky, kteří odcházejí na víceleté střední školy a speciální školy a pokračují zde v povinné školní docházce), ten se však po prudkém poklesu na počátku devadesátých let v posledních čtyřech letech ustálil na 115–116 tis. absolventů (v roce 2000/01 odešlo ze základních škol celkem 116,8 tis. absolventů). Neprojevil se zde ještě další prudký pokles populace a pokles počtu absolventů naopak částečně zmírnilo opatření MŠMT umožňující odchod do víceletých gymnázií cca 10 % populačního ročníku. Vzhledem k počtu žáků v nižších ročnících základních škol se již v následujícím roce dá předpokládat pokles počtu absolventů, který bude pokračovat i v dalších letech.

Tabulka 20: Vývoj počtu postižených žáků integrovaných do běžných tříd a ve speciálních a specializovaných třídách základních škol (v tis.) v letech 1994/95–2001/02

	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Postižení žáci celkem	16,6	41,3	51,2	54,4	59,0	63,1	67,1	68,5
v tom: integrovaní žáci do běžných tříd	5,5	30,4	38,8	42,2	46,9	51,5	55,1	56,9
ve speciálních a specializovaných třídách	11,1	10,9	12,4	12,1	12,1	11,6	12,0	11,6

Zdroj: ÚIV

Tabulka 21: Vývoj počtu žáků, kteří odešli ze základní školy v letech 1994/95–2000/01

	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Žáci, kteří ukončili školní docházku (bez odchodů do víceletých středních škol a speciálních škol)	132 134	11 818 ²⁾	117 647	114 588	116 229	115 081	116 786
Odchody do tanečních konzervatoří, víceletých G a sportovních G ¹⁾	11 362	12 676	11 854	10 760	10 013	9 516	9 776
Odchody do speciálních škol	4 035	3 924	3 649	3 295	2 986	2 793	2 803

Poznámky:

¹⁾ Nezahrnují se žáci, kteří ukončili povinnou školní docházku v 1.–7. ročníku a nastoupili do učebních oborů se zvlášť upravenými učebními plány.

²⁾ Zavedení povinné devítileté školní docházky

Pro část populace, která nemá ukončenou základní školu, nabízejí základní, speciální a střední školy kurzy pro doplnění základního vzdělání. Největší zájem o tyto kurzy byl v letech 1993/94–1995/96, kdy tyto kurzy navštěvovalo ročně 5–8,5 tis. frekventantů. Od roku 1989/90 tento počet stále klesá až na 898 frekventantů v roce 2001/02. Obdobné kurzy, ve kterých si žáci mohou doplnit vzdělání poskytované zvláštní a pomocnou školou, nabízejí speciální školy. Kurzy pro doplnění vzdělání poskytovaného zvláštní školou navštěvovalo v roce 2001/02 celkem 123 frekventantů (v roce 1999/2000 to bylo 1 474 frekventantů), kurzy pro doplnění vzdělání poskytovaného pomocnou školou 194 frekventantů.

Síť základních škol v jednotlivých krajích České republiky odpovídá potřebám základního vzdělávání populace od šesti let do dovršení patnácti let věku a vychází i z celkového charakteru regionu – v regionech s vyšší koncentrací malých obcí je pochopitelně více malých škol, v regionech s vyšší koncentrací větších měst existuje více škol velkých. V průměru v České republice připadá na 100 dětí ve věku 6–14 let 0,36 základních škol, nejméně škol na jednoho obyvatele ve věku 6–14 let je v Praze (0,22 škol), Ústeckém (0,29 škol) a Moravskoslezském kraji (0,32 škol). Obecně se však dá říci, že dostupnost základního vzdělání je v jednotlivých krajích dobrá.

Jednotlivé regiony se v oblasti základního školství liší v podílu soukromých a církevních základních škol (nejvyšší podíl v Praze – 3,8 % nestátních škol s 1,4 % žáků, v Karlovarském kraji – 2,8 % škol s 0,8 % žáků a ve Zlínském kraji – 2,5 % škol s 1,4 % žáků). Regiony se liší i v průměrné velikosti škol, která se pohybuje v roce 2001/02 od 205 žáků na školu na Vysočině až po 421 žáků na školu v Praze.

Míra účasti na vzdělávání by se dala očekávat na úrovni 100 %. Vzhledem k tomu, že v údajích nejsou zahrnuty počty žáků ve

speciálních školách, vzhledem k odkladům povinné školní docházky a ke klesající tendenci velikosti populačních ročníků se však pohybuje v celorepublikovém měřítku mírně pod úrovní 100 %. Poměrně homogenní se v porovnání jednotlivých krajů jeví míra účasti na vzdělávání na 1. stupni základní školy (od 97,7 % v Olomouckém kraji až po 100,3 % v Praze a 101,2 % ve Středočeském kraji).

Míra účasti ve vzdělávání odpovídající 2. stupni základní školy je v celorepublikovém průměru 95,6 %¹⁶. Tato hodnota by se na první pohled mohla zdát nízká vzhledem k tomu, že se jedná o povinnou školní docházku. Je nutné si však uvědomit, že část odpovídající věkové populace je stále ještě na prvním stupni základní školy (žáci opakující ročník, odklady povinné školní docházky) a část populace se vzdělává v systému speciálního školství (speciální základní školy, zvláštní a pomocné školy, speciální víceletá gymnázia). V rámci krajů se míra účasti pohybuje od 92,5 % v Ústeckém kraji až po 100,1 % v Praze. Jednotlivé kraje se liší i v rozložení této míry účasti mezi 2. stupeň základní školy a víceletá gymnázia – od míry účasti na vzdělávání na víceletých gymnáziích 6,1 % ve Zlínském kraji, 6,3 % v Moravskoslezském kraji až po 9,6 % v Jihomoravském kraji a 13,5 % v Praze. Vysoké míry účasti na vzdělávání v nižších ročnících víceletých gymnázií v Praze a Jihomoravském kraji jsou především dány spádovostí Prahy a Brna pro okolní okresy a kraje.

Jednotlivé kraje se liší i **mírou odkladů povinné školní docházky**, která je v průměru 22,9 %. Nejnižší míru odkladů povinné školní docházky pozorujeme na Vysočině (19,4 % sedmiročníků) a v Pardubickém kraji (20,0 %). Naprostá většina krajů vykazuje míru odkladů povinné školní docházky mezi 21,6 % a 24,1 %. Tradičně nejvyšší míra odkladů se projevuje v Praze (26,5 %) a v Karlovarském kraji (28,5 %).

Tabulka 22: Základní charakteristiky sítě základních škol – podle regionů v roce 2001/02

Kraj	ZŠ Celkem		Soukromé a církevní ZŠ		Velikost ZŠ
	počet	žáci	zařízení	žáci	celkem
Praha	234	98 538	3,8 %	1,4 %	421
Středočeský	492	110 605	0,4 %	0,1 %	225
Jihočeský	253	64 468	0,8 %	0,3 %	255
Plzeňský	216	53 441	1,4 %	0,5 %	247
Karlovarský	109	31 430	2,8 %	0,8 %	288
Ústecký	267	84 280	1,1 %	0,7 %	316
Liberecký	192	44 249	1,6 %	0,9 %	230
Královehradecký	262	55 416	1,9 %	0,9 %	212
Pardubický	239	52 198	0,0 %	0,0 %	218
Vysočina	276	56 546	0,4 %	0,5 %	205
Jihomoravský	458	112 873	0,9 %	0,7 %	246
Olomoucký	297	65 248	1,0 %	0,4 %	220
Zlínský	237	62 490	2,5 %	1,4 %	264
Moravskoslezský	467	136 045	1,3 %	0,6 %	291
ČR Celkem	3 999	1 027 827	1,3 %	0,7 %	257

Zdroj: ÚIV

¹⁶Hodnota menší než 100 % je způsobena metodikou výpočtu – porovnávají se počty žáků v základním vzdělávání s populací 11–14letých

Tabulka 23: Povinná školní docházka – odklady povinné školní docházky a míry účasti na vzdělávání podle regionů v roce 2001/02

Kraj	Podíl žáků s odkladem povinné školní docházky	Míra účasti			
		základní školy 1. stupeň	povinná školní docházka na 2. stupni (bez spec. škol)		
			celkem	ZŠ	gymnázia
Praha	26,5 %	100,3 %	100,1 %	86,5 %	13,5 %
Středočeský	21,6 %	101,2 %	94,7 %	87,4 %	7,3 %
Jihočeský	23,0 %	98,9 %	96,0 %	87,2 %	8,8 %
Plzeňský	22,5 %	98,3 %	96,0 %	87,4 %	8,6 %
Karlovarský	28,5 %	98,3 %	93,4 %	86,6 %	6,8 %
Ústecký	23,3 %	97,6 %	92,5 %	85,6 %	6,8 %
Liberecký	23,2 %	98,0 %	94,1 %	86,8 %	7,3 %
Královohradecký	22,7 %	98,6 %	95,5 %	87,8 %	7,7 %
Pardubický	20,0 %	98,6 %	94,5 %	85,8 %	8,7 %
Vysočina	19,4 %	98,9 %	97,0 %	89,5 %	7,5 %
Jihomoravský	24,1 %	98,8 %	96,4 %	86,8 %	9,6 %
Olomoucký	23,7 %	97,7 %	95,6 %	86,8 %	8,8 %
Zlínský	24,1 %	98,1 %	97,1 %	91,1 %	6,1 %
Moravskoslezský	20,3 %	96,9 %	94,5 %	88,2 %	6,3 %
ČR Celkem	22,9 %	98,6 %	95,6 %	87,4 %	8,3 %

Poznámky:

Míra odkladů povinné školní docházky vzhledem k populaci 7letých.

Míra účasti na vzdělávání na 1. stupni ZŠ vzhledem k populaci 6–10letých.

Míra účasti na vzdělávání odpovídajícím 2. stupni základní školy vzhledem k populaci 11–14letých.

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

B2.3.2. Víceletá gymnázia

Od roku 1990, kdy začala vznikat víceletá gymnázia, mají nadaní žáci možnost odejít studovat v průběhu plnění povinné školní docházky na víceletá gymnázia. Tyto školy navázaly na historickou tradici reálných gymnázií, která existovala na našem území před druhou světovou válkou. Víceletá gymnázia by ve své vzdělávací nabídce měla nabízet náročnější výuku, než poskytuje základní škola. Jejich hlavním úkolem, stejně jako v případě čtyřletých gymnázií, je připravit žáky ke studiu na vysoké škole. Od roku 1995 na základě novely školského zákona z roku 1995 byla stanovena délka studia na víceletých gymnáziích na osm a šest let.

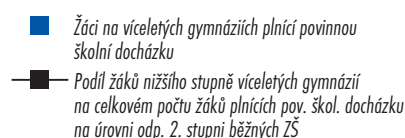
Zájem o studium na víceletých gymnáziích je velmi vysoký, víceletá gymnázia jsou schopna uspokojit 46,9 % uchazečů o studium. V roce 2001/02 odcházelo studovat na víceletá gymnázia celkem 9,1 % žáků odpovídajících ročníků základní školy. Celkem v nižších ročnících víceletých gymnázií studovalo cca 42,4 tis. žáků, kteří zde plnili povinnou školní docházku.

Naprostá většina gymnázií realizuje zároveň jak čtyřleté, tak víceleté studium (75 % gymnázií v roce 2001/02), pouze 8 % škol se zaměřuje pouze na čtyřleté délky studia.

Přechod žáků plnících povinnou školní docházku na víceletá gymnázia se stalo i otázkou politickou. Po prudkém rozvoji více-

Obrázek 17:

Vývoj počtu žáků plnících povinnou školní docházku na gymnáziích (v tis.) a jejich podíl na celkovém počtu odpovídajícím 2. stupni běžných základních škol (v %) v letech 1992/93–2001/02

Zdroj: ÚIV

letých gymnázií po roce 1990 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy omezilo svým opatřením počet žáků vstupujících do víceletých gymnázií na 10 % odpovídajícího věkového ročníku, protože víceletá gymnázia přestala plnit svou původní funkci, a to zabezpečit náročnější vzdělávání nadaným a talentovaným dětem, a na gymnáziích studovali i žáci s horším prospěchem. Další krok ministerstva k omezení víceletých gymnázií byl zakotven i v původním návrhu nového školského zákona, který dokonce ve svých prvních verzích počítal se zrušením víceletých gymnázií. Tato otázka se stala v pravém slova smyslu veřejnou diskusí. Objevily se argumenty pro i proti. Základním

argumentem pro zrušení víceletých gymnázií byla snaha tehdejšího vedení ministerstva o rovné vzdělání pro všechny a o rekonstrukci základní školy. Značný odliv nadaných žáků ze základní školy pochopitelně ovlivnil i úroveň vzdělávání na základních školách, kde ve vyšších ročnících zůstávali převážně žáci s horším prospěchem.

Podíl žáků v nižším stupni víceletých gymnázií (vzhledem k počtu žáků ve vzdělávání odpovídající 2. stupni základní školy) byl v roce 2001/02 v průměru 8,6 % a pohyboval se v jednotlivých krajích v rozmezí od 6,3 ve Zlínském, 6,7 % v Moravskoslezském kraji do 10,0 % v Jihomoravském kraji a 13,5 % v Praze.

Tabulka 24: Základní charakteristiky sítě nižšího stupně víceletých gymnázií – podle regionů v roce 2001/02

Kraj	Víceletá gymnázia s nižším stupněm		Soukromá a církevní víceletá gymnázia		Podíl žáků 2. stupně PŠD ve víceletých gymnáziích
	počet	žáci	zařízení	žáci	
Praha	44	6 766	20	3 699	13,5 %
Středočeský	30	3 946	3	383	7,7 %
Jihočeský	24	2 836	5	1 044	9,2 %
Plzeňský	14	2 304	2	668	8,9 %
Karlovarský	7	1 068	1	123	7,3 %
Ústecký	23	2 868	4	308	7,4 %
Liberecký	13	1 609	2	583	7,7 %
Královéhradecký	17	2 119	2	536	8,1 %
Pardubický	18	2 260	2	163	9,2 %
Vysočina	17	2 055	3	507	7,7 %
Jihomoravský	39	5 399	9	1 790	10,0 %
Olomoucký	19	2 905	2	349	9,2 %
Zlínský	13	1 885	1	156	6,3 %
Moravskoslezský	30	4 340	6	599	6,7 %
ČR celkem	308	42 360	62	10 908	8,6 %

Poznámky:

2. stupeň PŠD = 2. stupeň základní školy a nižší stupeň víceletých gymnázií.

Zdroj: ÚIV

B2.4. Střední školství

Soustava středního školství zajišťuje žákům úplné střední, střední odborné nebo úplné střední odborné vzdělání, školy je připravují pro praxi nebo ke studiu na terciárním vzdělávacím stupni (na vyšší odborné škole či vysoké škole). Studium v oborech středních škol je určeno především absolventům 9. ročníku základní školy, výjimku tvoří osmileté obory gymnázií a obor tanec na konzervatořích, do kterých žáci vstupují po ukončení 5. ročníku základní školy a šestileté obory gymnázií, kam jsou přijímáni žáci po ukončení 7. ročníku základní školy. Kromě oborů středních škol jsou do vzdělávacího systému začleněny i programy pro ty žáky, kteří ukončili povinnou školní docházku v nižším než devátém ročníku základní školy (obory učilišť) a pro ty, kteří absolvovali zvláštní nebo pomocnou školu (obory odborných učilišť a praktické školy). V současné době téměř všichni absolventi základních škol pokračují v dalším studiu, ať už na středních školách, nebo v oborech učilišť.

V posledních deseti letech zůstává základní institucionální systém středního školství prakticky nezměněn, i když byla pro

vedena řada dílčích změn uvnitř systému (dochází především k masivnějšímu sdružování více druhů a typů škol pod jedno ředitelství – např. existuje ředitelství, které v sobě sdružuje střední odborné učiliště, odborné učiliště, učiliště, střední odbornou školu a vyšší odbornou školu). Gymnázia jako instituce realizující úplné střední vzdělávání (všeobecného charakteru) připravují absolventy především pro další studium na vyšší odborné a vysoké škole. Úplné střední odborné vzdělávání zajišťují především **střední odborné školy (SOŠ)**, které nabízejí studium všeobecně vzdělávacích a odborných předmětů ukončené maturitní zkouškou. V posledních letech byly zařazeny do klasifikace kmenových oborů vzdělání i obory **lycea** – ekonomické, technické a pedagogické lyceum. Tyto obory v sobě kombinují vzdělávací nabídku gymnaziálních oborů a oborů středních odborných škol. Absolventi nezískávají odbornou kvalifikaci, jsou však lépe připraveni ke studiu širšího spektra vzdělávacích a studijních programů v rámci terciárního vzdělávání, než absolventi oborů středních odborných škol, a na druhé straně v průběhu studia získávají odborné zaměření.

Střední odborné vzdělávání je zajišťováno zejména středními odbornými učilišti (SOU), jejichž hlavním cílem je příprava absolventů učebních oborů pro praxi. Střední odborná učiliště nabízejí i studium ukončené maturitní zkouškou, ve kterých absolventi získávají úplné střední odborné vzdělání. Tito absolventi mohou pokračovat ve studiu na vyšší odborné a vysoké škole. Ani absolventi učebních oborů ukončených závěrečnou zkouškou nemají další vzdělávací cestu uzavřenou. Po následném studiu v oborech **nástavbového studia** realizovaných jak středními odbornými školami, tak středními odbornými učilišti (určených právě pro absolventy tříletých učebních oborů středních odborných učilišť), které jsou ukončeny maturitní zkouškou, mohou pokračovat v dalším studiu.

Jednou z velkých změn, která postihla střední školy v posledních deseti letech, bylo zavedení povinné devítileté školní docházky na základní škole novelou školského zákona v roce 1995. V důsledku této změny nenastoupili do středních škol v roce 1996/97 prakticky žádní noví žáci s výjimkou víceletých gymnázií a oboru tanec na konzervatořích. Střední odborná učiliště, která realizují především tříleté učební obory, se s touto situací potýkala 3 roky a naplnila všechny postupové ročníky až v roce 1999/2000. Střední odborné školy a čtyřletá gymnázia na tom byly ještě hůře – jeden postupový ročník postrádaly čtyři roky a teprve ve školním roce 2000/01 se situace doplněním všech postupových ročníků stabilizovala. Tato absence jednoho postupového ročníku postihla i školy, které nabízejí nástavbové studium – ty zaznamenaly pokles počtu žáků v těchto oborech v letech 2000/01–2001/02.

Prudký rozvoj středního školství nastal především v porevolučních letech, kdy se střední školy snažily uspokojit zájem uchazečů o nové obory, a do středního školství začal navíc vstupovat nestátní sektor – vznikaly školy soukromé a církevní. Po roce 1995/96, kdy středním školám chyběl díky zavedení povinné školní docházky na základní škole jeden postupový ročník, začal počet středních škol klesat. Svůj podíl na tom má i klesající demografická křivka a snaha ministerstva snížit počet tehdy státních středních škol prostřednictvím procesu optimalizace. Od ledna 2001 začaly postupně střední školy dříve zřizované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvem země-

dělství přecházet pod správu krajů, které si síť středních škol ve své působnosti budou v budoucnu regulovat samy. Pokles počtu středních škol se pochopitelně díky poklesu populace potenciálních žáků a absence jednoho postupového ročníku dotkl i soukromých a církevních středních škol, navíc školy zřizované ministerstvem a v současné době kraji pokrývají svojí oborovou strukturou prakticky celý vzdělávací trh a vytvářejí kvalitní konkurenční prostředí na vzdělávacím trhu.

Dynamika poklesu počtu soukromých a církevních středních škol byla v období 1996/97–1999/2000 dokonce větší (každoroční úbytek cca 8–10%) než u škol veřejných (úbytek 1–7% ročně). V posledních dvou letech se pokles počtu středních škol zpomalil, v roce 2001/02 v České republice vyučovalo žáky celkem 1 729 škol (zařízení), z toho 381 (22,0%) byly školy soukromé a církevní.

Obdobné důvody, které způsobily pokles počtu středních škol od roku 1996/97, zapříčinily i celkový pokles počtu žáků, který trval až do roku 1998/99. V následujících dvou letech 1999/2000 a 2000/01 jsme naopak zaznamenali nárůst počtu žáků v důsledku doplnění chybějících postupových ročníků. V roce 2001/02 byl opět zaznamenán mírný pokles celkového počtu žáků středních škol, který je způsoben především poklesem odpovídající věkové populace.

V roce 2001/02 vyučovaly střední školy v denním studiu (bez nástavbového studia) celkem 499,2 tis. žáků, což je však o 14,3% méně než tomu bylo v roce 1995/96, kdy měly střední školy naposled naplněny všechny ročníky. Chybějící postupový ročník nejvíce postihl střední odborná učiliště, která nabízejí především tříleté učební obory a absencí jednoho ročníku přišly o třetinu žáků. Navíc uvolněné kapacity středních odborných škol umožňovaly ve srovnání s předchozími lety přijetí většího množství žáků do oborů úplného středního odborného vzdělávání. **Míra účasti na středoškolském vzdělávání** je v České republice tradičně vysoká – s výjimkou období, kdy středním školám chyběl jeden postupový ročník, se od roku 1990/91 pohybuje nad hranicí 80% odpovídající věkové populace, v roce 2001/02 byl podíl 15–18letých zapojených v procesu středního vzdělávání (včetně speciálního školství, odborných učilišť a praktických škol) 88,7%¹⁷.

Tabulka 25: Vývoj počtu středních škol a žáků (v tis.) podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Střední školy – počet zařízení	1 569	1 696	1 871	2 057	2 116	2 100	1 995	1 859	1 766	1 740	1 729
z toho: soukromá a církevní	108	208	368	459	498	538	484	448	403	385	381
Počet žáků (v tisících)	556,8	554,3	570,6	588,5	582,5	454,6	437,4	416,8	446,9	500,1	499,2
z toho: na soukromých a církevních školách	*	33,2	57,4	70,1	75,7	61,8	55,7	48,6	48,2	57,2	59,8
z toho: plnící PŠD	14,8	23,4	34,9	41,5	45,4	50,3	51,7	49,6	46,9	44,1	42,4
Podíl nestátních škol (v %)	6,9 %	12,3 %	19,7 %	22,3 %	23,5 %	25,6 %	24,3 %	24,1 %	22,8 %	22,1 %	22,0 %
Podíl žáků nestátních škol (v %)	1,0 %	6,0 %	10,1 %	11,9 %	13,0 %	13,6 %	12,7 %	11,7 %	10,8 %	11,4 %	12,0 %

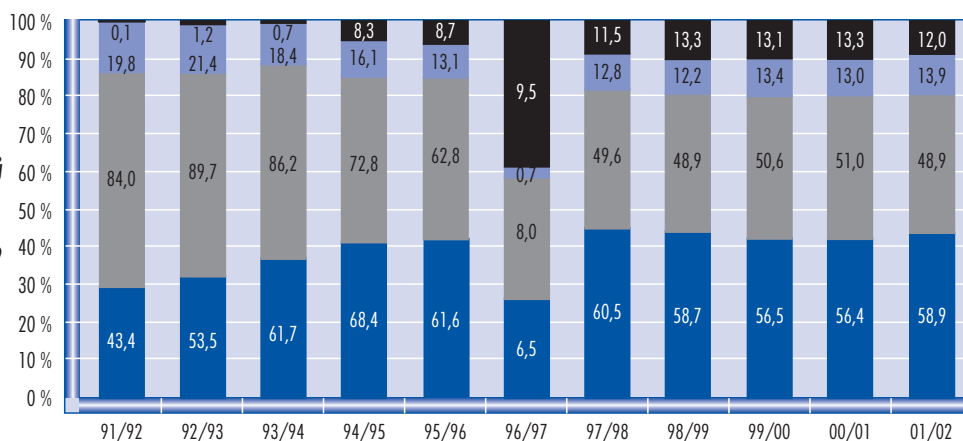
Zdroj: ÚIV

¹⁷Metodika výpočtu: počty žáků v denním studiu na středních školách (bez žáků gymnázií plnících povinnou školní docházku) včetně speciálních škol, praktických škol a odborných učilišť vztahované k celkové velikosti populace 15–18letých.

Obrázek 18:

Vývoj počtu (v tis.) a struktury nově přijatých na střední školy do studia s maturitou a bez maturity (včetně žáků odpovídajících ročníků víceletých gymnázií) v letech 1991/92–2001/02

■ obory ukončené maturitní zkouškou
■ obory ukončené závěrečnou zkouškou
■ gymnázia
■ žáci příslušných ročníků víceletých gymnázií

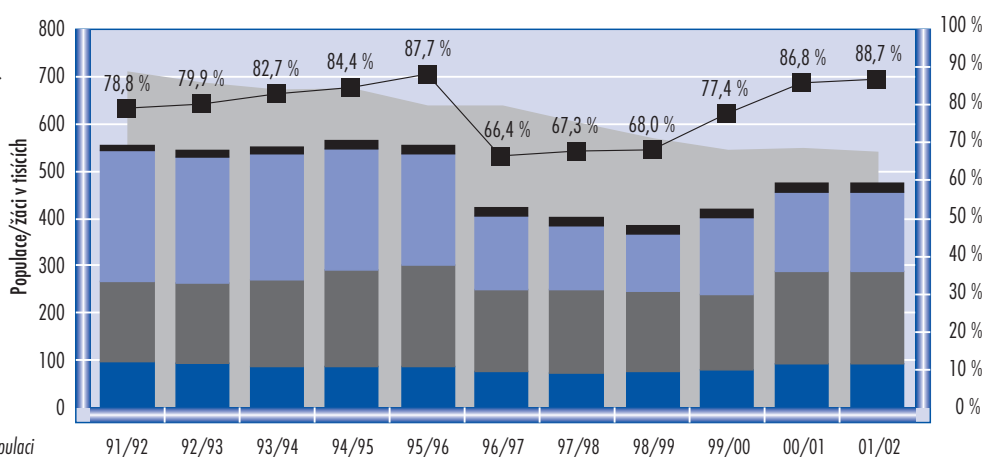
Poznámka: Bez žáků nižších ročníků víceletých gymnázií, kteří plní na středních školách povinnou školní docházku.

Zdroj: ÚIV

Obrázek 19:

Vývoj počtu žáků navštěvujících střední školy v denním studiu s maturitou a bez maturity ve srovnání s vývojem odpovídající věkové populace 14–17letých, resp. 15–18 letých v letech 1991/92–2001/02 (v tis.)

■ Populace 14–17/15–18letých
■ SOŠ
■ Speciální
■ G
■ SOU
■ Podíl na přísl. populaci

Poznámka: Bez žáků nižších ročníků víceletých gymnázií, kteří plní na středních školách povinnou školní docházku.

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

Zajímavý je pohled na střední vzdělávání z hlediska typu školy, na který se nově přijímaní žáci hlásí. Z tohoto pohledu lze odvodit především rozložení zájmu o odborné a všeobecné vzdělávání. **Podíl nově přijímaných žáků** do gymnaziálního studia (včetně žáků víceletých gymnázií odpovídajících 1. ročníku středních škol) se v posledních čtyřech letech stabilizoval v rozmezí 18 % (v roce 1997/98) až 19–20 % v posledních třech letech. Obdobný stabilní trend se projevuje i v případě odborného vzdělávání ukončeného maturitní zkouškou, do něhož jsou v průměru přijímány dvě pětiny žáků (45 % 2001/02). Celkově tedy do vzdělávání ukončeného maturitní zkouškou vstupuje 65 % nově přijímaných na střední školy, tedy pouze o 10 % méně, než si klade za cíl Bílá kniha – těchto deset procent je možné dosáhnout např. přijímáním absolventů učebních oborů do studia v oborech nástavbového studia. Podíl nově přijímaných žáků do odborného vzdělávání ukončeného závěrečnou zkouškou je obdobný – zhruba dvě pětiny (36–38 % v období 1997/98–2001/02).

Žáci zdravotně postižení mohou být integrováni do běžných středních škol, nebo mohou navštěvovat **speciální střední školy** určené pro jejich postižení. Žáci mentálně postižení a absolventi zvláštních a pomocných škol se mohou dále vzdělávat v programech, které jsou speciálně pro jejich postižení určeny –

tedy ve vzdělávacích programech **odborných učilišť a praktických škol**.

Absolventi českých škol musí v současné době i v budoucnu počítat s tím, že se i v dalším životě budou muset nadále vzdělávat. Spolu s neustálými změnami v české ekonomice, postupnou globalizací, dynamickým rozšiřováním informačních technologií a očekávaným vstupem České republiky do Evropské unie se pochopitelně mění i **požadavky na absolventy škol na trhu práce**. Školy by proto měly své absolventy připravit na další proces vzdělávání prostupující celým životem, na celoživotní vzdělávání nejen v rámci školského systému, ale i další dozdělávání, které je základem uplatnění na trhu práce.

Jak se mění požadavky na absolventy na trhu práce, mění se i požadavky na profil absolventa střední školy. Aby absolvent našel na trhu práce kvalitní uplatnění, je nutné, aby byla v rámci středoškolského vzdělávání **posílena především všeobecně vzdělávací část a rozvíjeny schopnosti a dovednosti nad rámec jednotlivých oborů**. V odborném vzdělávání to znamená přesunutí důrazu od úzké specializace k obecnějšímu odbornému profilu absolventa.

Střední školy nabízejí kromě denní formy studia i **možnost studovat v rámci ostatních forem studia** (dálkové, večerní,

Tabulka 26: Vývoj počtu žáků v ostatních formách studia na středních školách (v tis.) v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Žáci celkem	35,1	31,9	31,5	37,4	42,1	44,6	45,8	38,2	30,6	29,4	28,6
s maturitou	12,2	8,3	6,3	6,2	7,0	9,7	10,4	10,1	9,8	9,5	9,1
bez maturity	2,6	2,1	1,5	1,9	1,9	1,7	1,3	1,1	1,1	1,1	1,1
v tom											
nástavba	15,8	15,9	17,5	23,3	27,8	30,4	33,1	26,8	19,6	18,7	18,2
PMS	4,3	5,1	5,5	5,4	5,1	2,7	0,9	-	-	-	-
vyšší	0,1	0,4	0,7	0,6	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Zdroj: ÚIV

externí, kombinované studium). Tyto formy studia (dříve nazývané studium při zaměstnání) jsou velice důležitou součástí celoživotního učení vzhledem k možnosti získat další kvalifikaci těm, kteří již vstoupili na pracovní trh. Počet žáků v těchto formách studia kulminoval především v letech 1995/96 až 1997/98, po tomto období se projevuje jeho klesající trend. V roce 2001/02 studovalo v těchto formách studia celkem 28,6 tis. žáků, z nichž se již tradičně nejvíce účastnilo vzdělávání v oborech nástavbového studia; v ostatních oborech končících maturitní zkouškou studovalo celkem 9,1 tis. žáků. Počet žáků v oborech končících závěrečnou zkouškou se pohybuje v posledních letech na úrovni 1,1 tis.

V rámci středního vzdělávání v České republice pochopitelně existují rozdíly ve struktuře středního vzdělávání v jednotlivých krajích. Je to dáno zejména ekonomickými a sociálními odlišnostmi jednotlivých regionů.

V každém regionu existuje institucionálně odlišná struktura sítě středních škol a jednotlivé regiony se tedy liší podle struktury žáků na jednotlivých typech středních škol. Celorepubli-

kově je nejvyšší míra účasti populace 15–18letých na středních odborných školách (v roce 2001/02 se jedná o 36,1%), pak následují střední odborná učiliště (31,4% v roce 2001/02) a gymnázia (17,6%). Tato situace se však liší z pohledu jednotlivých krajů. Naprosto atypicky se chová Praha, kde je celkově nejvyšší míra účasti na středoškolském vzdělávání (110,8%) a je zde i jiné rozložení odpovídající populace – více než polovina populace (52,2%) studuje na středních odborných školách, téměř třetina (29,7%) na gymnáziích a pouze 28,9% na středních odborných učilištích. Poměrně vysoká míra účasti na vzdělávání v Praze je dána spádovostí Prahy především pro okolní okresy Středočeského kraje a v některých případech i celorepublikovou působností středních škol. Dalším značně atypickým regionem je Středočeský kraj se svou 68,8% mírou účasti na středoškolském vzdělávání, který však ve velké míře (zvláště okresy Praha-východ a Praha-západ) využívá spádovosti pražských středních škol. Ostatní regiony vykazují míru účasti od 77,5% v Karlovarském kraji do 90,1% v Jihočeském kraji.

Tabulka 27: Míry účasti ve středoškolských vzdělávacích programech (v %) – podle regionů v roce 2001/02

Kraj	Míra účasti			
	Gymnázium	SOŠ	SOU	Celkem
Praha	30 %	52 %	29 %	111 %
Středočeský	15 %	29 %	25 %	69 %
Jihočeský	18 %	38 %	34 %	90 %
Plzeňský	14 %	34 %	31 %	80 %
Karlovarský	13 %	34 %	31 %	78 %
Ústecký	13 %	36 %	31 %	79 %
Liberecký	13 %	33 %	33 %	79 %
Královohradecký	18 %	37 %	33 %	88 %
Pardubický	17 %	37 %	29 %	83 %
Vysočina	15 %	35 %	32 %	82 %
Jihomoravský	20 %	34 %	35 %	89 %
Olomoucký	19 %	33 %	34 %	86 %
Zlínský	17 %	37 %	34 %	88 %
Moravskoslezský	16 %	33 %	32 %	81 %
ČR Celkem	18 %	36 %	31 %	85 %

Poznámky:

Pouze žáci denních forem studia, bez speciálních škol a škol při výchovných ústavech. Nejsou zahrnuti žáci v oborech nástavbového studia.

Do celkového počtu žáků gymnázií nejsou zahrnuti žáci nižších ročníků víceletých gymnázií, kteří plní povinnou školní docházku. Míry účasti jsou počítány vzhledem k populaci 15–18letých

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

Zajímavý je i pohled na středoškolské vzdělávání z hlediska zájmu o středoškolské vzdělávání a míry uspokojování tohoto zájmu (data za rok 2001/02). Z pohledu přijímacího řízení jsou v celorepublikovém měřítku naprosto neúspěšnější uchazeči o studium na středních odborných učilištích (65,2%) a uchazeči o studium na středních odborných školách (53,9%). O něco více než poloviční úspěšnost vykazují čtyřletá gymnázia (51,5%) a naprosto nejnižší úspěšnost při přijímacím řízení se projevuje u víceletých gymnázií (46,9%). Tato nízká úspěšnost při přijímacím řízení na víceletá gymnázia je dána především faktem, že rodiče a žáci v mnohých případech berou víceleté gymnázium jako „první šanci“, jak se dostat na střední školu, a k přijímacímu řízení se hlásí i prospěchově slabší žáci.

Z regionálního hlediska je poměrně homogenní situace v úspěšnosti přijetí na střední odborná učiliště s výjimkou extrémně

nízkých hodnot ve Zlínském kraji (56,4%) a naopak hodnot přesahujících 70% v Plzeňském kraji (70,9%) a v Praze (70,4%). Obdobná situace nastala v roce 2001/02 i v úspěšnosti přijetí na střední odborné školy (s výjimkou 48,0% úspěšnosti v Praze a 58,8% úspěšnosti ve Středočeském kraji). Zcela rozdílně se jednotlivé kraje chovají v případě přijímání žáků do víceletých gymnázií. Úspěšnost přijetí na čtyřletá gymnázia má široký rozptyl od 45,6% v Praze až po 58,4% úspěšnost ve Středočeském kraji, 58,7% úspěšnosti na Vysočině a 59% úspěšnosti uchazečů v Pardubickém kraji. Úspěšnost uchazečů při přijímání na víceletá gymnázia vykazuje v porovnání jednotlivých krajů ještě větší rozptyl. Zcela atypicky se chová Praha, kde je při přijímacím řízení úspěšných pouze 31,5% uchazečů. Hodnoty úspěšnosti v ostatních krajích se pohybují od 45,5% v Karlovarském kraji do 67,3% v Plzeňském kraji.

Tabulka 28: Přihlášení uchazečů o středoškolské studium, úspěšnost přijetí – podle regionů v roce 2001/02

Kraj	Víceletá gymnázia		Čtyřletá gymnázia		SOŠ		SOU	
	přihlášení	přijetí	přihlášení	přijetí	přihlášení	přijetí	přihlášení	přijetí
Praha	6 117	31,5 %	4 798	45,6 %	15 784	48,0 %	7 088	70,4 %
Středočeský	1 949	50,2 %	2 139	58,4 %	7 564	58,8 %	6 942	64,8 %
Jihočeský	1 480	50,9 %	1 659	51,8 %	6 473	51,0 %	5 533	64,3 %
Plzeňský	983	67,3 %	903	50,6 %	4 426	56,7 %	3 914	70,9 %
Karlovarský	565	45,5 %	491	50,5 %	2 827	52,6 %	2 747	62,5 %
Ústecký	1 259	60,5 %	1 676	53,6 %	7 492	57,9 %	6 735	65,9 %
Liberecký	864	50,8 %	801	46,9 %	3 612	54,4 %	3 902	66,2 %
Královéhradecký	1 118	48,4 %	1 429	54,7 %	4 640	56,8 %	4 442	64,0 %
Pardubický	922	61,9 %	1 290	59,0 %	4 812	56,0 %	4 004	63,1 %
Vysočina	831	64,0 %	1 067	58,7 %	4 669	57,5 %	4 296	68,6 %
Jihomoravský	3 125	46,3 %	3 502	47,9 %	10 215	53,5 %	10 243	62,7 %
Olomoucký	1 648	47,9 %	1 630	49,6 %	5 527	57,0 %	5 822	62,4 %
Zlínský	939	54,7 %	1 603	58,0 %	6 642	52,2 %	5 567	56,4 %
Moravskoslezský	2 342	49,6 %	3 614	51,1 %	11 693	52,9 %	10 441	68,6 %
ČR Celkem	24 142	46,9 %	26 602	51,5 %	96 376	53,9 %	81 676	65,2 %

Zdroj: ÚIV

B2.4.1. Všeobecné vzdělávání – gymnázia

Gymnázium¹⁸ je typ střední školy, která poskytuje všeobecné vzdělávání, a jejím hlavním úkolem je připravit absolventy k dalšímu studiu na vysoké a vyšší odborné škole a k výkonu profesí, které vyžadují především všeobecné vzdělání. Poskytuje úplné střední vzdělání ukončené maturitní zkouškou. Délka studia v gymnaziálních oborech byla stanovena novelou školského zákona z roku 1995 na čtyři, šest a osm let. Pro žáky postižené jsou určena speciální gymnázia, případně mohou postižení žáci studovat ve speciálních třídách gymnázií (týká se především žáků v nižším stupni víceletých gymnázií, kde plní povinnou školní docházku), nebo být integrováni do běžných tříd mezi děti zdravé.

Celková role gymnázií v českém vzdělávacím systému je nezastupitelná, jako jediný typ střední školy poskytují všeobecné střední

vzdělávání. Porovnáme-li počet žáků v gymnáziích s počty žáků všeobecného vzdělávání na středoškolské úrovni ostatními zeměmi EU, je podíl všeobecného středního vzdělávání v České republice poměrně nízký. Z tohoto důvodu se i jedno z doporučení examinatorů OECD z roku 1996 týkalo gymnázií a směřovalo ke zvýšení podílu všeobecného středního vzdělávání u nás.

Od roku 1990, kdy začala v České republice vznikat první víceletá gymnázia, se vedou diskuse o účelnosti víceletých gymnázií, které v posledních několika letech přerostly až v politickou záležitost. Zpočátku byl tento typ gymnázií chápán především jako výběrová škola poskytující vzdělávání mimořádně nadaným a talentovaným žákům, které by výuka v „klasické“ základní škole brzdila. S postupem doby však postupně docházelo k poměrně velkému odlivu nejen chytrých a nadaných dětí ze základních škol. Postupně sílily hlasy o upadající úrovni základních

¹⁸Včetně sportovních škol.

škol a také o upadající úrovni víceletých gymnázií, kam se často dostávaly i děti s horším prospěchem. To vedlo k omezení počtu nově přijímaných žáků na víceletá gymnázia ze strany ministerstva a v prvních návrzích nového školského zákona se dokonce uvažovalo o zrušení těchto škol. Zároveň se začalo uvažovat o rekonstrukci vzdělávání na základních školách ve smyslu kvalitnějšího vzdělávání, které by v plné míře uspokojovalo jak vzdělávací potřeby dětí mimořádně nadaných, tak děti s menšími rozumovými schopnostmi.

Všechna gymnázia v České republice vyučují podle centrálně schváleného Standardu z roku 1996 a od roku 1999 podle nově schválených učebních dokumentů. Tyto dokumenty umožňují školám realizovat výuku nejen v různých zaměřeních, posilovat výuku povinných vyučovacích předmětů v rámci disponibilních hodin, ale i zavádět volitelné předměty podle zájmu žáků, podle pedagogických záměrů a podmínek jednotlivých gymnázií. Standard a následně schválené učební dokumenty školám umožňují pouze měnit zaměření studia posílením výuky vybraných všeobecných vzdělávacích předmětů. Zároveň se připra-

vuje Rámcový vzdělávací program pro vzdělávání na gymnáziích, který by měl platit nejdříve v roce 2004 a měl by reflektovat na měnící se pojetí všeobecného vzdělávání ve vzdělávací soustavě. Jeho přijetí však závisí na přijetí rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.

Sít gymnázií je v České republice velice hustá a umožňuje většině studentů získat všeobecné vzdělávání na středoškolské úrovni prakticky bez nutnosti náročného dojíždění. Gymnázia existují ve všech okresech s výjimkou okresu Praha-západ. Žáci z tohoto okresu však bez problémů mohou navštěvovat gymnázia v Praze.

Počet gymnázií se v posledních třech letech příliš nemění, v roce 2001/02 fungovalo v České republice celkem 346 gymnázií, z nichž 19,9% bylo zřizováno soukromým zřizovatelem nebo církví. Gymnázia se, stejně jako ostatních středních škol, dotkla reforma státní správy a během roku 2001 změnila všechna gymnázia dosud zřizovaná ministerstvem vlastníka a přešla pod kraje.

Naprostá většina škol (319, tj. 92,2%) realizovala v roce 2001/02 víceleté studium a pouze 27 (7,8%) škol nabízelo pouze čtyřleté studium.

Tabulka 29: Vývoj počtu gymnázií a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02
Gymnázia celkem	258	285	324	348	361	367	366	356	345	347	346
v tom: veřejná	234	244	262	276	282	283	284	277	276	277	277
soukromá	20	33	48	58	65	68	66	63	52	52	51
církevní	4	8	14	14	14	16	16	16	17	18	18
Struktura škol											
Gymnázia celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom: veřejná	90,7 %	85,6 %	80,9 %	79,3 %	78,1 %	77,1 %	77,6 %	77,8 %	80,0 %	79,8 %	80,1 %
soukromá	7,7 %	11,6 %	14,8 %	16,7 %	18,0 %	18,5 %	18,0 %	17,7 %	15,1 %	15,0 %	14,7 %
církevní	1,6 %	2,8 %	4,3 %	4,0 %	3,9 %	4,4 %	4,4 %	4,5 %	4,9 %	5,2 %	5,2 %
z toho: s víceletým studiem	*	77,2 %	84,0 %	88,2 %	87,3 %	90,5 %	89,1 %	90,7 %	93,0 %	92,2 %	92,2 %

Zdroj: ÚIV

Tabulka 30: Vývoj počtu nově přijatých do denního studia s maturitou na gymnáziích (v tis.) a jejich struktury – podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02

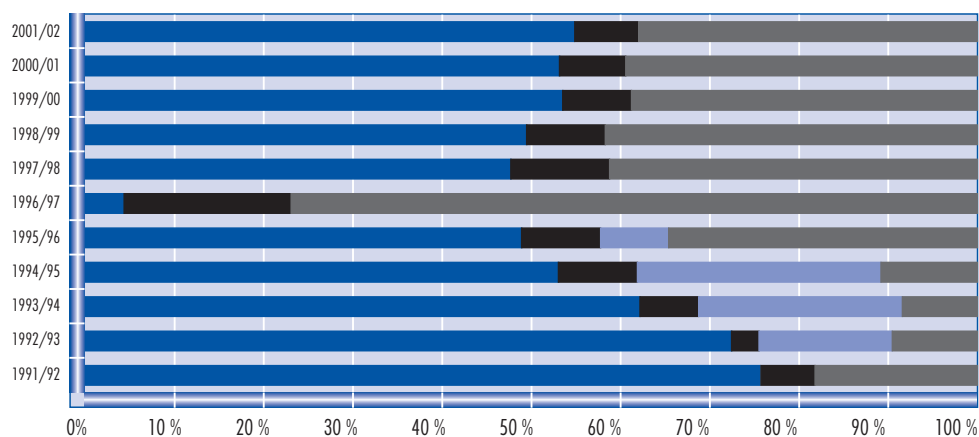
	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02
Nově přijatí celkem	26,2	29,6	29,7	30,4	26,8	15,7	26,7	24,6	25,1	24,1	25,2
4 (5)letá gymnázia	19,8	21,4	18,4	16,1	13,1	0,7	12,8	12,2	13,4	12,8	13,9
v tom: na veřejná gymnázia	18,9	19,4	16,2	14,2	11,9	0,6	12	11,5	12,4	11,3	12,6
na soukromá a církevní gymnázia	0,8	2,0	2,2	1,9	1,2	0,0	0,8	0,7	1,1	1,4	1,4
víceletá	6,4	8,2	11,2	14,3	13,7	15,0	13,9	12,4	11,7	11,3	11,2
v tom: na veřejná gymnázia	6,0	7,2	9,8	12,7	12,2	13,3	12,1	10,8	10,1	9,7	9,7
na soukromá a církevní gymnázia	0,4	1,0	1,4	1,5	1,5	1,7	1,8	1,7	1,6	1,6	1,6
Struktura nově přijatých											
Nově přijatí celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
4 (5)letá gymnázia	75,6 %	72,4 %	62,2 %	53,0 %	48,9 %	4,3 %	48,0 %	49,5 %	53,5 %	53,1 %	55,2 %
v tom: na veřejná gymnázia	72,4 %	65,5 %	54,6 %	46,8 %	44,4 %	4,1 %	45,0 %	46,6 %	49,3 %	47,1 %	49,8 %
na soukromá a církevní gymnázia	3,2 %	6,9 %	7,6 %	6,3 %	4,5 %	0,2 %	3,0 %	2,9 %	4,2 %	6,0 %	5,4 %
víceletá	24,4 %	27,6 %	37,8 %	47,0 %	51,1 %	95,7 %	52,0 %	50,5 %	46,5 %	46,9 %	44,8 %
v tom: na veřejná gymnázia	22,7 %	24,3 %	33,0 %	42,0 %	45,5 %	84,8 %	45,2 %	43,8 %	40,1 %	40,4 %	38,6 %
na soukromá a církevní gymnázia	1,6 %	3,2 %	4,9 %	5,0 %	5,6 %	10,8 %	6,7 %	6,8 %	6,4 %	6,5 %	6,2 %

Zdroj: ÚIV

Obrázek 20:

Vývoj struktury nově přijímaných do denního studia na gymnáziích podle délky studia v letech 1991/92–2001/02

■ 4(5)letá
■ 6letá
■ 7letá
■ 8letá

Zdroj: ÚIV

Počty nově přijímaných žáků na gymnázia jsou v období posledních čtyř let poměrně stabilní, pohybují se v rozmezí 24,1–25,2 tisíc. Zároveň však stále roste podíl nově přijímaných do čtyřletých délek studia a naopak klesá podíl těch, kteří jsou přijímáni do víceletých gymnázií. V roce 2001/02 gymnázia přijala celkem 25,2 tis. žáků, z toho více jak polovinu (55,5 % – 13,9 tis.) do čtyřletých studijních oborů. Do víceletých gymnázií bylo nejvíce žáků přijato v roce 1996/97 (15 tis.) a od tohoto roku v souvislosti s regulačním opatřením Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy směrem k víceletým gymnáziím počet nově přijímaných stále klesá, v posledních dvou letech se ustálil na celkovém počtu 11 tis. nově přijímaných.

Počet žáků gymnázií narůstal až do roku 1995/96. V následujících čtyřech letech se gymnázií, především čtyřletých, dotkla absence jednoho postupového ročníku (v důsledku zavedení povinné devítileté docházky na základní škole v roce 1995/96) a počet žáků se pohyboval od 125,4 tis. do 126,8 tis. V roce 2000/01, kdy došlo k naplnění chybějícího postupového ročníku čtyřletých gymnázií, do-

sáhl celkový počet žáků 137,1 tis., což je nejvíce v celém sledovaném období. V roce 2001/02 počet žáků mírně poklesl a dosáhl hodnoty 136,7 tis. Vzhledem k tomu, že většina gymnázií nabízí kromě čtyřletého i víceleté studium, tvoří žáci víceletých gymnázií v posledních letech 62,3–68,7 % všech žáků gymnázií. Nezanedbatelný podíl na celkovém počtu žáků tvoří žáci soukromých a církevních gymnázií – v posledních letech se jejich podíl ustálil na 11% hladině.

Vývoj počtu absolventů gymnázií odpovídá (s příslušným časovým odstupem) vývoji počtu nově přijímaných. Počet absolventů čtyřletých gymnázií se v posledním desetiletí pohybuje v rozmezí 11,7 tis. v roce 2000/01 – 24,6 tis. v roce 1991/92 s jedinou výjimkou – naprosto atypický byl rok 1999/2000, kdy čtyřletou délku studia na gymnáziu absolvovalo pouze 1,4 tis. studentů (v důsledku zavedení povinné devítileté školní docházky na základní škole v roce 1995/96). Naprosto jiný trend je patrný v počtu absolventů víceletých gymnázií, kde jejich počet stále roste (v roce 2000/01 se jednalo o 11,2 tis. absolventů). Celkově absolvovalo v roce 2000/01 gymnaziální studium 22,9 tis. žáků.

Tabulka 31: Vývoj počtu žáků v denním studiu s maturitou na gymnáziích (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02
Žáci celkem	111,3	116,8	121,2	126,5	131,6	125,4	125,9	125,4	126,8	137,1	136,7
4 (5)letá gymnázia	96,8	92,3	85,0	75,4	68,5	47,8	42,8	39,2	39,3	50,3	51,7
v tom: veřejná gymnázia	95,9	89,1	79,8	68,4	61,4	42,7	38,7	36,0	36,5	46,3	47,1
soukromá a církevní gymnázia	0,9	3,2	5,2	7,0	7,1	5,1	4,1	3,2	2,8	4,0	4,6
víceletá	14,5	24,5	36,2	51,1	63,2	77,6	83,1	86,2	87,5	86,8	85,1
v tom: veřejná gymnázia	13,1	21,8	31,6	44,6	55,4	68,3	73,2	75,8	76,8	75,8	74,1
soukromá a církevní gymnázia	1,4	2,7	4,6	6,5	7,8	9,3	9,9	10,4	10,7	11,0	11,0
Struktura žáků gymnázií											
Žáci celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
4 (5)letá gymnázia	87,0 %	79,0 %	70,2 %	59,6 %	52,0 %	38,1 %	34,0 %	31,1 %	31,0 %	36,7 %	37,8 %
v tom: veřejná gymnázia	86,2 %	76,3 %	65,8 %	54,1 %	46,6 %	34,1 %	30,7 %	28,6 %	28,8 %	33,8 %	34,5 %
soukromá a církevní gymnázia	0,8 %	2,7 %	4,3 %	5,5 %	5,4 %	4,0 %	3,3 %	2,5 %	2,2 %	2,9 %	3,4 %
víceletá gymnázia	13,0 %	21,0 %	29,8 %	40,4 %	48,0 %	61,9 %	66,0 %	68,7 %	69,0 %	63,3 %	62,3 %
v tom: veřejná gymnázia	11,8 %	18,6 %	26,1 %	35,3 %	42,1 %	54,5 %	58,1 %	60,4 %	60,5 %	55,3 %	54,2 %
soukromá a církevní gymnázia	1,2 %	2,4 %	3,7 %	5,1 %	5,9 %	7,4 %	7,9 %	8,3 %	8,5 %	8,0 %	8,0 %

Zdroj: ÚIV

Tabulka 32: Vývoj počtu absolventů v denním studiu s maturitou na gymnáziích (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02
Absolventi celkem	23	24,7	24,5	24,6	19,1	20,3	23,9	22,9	21,1	11,9	22,9
4 (5)letá	23	24,6	24,0	23,5	18,6	19,1	17,0	15,1	12,2	1,4	11,7
v tom: veřejná gymnázia	23	24,6	24,0	23,3	17,8	17,6	15,1	13,5	11,1	1,2	11,0
v tom: soukromá a církevní gymnázia	-	-	-	0,2	0,8	1,5	1,9	1,6	1,2	0,2	0,7
víceletá	-	0,1	0,5	1,1	0,5	1,2	6,9	7,8	9,0	10,5	11,2
v tom: veřejná gymnázia	-	0,1	0,5	0,6	0,3	0,8	6,5	7,0	8,1	9,5	10,0
v tom: soukromá a církevní gymnázia	-	-	-	0,1	0,1	0,4	0,4	0,8	0,9	1,1	1,2
Struktura absolventů gymnázií											
Absolventi celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
4 (5)letá	100,0 %	99,7 %	98,0 %	95,5 %	97,5 %	94,2 %	71,2 %	65,9 %	57,8 %	11,7 %	51,1 %
v tom: veřejná gymnázia	100,0 %	99,7 %	97,9 %	94,7 %	93,4 %	86,8 %	63,1 %	59,1 %	52,6 %	10,1 %	48,0 %
v tom: soukromá a církevní gymnázia	-	-	0,001	0,8 %	4,1 %	7,4 %	8,1 %	6,8 %	5,6 %	1,6 %	3,1 %
víceletá	-	3,0 %	2,0 %	4,5 %	2,4 %	5,8 %	28,8 %	34,1 %	42,1 %	88,3 %	48,9 %
v tom: veřejná gymnázia	-	3,0 %	2,0 %	2,4 %	1,7 %	3,9 %	27,1 %	30,5 %	38,2 %	79,3 %	43,7 %
v tom: soukromá a církevní gymnázia	-	-	-	0,021	0,7 %	1,8 %	1,7 %	3,6 %	4,2 %	9,0 %	5,2 %

Zdroj: ÚIV

Gymnázia jsou na území České republiky rozložena víceméně rovnoměrně. Jednotlivé regiony se liší zastoupením soukromých a církevních škol v této oblasti vzdělávání, největší podíl těchto gymnázií je v Praze (40,7 % s 21,5 % žáků) a v Jihomoravském kraji (25,6 % škol s 16,8 % žáků), naopak nejmenší podíl soukromých a církevních gymnázií je ve Zlínském kraji (7,1 % škol s 6 % žáků). Poměrně početnou skupinu tvoří kraje, ve kterých je sice podíl soukromých a církevních gymnázií vyšší než 10 %, ale podíl jejich žáků je pod úrovní 5 % (Středočeský, Karlovarský, Pardubický a Olomoucký kraj). Regiony se liší i podle průměrné velikosti jednoho gymnázia, naprosto nejvyšší průměrná velikost gymnázia byla v roce 2001/02 ve Zlínském kraji (527 žáků na jedno gymnázium), naopak v průměru nejmenší gymnázia jsou v Pardubickém kraji (340 žáků).

B2.4.2. Odborné vzdělávání

Odborné vzdělávání na středoškolské úrovni v České republice poskytují střední odborné školy a střední odborná učiliště. Úplné střední odborné vzdělání ukončené maturitní zkouškou mohou žáci získat především na středních odborných školách, ale i v oborech středních odborných učilišť a v oborech nástavbového studia. Střední odborné vzdělání ukončené závěrečnou zkouškou získávají žáci zejména v učebních oborech na středních odborných učilištích (dvouletých a tříletých oborech), část oborů poskytující absolventům základních škol střední odborné vzdělání nabízejí i střední odborné školy. Odbornou přípravu pro žáky, kteří ukončili základní školu v nižším než devátém ročníku, poskytují učiliště (ve dvouletých oborech), odborné vzdělávání žákům, kteří absolvovali zvláštní

Tabulka 33: Základní charakteristiky sítě gymnázií v roce 2001/02

Kraj	Gymnázia celkem		Soukromá a církevní gymnázia		Velikost G
	počet	žáci	zařízení	žáci	celkem
Praha	58	22 592	41,4 %	21,5 %	389,5
Středočeský	33	12 391	12,1 %	4,1 %	375,5
Jihočeský	24	8 777	20,8 %	17,7 %	365,7
Plzeňský	14	6 311	14,3 %	12,2 %	450,8
Karlovarský	8	3 188	12,5 %	3,9 %	398,5
Ústecký	24	8 477	20,8 %	8,1 %	353,2
Liberecký	13	4 626	15,4 %	6,7 %	355,8
Královehradecký	20	7 293	10,0 %	12,2 %	364,7
Pardubický	20	6 803	10,0 %	3,9 %	340,2
Vysočina	18	6 474	16,7 %	11,2 %	359,7
Jihomoravský	43	17 497	25,6 %	16,8 %	406,9
Olomoucký	20	9 232	15,0 %	4,7 %	461,6
Zlínský	14	7 377	7,1 %	6,0 %	526,9
Moravskoslezský	37	15 691	16,2 %	6,3 %	424,1
ČR Celkem	346	136 729	20,5 %	11,3 %	395,2

Zdroj: ÚIV

nebo pomocnou školu, pak nabízejí odborná učiliště (ve dvouletých a tříletých oborech) a praktické školy (v jednoletých, dvouletých a tříletých oborech). V rámci odborného vzdělávání školy nabízejí i další možnosti vzdělávání – např. studium jednotlivých předmětů, rekvalifikační kursy, získání středního odborného vzdělání pro absolventy oborů končících maturitní zkouškou.

Střední odborné školství je jednou z oblastí vzdělávání, ve které se nejdříve odrážejí ekonomické změny a změny požadavků trhu práce. Otázka oborové struktury středního odborného vzdělávání se stala v posledních letech předmětem polemiky mezi odborníky, sociálními partnery i širokou veřejností. Tyto diskuse vycházejí především z vysoké míry nezaměstnanosti absolventů některých skupin oborů.

Pro další rozvoj odborného vzdělávání jsou **podstatné otázky jeho cílů, obsahu a kvality**. Odborné vzdělávání by se nemělo orientovat pouze na přípravu absolventů pro přímý vstup do prvního zaměstnání, ale mělo by vytvořit předpoklady pro jejich další profesní uplatnění v průběhu celého života. Z tohoto důvodu nemůže odborná příprava vycházet pouze z potřeb současnosti, ale musí být směřována k budoucím potřebám pracovního trhu především z hlediska požadované kvalifikace. Ze škol by měli odcházet jak **specializovaní odborníci, tak absolventi se širokým profilem odpovídajícím obecně odbornému vzdělávání, absolventi schopní dále rozvíjet svůj potenciál, schopní a ochotní vzdělávat se v průběhu celého života v souladu s potřebami trhu práce.**

Od roku 1989 postupně **docházelo ke změnám vzdělávacích programů odborného vzdělávání**, jejichž vývoj byl zpočátku spíše náhodný až chaotický. Významným krokem v této oblasti představovalo přijetí **Standardu středoškolského odborného vzdělávání** v lednu 1998, vymezujícího společný vzdělávací základ pro všechny nově koncipované vzdělávací programy středoškolského odborného vzdělávání. Důležitým krokem bylo i zavedení **Klasifikace kmenových oborů vzdělávání – KKO** (od 1. 9. 1998), která seskupuje obory vzdělání zejména na základě jejich obsahové příbuznosti a obdobně uplatnitelnosti absolventů v praxi. Zároveň jsou postupně předkládány k veřejné diskusi **Rámcové vzdělávací programy pro jednotlivé kmenové obory vzdělání.**

B2.4.2.1 Střední odborné školy

Střední odborné školy připravují své žáky pro výkon odborných činností (technických, hospodářských, ekonomických, zemědělských, zdravotnických, pedagogických, uměleckých a kulturních). Poskytují odborné vzdělávání na středoškolské úrovni, především ve čtyřletých oborech ukončených maturitní zkouškou. V omezené míře nabízejí i vzdělávání v kratších vzdělávacích programech poskytujících střední odborné vzdělání ukončené závěrečnou zkouškou – v roce 2001/02 nabízelo toto studium 3 % středních odborných škol a studovalo v nich 1,2 tis. žáků (0,6 % žáků středních odborných škol), a to především v oborech zaměřených na oblasti ošetrovatelství, pečovatelské a charitativní služby. Žáci, kteří ukončili na středních odborných školách studium maturitní zkouškou, mohou pokračovat v dalším studiu na vyšší odborné nebo vysoké škole.

Po prudkém zvýšení počtu středních odborných škol v revolučních letech, kdy vznikaly nové školy (jak státní, tak soukromé a církevní) a kdy se školy snažily zaplnit chybějící místo na vzdělávacím trhu novými studijními obory (především ekonomickými obory a obory z oblasti informatiky), došlo po roce 1996/97 ke snižování celkového počtu středních odborných škol. Ke snížení celkového počtu škol došlo v důsledku optimalizace středního školství a v důsledku již zmíněného zavedení povinné devítileté školní docházky na základní škole. Vzhledem k tomu, že střední odborné školy nabízejí především vzdělávání ukončené maturitní zkouškou, o které je poměrně velký zájem, nemají na rozdíl od středních odborných učilišť problém s nedostatkem uchazečů o studium. V roce 2001/02 působilo v České republice celkem 813 středních odborných škol (z toho 26,7 % bylo škol soukromých a církevních). V důsledku reformy státní správy byly průběhu roku 2001 střední odborné školy dříve zřizované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy postupně delimitovány na kraje, k úplné delimitaci došlo koncem roku 2001.

Počet nově přijímaných žáků do studia určeného absolventům základních škol na středních odborných školách narůstal až do roku 1994/95. V období let 1995/96–1999/2000 byl zaznamenán pokles způsobený především poklesem populace odpovídající potenciálním uchazečům o studium na středních školách a odlivem většího množství žáků základních škol na víceletá gymnázia v předchozích letech. V posledních dvou letech zazname-

Tabulka 34: Vývoj počtu středních odborných škol a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
SOŠ celkem	621	708	820	978	1 025	1 001	938	886	836	822	813
v tom: veřejné SOŠ	564	575	598	684	711	668	653	626	604	603	596
soukromé a církevní SOŠ	57	133	222	294	314	333	285	260	232	219	217
Struktura SOŠ											
SOŠ celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom: veřejné SOŠ	90,8 %	81,2 %	72,9 %	69,9 %	69,4 %	66,7 %	69,6 %	70,7 %	72,2 %	73,4 %	73,3 %
soukromé a církevní SOŠ	9,2 %	18,8 %	27,1 %	30,1 %	30,6 %	33,3 %	30,4 %	29,3 %	27,8 %	26,6 %	26,7 %

Poznámka:

Do počtu SOŠ jsou v letech 1994/95–1997/98 zahrnuty i ISS, které měly žáky ve „středoškolských“ oborech.

Zdroj: ÚIV

naly střední odborné školy mírný nárůst počtu nově přijímaných žáků do denního studia ukončeného maturitní zkouškou i závěrečnou zkouškou. Tento nárůst byl způsoben především opatřením ministerstva, kterým byl omezen počet nově přijímaných do víceletých gymnázií v předchozích letech, a v roce 2001/02 bylo přijato na střední odborné školy celkem 52,2 tis. žáků. Naprostá většina žáků byla přijata ke studiu končícímu maturitní zkouškou (98,5%). Na soukromé a církevní střední odborné školy bylo přijato 16,1 % všech nově přijatých.

Oborová struktura nově přijímaných žáků se v průběhu posledních dvou let ustálila. Tradičně nejvíce žáků – třetina všech nově přijatých – nastupuje do oborů ekonomických a do oborů zaměřených na hotelnictví a turismus (obory ekonomika, obchod a služby, hotelnictví a turismus), dalšími obory v „žebříčku“ jsou elektrotechnické, zdravotnické a strojírenské obory (do každé této skupiny vstupuje zhruba desetina nově přijímaných).

Celkové počty žáků středních odborných škol prudce rostly až do roku 1995/96. V následujícím roce 1996/97 se projevil výpa-

Tabulka 35: Vývoj počtu nově přijatých žáků do denního studia s maturitou a bez maturity na SOŠ (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Nově přijatí celkem	45,5	49,3	54,9	61,3	56,4	6,4	56,3	51,5	49,2	49,7	52,2
s maturitou	36,4	44,2	51,4	58,7	54,2	6,1	54,8	50,7	48,3	49,0	51,3
v tom: veřejné SOŠ	36,4	44,2	51,4	58,7	54,2	6,1	54,8	50,7	48,3	41,3	43,7
v tom: soukromé a církevní SOŠ	1,8	5,5	9,9	11,8	8,5	0,6	7,2	5,8	6,0	7,8	8,3
bez maturity	9,1	5,1	3,6	2,6	2,2	0,2	1,5	0,8	0,9	0,7	0,9
v tom: veřejné SOŠ	8,0	3,9	2,8	2,1	1,9	0,2	1,3	0,6	0,7	0,5	0,7
v tom: soukromé a církevní SOŠ	1,1	1,2	0,8	0,4	0,3	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Struktura v %											
Nově přijatí celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
s maturitou	80,0 %	89,7 %	93,6 %	95,8 %	96,1 %	95,3 %	97,3 %	98,4 %	98,2 %	98,6 %	98,5 %
v tom: veřejné SOŠ	80,0 %	89,7 %	93,6 %	95,8 %	96,1 %	95,3 %	97,3 %	98,4 %	98,2 %	83,0 %	83,9 %
v tom: soukromé a církevní SOŠ	4,0 %	11,2 %	18,0 %	19,2 %	15,1 %	9,4 %	12,8 %	11,3 %	12,2 %	15,6 %	15,9 %
bez maturity	20,0 %	10,3 %	6,6 %	4,2 %	3,9 %	3,1 %	2,7 %	1,6 %	1,8 %	1,4 %	1,5 %
v tom: veřejné SOŠ	17,6 %	7,9 %	5,1 %	3,4 %	3,4 %	3,1 %	2,3 %	1,2 %	1,4 %	1,0 %	1,3 %
v tom: soukromé a církevní SOŠ	2,4 %	2,4 %	1,5 %	0,7 %	0,5 %	1,6 %	0,4 %	0,4 %	0,4 %	0,4 %	0,2 %

Poznámka:

Do počtu nově přijatých na SOŠ jsou v letech 1994/95–1997/98 zahrnuti i nově přijatí žáci do „středoškolských“ oborů integrovaných středních škol.

Zdroj: ÚIV

Tabulka 36: Vývoj počtu žáků v denním studiu s maturitou a bez maturity na SOŠ (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Žáci celkem	168,2	171,5	184,7	205,8	216,4	173,5	176,4	168,9	160,1	192,0	190,5
s maturitou	157,4	161,2	174,1	197,8	209,7	170,5	174,2	167,8	158,9	190,9	189,3
v tom: veřejné SOŠ	155,3	153,0	155,6	167,0	173,4	139,9	145,6	144,6	139,2	165,3	163,2
v tom: soukromé a církevní SOŠ	2,1	8,3	18,5	30,7	36,2	30,6	28,5	23,2	19,8	25,6	28,5
bez maturity	10,8	10,3	10,7	8,1	6,8	3,0	2,2	1,1	1,1	1,1	1,2
v tom: veřejné SOŠ	9,7	8,5	8,6	6,4	5,5	2,1	1,8	0,8	0,9	0,8	0,9
v tom: soukromé a církevní SOŠ	1,1	1,8	2,0	1,6	1,2	0,9	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3
Struktura v %											
Žáci celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
s maturitou	93,6 %	94,0 %	94,3 %	96,1 %	96,9 %	98,3 %	98,8 %	99,3 %	99,3 %	99,4 %	99,4 %
v tom: veřejné SOŠ	92,3 %	89,2 %	84,2 %	81,1 %	80,1 %	80,6 %	82,5 %	85,6 %	86,9 %	86,1 %	85,7 %
v tom: soukromé a církevní SOŠ	1,2 %	4,8 %	10,0 %	14,9 %	16,7 %	17,6 %	16,2 %	13,7 %	12,4 %	13,3 %	15,0 %
bez maturity	6,4 %	6,0 %	5,8 %	3,9 %	3,1 %	1,7 %	1,2 %	0,7 %	0,7 %	0,6 %	0,6 %
v tom: veřejné SOŠ	5,8 %	5,0 %	4,7 %	3,1 %	2,5 %	1,2 %	1,0 %	0,5 %	0,6 %	0,4 %	0,5 %
v tom: soukromé a církevní SOŠ	0,7 %	1,0 %	1,1 %	0,8 %	0,6 %	0,5 %	0,3 %	0,2 %	0,2 %	0,2 %	0,2 %

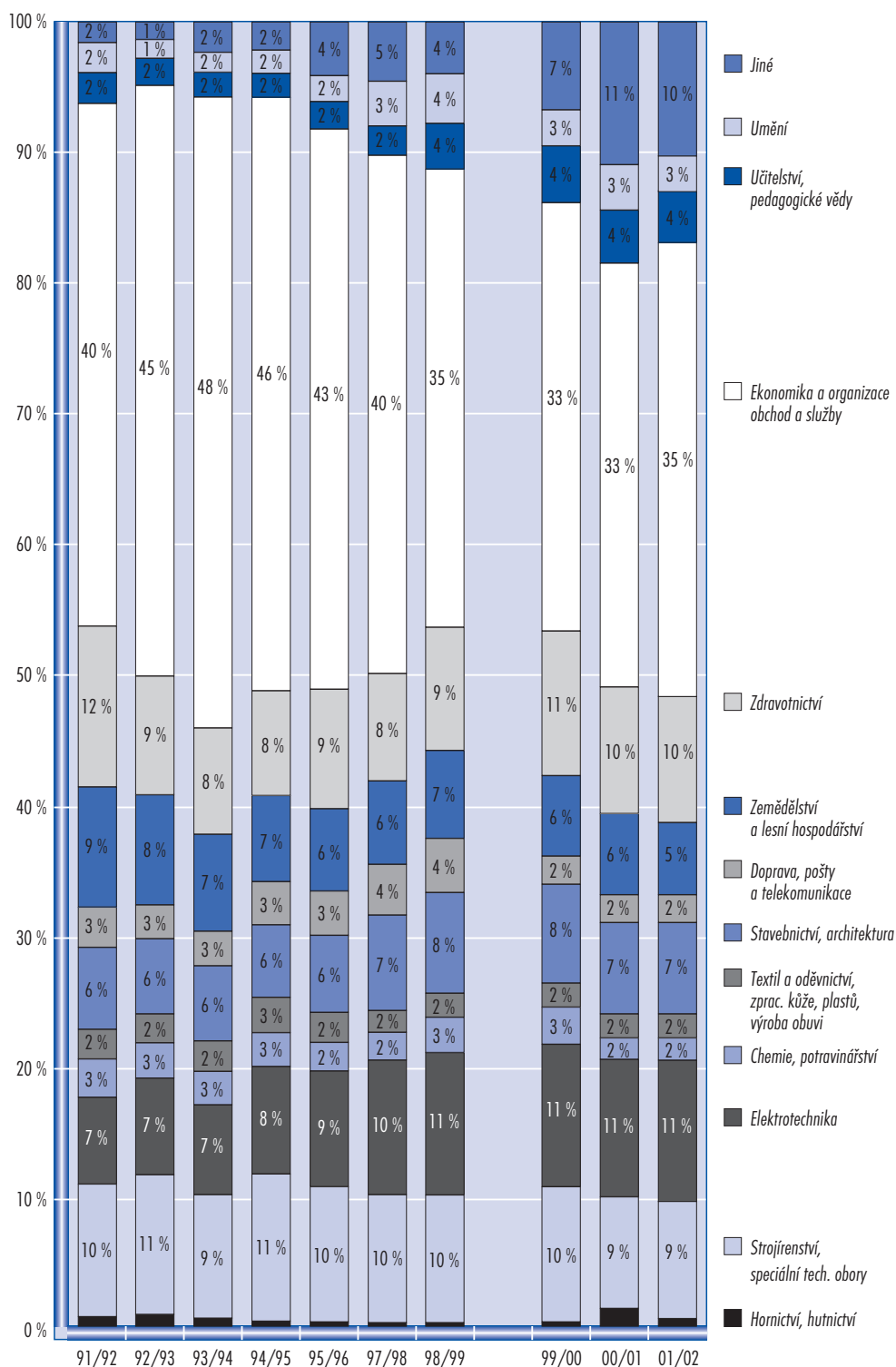
Poznámka:

Do počtu žáků SOŠ jsou v letech 1994/95–1997/98 zahrnuti i žáci „středoškolských“ oborů integrovaných středních škol.

Zdroj: ÚIV

Obrázek 21:

Vývoj struktury nově přijímaných na střední odborné školy do denního studia bez maturity a s maturitou podle skupin oborů v letech 1991/92-2001/02 (v %)

Poznámky:

Do roku 1998/99 údaje v jednotné klasifikaci oborů vzdělání (JKOV), od roku 1999/2000 v klasifikaci kmenových oborů vzdělání (KKOV).

Do počtu nově přijatých na SOŠ jsou v letech 1994/95-1997/98 zahrnuti i nově přijatí žáci do „středoškolských“ oborů integrovaných středních škol.

Zdroj: ÚIV

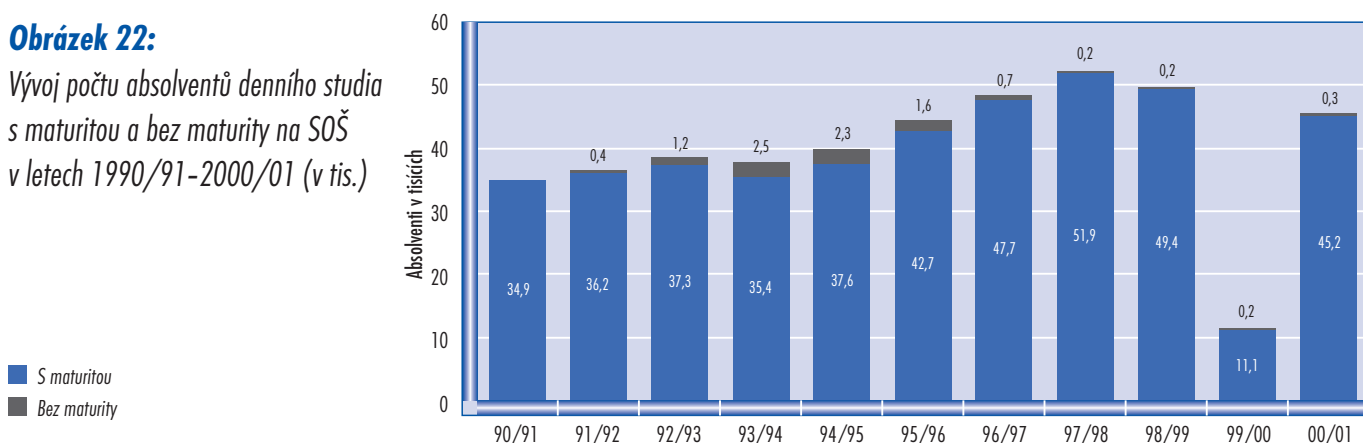
dek jednoho postupového ročníku v důsledku zavedení povinné devítileté školní docházky na základní škole a do středních odborných škol bylo přijato pouze 6,4 tis. nových žáků. Celkový počet žáků v denním studiu tak prudce poklesl o téměř 43 tisíc. V roce 2000/01, kdy měly střední odborné školy již naplněné všechny postupové ročníky, se počet žáků zvýšil na 192 tis. (stav blízký se roku 1994/95), v roce 2001/02 následoval mírný pokles

na 190,5 tis. žáků. Naprostá většina žáků studuje v oborech ukončených maturitní zkouškou (99,4%), soukromé a církevní školy navštěvuje 15,2% žáků.

Vývoj počtu absolventů středních odborných škol kopíruje vývoj nově přijímaných žáků na tyto školy v minulých letech. V roce 1998/99 se projevil pokles počtu nově přijímaných žáků v roce 1995/96, počty absolventů v roce 1999/2000 (11,3 tis.) jsou dů-

Obrázek 22:

Vývoj počtu absolventů denního studia s maturitou a bez maturity na SOŠ v letech 1990/91–2000/01 (v tis.)

Poznámka:

Do počtu absolventů SOŠ jsou v letech 1993/94–1996/97 zahrnuti i absolventi „středoškolských“ oborů integrovaných středních škol.

Zdroj: ÚIV

sledkem „nenaplnění“ prvních ročníků středních škol v roce 1996/97 po zavedení povinné devítileté školní docházky na základní škole. V roce 2000/01 absolvovalo denní studium na středních odborných školách 45,5 tis. žáků, z toho naprostá většina (45,2 tis.) ve studiu ukončeném maturitní zkouškou.

Konzervatoř je specifickým typem střední odborné školy, která připravuje žáky pro výkon náročných uměleckých nebo uměleckých a umělecko pedagogických činností v oborech hudba, zpěv, tanec nebo hudebně dramatické umění. Úspěšným zakončením odpovídající části vzdělávacího programu v konzervatoři získá žák úplné střední odborné vzdělání. Úspěšným zakončením šestiletého nebo osmiletého vzdělávacího programu v konzervatoři získá žák vyšší odborné vzdělání. Hudební obor vyučuje osm konzervatoří zřizovaných orgány kraje v přenesené působnosti, jedna konzervatoř zřizovaná státem pro zrakově postižené žáky a jedna církevní konzervatoř. Na devíti z nich se dále vyučuje pěvecký obor a v Praze, Brně a Ostravě ještě obor hudebně dramatické umění. Do osmiletého oboru tance jsou přijímáni ke studiu zpravidla po pátém ročníku základní školy. Taneční konzervatoř v působnosti orgánu kraje se nachází v Praze, Brně a Ostravě. V Praze však působí ještě dvě soukromé taneční konzervatoře. Různorodost obsahového zaměření jednotlivých škol vytváří

jemné vazby v zastoupení uměleckých oborů, které pokrývají Českou republiku cíleně a s přihlédnutím k místním tradicím i umělecko-pedagogickým zdrojům. Protože tato republiková síť je z pohledu regionu nečitelná, spočívá odpovědnost za její udržení a optimalizaci na MŠMT, stejně jako odpovědnost za stabilitu výkonů konzervatoří, která vychází z počtu talentovaných žáků s předpoklady pro studium finančně náročných uměleckých oborů.

Regionální rozložení středních odborných škol na území České republiky je mnohem homogennější, než je tomu u gymnázií, především vzhledem k počtu obyvatel regionu. Na 100 obyvatel ve věku 15–18 let připadá v průměru 0,15 střední odborné školy (v jednotlivých regionech se hodnoty pohybují od 0,12 školy v Plzeňském kraji až do 0,19 školy v Královéhradeckém kraji). Čím se jednotlivé regiony liší, je především podíl soukromých a církevních středních odborných škol – jejich vysoký podíl vykazují především Praha (47,0 % škol, 20,7 % žáků v soukromých a církevních školách), Moravskoslezský (33,3 % škol, 18,9 % žáků) a Jihomoravský kraj (31,7 % škol, 16,9 % žáků). Na druhé straně stupnice stojí kraje s malým podílem soukromých a církevních středních odborných škol – zejména Jihočeský kraj s 15,3 % soukromých a církevních škol s 5,5 % žáků.

Tabulka 37: Vývoj počtu žáků, nově přijatých a absolventů konzervatoří ve studiu ukončeném absolutoriem v letech 1995/96–2001/02

	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Žáci konzervatoří celkem	3 188	3 098	3 191	3 283	3 259	3 171	3 234
v tom: šestileté studium (včetně pětiletého)	2 741	2 628	2 630	2 681	2 639	2 547	2 573
osmileté studium	447	470	561	602	620	624	661
Žáci nově přijatí ke studiu na konzervatořích celkem	547	478	630	627	602	569	595
v tom: šestileté studium (včetně pětiletého)	456	408	518	533	484	467	487
osmileté studium	91	70	112	94	118	102	108
Absolventi konzervatoří	385	387	381	418	436	323	330
v tom: šestileté studium (včetně pětiletého)	347	350	341	389	375	283	265
osmileté studium	38	37	40	29	61	40	65

Zdroj: ÚIV

Tabulka 38: Základní charakteristiky sítě středních odborných škol – podle regionů v roce 2001/02

Kraj	SOŠ celkem		Soukromé a církevní SOŠ		Velikost SOŠ
	počet	žáci	zařízení	žáci	celkem
Praha	100	28 111	46,0 %	20,0 %	281
Středočeský	82	16 723	25,6 %	12,4 %	204
Jihočeský	59	12 717	15,3 %	5,5 %	216
Plzeňský	33	9 707	21,2 %	10,2 %	294
Karlovarský	25	5 567	20,0 %	4,0 %	223
Ústecký	73	15 849	26,0 %	13,9 %	217
Liberecký	39	7 383	20,5 %	14,1 %	189
Královehradecký	54	10 734	22,2 %	14,7 %	199
Pardubický	42	10 139	21,4 %	11,2 %	241
Vysočina	42	10 118	21,4 %	17,1 %	241
Jihomoravský	82	20 970	32,9 %	16,9 %	256
Olomoucký	47	11 470	23,4 %	9,4 %	244
Zlínský	51	12 422	21,6 %	13,9 %	244
Moravskoslezský	84	23 675	35,7 %	18,9 %	282
ČR Celkem	813	195 585	27,6 %	14,4 %	241

Zdroj: ÚIV

Regiony se odlišují i podle průměrné velikosti střední odborné školy. Průměrná velikost se pohybuje od hodnot kolem 189 žáků na školu v Libereckém kraji a 199 žáků na školu v Královehradeckém kraji až po hodnoty blízké se 300 žáků na školu (281 v Praze, 282 v Moravskoslezském kraji a v průměru 294 žáků na školu v Plzeňském kraji).

B2.4.2.2. Střední odborná učiliště

Hlavní úlohou středních odborných učilišť je připravit žáky pro výkon dělnických profesí a odborných činností odpovídajících příslušnému učebnímu oboru. Dvou až tříleté studium je ukončeno závěrečnou zkouškou a vede k získání výučního listu. Kromě oborů středního vzdělání poskytují střední odborná učiliště, i když v menší míře, úplné střední odborné vzdělání ve čtyřletých oborech ukončených maturitní zkouškou (v těchto oborech studuje zhruba 12 % žáků). Střední odborná učiliště nabízejí i studium v oborech nástavbového studia, které jsou určeny pro absolventy tříletých učebních oborů a končí vykonáním maturitní zkoušky. Maturitní zkouška konaná na středních odborných učilištích (ať už v oborech určených absolventům základních škol, nebo v oborech nástavbového studia) má stejnou váhu jako maturitní zkouška složená na středních odborných školách nebo na gymnáziích a umožňuje pokračování ve studiu na vyšší odborné nebo vysoké škole.

Do soustavy středního odborného vzdělávání patří i učiliště, která jsou většinou součástí společného ředitelství se středním odborným učilištěm (jedná se o 30 % středních odborných učilišť) a která nabízejí i vzdělávání žákům s ukončenou povinnou školní docházkou v nižším než devátém ročníku. Pro tyto žáky jsou určeny obory, které jsou dvouleté a vzdělávání v nich končí složením závěrečné zkoušky a získáním výučního listu. Součástí

jednoho ředitelství společně se středním odborným učilištěm a učilištěm bývá někdy i odborné učiliště (jedná se o 22 % středních odborných učilišť), které patří do soustavy speciálního školství a poskytuje vzdělávání především absolventům zvláštních škol (více v kapitole Speciální školství).

Součástí studia učebních i studijních oborů středních odborných učilišť je jednak teoretické vyučování (vzdělávání ve všeobecně vzdělávacích a odborných předmětech), jednak odborné praktické vyučování. Střední odborná učiliště mohou zajišťovat jak zároveň teoretickou i praktickou výuku (SOU komplexní), tak pouze teoretickou výuku (neúplné střední odborné učiliště s teoretickou výukou), případně pouze praktickou výuku (neúplné střední odborné učiliště s praktickou přípravou). Pro žáky, kteří neabsolvují praktickou výuku na středním odborném učilišti, jsou určena střediska praktického vyučování a pracoviště praktického vyučování, která praktickou výuku zajišťují.

V roce 2001 se středních odborných učilišť, stejně jako všech středních škol, dotkla reforma veřejné správy. Střední odborná učiliště a učiliště dosud zřizovaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvem zemědělství, byla v průběhu roku 2001 postupně delimitována pod kraje.

Počet středních odborných učilišť postupně narůstal až do roku 1996/97. V roce 1997/98 se však jejich počet začal poměrně prudce snižovat. Hlavními důvody poklesu byla optimalizace středních škol ze strany MŠMT, klesající populační křivka, absence postupového ročníku¹⁹ a i volné kapacity středních odborných škol. Pokles se zastavil až v roce 2001/02, kdy vyučovalo v České republice žáky celkem 570 středních odborných učilišť, z toho 16,7 % tvořily školy soukromé a církevní.

¹⁹ Absence postupového ročníku se středních odborných učilišť dotkla v oborech ukončených závěrečnou zkouškou v letech 1996/97–1998/99, v oborech ukončených maturitní zkouškou v letech 1996/97–1999/2000 a i v oborech nástavbového studia v letech 1999/2000–2000/01.

Tabulka 39: Vývoj počtu středních odborných učilišť a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
SOU celkem	690	703	727	731	730	732	691	617	585	571	570
v tom: veřejné	663	669	643	638	625	611	574	508	483	475	475
soukromé a církevní	27	34	84	93	105	121	117	109	102	96	95
Struktura SOU											
SOU celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom: veřejné	96,1 %	95,2 %	88,4 %	87,3 %	85,6 %	83,5 %	83,1 %	82,3 %	82,6 %	83,2 %	83,3 %
soukromé a církevní	4 %	4,8 %	11,6 %	12,7 %	14,4 %	16,5 %	16,9 %	17,7 %	17,4 %	16,8 %	16,7 %

Poznámka:

Do počtu SOU jsou v letech 1994/95–1997/98 zahrnuty i „učilištní“ části integrovaných středních škol.

Zdroj: ÚIV

Tabulka 40: Vývoj počtu nově přijatých žáků do denního studia s maturitou a bez maturity na SOU (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Nově přijati celkem	82,0	93,9	93,0	79,9	67,9	8,1	53,8	56,1	57,9	58,4	55,6
s maturitou	7,0	9,3	10,3	9,7	7,4	0,3	5,7	8,0	8,1	7,6	7,6
v tom: veřejné SOU	*	8,8	9,4	8,9	6,8	0,3	5,3	7,4	7,4	7,0	7,1
soukr. a církevní SOU	*	0,5	0,9	0,8	0,6	0,1	0,4	0,6	0,7	0,6	0,6
bez maturity	74,9	84,6	82,7	70,3	60,6	7,8	48,1	48,1	49,8	50,8	48,0
v tom: veřejné SOU	*	78,2	73,5	63,5	54,9	6,7	43,7	43,4	44,9	45,3	42,9
soukr. a církevní SOU	*	6,4	9,2	6,7	5,7	1,0	4,4	4,7	4,8	5,5	5,1
Struktura v %											
Nově přijati celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
s maturitou	8,5 %	9,9 %	11,1 %	12,1 %	10,9 %	3,7 %	10,6 %	14,3 %	14,0 %	13,0 %	13,7 %
v tom: veřejné SOU	*	9,4 %	10,1 %	11,1 %	10,0 %	3,7 %	9,9 %	13,2 %	12,8 %	11,9 %	12,8 %
soukr. a církevní SOU	*	0,5 %	1,0 %	1,0 %	0,9 %	1,2 %	0,7 %	1,1 %	1,2 %	1,1 %	1,1 %
bez maturity	91,3 %	90,1 %	88,9 %	88,0 %	89,2 %	96,3 %	89,4 %	85,7 %	86,0 %	87,0 %	86,3 %
v tom: veřejné SOU	*	83,3 %	79,0 %	79,5 %	80,9 %	82,7 %	81,2 %	77,4 %	77,5 %	77,6 %	77,2 %
soukr. a církevní SOU	*	6,8 %	9,9 %	8,4 %	8,4 %	12,3 %	8,2 %	8,4 %	8,3 %	9,4 %	9,2 %

Poznámka:

Do počtu nově přijatých na SOU jsou v letech 1994/95–1997/98 zahrnuti i nově přijatí do „učilištních“ částí integrovaných středních škol.

Zdroj: ÚIV

Tabulka 41: Vývoj počtu žáků v denním studiu s maturitou a bez maturity na SOU (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Žáci celkem	277,4	266,1	264,6	256,2	234,4	155,7	135,2	122,5	160,1	167,7	168,8
s maturitou	34,8	33,6	34,3	34,3	33,6	25,0	22,9	23,6	23,3	27,4	29,4
v tom: veřejné SOU	*	31,4	31,4	30,9	30,7	22,7	20,7	21,6	21,4	25,2	26,9
soukr. a církevní SOU	*	2,2	2,9	3,4	3,0	2,3	2,1	2,0	1,9	2,3	2,4
bez maturity	242,6	232,5	230,3	221,9	200,8	130,6	112,3	98,9	136,7	140,3	139,4
v tom: veřejné SOU	*	217,4	206,2	201,0	180,4	117,1	101,7	89,4	124,0	126,5	125,0
soukr. a církevní SOU	*	15,0	24,1	20,9	20,4	13,6	10,6	9,5	12,7	13,8	14,4
Struktura v %											
Žáci celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
s maturitou	12,5 %	12,6 %	13,0 %	13,4 %	14,3 %	16,1 %	16,9 %	19,3 %	14,6 %	16,4 %	17,4 %
v tom: veřejné SOU	*	11,8 %	11,9 %	12,1 %	13,1 %	14,6 %	15,3 %	17,6 %	13,4 %	15,0 %	15,9 %
soukr. a církevní SOU	*	0,8 %	1,1 %	1,3 %	1,3 %	1,5 %	1,6 %	1,6 %	1,2 %	1,3 %	1,4 %
bez maturity	87,5 %	87,4 %	87,0 %	86,6 %	85,7 %	83,9 %	83,1 %	80,7 %	85,4 %	83,6 %	82,6 %
v tom: veřejné SOU	*	81,7 %	77,9 %	78,5 %	77,0 %	75,2 %	75,2 %	73,0 %	77,5 %	75,4 %	74,1 %
soukr. a církevní SOU	*	5,6 %	9,1 %	8,2 %	8,7 %	8,7 %	7,8 %	7,8 %	7,9 %	8,2 %	8,5 %

Poznámka:

Do počtu žáků SOU jsou v letech 1994/95–1997/98 zahrnuti i žáci „učilištních“ částí integrovaných středních škol.

Zdroj: ÚIV

Pokles počtu **nově přijímaných žáků** na střední odborná učiliště, který začal v roce 1993/94, se v posledních v čtyřech letech stabilizoval – na úrovni 55,6–58,4 tis. nově přijímaných do denního studia bez maturity a s maturitou. V roce 2001/02 bylo do studia přijato celkem 55,6 tis. žáků. Žáci jsou přijímáni především do učebních oborů ukončených závěrečnou zkouškou (48,0 tis. žáků), 13,7 % žáků (7,6 tis.) začíná studovat ve čtyřletých oborech ukončených maturitní zkouškou. Do studia na středních odborných učilištích je přijímáno 86 % přihlášených. Oborová struktura nově přijímaných žáků do středních odborných učilišť se v posledních několika letech ustálila. Stále nejvíce žáků – více než třetina – je přijímáno do oborů ekonomických (ekonomika, obchod a služby), významné zastoupení mají i strojírenské a elektrotechnické obory.

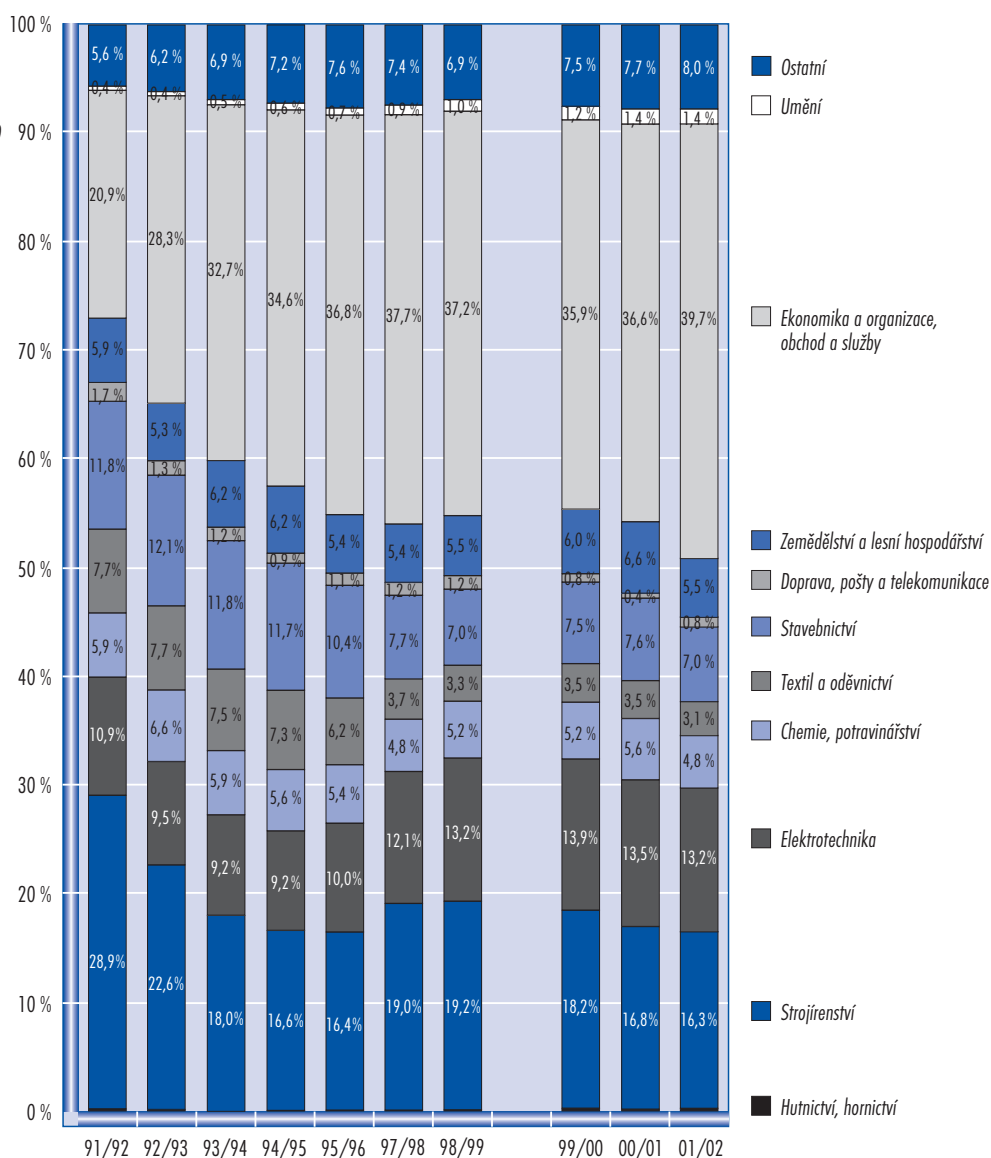
Vývoj počtu **žáků středních odborných učilišť** odpovídá vývoji počtu nově přijímaných. Po prudkém poklesu počtu žáků v letech 1996/97–1998/99, kdy středním školám chyběl jeden po-

stupový ročník v oborech ukončených závěrečnou zkouškou, se situace v posledních třech letech zlepšila a střední odborná učiliště navštěvovalo ve školním roce 2001/02 celkem 168,8 tis. žáků v denním studiu s maturitou a bez maturity, což je nejvyšší počet od roku 1996/97. Většina žáků studuje v oborech bez maturity ukončených závěrečnou zkouškou (82,6 %). Podíl žáků soukromých a církevních škol byl 9,9 %.

Vývoj **počtu absolventů** středních odborných učilišť odpovídá vývoji nově přijímaných žáků v předchozích letech. Prudký pokles absolventů oborů ukončených závěrečnou zkouškou byl zaznamenán v roce 1998/99, což byl důsledek zavedení povinné devítileté školní docházky na základní škole v roce 1995 a následné absence jednoho postupového ročníku na středních školách. V roce 1999/2000 nastala obdobná situace v počtu absolventů oborů ukončených maturitní zkouškou. Počet absolventů v roce 2000/01 již nebyl ovlivněn absencí postupového ročníku a pohyboval se na úrovni 43,6 tis., což je zhruba poloviční úroveň roku 1991/92.

Obrázek 23:

Vývoj struktury nově přijímaných na střední odborná učiliště do denního studia bez maturity a s maturitou podle skupin oborů v letech 1991/92–2001/02 (v %)

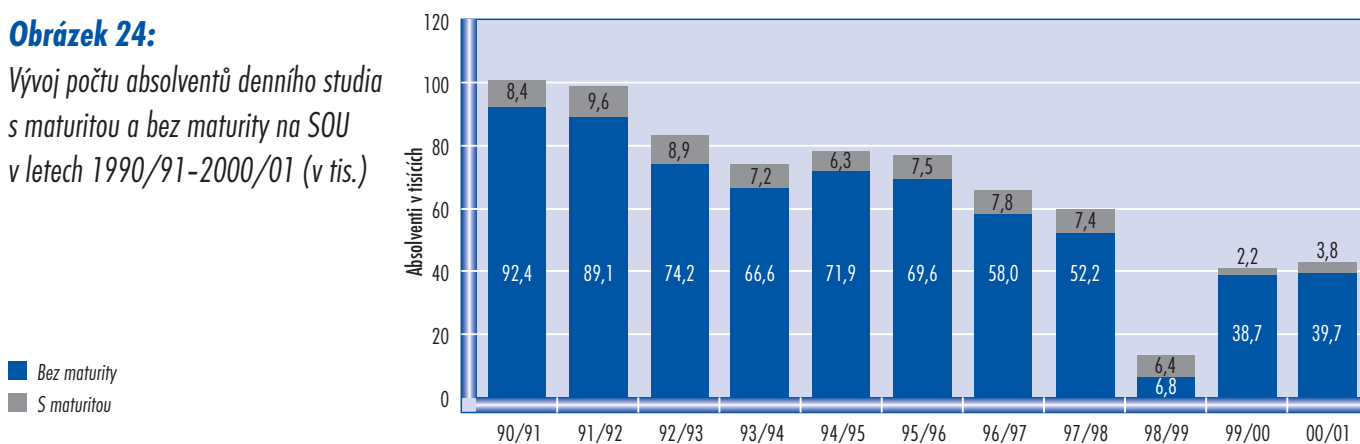
Poznámky:

Do počtu nově přijatých na SOU jsou v letech 1994/95–1997/98 zahrnuti i nově přijatí do „učilištních“ částí integrovaných středních škol. Do roku 1998/99 údaje v jednotné klasifikaci oborů vzdělání (JKOV), od roku 1999/2000 v klasifikaci kmenových oborů vzdělání (KKOV).

Zdroj: ÚIV

Obrázek 24:

Vývoj počtu absolventů denního studia s maturitou a bez maturity na SOU v letech 1990/91–2000/01 (v tis.)

Poznámka:

Do počtu absolventů SOU jsou v letech 1993/94–1996/97 zahrnuti i absolventi „učilištních“ částí integrovaných středních škol.

Zdroj: ÚIV

Rozložení středních odborných učilišť v České republice je poněkud homogennější než je tomu u gymnázií, ale méně homogenní než rozložení středních odborných škol. Průměrná velikost středních odborných učilišť se pohybuje v rozmezí 262 žáků v Královéhradeckém kraji a 265 žáků na školu ve Středočeském kraji, až po hodnotu přesahující 400 žáků na školu v Jihomoravském (401) a Moravskoslezském kraji (v průměru 411 žáků na školu). Jednotlivé regiony se liší i podílem soukromého a církevního školství. Nejvyšší zastoupení soukromých a církevních středních odborných učilišť vykazují Praha (37,3 % škol s 31,0 % žáků), Vysočina (22,9 % škol, 12,3 % žáků) a Zlínský kraj (22,2 % škol, ale pouze 9,5 % žáků). Naopak nejmenší podíl soukromých a církevních škol v oblasti učňovského školství je v Královéhradeckém (5,4 % škol s 1,2 % žáků) a Libereckém kraji (9,5 % škol, 5,7 % žáků).

B2.4.2.3. Nástavbové studium

Střední odborné školy a střední odborná učiliště mají ve své nabídce i nástavbové studium určené absolventům tříletých učebních oborů. Toto studium vede (v denním studiu v převážně dvouletých studijních oborech) k získání úplného středního odborného vzdělání a je ukončeno složením maturitní zkoušky. Absolventi získávají stejné vzdělání jako absolventi oborů pro absolventy základních škol ukončených maturitní zkouškou a mohou dále pokračovat ve studiu na vyšší odborné, případně vysoké škole.

Příkazem ministra z roku 1997 a následně limity stanovenými ve státním rozpočtu kapitoly 333-MŠMT přistoupilo ministerstvo školství k omezení počtu přijímaných do tohoto druhu studia. V roce 2001 mohlo být v rámci jednoho kraje přijato pouze 20 % absolventů denního studia v učebních oborech (nejvíce však to-

Tabulka 42: Základní charakteristiky sítě středních odborných učilišť – podle regionů v roce 2001/02

Kraj	SOU a U celkem		Soukromé a církevní SOU a U		Velikost SOU a U
	počet	žáci	zařízení	žáci	celkem
Praha	51	17 709	37,3 %	31,0 %	347
Středočeský	58	15 397	19,0 %	14,1 %	265
Jihočeský	47	12 823	10,6 %	4,7 %	273
Plzeňský	28	9 479	10,7 %	1,7 %	339
Karlovarský	19	5 447	15,8 %	9,6 %	287
Ústecký	48	15 009	20,8 %	13,1 %	313
Liberecký	21	8 197	9,5 %	5,7 %	390
Královéhradecký	38	9 953	5,3 %	1,2 %	262
Pardubický	32	8 709	9,4 %	6,0 %	272
Vysočina	35	10 266	22,9 %	12,3 %	293
Jihomoravský	57	22 870	14,0 %	10,7 %	401
Olomoucký	43	12 754	11,6 %	5,7 %	297
Zlínský	36	12 151	22,2 %	16,2 %	338
Moravskoslezský	57	23 410	17,5 %	7,6 %	411
ČR Celkem	570	184 174	17,0 %	11,0 %	323

Zdroj: ÚIV

lik, kolik bylo přijato v roce 1998/99). Tato opatření vedla jak ke snížení počtu nově přijímaných do denního nástavbového studia, tak ke snížení celkového počtu žáků.

Počty nově přijímaných do denní formy nástavbového studia prudce rostly až do roku 1996/97, kdy školy přijaly 30 tisíc nových žáků. V následujících letech počet přijímaných díky již zmíněnému opatření MŠMT prudce klesal. V roce 1999/2000 bylo přijato pouze 1 tisíc žáků vzhledem k tomu, že ve tříletých učebních oborech SOU absolvovalo pouze 4,5 tis. absolventů. Ve školním roce 2000/01 přijaly školy celkem 9 tis. žáků a tento

počet v roce 2001/02 vzrostl na 9,9 tis. (z toho 8,7 tis. přijala střední odborná učiliště). Z výše uvedených důvodů od roku 1997/98 klesal počet žáků v denním nástavbovém studiu (až na 9,9 tis. v roce 2000/01). Po doplnění chybějícího postupového ročníku studovalo v roce 2001/02 v denním nástavbovém studiu 17,2 tis. žáků. V rámci ostatních forem studia tvoří žáci nástavbového studia na středních školách naprostou většinu – v roce 2001/02 zde studovalo v nástavbovém studiu celkem 18,2 tis. žáků, což je 64% všech studujících v ostatních formách studia na středních školách.

Tabulka 43: Vývoj počtu nově přijatých do denního nástavbového studia na středních odborných školách a středních odborných učilištích (v tis.) v letech 1993/94–2001/02

	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Celkem	3,9	12,2	20,3	30,0	19,7	14,6	1,0	9,0	9,9
v tom: na školy veřejné	2,9	10,1	16,6	25,4	14,6	11,0	0,5	7,1	7,7
na školy soukromé a církevní	1,0	2,2	3,8	4,7	5,1	3,6	0,5	1,9	2,2
Denní nástavbové studium organizované na SOŠ									
Celkem	1,1	2,3	1,6	2,1	2,1	1,4	0,1	0,8	1,2
v tom: na školy veřejné	0,5	1,3	0,5	0,9	0,7	0,6	-	0,3	0,6
na školy soukromé a církevní	0,6	0,9	1,1	1,2	1,4	0,8	0,1	0,5	0,6
Denní nástavbové studium organizované na SOU									
Celkem	2,8	10,0	18,7	27,9	17,6	13,1	0,9	8,2	8,7
v tom: na školy veřejné	2,4	8,7	16,0	24,4	13,9	10,4	0,5	6,8	7,1
na školy soukromé a církevní	0,4	1,2	2,7	3,5	3,7	2,8	0,4	1,4	1,6

Zdroj: ÚIV

B2.5. Speciální školství

V českém vzdělávacím systému má nezastupitelné místo vzdělávání dětí, žáků, studentů i dospělých osob se speciálními vzdělávacími potřebami. Toto vzdělávání je určeno dětem, žákům, studentům, kterým jejich postižení brání dosáhnout příslušné úrovně vzdělání standardními pedagogickými metodami a postupy a při jejichž vzdělávání je nutné volit odpovídající obsahovou a organizační formu vzdělávání a využívat metody a postupy speciální pedagogiky. Školy při zajišťování podmínek ke vzdělávání dětí, žáků, studentů se speciálními vzdělávacími potřebami spolupracují se zařízeními pro speciálně pedagogické nebo pedagogicko-psychologické poradenství (speciálně pedagogická centra, pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče).

V rámci vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami existuje variantní nabídka organizačního zajištění těchto potřeb, aby bylo možné stanovit optimální variantu s ohledem na rozsah a závažnost postižení dítěte nebo žáka a s ohledem na přání rodičů, resp. zákonných zástupců nezletilých dětí nebo žáků s postižením. Organizačními formami, ve kterých se uskutečňuje vzdělávání dětí nebo žáků se speciálními vzdělávacími potřebami je jednak škola samostatně zřízená pro tyto žáky, tj. speciální školy, dále speciální nebo specializovaná třída zřizovaná v souladu s platnými předpisy při škole běžného vzdělávacího proudu, případně při škole speciální a forma individuální integrace dítěte nebo žáka se speciálními vzdělávacími potřebami do třídy běž-

ného vzdělávacího proudu se současným zajištěním nezbytné speciálně pedagogické nebo psychologické podpory.

Kromě pedagogických pracovníků speciálních škol, u kterých je vyžadováno speciálně pedagogické vzdělání, působí na speciálních školách další pracovníci, kteří zajišťují komplexní péči o žáky–školní psychologové, odborní zdravotničtí pracovníci (na základě smluvního vztahu se zdravotní pojišťovnou–jedná se především o rehabilitační pracovníky), sociální pracovníci, pedagogičtí asistenti, pracovníci vykonávající civilní vojenskou službu a další pracovníci. Spolu s integrací dětí se speciálními vzdělávacími potřebami do běžných škol se rozšiřuje i počet učitelů škol běžného vzdělávacího proudu, kteří absolvují některý vzdělávací program zaměřený na oblast vzdělávání dětí nebo žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a zvyšují si tak svou odbornou pedagogickou způsobilost pro práci s žáky s postižením. To má celkově příznivý dopad na proces integrace a vytvoření nových vzdělávacích podmínek pro individuálně integrované děti či žáka se speciálními vzdělávacími potřebami.

Speciální školství poskytuje vzdělávání a výchovu dětí od úrovně předškolní výchovy až po střední vzdělávání v rámci **diferencovaných vzdělávacích programů**, které respektují vzdělávací potřeby dětí a žáků s různými druhy a stupni postižení.

Speciální školy poskytují v rámci jednoho ředitelství několik úrovní vzdělávání, v některých případech školy mateřské, základní i střední. Stejně jako základní školy a střední školy nabízejí i speciální základní školy **kursy pro doplnění základního**

vzdělání. Obdobně nabízejí zvláštní a pomocné školy kurzy pro doplnění vzdělání poskytovaného zvláštní školou a kurzy pro doplnění vzdělání poskytovaného pomocnou školou. Tyto kurzy jsou určeny občanům, kteří ukončili povinnou školní docházku a nezískali odpovídající stupeň vzdělání.

Podle potřeby nabízejí speciální školy (stejně jako běžné mateřské a základní školy) docházku do přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním, kde se tyto děti připravují na vstup do školského prostředí.

Do systému speciálního školství spadají i školy při zařízeních pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy a preventivně výchovnou péči. Těmto školám se věnujeme v kapitole B4 Školská zařízení.

Síť speciálních škol a speciálních školských zařízení (včetně speciálních a specializovaných tříd na běžných školách) je v současné době poměrně hustá a zajišťuje dostupnost pro většinu žáků se zdravotním postižením. Tyto školy jsou z velké většiny zřizovány obcemi a kraji (speciální a specializované třídy na základních školách jsou zřizovány především obcemi), část sítě tvoří školy zřizované MŠMT a školy soukromé a církevní. V roce 2001/02 působilo v České republice celkem 817 ředitelství speciálních škol. Nejvíce je škol, které navštěvují žáci plnící povinnou školní docházku (182 speciálních základních škol, 428 zvláštních škol a 257 pomocných škol spolu s přípravnými stupni).

Tabulka 44: Vývoj počtu speciálních škol v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Školy – počet ředitelství	779	964	979	975	1 027	1 002	986	892	888	819	817
Mateřské školy	198	223	235	240	253	262	259	238	235	231	233
Základní a zvláštní školy	612	677	698	664	750	692	671	647	639	610	610
základní školy	.	.	211	227	237	206	195	190	188	178	182
zvláštní školy	.	.	487	437	513	486	476	457	451	422	428
Pomocné školy (včetně přípr. stupně)	61	72	118	127	92	151	153	237	249	248	257
Gymnázia a SOŠ (včetně praktických škol)	23	48	70	89	106	122	137	136	133	124	123
z toho gymnázia a SOŠ	.	.	.	.	.	.	.	18	18	19	19
SOU a OU	95	113	127	111	148	156	158	157	167	170	167

Zdroj: ÚIV

Tabulka 45: Vývoj počtu žáků speciálních škol (v tis.) v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Celkem	70,6	71,4	71,3	73,3	73,6	72,1	71,6	70,4	70,3	69,1	67,7
Mateřské školy	5,7	6,2	7,0	7,4	7,5	7,1	6,8	6,5	6,4	6,2	6,1
Základní a zvláštní školy	50,6	49,7	46,7	45,1	44,5	45,1	43,8	42,5	40,8	39,0	37,7
v tom: základní školy	*	*	9,8	9,7	10,1	10,1	9,7	9,8	9,5	9,5	9,5
zvláštní školy	*	*	36,9	35,4	35,1	35,0	34,1	32,7	31,3	29,6	28,2
Pomocné školy (včetně přípr. stupně)	1,1	1,2	1,7	2,4	3,0	3,4	3,8	4,2	4,4	4,7	4,9
Gymnázia a SOŠ (včetně prakt. škol)	0,7	1,4	2,3	3,9	4,1	4,6	5,2	5,2	5,2	4,2	3,6
z toho: G a SOŠ	*	*	*	*	*	*	*	1,7	1,6	1,8	1,8
SOU a OU	12,4	12,8	13,5	14,4	14,4	11,9	11,9	12,1	13,6	14,8	15,3

Zdroj: ÚIV

Tabulka 46: Vývoj počtu žáků speciálních škol podle typu postižení (v tis.) v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Celkem	59,6	60,8	60,9	60,7	61,0	60,1	60,3	58,3	59,8	58,2	56,0
mentální postižení	54,6	54,1	51,5	48,9	48,1	46,8	46,4	44,9	45,4	43,8	42,1
sluchové postižení	1,6	1,6	1,6	1,7	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5
zrakové postižení	1,3	1,4	1,6	1,5	1,4	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4	1,4
vady řeči	0,9	1,0	1,0	1,8	1,9	2,2	3,0	2,7	2,3	2,3	2,3
tělesné postižení	0,8	0,7	0,7	1,3	1,6	1,8	1,6	1,7	1,9	1,9	1,7
kombinace postižení	0,4	1,2	3,0	4,1	4,3	4,2	4,1	3,7	4,8	4,8	4,8
vývojové poruchy	-	-	0,2	0,9	1,3	1,4	1,5	1,7	1,7	1,7	1,6
zdravotně oslabení	-	-	0,2	0,4	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
ostatní	-	0,8	1,2	-	-	-	-	0,1	-	-	-

Zdroj: ÚIV

Počet žáků speciálních škol zaznamenal od roku 1995/96 mírný pokles, který je způsoben jednak poklesem populační křivky, jednak silící integrací postižených dětí do běžných škol. V letech 1998/99–2000/01 se počet žáků speciálních škol pohyboval kolem hranice 70 tis. (v roce 2000/01 to bylo 69,1 tisíc žáků), v roce 2001/02 vyučovaly speciální školy 67,7 tis. žáků. Největší podíl tvoří žáci plnění na speciálních školách povinnou školní docházkou (9,5 tis. na speciálních základních školách, 28,2 tis. na zvláštních školách a 4,9 tis. na

pomocných školách včetně přípravných stupňů). Celkově speciální školy navštěvují 4 % dětí ve věku povinné školní docházky.

V průběhu let se měnila i struktura žáků speciálních škol podle druhu postižení. Klesal především podíl žáků mentálně postižených, na druhou stranu narůstal podíl žáků s kombinacemi postižení. I když postupně klesal podíl mentálně postižených, tvořil v roce 2000/01 tři čtvrtiny žáků speciálních škol, 8 % žáků je kombinovaně postiženo.

Tabulka 47: Regionální rozložení speciálních škol a počtu žáků ve speciálních školách v roce 2001/02

Kraj	Speciální mateřské školy		Speciální ZŠ a zvláštní školy		Pomocné školy	
	počet škol	počet žáků	počet škol	počet žáků	počet škol	počet žáků
Praha	27	1 017	56	3 617	14	308
Středočeský	21	446	70	3 487	23	407
Jihočeský	12	175	39	1 868	16	295
Plzeňský	8	173	23	1 846	8	224
Karlovarský	5	97	28	1 634	4	117
Ústecký	19	503	57	4 594	17	466
Liberecký	16	477	40	2 285	10	165
Královehradecký	19	584	49	2 772	9	216
Pardubický	10	584	31	2 772	10	216
Vysočina	9	163	28	1 197	14	191
Jihomoravský	28	815	46	3 376	15	419
Olomoucký	19	467	39	2 809	17	288
Zlínský	12	206	27	1 706	9	294
Moravskoslezský	27	765	70	4 716	29	495
ČR Celkem	232	6 472	603	38 679	195	4 101
Kraj	Speciální G a SOŠ		Praktické školy		Speciální SOU a OU	
	počet škol	počet žáků	počet škol	počet žáků	počet škol	počet žáků
Praha	7	361	10	224	15	1 483
Středočeský	1	25	9	104	20	1 649
Jihočeský	-	-	5	60	10	804
Plzeňský	-	-	3	90	9	737
Karlovarský	-	-	4	117	6	420
Ústecký	-	-	9	295	18	1 623
Liberecký	-	-	5	66	5	523
Královehradecký	2	121	4	103	9	1 387
Pardubický	-	121	5	103	5	1 387
Vysočina	-	-	5	50	4	478
Jihomoravský	6	458	8	161	16	1 371
Olomoucký	-	-	8	93	19	995
Zlínský	1	50	6	99	10	759
Moravskoslezský	2	812	9	174	20	2 290
ČR Celkem	19	1 948	90	1 739	166	15 906

Zdroj: ÚIV

B2.6. Vzdělávání příslušníků národnostních menšin v jejich mateřském jazyce

Zajištění vzdělávání žáků příslušejících k národnostním menšinám trpí nedostatky platné právní úpravy (zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních, středních a vyšších odborných škol (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů). Díkce školského zákona je předmětem kritiky zástupců národnostních menšin, zejména

německé a polské (vzhledem k malému počtu a rozptýlenému usídlení příslušníků chorvatské menšiny její zástupci neuplatňují v rámci školského systému požadavek na vzdělávání v chorvatském jazyce). Podněty německé a polské menšiny se týkají jednak změny právního předpisu, který stanoví hranici minimálního počtu žáků ve třídě či škole s vyučovacím jazykem národnostní menšiny, a také možnosti zavedení dvojazyčného vzdělávání v rámci

školního vzdělávacího programu u vybraných předmětů nebo jejich částí, tj. také v jazyce národnostní menšiny apod. Konkrétní možnost dvojjazyčného vzdělávání s ohledem na uplatnění menšinových jazyků byla sice obsažena ve vládním návrhu nového školského zákona, ale tento návrh zákona Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR v uplynulém volebním období zamítla (dne 25. dubna 2002). Lze předpokládat, že základní principy týkající se této věci, obsažené v neschváleném návrhu školského zákona v roce 2002, budou zapracovány v nově připravované právní úpravě zákona o vzdělávání.

Pojetí menšinového školství

Současné právní normy umožňují vznik škol, popř. tříd pro výuku dětí jiné národnosti než české, jejichž rodiče jsou občany České republiky, v jejich mateřském jazyce²⁰. Zřízení a činnost těchto škol, popř. tříd jsou však vždy zpravidla závislé na zájmu rodičů, kteří tento svůj zájem deklarují vhodným způsobem, zpravidla prostřednictvím svých občanských sdružení. V systému státního školství mají příslušníci národnostních menšin v souladu s platným právním řádem právo na vzdělávání ve svém mateřském jazyce.

Uvádění zákonných předpisů do praxe s sebou přináší potřebu řešit některé specifické problémy národnostního školství, proto MŠMT zřídilo *Poradní skupinu ministra školství pro otázky národnostního školství*, jejímiž členy byli v roce 2001 zástupci polské, německé, romské, slovenské, maďarské a ukrajinské menšiny žijící v ČR²¹, jakož i židovské komunity.

Vzdělávání příslušníků národnostních menšin v jejich mateřském jazyce lze v systému státního školství uskutečnit pouze u početnějších menšin, které mohou v místě usídlení zajistit potřebný počet žáků ve třídě. Toto právo je proto naplňováno v potřebném rozsahu pouze v případě polské národnostní menšiny. Dispersní usídlení a malý počet (v případě bulharské, chorvatské, rusínské, ruské, řecké a ukrajinské národnostní menšiny, ale i v případě početně významnějších menšin, jako jsou maďarská, německá, romská a slovenská) jsou vážným problémem v oblasti menšinového vzdělávání. V systému státního školství je tedy podporováno vzdělávání příslušníků polské a romské menšiny, zatímco u ostatních menšin je uskutečňováno pouze v rámci doplňkových vzdělávacích programů prostřednictvím dotačních programů na mimoškolní aktivity. Všechny národnostní menšiny však mají možnost požádat o financování vzdělávacích aktivit v rámci dotačních projektů v Programu podpory vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy.

B2.6.1. Vzdělávání v mateřském jazyce příslušníků německé menšiny

Požadavek německé národnostní menšiny na vzdělávání v mateřském jazyce byl formulován nejvýrazněji v doporučeních *Návrhu sudetoněmeckého školství*, přijatého Sudetoněmeckou kulturní radou v Liberci v roce 1992, později opakovaně deklarovaných zástupci Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Zástupci německé menšiny uznávají, že vzhledem

k dispersnímu usídlení jejich menšiny nepředstavují německé menšinové školy realistický koncept. Jako naléhavý cíl na podporu ovládnutí němčiny jako mateřského jazyka pro děti z německých a smíšených rodin však spatřuje část německé menšiny plošné zřizování bilingvních základních škol s němčinou jako cílovým jazykem. I když v této věci přetrvávají mezi MŠMT a zástupci německé menšiny rozdílné názory, ministerstvo deklaruje připravenost dostat v rámci zákonných norem svým závazkům vůči německé národnostní menšině; mimo jiné podporou výuky německého jazyka pro děti občanů německé národnosti nad rámec daný učebními plány základní školy. Tak je tomu i v případě maďarské a řecké národnostní menšiny v rámci výuky nepovinných předmětů.

V roce 1996 zařadilo MŠMT do sítě škol *Soukromou základní školu německo-českého porozumění a První gymnázium Thomase Manna v Praze* (Praha 8). Škola byla původně založena tehdejší Svazem Němců v ČSFR, předchůdcem Shromáždění Němců v roce 1991 jako soukromá základní škola s vyučováním v německém a českém jazyce s cílem vyučovat německý jazyk od 1. třídy. *Dále Gymnázium Thomase Manna v Praze* (Praha 8) bylo založeno v roce 1995 Svazem Němců – region Praha a střední Čechy na popud rodičovské veřejnosti jako *Soukromá základní škola německo-českého porozumění*. Gymnázium v osmiletém cyklu poskytuje všeobecné vzdělání s rozšířenou výukou německého jazyka a výukou jednotlivých odborných předmětů částečně v němčině (matematika, zeměpis, biologie, německé dějiny, německá literatura). Škola má partnerské styky s více školami v SRN. Bilingvní gymnázia fungují již také v jiných městech (Liberec aj.).

V roce 1997 zahájila činnost *Základní škola Bernarda Bolzana* v Táboře. Ta je zařazena do sítě škol MŠMT, vyučování probíhá podle vzdělávacího programu *Obecná škola s rozšířenou výukou jazyků*. Škola však nemá vazbu na aktivity německé národnostní menšiny.

Ve vztahu k německé menšině se zaměřením na česko-německé vztahy podpořilo MŠMT konání řady seminářů pro učitele v příhraničních oblastech a vydání informačních materiálů pro pedagogy. Dotace ze státního rozpočtu v roce 2001 na tyto aktivity činila více než 2 000 tis. Kč.

Zástupci německé menšiny uznávají, že vzhledem k jejímu rozptýlenému usídlení nemohou z důvodu nízkého počtu žáků v jednotlivých obcích splnit podmínky pro zřízení samostatných národnostně menšinových tříd či škol s německým vyučovacím jazykem. Proto navrhuje, aby stát zajistil vzdělávání v německém jazyce jako mateřském jazyce pro děti z německých a smíšených německo-a jinonárodních rodin zřizováním bilingvních základních škol s němčinou jako cílovým národnostně menšinovým jazykem. Platné právní předpisy ČR tuto možnost doposud explicitně neupravují. Jazykové vzdělávání dětí příslušníků německé menšiny se tedy uskutečňuje v rámci systému státního školství pouze částečně formou rozšířeného výukového programu zá-

²⁰ Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství ve znění pozdějších předpisů.

²¹ V roce 2002 byla poradní skupina rozšířena o zástupce bulharské, chorvatské, rusínské, ruské a řecké menšiny.

kladních škol. Těžiště vzdělávání v menšinovém jazyce spočívá pak mimo síť škol, uskutečňuje se hlavně v Setkávacích střediscích Česko-německého porozumění podporovaných vládou SRN (v současnosti působí v ČR 15 těchto středisek) či prostřednictvím jazykových vzdělávacích programů Goethe institutu. Zástupci německé menšiny v zásadě pozitivně hodnotí situaci ve školství, oceňují zejména zavedení výuky němčiny v základních školách od 4. třídy a možnost využívat jazykové kurzy, které organizují regionální organizace německé menšiny či setkávací střediska. Uvítali by ale možnost rozšířeného výukového programu ve více regionech a v regionech s menším počtem dětí z německých rodin.

Otázka výuky němčiny jako mateřského jazyka ve vzdělávacím procesu příslušníků německé menšiny je předkládána jako aktuální problém, který závisí na příslušných změnách školského zákona. Protože škola dosud nereflektuje přítomnost žáků příslušníků německé menšiny a jejich specifické potřeby, je třeba v krátkodobém časovém výhledu zajistit legislativní podmínky pro uskutečnění dvojjazyčného vzdělávání. Konkrétně to bude znamenat přípravu a realizaci specifických výukových programů v příslušných základních školách podle místních potřeb a s ohledem na uplatnění menšinových jazyků (v tomto případě německého), na druhé straně nově definovat kritérium minimálního počtu žáků ve třídě či škole.

B2.6.2. Postavení základních a středních škol s polským vyučovacím jazykem

Polská národnostní menšina má síť škol s polským vyučovacím jazykem v okresech Karviná a Frýdek-Místek. Ve školním roce 2001/2002 působily:

- **mateřské školy** (38 škol, z toho 24 v okrese Frýdek-Místek a 14 v okrese Karviná), které navštěvovalo více než 700 dětí,
- **základní školy** (27 škol, z toho 17 v okrese Frýdek-Místek a 12 v okrese Karviná), o celkovém počtu 2 326 žáků,
- **střední školy** (Polské gymnázium v Českém Těšíně s detašovanými třídami v Karviné, které navštěvovalo 467 žáků, dále v polských třídách Střední průmyslové školy v Karviné byli 63 žáci, v Obchodní akademii v Českém Těšíně 102 žáci a Střední zdravotnické škole v Karviné 54 žáci).

Školy s polským vyučovacím jazykem celkem navštěvuje téměř 4 000 žáků.

Významná role přísluší v oblasti polského národnostně menšinového školství *Pedagogickému centru pro polské národnostní školství*, které sídlí v Českém Těšíně (činnost zahájilo v roce 1995), jehož zřizovatelem je MŠMT. Centrum vyvíjí kontinuálně činnost v dalším vzdělávání pedagogů a ve tvorbě a distribuci metodických a učebních materiálů a pomůcek. Byl jmenován inspektor, do jehož kompetence spadají i školy s polským vyučovacím jazykem.

Kromě přímých výdajů, které jsou stejné pro všechny ostatní školy, včetně škol s českým vyučovacím jazykem, byly z důvodu zvýšených nákladů na žáka poskytnuty v roce 2001 školám s polským vyučovacím jazykem navíc finanční prostředky:

- základním školám ve výši 7 590 tis. Kč,
- středním školám ve výši 2 527 tis. Kč.

Od roku 1994 podporuje MŠMT též v rámci doplňkových materiálů pro žáky ZŠ s polským vyučovacím jazykem vydávání časopisů *Jutrzenka* pro první stupeň a *Ogniwo* pro druhý stupeň ZŠ. Jde o speciální pomůcky při výuce na školách s polským vyučovacím jazykem. Vydávání obou časopisů je každoročně podporováno ze státního rozpočtu, a to v rámci dotace, již MŠMT podporuje činnost *Polského pedagogického centra v Českém Těšíně* (v roce 2001 ve výši 6 720 tis. Kč; ve skladbě: 4 594 tis. Kč na provozní náklady, z toho 916 tis. Kč na mzdy; jako účelovou dotaci na učebnice a učební pomůcky pak částku 2 126 tis. Kč) a Společnost polských učitelů (v roce 2001 ve výši 65 tis. Kč, v rámci podpory občanských sdružení), dále vydání publikací (sborník z konference *Minulost a současnost národnostních menšin na Těšíně*, Polská národnostní menšina na Těšíně; vyd. Kongres Poláků) v celkové výši 241 tis. Kč.

Ve zhruba 15 případech využívají polské školy budovy, které dříve byly majetkem spolku *Macierz Szkolna*; dalších deset takových nemovitostí používají obce k jiným než vzdělávacím účelům.

B2.6.3. Vzdělávání dětí příslušníků romské komunity

Vzdělávání dětí z prostředí romských komunit vychází z jazykového handicapu při vstupu romských dětí do základní školy, který je jednou ze závažných překážek pro jejich budoucí vzdělávání. Mimo jazykovou bariéru je to také odlišná dynamika osobnostního vývoje, odlišná hierarchie hodnot a sociokulturního cítění romských rodin. To se promítá do jejich celkového vztahu ke vzdělávání.

MŠMT se od roku 1993 věnuje vzdělávání romských dětí, v první řadě zřizováním tzv. přípravných tříd pro romské děti před vstupem do základní školy a podporováním alternativních vzdělávacích programů. Ve školním roce 2000/2001 bylo zřízeno celkem 110 přípravných tříd (s 1 364 žáky), z toho 63 jich existovalo při základních školách, 40 při zvláštních školách a 7 při mateřských školách. Toto opatření pozitivně ovlivnilo na jedné straně zvýšení počtu těchto tříd na základních, popř. mateřských školách, na druhé straně nastal pokles jejich počtu na zvláštních školách (jde o pokles o celou čtvrtinu). K začátku školního roku 2001/2002 pracovalo na školách celkem 214 asistentů, ke konci roku 2001 pak 264 asistentů. V roce 2001 bylo na platy vychovatelů – asistentů učitelů²² poskytnuto cca 26 400 tis. Kč.

Po počátečním rychlém nárůstu počtu škol, jež zřídily přípravné ročníky či funkce asistenta, se tento proces výrazně zpomalil, dosud existují i celé okresy bez přípravných tříd a asistentů, byť mají početnou romskou komunitu. Je především věcí resortu školství o možnostech opatření týkajících se přípravných ročníků a funkce asistentů správně informovat, aby pedagogové měli jasnější představy o této věci a mohli rodičovskou veřejnost účinně motivovat. V roce 2001 Rada vlády pro záležitosti romské komunity vyčlenila ze státního rozpočtu na *podporu romské integrace* finanční prostředky pro studenty středních škol.

²² Zřizování funkce vychovatele – asistenta učitele probíhá podle Metodického pokynu MŠMT čj.: 25484/2000-22 ke zřizování přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním a k ustanovení funkce vychovatele – asistenta učitele.

Finanční prostředky z programu jsou určeny školám k usnadnění studia těch žáků z romských komunit, pro jejichž rodiny představují zvyšující se náklady na středoškolské studium značné potíže. O finanční prostředky mohou požádat všechny střední školy zařazené do sítě škol včetně maturitních a nematuritních oborů, učilišť, praktických škol, speciálních škol a vyšších odborných škol. Dotace není určena k úhradě studia na vysokých školách, na studia v zahraničí, rekvalifikační kurzy, lyžařské kurzy a letní aktivity žáků.

V roce 2001 bylo podpořeno 1 532 žádostí a přiděleno celkem 6 836 000 Kč. Tento program pokračuje i v současnosti, a to se zvýšeným rozpočtem (10 mil. Kč ročně).

Evangelická akademie - Vyšší odborná škola sociální v Praze uskutečňuje již od roku 1997 experimentální projekt středoškolského dvojstupňového dálkového studia romských poradců a asistentů působících ve státní správě. MŠMT jej schválilo jako Experimentální studium oboru Sociální činnost v prostředí etnických menšin. První ročník studia byl plně financován z prostředků OSF (program nemohl být včas zařazen do rozpočtu MŠMT, které celý projekt schválilo až v roce 1998). Dotace na tuto školu se řídila normativem pro církevní školství (100 %).

Podobným projektem je *Romská střední škola sociální s. r. o. v Kolíně*, existující od roku 1997. Jejím záměrem je poskytovat žákům úplné střední odborné vzdělání: učební osnovy jsou profilovány na romské specifikum a sociokulturní zázemí. Škola připravuje studenty na práci sociálních pracovníků v romských komunitách. Finanční dotace MŠMT prostřednictvím Středočeského kraje činí 90 % normativu na žáka (23 534,- Kč na žáka ročně), na stravování to je 80% (5 158,- Kč).

Další vzdělávání pracovníků pedagogicko-psychologických poraden, výchovných poradců a učitelů v problematice národnostních menšin zajišťuje Institut pedagogicko-psychologického poradenství Praha a vedle toho též pedagogická centra. V roce 2001 byla pod záštitou Československé církve husitské experimentálně zřízena Základní umělecká škola pro romské žáky (40 žáků, 5 pedagogických pracovníků, z toho 2 romští).

Filozofická fakulta UK v Praze uskutečňuje magisterský studijní program *Romistika*, kromě toho další fakulty vypisují řadu přednášek k romské tematice (např. Pedagogická fakulta UJEP v Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta UP v Olomouci, Fakulta sociálních věd UK v Praze).

MŠMT zveřejnilo na svých internetových stránkách materiál „Strategie pro zlepšení vzdělávání romských dětí (verze 2001)“. V dokumentu jsou uvedeny koncepční záměry vzdělávání romských dětí v různých vzdělávacích programech pro všechny stupně vzdělávání.

Významným prvkem pro výchovu i vzdělávání mladé romské generace jsou místní komunitní centra, zřízená zpravidla romskými a proromskými občanskými sdruženími. Mezi priority více než stovky těchto center patří především volnočasové aktivity dětí a mládeže a standardní klubová činnost.

B2.6.4. Vzdělávání dětí příslušníků slovenské národnosti menšiny

Ve školním roce 2000/2001 ukončila činnost v ČR jediná základní škola se slovenským vyučovacím jazykem v Karviné z důvodu nedostatečného počtu žáků a nezájmu rodičů své děti do této školy posílat. K nejvýznamnějšímu poklesu počtu žáků v této škole došlo po listopadu 1989.²³ Z důvodu nezájmu rodičů posílat své děti do slovenské školy nebyl uskutečněn ani projekt zřízení *Slovenského gymnázia M. R. Štefánika* v Praze 4. MŠMT de iure tuto školu oficiálně v únoru 1997 zřídilo, ale pro nedostatečný počet přihlášek nemohla být výuka zahájena.

Na základě nadstandardních vztahů mezi ČR a SR studuje v akademickém roce 2001/2002 na vysokých školách v ČR celkem cca 5 000 studentů ze Slovenska, z toho 2 500 studentů v prvním ročníku. Studiu slovenského jazyka, literatury, historie a slovenských reálií se věnuje pozornost zejména na Filozofické fakultě UK v Praze (od roku 1994 zde při katedře slavistiky působí kabinet slovakistiky). Současným česko-slovenským vztahům se věnují mj. i semináře „Letní škola pro učitele občanské výchovy“.

B2.6.5. Lauderovy školy při Židovské obci v Praze

MŠMT podporuje činnost mateřské školy s alternativním programem zaměřeným na židovskou kulturu. Ve školním roce 2001/2002 je zapsáno celkem 25 dětí. V roce 1998 zařadilo MŠMT do sítě *Lauderovu základní školu „Gur Arje“*. Jedna se o soukromou základní školu s výukou hebrejského jazyka a zaměřenou na historii a kulturu Židů. Tato ZŠ má první a druhý stupeň, který navštěvuje více než 100 žáků. V roce 1999 bylo zařazeno do sítě škol rovněž *Židovské gymnázium* (čtyřleté), které navštěvuje cca 80 žáků.

Na tyto školy vynaložilo MŠMT v roce 2001 finanční prostředky v plné výši 100 % normativu, v celkovém úhrnu 4 607 tis. Kč.

B3. Terciární vzdělávání

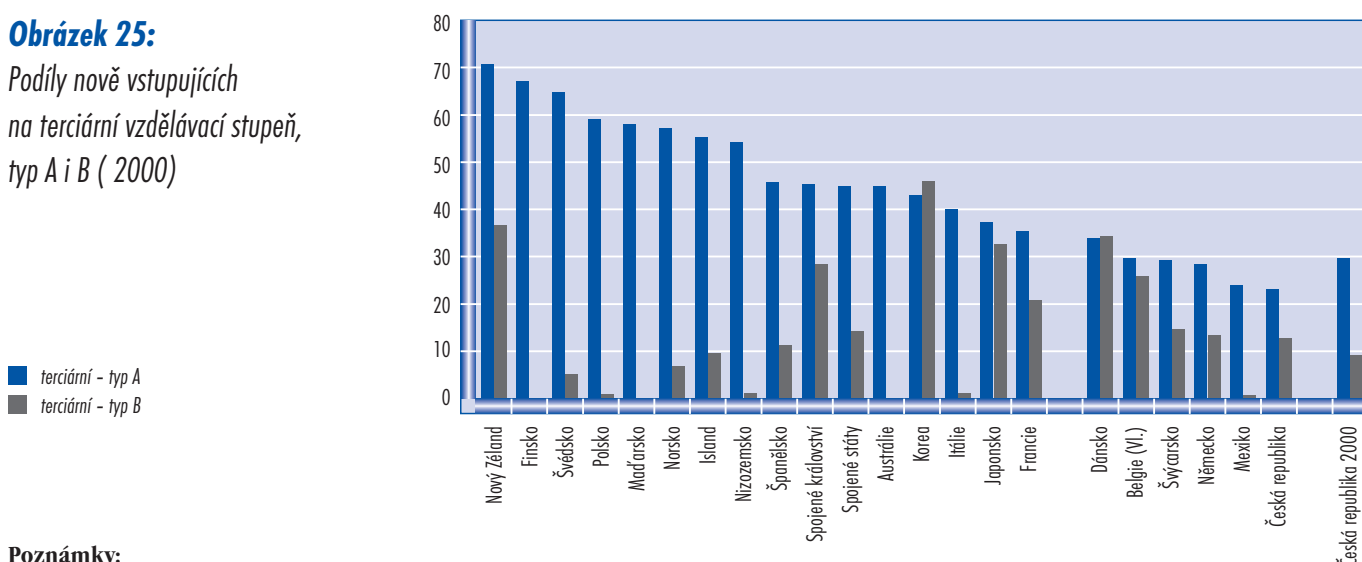
Terciární vzdělávání je státem uznávané vzdělání občanů, navazující na úplné střední vzdělání nebo úplné střední odborné vzdělávání ukončené maturitní zkouškou. Mezi hlavní představitele v systému terciárního vzdělávání patří vyšší odborné školy a vysoké školy. Vyšší odborné školy byly uzákoněny novelou zákona č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon) a současně touto novelou bylo zrušeno pomaturitní studium.

V posledních letech se oblast terciárního vzdělávání stala velice důležitou otázkou nejen pro odborníky. Probíhají debaty o tom, zda naše školství produkuje ve srovnání s ostatními zeměmi dostatečný počet absolventů, zda máme dostatek studentů na terciární úrovni. Mnohé z těchto debat docházejí k mylným závěrům, protože ne každý z diskutujících má přesnou představu, co všechno do terciárního vzdělávání patří. Země OECD, o jejichž statistiky se především tyto debaty opírají, se řídí mezinárodní standardní klasifikací vzdělávání ISCED97, která do terciárního vzdělávání (kategorie ISCED 5, doktorandské studium ISCED 6) řadí většinu

²³ Základní škola se slovenským vyučovacím jazykem v Karviné vznikla v roce 1956. Největší rozmach zaznamenala v sedmdesátých letech, kdy školu navštěvovalo více než 1 000 žáků.

Obrázek 25:

Podíly nově vstupujících
na terciární vzdělávací stupeň,
typ A i B (2000)

Poznámky:

Země jsou seřazeny podle podílu nově vstupujících na úroveň 5A, údaje jsou za rok 1998/99.

Údaje za ČR v roce 2000 (akademický rok 1999/2000) jsou počítány jinou metodikou než údaje za rok 1999 (akademický rok 1998/99) – veškeré studium v bakalářských studijních programech je zahrnuto v ISCED 5A, v typu ISCED 5B v roce 2000 zahrnuto studium na VOŠ.

Podíly vztaheny k odpovídající věkové populaci 18letých.

Zdroj: OECD, ÚIV

vzdělávacích programů, jež (aplikováno na náš školský systém) následují po „maturitě“ a mají délku trvání alespoň dva roky prezenčního studia. Z tohoto pohledu řadíme do kategorie terciárního vzdělávání např. vzdělávání na vysokých školách (ve všech typech a formách studijních programů a programech celoživotního vzdělávání) a studium na vyšších odborných školách (v minulosti i pomaturitní studium – specializační a inovační), studium ve dvou posledních ročnících konzervatoří apod. V zahraničí navíc značnou část terciárního vzdělávání tvoří kratší programy neuniverzitního charakteru (ISCED 5B), které u nás zatím nejsou v tak velké míře rozšířené (řadíme sem dřívější pomaturitní studium specializační a inovační a studium ve vyšších odborných školách). V našich podmínkách dosud převládá v terciárním vzdělávání tzv. dlouhé typicky vysokoškolské programy v magisterských studijních programech (ISCED 5A) umožňující absolventům další studium v doktorských studijních programech (vedoucí k získání titulu PhD.)

Vzdělávání na vysokých školách má v České republice dlouhou tradici. Poskytují jej všechny vysoké školy, a to v bakalářských, magisterských a doktorských studijních programech. Studium je poskytováno formou prezenčního, distančního a kombinovaného studia. Od roku 1999 působí na území ČR i soukromé vysoké školy neuniverzitního typu, které poskytují vzdělávání zejména v bakalářských studijních programech. Od roku 1999 jsme zaznamenali vznik poměrně velkého množství těchto soukromých vysokých škol, tyto školy vybírají od svých studentů školné.

Nevysokoškolské terciární vzdělávání v pravém slova smyslu vzniká v České republice v roce 1996/97, kdy byly uzákoněny vyšší odborné školy jako nový typ škol určený pro vzdělávání

žáků, kteří ukončili studium na střední škole maturitní zkouškou. Studium je více prakticky zaměřeno, než je tomu u vysokých škol. Do roku 1996 studovali tito žáci zejména na středních odborných školách v pomaturitním studiu²⁴, případně v pokusně ověřovaném vyšším odborném studiu.

Tyto dvě základní součásti terciárního vzdělávání v současné době fungují podle rozdílných zákonných norem – **vyšší odborné školy se řídí zákonem č. 29/1984 Sb.**, o soustavě základních, středních a vyšších odborných škol, ve znění pozdějších předpisů a **zákonem č. 564/1990 Sb.**, o státní správě a samosprávě ve školství, **vysoké školy se řídí zákonem č. 111/1998 Sb.**, o vysokých školách, ve znění pozdějších předpisů. Zatímco vyšší odborné školy jsou součástí tzv. regionálního školství a jsou financovány obdobně jako střední školy, vysoké školy mají poměrně velkou autonomii a veřejné vysoké školy jsou financovány prostřednictvím dotací ze státního rozpočtu (soukromé vysoké školy jsou financovány z vlastních zdrojů, dotace od ministerstva mohou dostávat pouze vysoké školy působící jako obecně prospěšná společnost). V souladu s § 40, odst. 2 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně dalších zákonů, může ministerstvo poskytnout soukromé vysoké škole působící jako obecně prospěšná společnost dotaci na uskutečňování akreditovaných studijních programů a programů celoživotního vzdělávání, s nimi spojenou vědeckou, výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další tvůrčí činnost.

Oblast terciárního vzdělávání v posledních letech prochází významnými změnami a v blízkém časovém horizontu se předpokládá stálý nárůst počtu studentů. Předpokládá se, že do roku 2005 bude v některé z forem terciárního vzdělávání studovat 50 % odpovídající věkové populace²⁵. Nárůst počtu studentů,

²⁴Zrušeno novelou školského zákona v roce 1995 (č. 138/1995 Sb.)

²⁵Tyto závěry vycházejí z koncepce ministerstva z roku 1999, která byl potvrzena Národním programem rozvoje vzdělávání v České republice (tzv. Bílou knihou).

zvláště vyšších odborných škol a veřejných vysokých škol, je však do značné míry podmíněn i výší finančních prostředků ze státního rozpočtu, která bude na školství vynakládána.

Pro účely této publikace (i vzhledem k dostupnosti údajů) se dále v této kapitole zabýváme pouze základní částí terciárního vzdělávání – vysokými školami (studiem v bakalářských, magisterských a doktorských studijních programech), vyššími odbornými školami a v letech 1991/92–1997/98 pomaturitním studiem.

Jak již bylo řečeno, od roku 1996/97 prošla oblast terciárního vzdělávání základními změnami – bylo zrušeno pomaturitní studium na středních školách a zároveň v roce 1996/97 vznikly vyšší odborné školy (studium bylo v několika předchozích letech experimentálně ověřováno na středních odborných školách²⁶). Tyto změny pochopitelně ovlivnily **strukturu škol, které terciární vzdělávání poskytovaly**. Zatímco v roce 1996/97 tvořily střední školy poskytující pomaturitní studium polovinu institucí, na kterých bylo poskytováno terciární vzdělávání, v roce

2000 tuto soustavu v rámci vzdělávacího systému tvořily vyšší odborné školy a vysoké školy. Vyšší odborné školy mohou v souladu se současnou legislativou své studijní programy realizovat pouze v denní, nebo dálkové formě.

Počty studentů v terciárním vzdělávání narostly od roku 1991/92 téměř dvakrát (1,98krát), a to jak v prezenčním/denním studiu (nárůst o 96%), tak ve studiu distančním a kombinovaném/dálkovém (nárůst o 127%). V některé ze standardních forem studia na vysokých a vyšších odborných školách v roce 2001/02 studovalo 240,3 tis. studentů. Vyšší odborné školy se na celkovém počtu studujících podílely 11%, největší podíl tvořili studenti v magisterských studijních programech (63,5%), studenti bakalářských studijních programů tvořili 18 % všech studentů. I tato čísla potvrzují nadpoloviční zastoupení studentů delších programů na rozdíl od zahraničí. V akademickém roce 2001/02 se na celkovém nárůstu počtu studentů v terciárním vzdělávání (o 11,9 tis.) největší měrou po-

Tabulka 48: Počty škol realizujících terciární vzdělávání v letech 1997/98–2001/02

	1997/98	1998/99	1999/2000	2000/01	2001/02
Celkem	346	287	286	289	302
v tom: denní/prezenční	318	284	283	289	300
dálkové/distanční, kombinované	181	157	158	182	185
Nevysokoškolské vzdělávání¹⁾					
Celkem	229	168	166	162	166
v tom: denní	202	166	165	163	164
dálkové	74	49	53	64	65
PMS celkem	73	x	x	x	x
v tom: denní	48	x	x	x	x
dálkové	35	x	x	x	x
VOŠ celkem	156	168	166	165	166
v tom: denní	154	166	165	163	164
dálkové	39	49	53	64	65
Vysokoškolské vzdělávání ve studijních programech					
Celkem	117	119	120	127	136
v tom: prezenční	116	118	118	126	136
distanční, kombinované	107	108	105	118	120
bakalářských	89	89	93	106	115
v tom: prezenční	85	86	86	98	108
distanční, kombinované	47	47	49	68	74
magisterských	113	114	115	117	119
v tom: prezenční	112	113	114	116	111
distanční, kombinované	50	54	60	67	64
doktorských	95	97	97	100	104
v tom: prezenční	93	93	94	98	101
distanční, kombinované	92	95	90	100	103

Poznámky:

Počtem škol v oblasti vysokoškolského vzdělávání se rozumí počet fakult, ústavů a VŠ bez samostatných fakult.

¹⁾ Do nevysokoškolského terciárního vzdělávání nebylo zařazeno studium na konzervatořích.

Zdroj: ÚIV

²⁶ První projekt vyššího vzdělávání se ve vyšších školách s vyšším studiem realizoval podle Rozhodnutí ministra školství, mládeže a tělovýchovy ČR o pokusném ověřování organizace, formy a obsahu pomaturitního studia, č. j. 13 726/91-14, od 1. září 1992 celkem v patnácti vyšších školách s vyšším studiem. Podle Rozhodnutí ministra školství, mládeže a tělovýchovy ČR o pokusném ověřování organizace, formy a obsahu pomaturitního studia, č. j. 18 331/94-23, který doplňuje výše uvedené Rozhodnutí, byl tento projekt rozšířen o dalších 5 vyšších škol s vyšším studiem. Počínaje rokem 1994/95 bylo zařazeno do pokusného ověřování také 18 vyšších škol s vyšším studiem, zřízených Ministerstvem zdravotnictví.

Tabulka 49: Studující v terciárním vzdělávání v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Celkem	121 105	132 657	146 647	160 425	173 945	188 363	199 271	212 311	224 566	228 423	240 276
v tom: prezenční	100 660	112 844	126 778	139 884	149 882	162 125	171 975	183 480	193 291	190 303	197 700
distanční, kombinované	18 781	16 361	19 869	20 543	24 063	26 238	27 296	28 831	31 275	38 120	42 576
Nevysokoškolské vzdělávání¹⁾											
Celkem	10 222	17 525	23 124	27 083	28 797	25 961	25 445	29 566	31 073	26 605	26 680
v tom: denní	5 937	12 331	17 307	21 338	23 529	21 601	22 449	26 827	27 930	22 691	22 559
dálkové	4 285	5 194	5 817	5 747	5 268	4 360	2 996	2 739	3 143	3 914	4 121
PMS⁶⁾ celkem	10 222	16 134	20 686	22 452	22 495	11 030	1 919	x	x	x	x
v tom: denní	5 937	11 060	15 146	17 004	17 434	8 307	1 020	x	x	x	x
dálkové	4 285	5 074	5 540	5 448	5 061	2 723	899	x	x	x	x
VOŠ⁴⁾ celkem	x	1 391	2 438	4 631	6 302	14 931	23 526	29 566	31 073	26 605	26 680
denní	x	1 271	2 161	4 334	6 095	13 294	21 429	26 827	27 930	22 691	22 559
dálkové	x	120	277	299	207	1 637	2 097	2 739	3 143	3 914	4 121
Vysokoškolské vzdělávání v programech studia⁷⁾											
Celkem	110 883	115 132	123 523	133 342	145 148	162 402	173 826	182 745	193 493	201 818	213 596
v tom: prezenční	94 723	100 513	109 471	118 546	126 353	140 524	149 526	156 653	165 361	167 612	175 141
distanční, kombinované	14 496	11 167	14 052	14 796	18 795	21 878	24 300	26 092	28 132	34 206	38 455
bakalářských	³⁾	12 195	15 624	27 805	34 414	36 145	39 410	40 809	33 291	36 335	43 275
v tom: prezenční	³⁾	11 308	13 588	23 577	28 234	28 559	31 422	32 135	25 116	25 349	29 114
distanční, kombinované	³⁾	887	2 036	4 228	6 180	7 586	7 988	8 674	8 175	10 986	14 161
magisterských	109 219	99 485	103 218	98 777	102 475	116 457	122 963	129 727	146 174	149 253	152 619
v tom: prezenční	94 723	89 205	94 287	92 311	95 226	108 204	113 675	119 584	134 545	135 435	138 678
distanční, kombinované	14 496	10 280	8 931	6 466	7 249	8 253	9 288	10 143	11 629	13 818	13 941
doktorských	1 664	3 452	4 681	6 760	8 259	9 800	11 453	12 209	14 028	16 230	17 702
v tom: prezenční	⁵⁾	⁵⁾	1 596	2 658	2 893	3 761	4 429	4 934	5 700	6 828	7 349
distanční, kombinované	⁵⁾	⁵⁾	3 085	4 102	5 366	6 039	7 024	7 275	8 328	9 402	10 353

Poznámky:

¹⁾ Do nevyšokoškolského terciárního vzdělávání nebylo pro účely této tabulky zařazeno studium na konzervatořích.

²⁾ Do roku 1991 včetně jsou v programech magisterského studia uvedeni studenti standardního studia.

³⁾ Za školní rok 1991/1992 v magisterských studijních programech uvedeni studenti bakalářských a magisterských studijních programů dohromady – nelze rozlišit.

⁴⁾ Do roku 1995 žáci VOŠ = žáci SOŠ ve studiu oborů vyšších odborných škol (na SOŠ se studium experimentálně ověřovalo, VOŠ jako takové neexistovaly).

⁵⁾ Za školní roky 1991/92 a 1992/93 nelze u doktorských studijních programů rozlišit, zda se jedná o denní studium nebo jiné formy studia.

⁶⁾ Žáci PMS a experimentálně ověřovaného vyššího odborného studia jsou do školního roku 1995/96 zahrnováni ve zveřejňovaných údajích do údajů za SOŠ.

⁷⁾ Pouze studenti českého státního občanství.

Zdroj: ÚIV

díleli studenti bakalářských studijních programů, jejichž počet narostl o 7 tis. Svůj podíl na tom pochopitelně mají i nově vznikající soukromé vysoké školy, které nabízejí především bakalářské studijní programy.

Počet nově přijímaných studujících do terciárního vzdělávání v období 1991/92–1998/99 se více než zdvojnásobil. V roce 1999/2000 došlo k poklesu počtu statisticky vykazovaných nově přijímaných studentů do terciárního vzdělávání, který je však ve velké míře způsoben novou metodikou vykazování těchto studentů (do počtu nově přijímaných se na rozdíl od předchozích let započítávají pouze studenti poprvé nově přijatí ke studiu na vysoké škole). Následný pokles v roce 2000/01 je způsoben absencí absolventů čtyřletých oborů denního studia na středních školách ve školním roce 1999/2000. V roce 2001/02 bylo přijato ke studiu na terciárním vzdělávacím stupni celkem 46 tis. uchazečů.

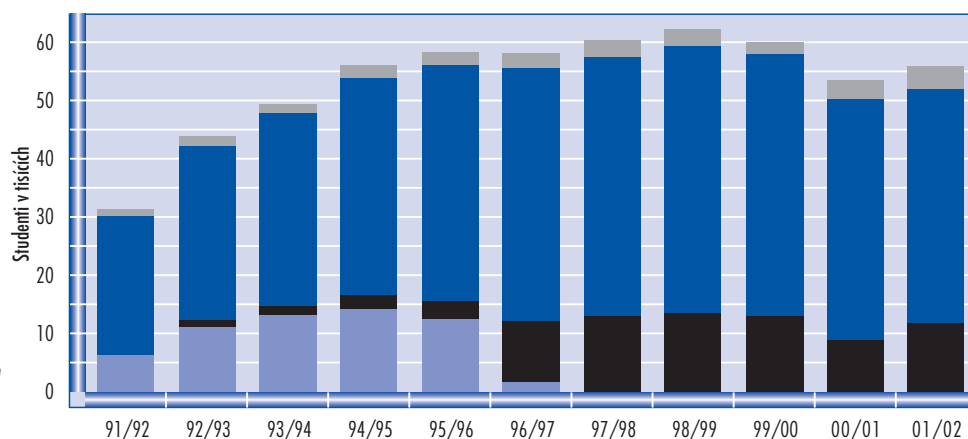
Podíl přijatých ke studiu na vyšších odborných školách se v letech 1998/99–2001/02 (s výjimkou atypického roku 2000/01) ustálil na 22 %, podíl nově přijímaných ke studiu na vysokých školách tvoří 78 % všech přijatých do terciárního vzdělávání.

Porovnáme-li počty nově přijímaných ke studiu na vysokých a vyšších odborných školách s celkovým objemem populace 18letých v České republice a s celkovým počtem absolventů denního studia na středních školách, získáme ukazatel, který nám umožní porovnat počty nově přijímaných v jednotlivých letech a odráží v sobě porovnání s populací. V roce 1991/92 bylo přijato do terciárního vzdělávání celkem 26,4 tis. studentů, což bylo ve vztahu k 18letým 16,6 % a ve vztahu k absolventům maturitních oborů středních škol tento podíl činí 39,9 %. V roce 2001/02 bylo přijato 46 tis. nových studentů a ve vztahu k celkovému počtu 19letých se jednalo o 34,2 % a ve vztahu k absolventům maturitního studia na středních školách o 61 %.

Obrázek 26:

Studující nově přijatí
do terciárního vzdělávání v letech
1991/92–2001/02

■ pomaturitní studium
■ vyšší odborné studium
■ studium v bakalářských, magisterských stud. programech
■ studium v doktorských studijních programech

Poznámky:

- 1) Do neuniverzitního terciárního vzdělávání nejsou pro účely tohoto obrázku zařazeni nově přijatí ke studiu na konzervatořích.
- 2) Do školního roku 1990/1991 včetně jsou v magisterských studijních programech uvedeni nově přijatí studenti do standardního studia.
- 3) Za školní rok 1991/1992 v magisterských studijních programech uvedeni nově přijatí studenti do bakalářských a magisterských studijních programů dohromady – nelze rozlišit.
- 4) Za školní roky 1991/1992 a 1992/1993 nelze u doktorských studijních programů rozlišit, zda se jedná o denní studium nebo jiné formy studia.
- 5) Nově přijatí do PMS a experimentálně ověřovaného vyššího odborného studia jsou do školního roku 1995/1996 uváděni i ve svodkách SOŠ.
- 6) Do nově přijatých v letech 1997/98–1999/2000 do magisterských studijních programů jsou zahrnuti pouze nově přijatí do 5-tiletých magisterských studijních programů
- 7) Do roku 1995 žáci VOŠ = žáci SOŠ ve vyšším studiu s absolutoriem (na SOŠ se studium experimentálně ověřovalo, VOŠ jako takové neexistovaly).

Zdroj: ÚIV

Tabulka 50: Nově přijatí do denního terciárního studia vzhledem k populaci 18/19letých a počtu absolventů středních škol v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Počty nově přijatých	26 445	37 218	42 334	48 023	49 679	50 548	52 826	54 177	52 670	41 947	45 992
Podíl na 18letých	16,6 %	23,6 %	27,0 %	30,5 %	32,3 %	33,2 %	31,5 %	36,0 %	37,3 %	31,3 %	34,2 %
Podíl na absolventech ¹⁾	39,9 %	52,8 %	59,8 %	71,6 %	78,9 %	71,7 %	66,5 %	66,0 %	68,5 %	166,8 %	61,0 %

Poznámky:

- 1) Absolventi denního studia na středních školách ukončeného maturitní zkouškou, včetně studia nástavbového v předchozím školním roce.

Zdroj: ÚIV

Tabulka 51: Přijímací řízení na vyšší odborné školy a vysoké školy v letech 1998/99–2001/02

	1998/99	1999/2000	2000/01	2001/02
Přihlášení				
jen na VŠ	92 005	92 093	95 080	93 395
jen na VOŠ	11 042	11 207	7 001	8 714
na VŠ a VOŠ	15 230	13 344	8 405	11 605
celkem	118 277	116 644	110 486	113 714
Přijetí				
jen na VŠ	43 820	45 752	44 010	52 863
jen na VOŠ	13 762	13 745	9 242	12 022
na VŠ a VOŠ	1 412	1 653	1 204	1 813
celkem	58 994	61 150	54 456	66 698
Zapsaní				
jen na VŠ	42 782	44 163	43 451	52 198
jen na VOŠ	13 090	13 065	8 535	11 474
na VŠ a VOŠ	437	391	262	329
celkem	56 309	57 619	52 248	64 001

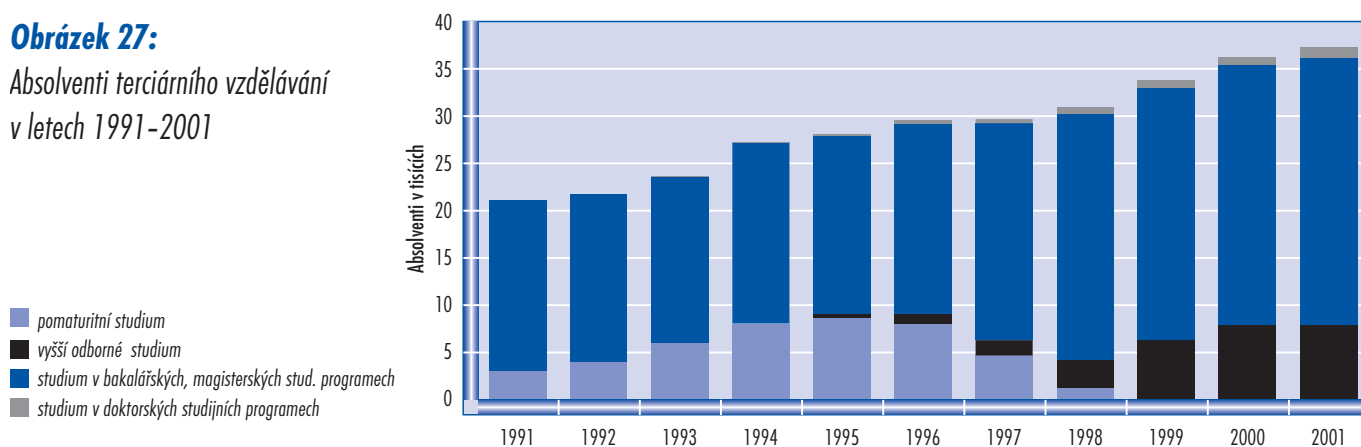
Zdroj: ÚIV

Zájem o vysokoškolské studium se mapuje již několik let pomocí statistického zjišťování „přihlášení a přijatí na vysoké školy“, u vyšších odborných škol se mapuje pouze období 1997/98–2000/01²⁷. Většina uchazečů (v roce 2001/02 82,1 %) se hlásí pouze ke studiu na vysoké škole, pouze na vyšší odborné školy se hlásí zhruba desetina uchazečů (7,7 %) a zhruba stejný podíl uchazečů se hlásí jak na vysokou školu, tak na vyšší odbornou školu (10,2 %). Při přijímacím řízení na vysoké a vyšší odborné školy je úspěšný každý druhý uchazeč, větší šanci na přijetí mají uchazeči o studium na vyšších odborných školách (68% úspěšnost) než uchazeči o studium na vysokých školách (52% úspěšnost). Celkem 2,7 % jsou přijata zároveň na VŠ i VOŠ (z celkového počtu přijatých ke studiu na vyšší odborné a vysoké škole).

Vývoj počtu absolventů studia na terciární úrovni je ve sledovaném období značně rozkolísaný. Celkový počet absolventů od roku 1990 do roku 1999 stále roste, a to jak v denním studiu, tak v ostatních formách studia. Stejná situace je na vysokých školách, v nevysokoškolském vzdělávání je však vývoj jiný. Počet absolventů terciárního vzdělávání mimo vysoké školy rostl až do roku 1996, kdy se začal projevovat úbytek absolventů pomaturitního studia (zrušeno v roce 1996/97) a vyšší odborné školy měly zatím pouze malý počet absolventů, protože neměly dosud zaplněny všechny ročníky. Další propad následoval ze stejných důvodů i v roce 1998. V roce 2001 (resp. 2000/01 v případě vyšších odborných škol) absolvovalo ve vysokoškolském studiu 29,2 tis. studentů a v nevysokoškolském terciárním vzdělávání 8,1 tis. žáků.

Obrázek 27:

Absolventi terciárního vzdělávání v letech 1991–2001

Poznámky:

- 1) Do neuniverzitního terciárního vzdělávání nebylo pro účely tohoto obrázku zařazeno studium na konzervatořích.
- 2) Do roku 1991 včetně jsou v magisterských studijních programech uvedeni absolventi standardního studia.
- 3) Za rok 1992 v magisterských studijních programech uvedeni absolventi bakalářských a magisterských studijních programů dohromady – nelze rozlišit.
- 4) Do roku 1995 žáci SOŠ = žáci SOŠ ve vyšším studiu s absolutoriem (na SOŠ se studium experimentálně ověřovalo, VOŠ jako takové neexistovaly)
- 6) Absolventi PMS a experimentálně ověřovaného vyššího odborného studia do roku 1996 jsou uvedeni i ve svodkách SOŠ
- 7) Absolventi PMS a experimentálně ověřovaného vyššího odborného studia jsou uváděni za školní rok, který končí v roce uvedeném v záhlaví (např. absolventi ve školním roce 1995/96 jsou uvedeni v počtech absolventů za rok 1996).

Zdroj: ÚIV

B3.1. Vyšší odborné školství

Vyšší odborné školy (VOŠ) představují od roku 1996 nový segment vzdělávací soustavy ČR rozšiřující vzdělávací nabídku v oblasti odborně orientovaného terciárního vzdělávání a poskytují vyšší odborné vzdělání jako nový, samostatný stupeň vzdělání. Studium v oborech vyšších odborných škol bylo před rokem 1996/97 experimentálně ověřováno na vybraných středních odborných školách.

Vznikem vyšších odborných škol se nepochybně rozšířily možnosti pokračovat ve vzdělávání po složení maturitní zkoušky především pro žáky více prakticky zaměřené, pro které má studium na vysokých školách příliš teoretický charakter a kteří z tohoto důvodu nemají zájem studovat na vysoké škole. Vyšší odborná škola poskytuje v jednotlivých studijních oborech vyšší odborné vzdělání, které zahrnuje všeobecné, specificky odborné vzdělání,

náročnou praktickou přípravu a ukončuje se absolutoriem. Denní studium trvá nejméně dva a nejvíce tři roky, dálkové studium trvá tři a nejvíce čtyři roky. Pokud je součástí denního studia praktická příprava konaná formou odborné praxe o délce větší než tři měsíce, může denní studium trvat nejvíce tři a půl roku.

Vznik vyšších odborných škol byl poznamenán určitou živelností spojenou zejména s tím, že naprostá většina škol vznikla při středních odborných školách a i nadále existuje spolu se SOŠ jako jeden právní subjekt (ve školním roce 2001/02 bylo pouze 35 VOŠ samostatných). V roce 2001 se vyšších odborných škol dotkla reforma státní správy a v souladu se zákonem č. 132/2000 Sb., o změně a zrušení některých zákonů souvisejících se zákonem o krajích, zákonem o obcích, zákonem o okresních úřadech a zákonem o hlavním městě Praze přešla zřizovatelská funkce na kraj jako samosprávný územní celek.

²⁷ Počty podaných přihlášek vyjadřují počet přihlášek všech uchazečů (nezávisí na počtu uchazečů, každý uchazeč může podat více než 1 přihlášku), počty přihlášených, přijatých a zapsaných jsou počty osob, které se přihlásily, byly přijaty, zapsaly se ke studiu.

V sektoru terciárního vzdělávání představují studijní programy poskytující vyšší odborné vzdělání svébytnou, plně oprávněnou, sociálními partnery i trhem práce akceptovanou a respektovanou vzdělávací nabídku, která vhodně a flexibilně doplňuje tradiční vzdělávací nabídku bakalářských studijních programů VŠ.

V *Národním programu rozvoje vzdělání v České republice* a v *Dlouhodobém záměru vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy ČR* je v oblasti terciárního vzdělávání kladen důraz na diferenciaci a optimalizaci soustavy stávajících vyšších odborných škol, omezení jejich atomizace a zkvalitnění vzdělávacích programů a to následujícím způsobem:

- převést kratší programy, zejména na VOŠ koexistujících se SOŠ, do kategorie pomaturitního studia
- ponechat v síti jen VOŠ s kvalitními a dobře personálně i materiálně zabezpečenými vzdělávacími programy, které vhodně doplňují vzdělávací nabídku VŠ nebo působí v regionálních centrech, případně v aglomeracích s poddimenzovanou nabídkou terciárního vzdělávání
- omezit atomizaci VOŠ, např. spojením VOŠ v jednom místě s příbuznými programy, případně i různými programy, do organizačně i ekonomicky efektivních celků
- umožnit zřízení VŠ neuniverzitního typu z VOŠ, které splní podmínky akreditačního řízení.

První tři cíle závisejí na znění a následném schválení nového školského zákona, ve kterém se v jeho prvních verzích uvažovalo znovuzavedení pomaturitního studia. Pokud jde o cíl čtvrtý, zřízení VŠ neuniverzitního typu ze soukromých VOŠ již v řadě případů proběhlo a nepředstavuje vážný organizační problém ani v případě, kdy po vzniku VŠ neuniverzitního typu původní VOŠ nezaniká, ale nadále uskutečňuje vzdělávací programy, které nebyly akreditovány jako bakalářské. Veřejná VŠ neuniverzitního typu ze státní VOŠ zatím nebyla zřízena, neboť to vyžaduje přijetí samostatného zákona. Jediným řešením je tedy připravit a prosadit legislativní opatření nutná pro optimalizaci sítě VOŠ a novou strukturu studijních programů VOŠ.

Na základě zkušeností s působením VOŠ v současné podobě i na základě znalostí vývojových trendů ve vzdělávacích soustavách vyspělých zemí se ukazuje, že stávající vyšší odborné školy by se v budoucnu mohly profilovat zhruba do třech odlišných kategorií, které by spolu s vysokými školami univerzitního i neuniverzitního typu vytvářely poměrně pestrou a diverzifikovanou studijní nabídku v oblasti terciárního vzdělávání.

Počet VOŠ je po celou dobu jejich existence poměrně stabilní, ve školním roce 2001/02 vyučovalo žáky celkem 166 škol, z nichž více než třetina (57 škol) bylo soukromých a církevních. Většina škol nabízí denní formu studia, 39,2 % škol má žáky i v dálkovém studiu.

Tabulka 52: Vývoj počtu vyšších odborných škol v letech 1997/98–2001/02

	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
VOŠ celkem	156	168	166	165	166
v tom veřejné	105	109	109	108	109
soukromé a církevní	51	59	57	57	57
v tom v denním studiu	154	166	165	163	164
v dálkovém studiu	39	49	53	64	65
Struktura vyšších odborných škol (v %)					
VOŠ celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom veřejné	67,3 %	64,9 %	65,7 %	65,5 %	65,7 %
soukromé a církevní	32,7 %	35,1 %	34,3 %	34,5 %	34,3 %
v tom v denním studiu	98,7 %	98,8 %	99,4 %	98,8 %	98,8 %
v dálkovém studiu	25,0 %	29,2 %	31,9 %	38,8 %	39,2 %

Zdroj: ÚIV

Tabulka 53: Vývoj počtu nově přijatých do 1. ročníku denního studia na vyšších odborných školách v letech 1997/98–2001/02 (v tis.)

	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
VOŠ celkem	13,2	13,6	13,2	8,9	12,1
v tom veřejné	8,6	8,6	8,6	5,7	8,2
soukromé a církevní	4,6	4,9	4,6	3,2	3,8
v tom v denním studiu	11,9	12,2	11,9	6,9	10,3
v dálkovém studiu	1,3	1,4	1,4	2,0	1,8
Struktura nově přijatých na VOŠ (v %)					
VOŠ celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom veřejné	65,0 %	63,6 %	65,1 %	64,2 %	68,1 %
soukromé a církevní	35,0 %	36,4 %	34,4 %	35,8 %	31,9 %
v tom v denním studiu	90,1 %	89,9 %	89,7 %	77,8 %	85,5 %
v dálkovém studiu	9,9 %	10,1 %	10,3 %	22,2 %	14,5 %

Zdroj: ÚIV

Tabulka 54: Vývoj počtu žáků vyšších odborných škol v letech 1997/98–2001/02 (v tis.)

	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
VOŠ celkem	23,5	29,6	31,1	26,6	26,7
v tom veřejné	14,6	18,7	20,2	17,2	17,8
soukromé a církevní	8,9	10,8	10,9	9,4	8,9
v tom v denním studiu	21,4	26,8	27,9	22,7	22,6
v dálkovém studiu	2,1	2,7	3,1	3,9	4,1
Struktura žáků vyšších odborných škol (v %)					
VOŠ celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom veřejné	61,9 %	63,3 %	65,1 %	64,6 %	66,7 %
soukromé a církevní	38,1 %	36,7 %	34,9 %	35,4 %	33,3 %
v tom v denním studiu	91,1 %	90,7 %	89,9 %	85,3 %	84,6 %
v dálkovém studiu	8,9 %	9,3 %	10,1 %	14,7 %	15,4 %

Zdroj: ÚIV

Počty přijímaných ke studiu na VOŠ se v období 1997/98–1999/2000 příliš neměnily (pohybovaly se okolo 13 tisíc), ve školním roce 2000/01 byl počet nově přijímaných ovlivněn situací na středních školách, ze kterých neodcházel prakticky žádný maturanti. Vyšší odborné školy přijaly 8,9 tis. žáků, což byl pokles oproti předchozímu roku o 33 %. V roce 2001/02 bylo přijato ke studiu na vyšších odborných školách celkem 12,1 tis. studentů, z toho 85,1 % (10,3 tis.) do denního studia.

Naprostá většina nově přijatých žáků přichází na vyšší odborné školy ihned po složení maturitní zkoušky, i když se jejich podíl postupně snižuje (v roce 1996/97 to bylo 85 % nově přijatých, v roce 2001/02 78,8 %). Na vyšší odborné školy v předchozích letech nastupovali především absolventi středních odborných škol (v roce 2001/02 to bylo 60,7 % přijatých), ale i absolventi gymnázií (34,1 %) a středních odborných učilišť (5,2 %).

Zájem o studium na vyšších odborných školách je poměrně vysoký – v roce 2001/02 se přihlásilo 20,3 tis. uchazečů, z nichž každý podal v průměru 1,4 přihlášky. Nadpoloviční většina uchazečů (v roce 2001/02 to bylo 57,1 %), kteří se hlásí ke studiu na vyšší odborné škole, podává zároveň i přihlášku na vysokou školu. Z těch, kterým přijde kladné vyrozumění o přijetí na vyšší odbornou školu, je 13,1 % zároveň přijato i ke studiu na vysoké škole. Většina z nich se rozhodne pro vysokou školu a ke studiu na vyšší odborné škole vůbec nenastoupí.

Ve školním roce 2001/02 **studovalo na vyšších odborných školách** celkem 26,7 tisíc žáků, z nich 33,3 % na školách soukromých a církevních. Většina žáků vyšších odborných škol (84,6 %) studuje formou denního studia. **Počty absolventů VOŠ** rostly postupně spolu s naplňováním posledních postupových ročníků, v roce 2000/01 jich absolvovalo celkem 8,1 tisíce.

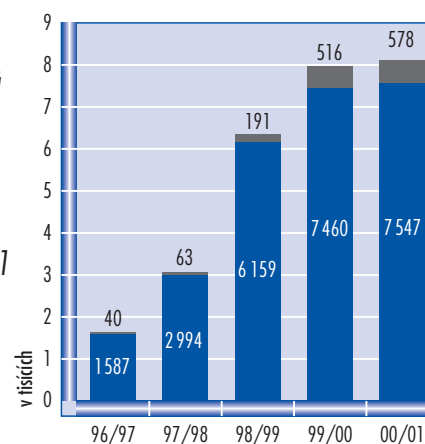
Oborová nabídka vyšších odborných škol je poměrně pestrá, nicméně v roce 1999/2000 více než polovina žáků byla přijímána do oborů ekonomických (téměř 33 % ve šk. roce 1999/2000) nebo zdravotnických (20 % ve šk. roce 1999/2000). Z dalších oborů se kolem deseti procent přijímaných pohybovaly ve šk. roce 1999/2000 pouze obory pedagogické, právní a veřejnosprávní. Struktura přijímaných se příliš nemění, mezi roky 1998 a 1999 se zřetelně snížil pouze podíl přijímaných do ekonomických oborů (o téměř 5 procentních bodů) a zvýšil se po-

Obrazek 28:

Vývoj počtu absolventů denního studia na vyšších odborných školách v letech 1996/97–2000/2001 (v tis.)

■ denní studium
■ dálkové studium

Zdroj: ÚIV

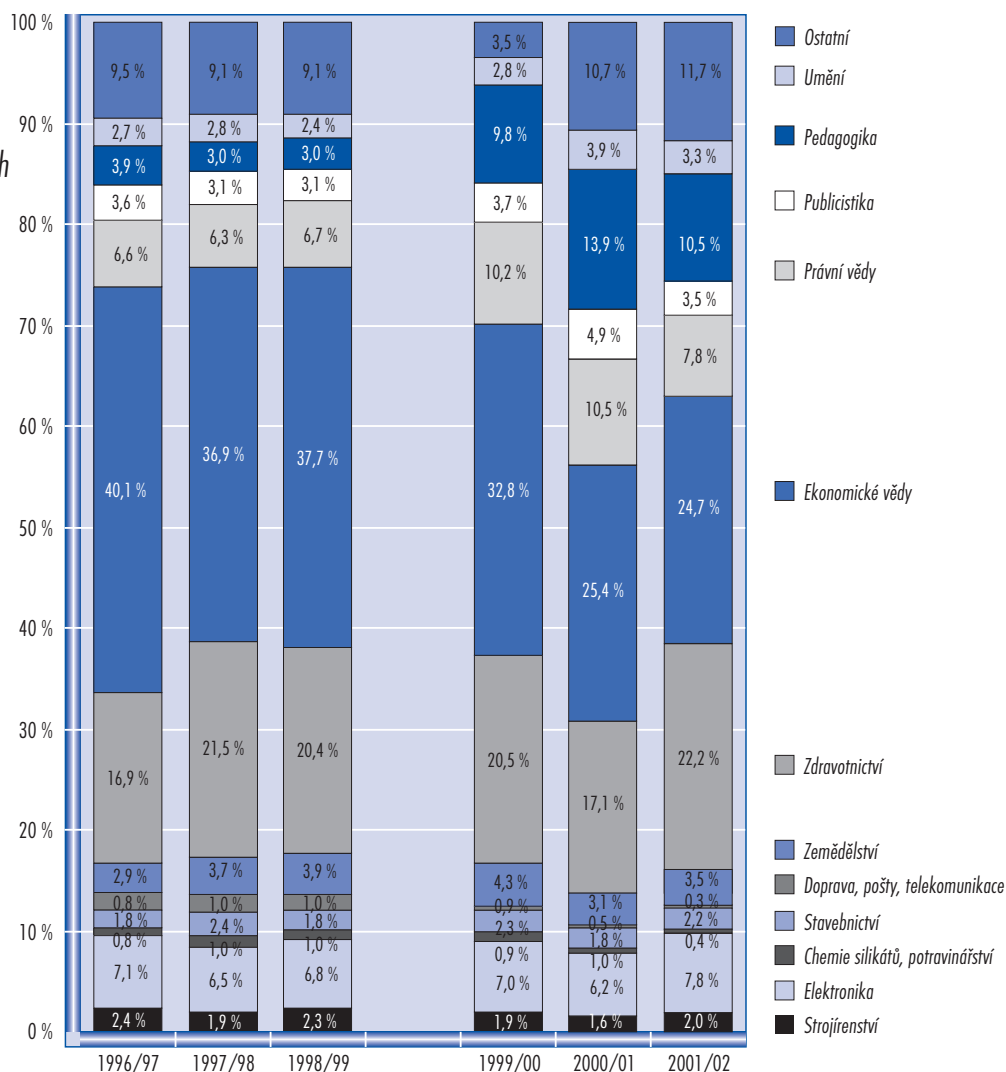

díl přijímaných do oborů pedagogických (o téměř 7 procentních bodů), právních a veřejnosprávních (o 3,5 procentního bodu). Oborová struktura nově přijímaných ke studiu na vyšších odborných školách v roce 2000/01 vykazuje jiné charakteristiky než v předchozích letech. Je to způsobeno především nižším počtem nově přijímaných a tzv. odloženou poptávkou. I v tomto roce bylo nejvíce žáků přijímáno ke studiu ekonomických (25,4 %) a zdravotnických (17,1 %) oborů. Narostl však podíl nově přijímaných do pedagogických oborů (13,9 %). V roce 2001/02 bylo nejvíce žáků přijato opět do ekonomických oborů (24,7 %) a oborů zdravotnických (22,2 %). Následují obory pedagogické, právní a veřejnosprávní a elektrotechnické.

Vyšší odborné školy jsou typem škol, které jsou po území České republiky rozloženy značně nerovnoměrně, některé z nich mají vloženo nadregionální působnost. Nejméně vyšších odborných škol je v Karlovarském kraji (2 školy), nejvíce v Praze (34 škol). Rozdílný je i podíl nestátních škol v jednotlivých regionech – Karlovarský kraj a Pardubický kraj nemají jedinou soukromou nebo církevní vyšší odbornou školu, v Ústeckém kraji je 11 procent vyšších odborných škol soukromých nebo církevních (s 3,2 % žáků vyšších odborných škol v kraji). Nejvyšší podíl soukromých a církevních vyšších odborných škol je v Praze (61,8 % škol s 52,8 % žáků) a v Moravskoslezském kraji (60 % škol s 51,3 % žáků).

Obrázek 29:

Vývoj struktury nově přijatých do 1. ročníku denního studia na vyšších odborných školách v letech 1996/97-2001/02 (v %)

Poznámka:

Do roku 1998/99 údaje v jednotné klasifikaci oborů vzdělání (JKOV), v letech 1999/2000 a 2000/01 v klasifikaci kmenových oborů vzdělání (KKOV).

Zdroj: ÚIV

Tabulka 55: Regionální rozložení vyšších odborných škol v roce 2001/02

Kraj	VOŠ celkem		Soukromé a církevní VOŠ		Velikost školy celkem
	počet	žáci	zařízení	žáci	
Praha	34	5 233	61,8 %	52,8 %	153,9
Středočeský	19	1 783	42,1 %	23,8 %	93,8
Jihočeský	14	1 962	21,4 %	18,1 %	140,1
Plzeňský	5	915	20,0 %	27,1 %	183,0
Karlovarský	2	230	0,0 %	0,0 %	115,0
Ústecký	9	1 157	11,1 %	3,2 %	128,6
Liberecký	8	660	25,0 %	28,2 %	82,5
Královhradecký	10	976	30,0 %	23,1 %	97,6
Pardubický	9	1 309	0,0 %	0,0 %	145,4
Vysočina	12	1 661	16,7 %	7,9 %	138,4
Jihomoravský	16	2 516	25,0 %	27,2 %	157,3
Olomoucký	7	986	42,9 %	38,2 %	140,9
Zlínský	11	1 103	36,4 %	19,4 %	100,3
Moravskoslezský	10	2 068	60,0 %	51,3 %	206,8
ČR Celkem	166	22 559	34,9 %	29,7 %	135,9

Zdroj: ÚIV

B3.2. Vysoké školství

B3.2.1. Řízení vysokého školství

Rok 2001 byl dalším rokem naplňování dlouhodobých záměrů vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké nebo další tvůrčí činnosti veřejných vysokých škol, vypracovaných na léta 2000 až 2005. Úkoly vyplývající z dlouhodobého záměru vysokých škol se týkají prakticky všech oblastí jejich činnosti a vysoké školy v převážné většině konstatují, že jejich činnost v roce 2001 byla v souladu s dlouhodobým záměrem. **Dlouhodobé záměry** považují vysoké školy za významný dokument strategického řízení, který plně osvědčil svou koncepční funkci.

Velká pozornost ze strany vysokých škol byla **věnována přípravě akreditací studijních programů**. Rok 2001 znamenal pro všechny vysoké školy období velmi intenzivní činnosti při přípravě a předkládání podkladů pro akreditaci a prodloužení platnosti akreditace studijních programů. Stávající studijní programy uvedené ve statutech vysokých škol před působností zákona o vysokých školách jsou akreditovány do 31. 12. 2002. V souvislosti s tím zahájily vysoké školy předkládání žádostí o reakreditaci stávajících studijních programů.

Na základě zákona č. 147/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), byly žádosti o akreditaci nových studijních programů i žádosti o prodloužení platnosti akreditace studijních programů připravovány s ohledem na závěry Boloňské deklarace a Komuniké ze setkání evropských ministrů zodpovědných za vysoké školství v Praze ze dne 19. května 2001 (Pražský summit o vysokém školství).

V roce 2001 taktéž pokračovaly práce na **registraci vnitřních předpisů vysokých škol**. V tomto roce bylo zaregistrováno 23 nových vnitřních předpisů veřejných vysokých škol, které byly ministerstvu předloženy. Dále bylo zaregistrováno 91 změn vnitřních předpisů vyplývajících z potřeb vysokých škol, popř. z přijetí nových právních předpisů. Práce na registraci nových vnitřních předpisů veřejných vysokých škol a jejich změn budou pokračovat i nadále.

B3.2.2. Studijní programy

V roce 2001 se v rámci vysokého školství nadále pokračovalo ve změnách, které se dotýkaly studijních programů a které byly započaty v předchozích letech.

Významným impulsem pro transformaci vysokoškolského vzdělávání byl podpis **Boloňské deklarace** (rok 2000), podle které se Česká republika hlásí k přijetí systému vysokoškolského vzdělávání založeném na pregraduálním (programy odpovídající bakalářským studijním programům), graduálním (programy odpovídající magisterským studijním programům) a doktorském studiu (programy odpovídající doktorským studijním programům). Dosažení tohoto cíle, výstavba třístupňového systému studia, v konečném důsledku přispěje k upevnění evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání.

Dalším významným atributem, který hraje důležitou roli při tvorbě studijních programů, je zákon o vysokých školách z roku 1998, kde se základní složkou vysokoškolského studia stal studijní program. Studijní program je ucelený projekt stu-

dia. Zpracovává jej a k akreditaci předkládá vysoká škola nebo instituce, která ve spolupráci s vysokou školou hodlá studijní program uskutečňovat. Do studijních programů byly integrovány jednotlivé studijní obory (vykazované školami do roku 1998), přičemž takto vytvořené studijní programy získaly akreditaci ze zákona počínaje lednem 1999 na dobu 4 let. Český statistický úřad vydal 16. 6. 1998 „Opatření k zavedení kmenových oborů vzdělání“, jímž k 1. 9. 1998 zavedl Klasifikaci kmenových oborů vzdělání (KKOV). Klasifikace je základním systematickým nástrojem pro statistické sledování a analýzy podle dosaženého vzdělání a obsahové podobnosti. Na základě dohody s vysokými školami byla databáze kmenových oborů vzdělání ztotožněna s databází studijních programů. Vysoké (veřejné i soukromé) školy nabízejí studium v celkem 296 studijních programech. Studijní program se stal též základním prvkem pro financování vzdělávací činnosti veřejných vysokých škol.

V duchu Boloňské deklarace vysoké školy zaváděly, popř. prohlubovaly, modularizaci stávajících studijních programů. Změny rovněž směřovaly k větší agregaci skupin volitelných předmětů společných pro celou vysokou školu, k inovaci nosných předmětů oboru, k úpravám a redukci bakalářských zkoušek z oborově povinných předmětů či k zařazení výuky dvou povinných cizích jazyků. Taktéž proběhly změny směrem k rozšiřování nabídky předmětů v rámci již akreditovaných studijních programů, nebo jejich obměna při přípravě studijních programů pro reakritační řízení. Další inovace uskutečňovaných studijních programů spočívaly v obsahových změnách v souvislosti s přechodem na celoškolský kreditní systém studia.

V roce 2001 podaly veřejné a soukromé vysoké školy další žádosti o akreditaci nových studijních programů nebo prodloužení akreditace stávajících studijních programů.

Na základě **doporučení Akreditační komise** bylo akreditováno 24 nových studijních programů, z toho 4 doktorské, 2 magisterské a 18 bakalářských (z toho 10 bakalářských studijních programů bude uskutečňováno na soukromých vysokých školách). U značné části studijních programů došlo pak k prodloužení akreditace. Z celkového počtu 249 žádostí bylo 74 žádostí o prodloužení akreditace doktorských studijních programů, 100 magisterských studijních programů včetně navazujících magisterských studijních programů a 75 bakalářských studijních programů.

V některých případech veřejné i soukromé vysoké školy požádaly o rozšíření akreditace. V roce 2001 se jednalo o 11 doktorských studijních programů, 7 magisterských studijních programů (z toho 1 na soukromé vysoké škole) a 18 bakalářských studijních programů (z toho 3 na soukromých vysokých školách). Vysoké školy taktéž společně s ústavy AV ČR předložily 36 návrhů doktorských studijních programů, v jednom případě byl předložen bakalářský studijní program uskutečňovaný společně vysokou školou a vyšší odbornou školou.

Kromě těchto úspěšně akreditovaných studijních programů veřejné vysoké školy neuspěly s 6 návrhy většinou bakalářských studijních programů a soukromé vysoké školy s 11 studijními programy (z toho 9 bakalářských studijních programů).

Tabulka 56: Počty uskutečňovaných studijních programů na veřejných vysokých školách (stav k 31. 10. 2001)

Skupiny oborů	Kód skupiny kmen. oborů	Studijní programy			Celkem
		bakalářské	magisterské	doktorandské	
přírodní vědy a nauky	11 až 18	15	25	28	68
technické vědy a nauky	21 až 39	24	32	34	90
zeměděl.-les. a veter. vědy a nauky	41 až 43	6	9	9	24
zdravot., lékař. a farm. vědy a nauky	51 až 53	4	7	3	14
společenské vědy, nauky a služby	61, 65, 67, 71-74	12	12	11	35
ekonomie	62	6	6	6	18
právo, právní a veřejnosprávní činnost	68	1	1	1	3
pedagogika, učitelství a sociál. péče	75	6	6	3	15
obory z oblasti psychologie	77	1	1	1	3
vědy a nauky o kultuře a umění	81, 82	8	9	9	26
Celkem	11 až 82	83	108	105	296

Zdroj: MŠMT

B3.2.3. Soukromé vysoké školy

Od roku 1999 začaly na českém vzdělávacím trhu působit **soukromé vysoké školy** jako řádný poskytovatel terciálního vzdělávání. Tím se rozšířily možnosti vzdělávání – k 31.10. 2001 – vedle 24 veřejných vysokých škol a 4 státních vysokých škol (3 školy v působnosti Ministerstva obrany, 1 v působnosti Ministerstva vnitra), existovalo 23 soukromých vysokých škol. Z počtu 23 soukromých vysokých škol jich 11 v roce 2001 celoročně realizovalo svou činnost a 3 soukromé vysoké školy zahájily v tomto roce výuku. Dalších 9 soukromých vysokých škol zařazených do sítě v roce 2001 zahájí výuku v roce 2002. Soukromé vysoké školy jsou zatím všechny vysokými školami neuniverzitního typu, a proto se nečlení na fakulty.

K vypracování žádosti o akreditaci studijního programu soukromé školy má žadatel k dispozici především zákon o vysokých školách a vyhlášku ministerstva č. 42/1999 Sb., o obsahu žádosti o akreditaci studijního programu. Na základě této vyhlášky zpracovalo ministerstvo po dohodě s Akreditační komisí „Metodickou pomůcku“, jejímž účelem je pomoci žadateli při přípravě vlastní žádosti. Zákon, vyhláška a metodická pomůcka jsou zveřejněny na www stránkách ministerstva věnovaných Akreditační komisí. Převážná většina žadatelů o udělení státního souhlasu působila již delší dobu v oblasti vzdělávání jako instituce pořádající různé vzdělávací kurzy nebo jako soukromé vyšší odborné školy.

Rozpětí požadovaného školného je u žadatelů značně rozdílné, a to i u srovnatelných studijních programů a pohybuje se řádově mezi desetitisícovými až statisícovou částkou za akademický rok. Vyšší školné je podloženo zdůvodněnými nároky na provozní náklady vlastního studia, předpokládaným využíváním zahraničních odborníků ve výuce, náklady na prostorové zabezpečení apod.

B3.2.4. Správní rady vysokých škol

Správní rada veřejné vysoké školy je novým orgánem jmenovaným ministrem školství, mládeže a tělovýchovy po projednání s rektorem příslušné školy a patří k významným orgánům vysoké školy. Složení správní rady je voleno tak, aby v ní byli přiměřeně zastoupeni představitelé veřejného života, státní správy a územní samosprávy.

Její zákonem stanovené kompetence se týkají především **hospodaření s majetkem**. Správní rada vydává předchozí písemný souhlas k právním úkonům, kterými veřejná vysoká škola hodlá nabýt nebo převést nemovitý majetek nebo movité věci, jejichž cena přesahuje zákonem stanovenou hranici, zřídit věcné břemeno nebo založit jinou právní osobu a vložit do ní peněžitý nebo nepeněžitý vklad. Správní rada se tak stává článkem řízení školy, který má za úkol dbát na to, aby byl získaný majetek využíván řádně v souladu s dlouhodobým záměrem školy a aby nevhodným nakládáním s majetkem nedošlo k ohrožení její činnosti.

Od správní rady se dále požaduje, aby se vyjadřovala k dlouhodobému záměru vysoké školy, k rozpočtu, k výroční zprávě o činnosti a k výroční zprávě o hospodaření a aby veřejně deklarovala svoje podněty k činnosti vysoké školy. Žádost o projednání různých záležitostí jí může předložit rektor nebo ministr. Zákon dále správní radě ukládá, aby dbala na zachování účelu, ke kterému byla škola zřízena, a na uplatnění veřejného zájmu v její činnosti. K tomu využívá další ustanovení, které jí opravňuje podávat podněty k činnosti veřejné vysoké školy a vyjadřovat k ní svá stanoviska, která zveřejňuje.

Správní rady byly postupně ustaveny na všech veřejných vysokých školách do konce března 1999.

Zasedání správních rad se v mnoha případech účastní celé vedení vysoké školy a jsou projednávány nejen oblasti vymezené zákonem. Pohled členů správních rad jako pracovníků, kteří nejsou existenčně svázáni s vysokou školou, přinesl i jiné možnosti řešení problémů, než která vyplynula pouze z hodnocení situace pracovníky vysoké školy při pohledu zevnitř.

B3.2.5. Hodnocení kvality, akreditace

Na vysokých školách existuje vnitřní a vnější systém hodnocení kvality jejich činností, přičemž je tomuto hodnocení přikládána značná důležitost.

Vnitřní hodnocení

Vnitřní hodnocení je záležitostí příslušné vysoké školy, zákon pouze ukládá toto hodnocení vykonávat a jeho podrobnosti stanovit ve vnitřním předpise. Některé z dosavadních výsledků poukává

zaly na problém kontaktu mezi vyučujícím a studentem na některých školách, a to zvláště v nižších ročnících studia, jehož příčinou je vysoký podíl přednáškové formy výuky ve velkých skupinách a převažující písemné ověřování znalostí. Systém vnitřního hodnocení je velmi důležitý nástroj k zajišťování a zdokonalování kvality, využití jeho výsledků zatím není příliš průkazné. Na řadě vysokých škol je za znamení kvality stále považována především účast studentů na nepovinných přednáškách a seminářích, kdy zde velmi často platí jednoduchá rovnice: nízká atraktivita tématu + nízká kvalita výuky = malá návštěvnost.

Předmětem vnitřního hodnocení je především oblast:

- vzdělávací činnosti
- vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti
- organizační a řídicí činnosti
- hospodaření a nakládání s majetkem.

V oblasti hodnocení vzdělávání se vysoké školy zaměřují na doporučení k odstranění okamžitých nedostatků na základě poznatků učitelů a studentů a dále na vyhodnocení předností a nedostatků po ukončení semestru tak, aby byly umožněny úpravy pro nový akademický rok. Nedílnou součástí bylo i hodnocení kvality činnosti pedagogů.

Vnější hodnocení

Za vnější hodnocení kvality, vedoucí jednak ke stálému zdokonalování na základě poskytovaných doporučení, jednak k vyjádření stanoviska, které je podkladem pro akreditaci, případně pro udělení státního souhlasu působit jako soukromá vysoká škola, je odpovědná především Akreditační komise. Za významný atribut systému hodnocení je považováno posouzení žádosti o akreditaci studijního programu, habilitačního řízení a řízení ke jmenování profesorů Akreditační komisí, které je podkladem pro udělení akreditace.

Do systému vnějšího hodnocení kvality vzdělávání vstupují i odborníci jmenovaní MŠMT do komisí státních závěrečných zkoušek bakalářských a magisterských studijních programů. Hlavní výhodou těchto odborníků je, že často působí na různých vysokých školách obdobného zaměření a mohou tak porovnávat úroveň vzdělání ve stejných nebo blízkých oborech na vysokých školách v ČR. Další prostor pro vnější hodnocení kvality vysoké školy, a to z hlediska vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti, poskytují výběrová řízení jednotlivých grantových agentur. Podávání projektů, jejich úroveň a jejich úspěšnost ve výběrovém řízení do značné míry odráží kvalitu výše zmíněné činnosti na vysoké škole.

B3.2.6. Mezinárodní spolupráce

V oblasti mezinárodní spolupráce hrají významnou roli principy obsažené v Boloňské deklaraci, Sorbonnské deklaraci a v závěrech Pražského summitu. České vysoké školy se po podpisu těchto deklarací aktivně zapojily do snah k dosažení cílů vymezených v těchto dokumentech.

B3.2.6.1 Boloňsko - pražský proces, vytváření Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání

U příležitosti 700 let pařížské Sorbonny podepsali ministři Francie, Německa, Itálie a Spojeného království, zodpovědní za vy-

soké školství, v květnu 1998 v Paříži Společnou deklaraci o harmonizaci výstavby Evropského systému vysokého školství, tzv. **Sorbonnskou deklaraci**. Ministři školství čtyř významných evropských zemí – jejichž vysokoškolské systémy se výrazně liší, se dokázali shodnout **na zcela konkrétních zásadách a cílech, které výrazně změní jejich vysokoškolské systémy**.

Přihlásili se k **vytvoření otevřeného prostoru vysokého školství v Evropě**, jehož systém se bude skládat ze dvou studijních cyklů, „pregraduálního“ a „graduovaného“, přičemž Deklarace zdůrazňuje závažnost prvního typu studia, jako nezbytného pro celé zamýšlené schéma: *„Mezinárodní uznávání titulů prvního cyklu jako přiměřené úrovně kvalifikace je důležité pro úspěch tohoto záměru, jimž chceme naše vysokoškolské soustavy zpřístupnit pro všechny“*. Druhý cyklus pak je tvořen kratším studiem magisterským a delším doktorským s vytvořením podmínek pro maximální prostupnost. V obou typech studia druhého cyklu je kladen důraz na samostatnou výzkumnou a tvůrčí práci. Deklarace zároveň podchytila i další důležitou výzvu, kterou před vysoké školy postavil dynamický rozvoj společnosti – vytvořit takovou instituci, jež dokáže odpovědět na požadavky a potřeby celoživotního vzdělávání, které se pro stále více lidí stává nutností. Za klíčovou považuje Deklarace mobilitu vysokoškolských studentů a učitelů a zároveň ji pokládá za nezbytnou součást skutečné evropské integrace. Proto se ministři Francie, Anglie, Německa a Itálie přihlásili k odvážné vizi – umožnit každému vysokoškolskému studentovi strávit alespoň jeden semestr studia na některé zahraniční vysoké škole, s tím, že domácí instituce mu je uzná jako součást jeho studijního programu. Česká republika se spolu s Belgií (vlámskou komunitou), Bulharskem, Dánskem, Rumunskem a Švýcarskem k této deklaraci připojila. Sorbonnská deklarace vyvolala velký ohlas. V červnu 1999 se sešlo 31 ministrů zodpovědných za vysoké školství z 29 evropských zemí v Boloni, kde podepsali deklaraci o vytvoření Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání do roku 2010, tzv. **Boloňskou deklaraci**. Přijali tak **program, který se stal akčním plánem rozvoje vysokého školství v Evropě do roku 2010, na jehož základě evropské státy využijí jedinečnosti svých vzdělávacích systémů a vytvoří z nich systém evropský**. Hlavním rysem nového systému bude přijetí tří srovnatelných a srovnatelných stupňů vysokoškolského vzdělávání – bakalářského, magisterského a doktorského; systém, jehož první cyklus (bakalářský) nebude trvat méně než 3 roky a povede k vysokoškolskému diplomu; vypracování systému kreditů jako vhodného prostředku podpory všestranné studentské mobility, prostupného i do jiných systémů než vysokoškolského, např. do oblasti celoživotního vzdělávání; podpora evropské spolupráce v udržování kvality vysokoškolského vzdělávání (vypracování srovnatelných kritérií a metodologie) a podpora evropské spolupráce v oblasti zpracování obsahu vzdělávání. Takový evropský systém pak bude vyhovovat tradicím a potřebám Evropy, bude přitažlivější pro studenty a posílí nejen atraktivitu a konkurenceschopnost jejího vzdělávacího systému, ale i konkurenceschopnost absolventů evropských vysokých škol na trhu práce – národním, evropském, globálním. Ministři rozhodli, že tento proces, který se stal největší reformou v evropském měřítku od 70. let minulého století, potřebuje neustálou podporu a přízpu-

sobení reálnému vývoji. Proto se budou scházet každé dva roky v některé signatářské zemi.

Třetím důležitým mezníkem procesu budování společného Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání se tak stal v květnu 2001 **Pražský summit**. Pražské setkání vytvořilo **platformu pro diskusi mezi vysokými školami, studenty a ministry**, protože úspěch všech reforem v rámci Boloňsko-pražského procesu je závislý na aktivní účasti vysokých škol, včetně studentů. V tzv. Pražském komuniké ministrů „*Na cestě k Evropskému prostoru vysokoškolského vzdělávání*“ jsou pro období 2001–2003 jako prioritní následující body:

- Ministři uznali zásadní význam, který má pro dosahování vysokých standardů a pro podporu srovnatelnosti kvalifikací v Evropě **zajišťování kvality**. Zdůraznili nutnost těsné evropské spolupráce a vzájemné důvěry jak v národní systémy zajišťování kvality (případně akreditací), tak při jejich akceptování na mezinárodní úrovni. Vyzvali k vytvoření společné referenční platformy, kde by mohly být šířeny příklady dobré praxe, diskutovány zkušenosti a vyměňovány názory.
- Důležitou prioritou zůstala spolupráce týkající se **uznávání dokladů a využívání kreditů** v boloňském procesu. Vyzvali proto univerzity a ostatní vysoké školy a existující organizace a sítě, jako například NARIC a ENIC, aby plně využily stávající národní legislativy i evropských nástrojů k usnadňování akademického i profesního uznávání částí studia i titulů tak, aby občané mohli efektivně využívat svých kvalifikací, kompetencí a dovedností v rámci Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání.
- Vyzvali ke spolupráci existující organizace a sítě zabývající se uznáváním studia nebo jeho částí a zabezpečením kvality.
- Základem Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání se musí stát **celoživotní přístup ke vzdělávání a prostupnost systému**, jak na národní, tak na evropské úrovni.
- Ministři potvrdili, že vytváření Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání je podmínkou pro to, aby se zvýšila atraktivita a **konkurenceschopnost evropských vysokých škol**. Podpořili zároveň myšlenku, že vysokoškolské vzdělávání je a i v budoucnosti zůstane veřejnou odpovědností.
- Ministři zároveň vyzvali k otevření diskuse, jaký je a s novými reformami bude, **sociální rozměr Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání**, se zvláštním zřetelem k překážkám bránícím mobilitě a rozšiřování boloňského procesu.
- Pražský summit uznal **nezastupitelnou roli studentů**, jejich aktivní zapojení do procesu. Ministři potvrdili, že by se studenti měli podílet na tvorbě organizace a obsahu studia a ovlivňovat je.

V zájmu pokračování procesu ministři vyzvali řídicí skupinu (Follow-up Group), aby k výše uvedeným tématům připravila semináře. Na pražském setkání tedy ministři znovu potvrdili svůj závazek vytvořit do roku 2010 Evropský prostor vysokoškolského vzdělávání. Skutečnost, že se toto setkání konalo v Praze, se stalo symbolickým výrazem jejich vůle zapojit do tohoto procesu ve světle rozšíření Evropské unie celou Evropu. Do procesu bylo nově přijato Chorvatsko, Kypr, Lichtenštejnsko a Turecko.

Důležitost Boloňsko-pražského procesu si plně uvědomila i Evropská komise a velmi aktivně celý proces podpořila. Již v roce 2001 vznikl její akční plán, který rozpracovává závěry Pražského summitu. Pozadu nezůstala ani Rada Evropy. Ta se soustředí zejména na oblast uznávání kvalifikací (naplňování tzv. Lisabonské úmluvy Rady Evropy a UNESCO evidované pod číslem ETS 165) a spolupráci středisek v rámci sítě ENIC, dále na bilaterální spolupráci se zeměmi, které přistoupily k procesu v Praze nebo se chtějí do reforem v rámci Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání aktivně zapojit.

Strategie rozvoje terciární sféry v České republice je plně v souladu s principy Boloňsko-pražského procesu a se závěry jednání konference ministrů. Svým způsobem Česká republika předběhla evropský vývoj. Již zákon č.111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách) dával dobré předpoklady pro realizaci zásad a cílů Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání. Jeho novela, přijatá v dubnu 2001, svou definicí třístupňového systému studia – bakalářského a magisterského, na nějž naváže studium doktorské, je v tomto směru jednoznačně dalším krokem správným směrem.

Silné stránky našeho národního legislativního rámce vzhledem k vytváření společného prostoru vysokoškolského vzdělávání v Evropě lze shrnout následujícím způsobem:

- přesně definované tři výstupní úrovně – bakalářská, magisterská a doktorská;
- systém umožňuje širokou diverzifikaci programové nabídky;
- je vytvořen mechanismus akreditace studijních programů založený na jejich předchozím hodnocení;
- uznávání zahraničního studia, včetně jeho částí, je založeno na principu Lisabonské úmluvy a podpořeno Dodatkem k diplomu. Ten je zakotven jako jeden z dokumentů o studiu i v našem zákoně o vysokých školách.

Na většině vysokých škol začalo docházet ke skutečné a hluboké restrukturalizaci studia. Pro podporu principů Boloňsko-pražského procesu, v souladu se svým dlouhodobým záměrem rozvoje vysokoškolského systému a v souladu s dlouhodobými závěry jednotlivých vysokých škol, pak ministerstvo vyhlásilo v roce 2000 a 2001 transformační a rozvojové programy zejména pro podporu rozvoje bakalářských studijních programů, celoživotního vzdělávání, studijních programů garantovaných veřejnými vysokými školami a realizovaných na vyšších odborných školách a mezinárodní mobility studentů veřejných vysokých škol.

Kromě výše uvedených silných stránek, mělo naplňování principů Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání i slabiny. Uvedme některé:

- Systém sice jasně definuje tři výstupní úrovně, nicméně stále vysoký počet (75 %) absolventů ukončuje svá studia magisterským diplomem. Pouze asi polovina těch, kteří ukončili bakalářská studia, odešla do praxe a nepokračovala v magisterském studiu (tedy asi 12 %). Pokud by se nepodařilo tento trend otočit, bylo by obtížné udržet vysokou kvalitu magisterského studia v případě, že téměř 50 % populačního ročníku 19letých nastoupí na vysoké školy.

- Stále je nízká prostupnost mezi institucemi terciárního sektoru. Jak mezi jednotlivými vysokými školami, tak např. mezi vysokými školami a vyššími odbornými školami. Existují sice příklady dobré praxe, ale velmi časté je, že studentům jejich předchozí studium není uznáno.
- Mobilita studentů je i přes podporu v rámci programu SOCRATES ERASMUS, rozvojového programu MŠMT a dalších programů a projektů nízká. Alespoň jeden semestr v zahraničí strávilo zhruba 3 % našich studentů. Chtěli bychom naplnit ambiciózní vizi Sorbonnské deklarace mělo by být toto číslo několikanásobně vyšší.
- Mobilita akademických pracovníků na národní úrovni prakticky neexistuje, mezinárodní mobilita je podporována, ale stále není integrální součástí práce vysokoškolského učitele.
- Dodatek k diplomu je sice jedním z dokladů o studiu podle zákona o vysokých školách, ale v praxi příliš často vyžadován a vydáván nebyl.

Problémy výše popsané však jsou problémy nejen našeho systému, s obdobnými se potýká většina evropských zemí. Naše země má vytvořeny dobré legislativní předpoklady stát se pevnou a konkurenceschopnou součástí atraktivního Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání. Je však třeba důsledně se zaměřit na jejich implementaci.

B3.2.6.2 Mobilita studentů akademických pracovníků a účast vysokých škol ve vzdělávacích programech EU

Obdobně jako v předchozích letech se i v roce 2001 účastnily vysoké školy ve vzdělávacích programech EU, a to především programu Socrates-Erasmus, Leonardo da Vinci a Tempus. Současně se jako velmi důležitá jeví **přímá bilaterální spolupráce vysokých škol**, v jejímž rámci probíhají jak výměny studentů, tak pedagogů.

Nejfrekventovanějším vzdělávacím programem, do kterého se v akademickém roce 2000/2001 zapojilo 24 vysokých škol (23 veřejných vysokých škol a 1 soukromá vysoká škola), byl **program Socrates-Erasmus**, přičemž evropská spolupráce se v rámci tohoto programu koncentruje do tří oblastí – Posílení evropské spolupráce mezi vysokoškolskými institucemi, Mobilita studentů a učitelů a Tematické sítě.

Nejvýraznější pozornost je v programu Socrates-Erasmus věnována mobilitě studentů a pedagogů. Převážná většina výjezdů studentů se uskutečňuje na základě bilaterálních dohod uzavíraných mezi českými a zahraničními vysokými školami a školami zahrnutými v tzv. Institucionálním kontraktu vysoké školy s Evropskou komisí. Pouze malá část studentů vyjíždí do zahraničí nad rámec těchto dohod v rámci tzv. Free Mover Activity. V akademickém roce 2000/2001 se uskutečnil výjezd celkem 2001 stu-

Tabulka 57: Účast studentů a pedagogů v programu Socrates – Erasmus v roce 2001

Vysoká škola	Mobilita studentů			Mobilita učitelů	
	Vyjíždějící studenti	Pobytové měsíce	Přijíždějící studenti	Vyjíždějící pedagogové	Pobytové týdny
AMU v Praze	26	98	10	6	6
AVU v Praze	9	27	10	9	9
ČVUT v Praze	161	1115,25	81	20	32
ČZU v Praze	79	361	14	44	63
JAMU v Brně	16	104	7	10	11
JU v Č. Budějovicích	50	254	5	34	61
UK v Praze	495	2869	204	55	88
MU v Brně	251	1273	49	26	30
MZLU v Brně	66	344	17	29	65
OU v Ostravě	45	193	2	11	19
SU v Opavě	35	175	5	30	42
TU v Liberci	33	166	2	11	17
UJEP v Ústí n. L.	19	95	2	10	11
Univerzita H. Králové	45	162,5	4	10	18
Univerzita Pardubice	23	77	2	124	250
UP v Olomouci	161	814	29	29	47
VFU Brno	1	3	0	12	14
VŠB-TU Ostrava	64	341	19	0	0
VŠE v Praze	106	496,5	86	39	55
VŠCHT v Praze	48	199	12	11	15
VŠUP v Praze	41	136,08	36	8	9
VUT v Brně	110	576	21	48	75
ZČU v Plzni	117	602,5	18	59	93
CELKEM	2001	10 481	635	635	1030

dentů – 1975 studentů vyjelo v rámci bilaterálních dohod vysokých škol, 26 studentů v rámci aktivity ERASMUS free mover. Průměrná délka studijní stáže činila 5,2 měsíců. Průměrný grant na studenta a měsíc byl 450 EUR.

Počty vyslaných studentů z jednotlivých veřejných vysokých škol v rámci programu Socrates jsou uvedeny v tabulce.

Mezi cílovými zeměmi českých studentů je v popředí Německo, Velká Británie a Francie, následuje Rakousko, Španělsko, Nizozemsko a Finsko. Studenti přijíždějící do České republiky tvoří přibližně 41 % vyjíždějících studentů. Menší počet přijíždějících studentů je dán nižší nabídkou studijních programů v cizím jazyce (zejména anglickém nebo německém) na českých vysokých školách. Dalším důvodem je skutečnost, že výjezd v rámci programu Sokrates-Erasmus je možné realizovat pouze jednou během doby studia, a tudíž mnoho studentů ze zemí EU dává přednost výjezdům v rámci zemí EU před možností studia v některé z asociovaných zemí.

V roce 2000/2001 přijelo do České republiky studovat 635 studentů ze zemí EU (pro srovnání 1998/99 – 290 studentů, 1999/2000 – 509 studentů). Studenti přijeli převážně z následujících zemí: Německo, Velká Británie, Francie, Finsko, Španělsko a Holandsko.

Mezinárodní spolupráce univerzit se realizovala také v programu CEEPUS. Program CEEPUS je akademický výměnný program zaměřený na multilaterální regionální spolupráci. Cílem programu je vytvoření Středoevropské univerzitní sítě, která se skládá z jednotlivých dílčích sítí programu. Program umožňuje výměnné stipendijní pobyty. Členské země CEEPUS každoročně vkládají do tohoto programu stipendijní měsíce určené pro přijetí zahraničních studentů a pedagogů. V rámci tohoto výměnného programu v zahraničí v roce 2000/2001 strávili akademičtí pracovníci 83,5 stipendijní měsíce a studenti celkem 329,5 stipendijní měsíce. V České republice strávili akademičtí pracovníci 94 stipendijní měsíce a studenti 314,5 studijních měsíců.

Dalším programem, kterého se vysoké školy účastnily, byl program Aktion. Jde o společný program České republiky a Rakouska, který usiluje o rozvoj dvoustranné dlouhodobé spolupráce ve výzkumu a vzdělávání ve všech vědních oborech. Program podporuje zejména projekty, jejichž obsah souvisí s aktuálním vývojem obou zemí, popř. souvisí se společnými historickými kořeny. V rámci programu Aktion lze poskytovat také stipendia studentům a pracovníkům vysokých škol. O stipendia ke studiu na rakous-

kých vysokých školách se přihlásilo 80 českých studentů a pedagogů, z nichž stipendium bylo přiznáno 47 studentům v celkové délce 163 stipendijní měsíce. Z 24 rakouských uchazečů bylo stipendium uděleno 20 studentům v rozsahu 47 měsíců a 16 rakouských studentů se zúčastnilo letních škol slovanských jazyků.

Vysoké školy se také účastní dalších programů podle svého profesního zaměření.

Současně je zde nezbytné se zmínit, že řada našich studentů studovala v zahraničí na základě svého individuálního zájmu a stejně tak i někteří zahraniční občané studovali na našich vysokých školách. Čeští studenti mohli získat stipendium některé ze zahraničních organizací (např. DAAD) nebo některé z nadací (např. Robert Bosch Stiftung, Fullbright Commission).

Taktéž někteří cizinci studují v České republice v rámci zahraniční pomoci ČR především rozvojovým státům či pomoci politicky pronásledovaným studentům ze států s nedemokratickými režimy.

V souladu se zákonem o vysokých školách pak studují zahraniční studenti (nezahrnutí do smluv a programů) od 1. ledna 1999 v České republice v českém jazyce za stejných podmínek jako čeští studenti, tedy bezplatně. V případě, že cizinci studují v cizím jazyce, je od nich požadováno školné. Jeho výši stanoví vnitřní předpisy jednotlivých vysokých škol.

B3.2.7. Vývoj vysokého školství

Od roku 1989 došlo k extenzivnímu rozvoji vysokých škol, a to jak v počtu samotných institucí, tak v počtu studentů. V akademickém roce 2001/02 mělo možnost studovat 223 tisíce studentů (oproti roku 1991/92, kdy šlo o 113,6 tisíce studentů) na 51 vysokých školách, se 118 fakultami²⁸ (v roce 1991/92 šlo o 23 vysokých škol a 94 fakult).

Nárůst celkového počtu studentů byl způsoben především trvale se zvyšujícím zájmem o studium, částečně prodloužením délky studia na počátku devadesátých let (ze čtyřletých oborů na pětileté) a narůstajícím počtem studentů v bakalářských studijních programech.

Po poklesu počtu studentů v ostatních formách studia v první polovině devadesátých let dochází od akademického roku 1995/96 k jeho opětovnému nárůstu a je tak více uspokojován velký zájem uchazečů o studium v těchto formách studia.

Dochází také k významnému nárůstu počtu studentů cizinců studujících na našich vysokých školách. Ti v roce 2000/01 před-

Tabulka 58: Vývoj počtu vysokých škol a fakult v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02
Vysoké školy	27	27	27	27	27	27	27	27	31	41	51
v tom: soukromé vysoké školy	x	x	x	x	x	x	x	x	4	14	23
Fakulty	94	99	105	107	110	111	112	113	110	111	118

Poznámky:

Vysoké školy = veřejné, státní a soukromé vysoké školy

V roce 2000/01 vykazalo údaje 8 soukromých vysokých škol, které existují jako vysoké školy bez fakult.

Zdroj: databáze ÚIV

²⁸ Je nezbytné si zde uvědomit, že ne všechny vysoké školy mají fakulty.

Tabulka 59: Vývoj počtu studentů vysokých škol v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/2000	2000/01	2001/02
Studenti celkem	113 654	117 637	127 137	136 566	148 433	166 123	177 723	187 148	198 961	209 298	223 008
Studenti s čes. občanstvím PS + OFS (bak.a mag.)	109 219	111 680	118 842	126 582	136 889	152 602	162 373	170 536	179 465	185 588	195 894
Studenti s čes. občanstvím PS (bak.a mag.)	94 723	100 513	107 875	115 888	123 460	136 763	145 097	151 719	159 661	160 784	167 792
Studenti s čes. občanstvím OFS (bak.a mag.)	14 496	11 167	10 967	10 694	13 429	15 839	17 276	18 817	19 804	24 804	28 102
Cizinci – PS + OFS (bak. a mag.)	2 771	2 505	3 417	2 871	2 885	3 266	3 381	3 693	4 489	6 331	8 055
Doktorské studium – studenti s čes. občanstvím	1 664	3 452	4 681	6 760	8 259	9 800	11 453	12 209	14 028	16 230	17 702
Doktorské studium – cizinci	.	.	197	353	400	455	516	710	979	1 149	1 362

Poznámky:

PS – prezenční studium

OFS – ostatní formy studia (distanční a kombinované)

bak. + mag. – bakalářské a magisterské studijní programy

Zdroj: databáze ÚIV

stavovali 3,6 % všech vysokoškolských studentů, v roce 2001/02 4,2 %. Tento nárůst je zřejmě způsoben rozvojem mezinárodní spolupráce vysokých škol, a to jak bilaterální, tak v rámci komunitárních a dalších programů (viz předchozí podkapitola), ale především velkým počtem slovenských studentů.

Také v oborové struktuře studentů vysokých škol došlo k výraznému posunu. Ve srovnání s akademickým rokem 1989/90 se navýšilo především zastoupení studentů ekonomických oborů, navýšil se také podíl studentů přírodních a společenských věd. Naopak kleslo poměrné zastoupení studentů technických a zemědělských oborů a také učitelství. Ke změně v oborové struktuře studentů nepochybně přispěly – mimo rozšíření možností studia a zájmu uchazečů o jednotlivé obory – i možnosti uplatnění na trhu práce. Obecněji koncipované obory (ekonomické, společenské) umožňují jejich absolventům relativně širší výběr zaměstnání – jejich uplatnění na trhu práce má velmi rozsáhlé základy a po určitém „doškolení“ u konkrétního zaměstnavatele jsou připraveni pro výkon povolání. Naopak absolventi úzce profilovaných oborů (což se týká spíše technicky zaměřených oborů) mají zřejmě lepší výchozí pozici v případě, že najdou konkrétní zaměstnání, které odpovídá oboru jejich studia – pak je jejich vstup na trh práce výhodnější. Avšak v případě, že nena-

šli vhodného zaměstnavatele, je jejich přizpůsobení se na jiné zaměstnání o něco složitější. Oborová struktura nezaměstnaných absolventů však nevykazuje žádné průkazné zákonitosti. Větší počet nezaměstnaných absolventů je obvykle provázen jejich malým relativním počtem a naopak vyšší procento nezaměstnaných je vázáno na jejich celkový malý počet. Tlaky odběratelské sféry na podporu či útlum určitých oborů jsou často protichůdné a mají spíše charakter „lobování“ za své specifické (a často krátkodobé) cíle. Obecně lze říci, že nezaměstnanost absolventů vysokých škol je ve srovnání s absolventy jiných typů škol výrazně nižší a na trhu práce nepatří mezi nejvíce ohrožené skupiny.

Před rokem 1989 byl velice striktně regulován počet nově přijímaných studentů na vysoké školy a státem byl řízen i počet nově přijímaných studentů do jednotlivých studijních oborů. V nemalém množství případů rozhodovala o přijetí na vysoké školy spíše politická hlediska než znalosti uchazečů. Po roce 1989 se situace značně uvolnila, vysoké školy nedostávaly ze strany ministerstva žádná omezení počtu studentů, které mohou přijmout (platí pouze rozpočtová omezení), a značně se uvolnila i pravidla přijímacích řízení, o kterých vysoké školy rozhodují samy. Vzhledem k tomu, že srovnatelnost výsledků maturitních zkoušek na jednotlivých středních školách není příliš velká, vy-

Tabulka 60: Vývoj struktury studentů vysokých škol podle skupin studijních programů v letech 1991/92–2001/02 (v %)

Skupina oborů	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02
celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
přírodní vědy	4,4 %	5,0 %	5,3 %	5,4 %	5,6 %	6,1 %	6,5 %	6,4 %	6,2 %	6,9 %	7,1 %
technické obory	33,2 %	31,8 %	30,3 %	29,8 %	28,1 %	27,5 %	28,1 %	28,6 %	29,5 %	28,0 %	27,8 %
zem., les. a vet. vědy	8,0 %	7,2 %	6,3 %	6,3 %	6,2 %	6,4 %	5,8 %	6,0 %	3,9 %	3,9 %	3,8 %
lékařské a farm. vědy	9,9 %	9,6 %	8,7 %	8,0 %	7,2 %	6,6 %	6,5 %	6,3 %	6,3 %	6,3 %	6,2 %
ekonomické vědy	11,4 %	11,7 %	13,5 %	15,3 %	16,6 %	17,1 %	17,2 %	17,2 %	18,7 %	23,0 %	19,9 %
společenské vědy	7,7 %	9,1 %	10,6 %	10,6 %	11,8 %	12,2 %	12,9 %	9,5 %	10,2 %	8,1 %	11,0 %
právní vědy	4,3 %	4,7 %	4,7 %	4,8 %	4,9 %	5,0 %	5,0 %	5,0 %	4,8 %	4,8 %	4,8 %
učitelství	18,9 %	18,6 %	18,1 %	17,5 %	17,2 %	16,6 %	15,6 %	18,7 %	18,1 %	16,5 %	17,0 %
umělecké obory	2,2 %	2,2 %	2,5 %	2,3 %	2,4 %	2,4 %	2,3 %	2,3 %	2,3 %	2,4 %	2,4 %

Poznámka:

Studenti ve všech formách studia. Do roku 1998/99 údaje podle jednotné klasifikace oborů vzdělání (JKOV), v roce 1999/2000 podle klasifikace kmenových oborů vzdělání (KKOV).

Zdroj: databáze ÚIV

soké školy ve většině případů kladou daleko větší důraz na výsledek vlastních přijímacích zkoušek než na maturitní vysvědčení. Uchazeči si mohou podávat libovolný počet přihlášek (v roce 2001/2002 jeden uchazeč podal v průměru 2,26 přihlášky), v pětině případů se však stane, že se uchazeč k přijímacímu řízení vůbec nedostaví, což tedy představuje 20 % přihlášek. V případě, že uchazeči úspěšně projdou několika přijímacími řízeními a jsou přijati ke studiu na více vysokých škol, obvykle se stává, že nastoupí ke studiu pouze na jednu vysokou školu. V roce 2001/2002 se nezapsalo ke studiu pouze 3,4 % přijatých uchazečů.

Zájem o studium na vysoké škole rostl až do roku 1998/99, kdy se hlásilo ke studiu 107,2 tis. uchazečů (což je více než dvojnásobek přihlášených v roce 1989/90). V roce 1999/2000 počet uchazečů nepatrně poklesl na 105,4 tis. K určitému poklesu došlo v roce 2000/01, kdy se o studium ucházelo 103,5 tisíce uchazečů. Zde je však nutné znovu zmínit netypický rok 2000/01, takže můžeme mluvit spíše o zvýšeném zájmu o studium na vysoké škole, protože chybějící ročník maturantů se díky zájmu uchazečů tzv. odložené poptávky v konečném důsledku na počtu uchazečů o studium takřka vůbec neprojevil. V roce 2001/2002 se o studium na vysoké škole pokoušelo 105 tisíc uchazečů, z toho na veřejné vysoké školy 102,9 tisíce uchazečů. Je vhodné poznamenat, že zhruba 10 % těchto uchazečů se k žádné přijímací zkoušce nedostaví.

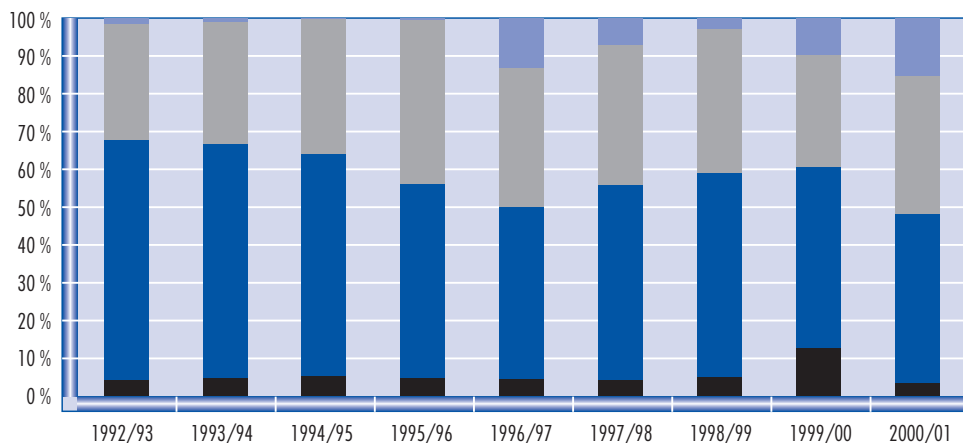
V roce 2001/02 bylo přijato 54,7 tis. uchazečů o studium na VŠ, šance na přijetí tak činila 52 %, což je oproti předchozímu roku zvýšení o 8 procentních bodů (po přijímacím řízení bylo přijato v roce 2000/01 ke studiu 45,2 tis. uchazečů, šance na přijetí tedy činila necelých 44 %). Pokud se podíváme na rok 1999/2000 (z důvodu již zmíněné netypičnosti školního roku 2000/01) pak vidíme, že i ve srovnání s tímto rokem se šance na přijetí ke studiu na vysoké škole ve školním roce 2001/02 navýšila o 7 procentních bodů - v roce 1999/00 bylo ke studiu na vysoké škole přijato 44,6 tisíce uchazečů, přičemž šance na přijetí činila 45 %. Faktická úspěšnost, vztažená na ty studenty, kteří přijdou k přijímací zkoušce, je asi o 5 % vyšší. O prudkém rozvoji vysokého školství svědčí srovnání s rokem 1989/90, kdy bylo přijato pouze 26,7 tis. uchazečů, přičemž šance na přijetí byla stejná, a to 52 %.

Úspěšnost přijetí na vysoké školy se liší podle toho, na jaký obor si uchazeč podává přihlášku. Nejúspěšnější jsou tradičně uchazeči o studium technických studijních programů (v roce 2001/02 dosahovali 60 % úspěšnosti) a zemědělských studijních programů (56 % úspěšnost). Naopak nejmenší šanci na přijetí mají uchazeči o studium právnických fakult (21 % úspěšnost) a humanitních a společenských věd (32 % úspěšnost).

Pokud se zaměříme na **rozlišení přihlášených uchazečů o studium na vysoké škole podle typu absolvované střední školy**, pak lze říci, že i zde došlo ke změně. Před rokem 1989 se hlásili na vysoké školy především absolventi gymnázií, zatímco absolventi středních odborných škol a středních odborných učilišť odcházeli ve větší míře do praxe. Spolu s prudkým rozvojem středních odborných škol a současnými širšími možnostmi studia na vysoké škole se i přes nárůst počtu přijatých absolventů gymnázií jejich podíl snížil. Pokud se podíváme na rok 2001/02, pak vidíme, že ve struktuře uchazečů dochází ke změnám - jestliže v předchozích letech tvořili absolventi gymnázií přibližně polovinu uchazečů o studium (v prvních letech 90. let dokonce více jak 60 % uchazečů), absolventi středních odborných škol na počátku 90. let dosahovali 30 % a podíl absolventů středních odborných učilišť se pohyboval pod 5 %, pak postupem let se podíl absolventů gymnázií snižoval, a to ve prospěch zejména absolventů středních odborných škol. V roce 2001/02 podíl absolventů gymnázií - uchazečů o studium na vysoké škole klesl na necelých 36 %, absolventů středních odborných škol je 39 %, a podíl absolventů středních odborných učilišť tvoří 4 %. Současně také vzrostl podíl těch uchazečů, kde není typ absolvované střední školy uveden. Nárůst absolventů středních odborných učilišť (a to pro rok 1999/2000) lze spatřovat i v odlišné metodice vykazování střední školy, na které uchazeč složil maturitní zkoušku. V uchazečích ze SOU jsou tak zahrnuti všichni absolventi nástavbových oborů středních škol. Z již zmíněného důvodu chybějících maturantů se v roce 2000/01 tento typ struktury uchazečů nesledoval, a tudíž není možné zde uvést výsledky za tento rok. Poněkud odlišná je pak **struktura uchazečů přijatých ke studiu na vysoké škole**, kdy mezi přijatými nadále převládají

Obrázek 30:

Vývoj struktury uchazečů přijatých do 1. ročníku vysokých škol podle druhu absolvované střední školy v letech 1992/93-2000/01 (v %)

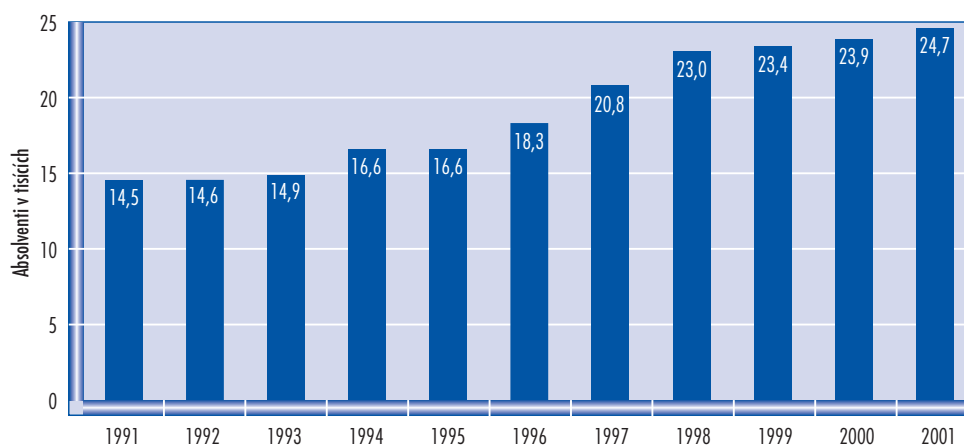
Poznámka:

V roce 1999/2000 byla změněna metodika vykazování střední školy, na které uchazeč složil maturitní zkoušku. V tomto roce jsou v uchazečích ze SOU zahrnuti všichni absolventi nástavbových oborů středních škol.

Zdroj: ÚIV

Obrázek 31:

Vývoj počtu absolventů VŠ českého občanství v prezenčním studiu v bakalářských a magisterských studijních programech v letech 1991–2001 (v tis.)

Zdroj: ÚIV

absolventi gymnázií – ve školním roce 2001/02 tvoří absolventi gymnázií 48 % přijatých do 1. ročníku vysokých škol, absolventi středních odborných škol 36 % a podíl absolventů středních odborných učilišť necelá 4 %.

S růstem počtu nově přijatých studentů rostl podle očekávání i počet absolventů, i když ne takovým tempem jako počet nově přijatých. V průběhu devadesátých let se zde jednak projevil efekt porevolučních změn, kdy studenti, kteří nastoupili ke studiu před rokem 1989, si studium prodlužovali, a jednak se zde projevil i změny ve studijních plánech. V rámci vysokoškolského zákona byly studijní programy rozděleny na „dlouhé“, tedy magisterské, a „krátké“ bakalářské. Bakalářské studijní programy jsou koncipovány na 3–4 roky a jejich absolvování umožňuje jak odchod do praxe, tak pokračování ve studiu v magisterských studijních programech navazujících na bakalářské studijní programy. Do magisterských studijních programů (v délce 4–6 let) byla zahrnuta většina dřívějších jak 5letých, tak 4letých studijních programů (např. pedagogické fakulty, zemědělské školy,...) a také 6leté studijní programy medicíny, veterinárního lékařství a někde i architektury.

Kromě vzdělávání v bakalářských a magisterských studijních programech realizují vysoké školy i nejvyšší stupeň (typ) vysokoškolského vzdělávání, vzdělávání v doktorských studijních programech (dříve v postgraduálním studiu). Toto studium je určeno absolventům magisterských studijních programů a zcela nahradilo bývalý systém vědecké přípravy (aspirantury). V roce 2001/02 se vzdělávalo v doktorských studijních programech celkem 19 064 studentů (z toho 1 362 cizinců). Počet studentů českého občanství zaznamenal od roku 1991/92 takřka desetinásobný nárůst až na 17 702 studentů.

V roce 2001 došlo také k rozšíření celoživotního vzdělávání poskytovaného vysokými školami bezplatně nebo za úplat. Jedná se např. o nabídku studia, kterou lze uznávat jako část studia v akreditovaných studijních oborech, přípravné kurzy pro přijímací řízení, tzv. kurzy na objednávku a další. Do celoživotního vzdělávání můžeme zařadit i Univerzitu třetího věku určenou seniorům. Veškeré aktivity veřejných i soukromých vysokých škol v rámci celoživotního vzdělávání podporují model učící se společnosti a otvírají možnost doplňovat si dosažené vzdělání o nové poznatky v průběhu celého života.

B4. Školy a školská zařízení pro výchovu mimo vyučování a péči o děti a mládež

Vzdělávací systém zahrnuje vedle škol i zařízení a instituce, které vytvářejí sociální zázemí škol (stravování a ubytování žáků a studentů) a podporují mimoškolní vzdělávací aktivity (školní družiny, základní umělecké školy, domy dětí a mládeže). Vzdělávací systém zahrnuje rovněž zařízení pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy a preventivní výchovné péče.

Školy a školská zařízení tvoří systém doplňkové péče, přímo či nepřímou souvisí se vzděláváním a rozvojem dětí. Poskytují šest základních okruhů služeb:

- **zájmové vzdělávání v době mimo vyučování** (základní umělecké školy, státní jazykové školy),
- **výchovnou péči o děti a mládež v době mimo vyučování a zájmové vzdělávání ve volném čase** (školní družiny a kluby, střediska pro volný čas dětí a mládeže),
- **stravování a ubytování dětí, žáků a studentů** (internáty speciálních škol, domovy mládeže, vysokoškolské koleje, školní jídelny a vysokoškolské menzy),
- **náhradní rodinnou, ochrannou a preventivně výchovnou péči** (zařízení pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy a preventivní výchovné péče, tzn. dětské domovy, výchovné ústavy, ústavy s výchovně léčebným režimem, diagnostické ústavy, střediska výchovné péče pro děti a mládež),
- **předškolní výchovu** (mateřské školy a speciální mateřské školy), která byla projednána v samostatné kapitole B.2.2.,
- **výchovné poradenství** (pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra).

Na činnost těchto zařízení se každoročně vynakládá 14 % až 16 % z celkového rozpočtu resortu školství. Další část prostředků hradí rodiče žáků, kteří tato zařízení navštěvují. Výše spoluúčasti se značně liší v závislosti na typu zařízení, věku dítěte i podle zřizovatele.

B4.1. Péče o děti mimo vyučování

Hlavním úkolem zařízení, která poskytují péči o děti mimo vyučování, je rozvoj vědomostí a dovedností dětí a mládeže, posílení jejich orientace na hodnotné zájmy a dále i působení výchovné a socializační. Významná je i funkce výpomoci zaměstnaným rodičům v péči o potomka.

Především žákům prvního stupně základních škol a odpovídajících ročníků škol speciálních jsou určeny **školní družiny**. Tato zařízení zabezpečují výchovu, vzdělávání a rekreaci žáků po ukončení školního vyučování. Součástí jejich činnosti je i organizace zájmových kroužků, kterých se účastní žáci zapsaní ve školní družině. Družiny jsou většinou zřizovány přímo v základní či speciální škole, existují však i školní družiny při mateřských školách a samostatné školní družiny. Počet školních družin plynule rostl až do roku 1998/99, kdy jich v České republice existovalo 4 254. Od tohoto roku počet družin kolísá – v roce 2001/02 jich bylo 4 223, což je o 19 méně než v roce 2000/01, ale o 74 více než v roce 1999/00. Počet zapsaných žáků v roce 2001/02 činil 255 tis., což představuje znatelný nárůst oproti předchozím cca pěti letům, kdy se tento počet pohyboval okolo 230 tis. Podíl žáků navštěvujících školní družiny však zůstává v posledních letech takřka konstantní – možnost navštěvovat tato zařízení využívá 36 % žáků základních a speciálních škol odpovídajících ročníků. Srovnáme-li však tento podíl s rokem 1989/90, kdy školní družiny navštěvovala téměř polovina žáků příslušných ročníků, je zřejmý dramatický pokles v návštěvnosti těchto zařízení.

Školní kluby jsou obdobou školních družin pro žáky druhého stupně základních škol, speciálních škol a víceletých středních škol. Podobně jako školní družiny vznikají především přímo na školách, ale existují i samostatně. Na rozdíl od školních družin počet klubů v posledních letech narůstá – od roku 1997/98 do roku 2001/02 se zvýšil ze 365 na 528. Spolu s nárůstem počtu klubů se zvyšuje i počet žáků, kteří je navštěvují – v roce 2001/02 to bylo 49,5 tis. žáků, což je téměř dvakrát vyšší počet než v roce 1995/96 a o cca 6,5 tis. více než v předchozím roce. Mezi lety 1991/92 a 2001/02 se navíc podíl žáků příslušných ročníků základních, speciálních a víceletých středních škol navštěvujících tato zařízení více než zdvojnásobil – v roce 2001/02 činil 9,7 % oproti 4,4 % v roce 1991/92.

Střediska pro volný čas dětí a mládeže mají obsahově velmi různorodé pravidelné či jednorázové aktivity v zájmových útvarech. Člení se na **domy dětí a mládeže** s širokou působností v mnoha zájmových oblastech a na **stanice zájmových činností** specializované na některou zájmovou oblast. Nabídka činností je určena všem věkovým kategoriím dětí a žáků včetně rodičů a dalších zájemců. Novým prvkem v činnosti středisek pro volný

Tabulka 61: Vývoj počtu školních družin a klubů, počtu žáků v nich a jejich podílu na odpovídající školské populaci v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Počet školních družin	3 931	3 975	4 000	4 104	4 226	4 240	4 252	4 254	4 149	4 242	4 223
Počet zapsaných žáků	238 049	233 444	206 858	211 904	226 630	231 924	233 108	232 351	229 169	229 040	255 244
Podíl na počtu žáků 1. stupně ZŠ, speciálních ZŠ a ZvŠ ¹⁾	44,2 %	44,2 %	39,7 %	40,5 %	43,3 %	36,3 %	36,7 %	35,9 %	36,0 %	36,8 %	35,7 %
Počet školních klubů	527	448	328	326	352	371	365	404	437	493	528
Počet zapsaných žáků	26 099	23 099	17 831	20 907	25 821	27 175	28 870	29 911	36 505	42 960	49 514
Podíl na počtu žáků 2. stupně ZŠ, nižších ročníků víceletých G, speciálních ZŠ a ZvŠ ¹⁾	4,4 %	4,2 %	3,4 %	4,2 %	5,4 %	5,3 %	5,7 %	5,7 %	7,0 %	8,3 %	9,7 %

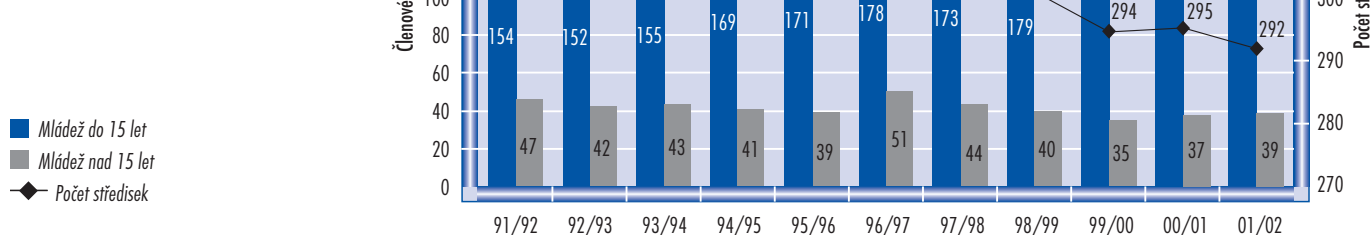
Poznámka:

¹⁾ Do roku 1995/96 podíly bez speciálních škol.

Zdroj: ÚIV

Obrázek 32:

Vývoj počtu středisek pro volný čas dětí a mládeže a jejich členů (v tis.) v letech 1991/92–2001/02

Poznámky:

V letech 1989/90 a 1990/91 Domy pionýrů a mládeže včetně samostatných středisek.

V roce 1991/92 Domy dětí a mládeže včetně samostatných středisek.

Zdroj: ÚIV

čas dětí a mládeže je práce s nezaměstnanou mládeží a program protidrogové politiky. Střediska pro volný čas organizují následující typy aktivit:

- pravidelnou zájmovou činnost (zájmové kroužky, kluby, soubory, kurzy),
- příležitostnou zájmovou činnost (exkurze, přednášky, besedy),
- individuální činnost pro talentovanou mládež,
- prázdninovou činnost (tábory, odborná soustředění),
- soutěže a přehlídky, odborná soustředění,
- nabídku spontánních aktivit.

Počet středisek pro volný čas dětí a mládeže se od roku 1991/92 snížil ze 327 na 292 v roce 2001/02 – což je ještě o tři méně než v předchozím roce. Celkový počet členů středisek se však oproti tomu mezi lety 1991/92 až 2001/02 zvýšil z 201,1 tisíc na 221,6 tisíc, tj. o více než 10 % – tento počet je v posledních třech letech víceméně konstantní. O činnost středisek je zájem hlavně mezi dětmi do 15 let, které tvoří v současnosti více než 82 % všech členů (tento poměr se příliš nemění).

Pravidelná zájmová činnost rozvíjí zájmy a tvořivost dětí a zároveň podporuje jejich odpovědnost ke způsobu naplňování jejich volného času. Nezanedbatelnou funkcí této činnosti je i rozpoznávání a rozvíjení talentu dětí. Pravidelné zájmové činnosti se účastní především děti ve věku 6–15 let. V posledních letech přitom vzrůstá i váha činností určených předškolním dětem, zatímco u činnosti určené mládeži pozorujeme spíše pokles zájmu o tyto mimoškolní aktivity. K začátku školního roku 2001/02 působilo ve střediscích volného času 18 014 zájmových útvarů (o 560 více než v minulém roce), do nich docházelo 227,3 tisíc členů. Více než 80 % z nich bylo mladší 15-ti let.

V případě **příležitostné zájmové činnosti** jde především o nabídku organizovaných, příležitostných akcí jednorázových, případně i cyklických, zaměřených na výchovně vzdělávací, sportovní či rekreační aktivity. Spektrum nabídky těchto akcí je velmi široké, v poslední době navíc vzrůstá i počet akcí pořádaných společně pro rodiče a děti. V roce 2001/02 se těchto akcí účastnilo více než 2,8 mil. osob, počet účastníků vzhledem k předchozímu roku přitom narostl zhruba o 4 %.

Spontánní aktivity jsou novou, postupně stále více se rozvíjející aktivitou v činnosti středisek. Jedná se o souhrn nabídek k účelnému trávení volného času v klubovnách, pracovnách, dílnách,

na sportovištích, neformálních aktivitách v hernách a pod. Střediska tím naplňují záměr postupného vytváření „otevřených zařízení“, kam mohou děti a mládež volně přicházet dle vlastního uvážení, zájmu a potřeb, bez potřeby předchozích přihlášek a dalších, mladou generací neoblíbených formálních aktů. S ohledem na charakter těchto činností je obtížné jednoznačně vyjádřit počty účastníků spontánních aktivit.

Práce s talentovanou mládeží ve střediscích spočívá zejména v podpoře práce na tematických úkolech, organizaci vzdělávacích akcí a odborných soustředěních. Další úroveň je pak nabídka činností pro talenty s vyhraněnými zájmy (práce v laboratořích, ateliérech apod.). Součástí poskytovaných aktivit je i poradenská činnost.

Prázdninová činnost středisek volného času spočívá především v organizování dětských táborů, expedic a odborných soustředění. V poslední době dochází k mírnému poklesu počtu letních i zimních táborů. V průběhu školního roku 2001/02 i o hlavních prázdninách uspořádala střediska celkem 1 876 letních a 555 zimních táborů (o 131, resp. o 61 méně než v předchozím roce), jichž se účastnilo 64,6 tisíc, resp. 16 tisíc dětí.

Organizace a garance soutěží a přehlídek se týká především akcí vyhlášených či garantovaných MŠMT, a to zejména na úrovni základních, okresních (případně až oblastních) kol. Ve školním roce 2001/02 se soutěží organizovaných středisky zúčastnilo 293 tisíc dětí, což je zhruba o tři tisíce více než v předšlém roce.

Střediska volného času se vyjma výše uvedených aktivit zabývají i **dalšími oblastmi**, jako jsou ekologická výchova, výchova k participaci na občanské společnosti, práce s nezaměstnanými, práce s romským etnikem či s postiženými dětmi. Mnohá střediska též pro mateřské, základní i střední školy organizují speciální výukové programy, které jsou školou obtížně realizovatelné nebo které vyžadují odborné lektory.

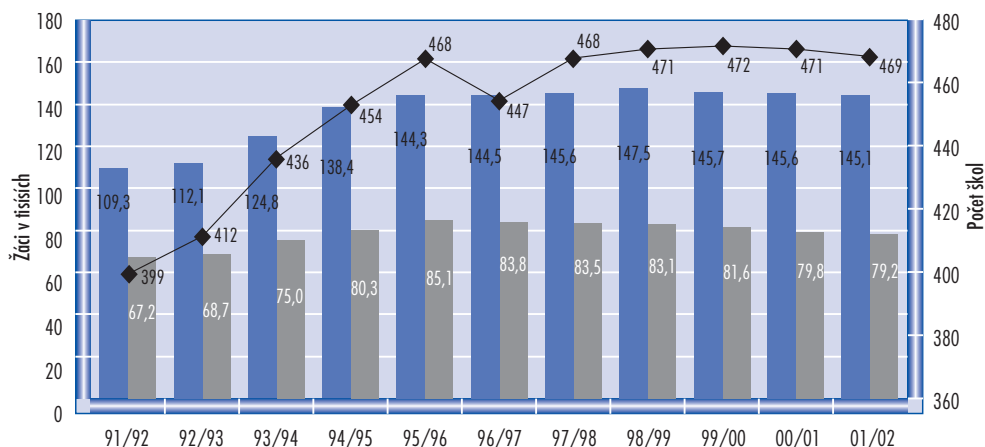
Činnost středisek zabezpečují interní pedagogičtí pracovníci v celkem 1 474 přepočtených úvazcích za pomoci 8 442 externích pracovníků (celkem 967 přepočtených úvazků) a 2 018 dobrovolných spolupracovníků bez finančního ohodnocení.

Základní umělecké školy poskytují základy vzdělání v jednotlivých uměleckých oborech (v hudebním, tanečním, výtvarném a literárně-dramatickém). Existují již více než 55 let a v letech

Obrázek 33:

Vývoj počtu základních uměleckých škol a jejich žáků (v tis.) v letech 1991/92–2001/2002

- Žáci v hudebních oborech
- Žáci v ostatních oborech
- ◆ Počet škol včetně poboček

Zdroj: ÚIV

1961–1990 byly zřizovány pod názvem lidové školy umění. Tyto školy připravují děti a mládež pro studium na konzervatořích, středních, vyšších odborných a vysokých školách s uměleckým a umělecko-řemeslným zaměřením a na středních a vysokých pedagogických školách. Základní umělecké školy organizují 1–2leté přípravné studium, 6–7letý I. stupeň základního studia, 3–4letý II. stupeň základního studia, rozšířené studium obou stupňů a nejdéle 4leté studium pro dospělé. Počet škol a jejich poboček se od roku 1991/92 průběžně zvyšuje, s výjimkou výkyvu ve školním roce 1994/95. Od roku 1991/92 do roku 2001/02 přibýlo celkem 294 škol včetně poboček, což představuje více než 45procentní nárůst v daném období. Počet žáků těchto škol se ve srovnání s rokem 1991/92 zvýšil o necelých 48 tisíc, tj. téměř o třetinu, a v roce 2001/02 dosáhl 224,3 tisíc. V posledních čtyřech letech počet žáků opět mírně klesá. V celém období je nejvyšší zájem o studium hudebních oborů, které navštěvuje necelých 65 % všech žáků.

Státní jazykové školy zabezpečují studium cizích jazyků pro děti, mládež i dospělé na všech úrovních znalostí. Studium

může být ukončeno státní závěrečnou zkouškou. Kromě státních jazykových škol nabízejí studium cizích jazyků i soukromé jazykové školy a další organizace – údaje o jejich počtu a počtu žáků však nejsou k dispozici (výjimku tvoří údaje o jednoletých jazykových pomaturitních kurzech, jejichž statistika se sleduje). V roce 2001/02 působilo v České republice 32 státních jazykových škol a vzdělávalo se v nich 26,2 tis. žáků. Počet státních jazykových škol se přitom pohybuje mezi 26 v roce 1991/92 a 32 v roce 1998/99. Počet studentů trvale klesá a to dosti výrazně: ze 44,8 tis. v roce 1991/92 na 26,2 tis. v roce 2001/02, což je úbytek téměř na polovinu stavu v roce 1991. Tento pokles je však nutné dát do souvislosti se vznikem velkého množství soukromých jazykových škol a agentur po roce 1989, které taktéž nabízejí studium jazyků, avšak nejsou do statistik zahrnuty. V posledních letech nabízejí jazykové školy (ať již státní nebo nestátní s akreditací MŠMT) absolventům středních škol studium jazyků v jednoletých pomaturitních kurzech. O tyto kurzy je velký zájem a v roce 2001/02 je navštěvovalo 8,5 tisíc žáků (z toho 6,1 tis. na soukromých a 2,4 na státních jazykových školách).

Tabulka 62: Vývoj počtu státních jazykových škol a jejich žáků v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Počet jazykových škol ¹⁾	26	27	27	27	28	27	30	32	31	33	32
Počet žáků jazykových škol	44 760	39 682	39 411	31 212	32 873	30 111	30 001	26 959	26 709	25 044	26 224

Poznámky:

¹⁾ Včetně poboček a lidových škol jazyků.

Zdroj: ÚIV

B4.2. Školní stravování a ubytování žáků základních a středních škol

Stravování dětí, žáků a pracovníků předškolních zařízení, škol a školských zařízení zajišťují v rámci své hlavní činnosti školní jídelny. Tato zařízení školního stravování existují buď jako součásti předškolních zařízení, škol, popř. školských zařízení, nebo fungují samostatně. Od roku 1992/93 kromě státních školních jídelen zabezpečují školní stravování rovněž jídelny nestátní. V případě nevyužití kapacity mohou školní jídelny mimo svou hlavní činnost nabízet na komerční bázi stravování i jiným osobám.

Počet evidovaných školních jídelen od roku 1989 stále klesá²⁹; v roce 2001/02 dosáhl 8 429, což je pouze cca 93 % stavu z roku 1996/97. Klesající tendenci vykazuje i počet stravujících se žáků – od roku 1997/98 do roku 2001/02 se tento počet snížil o cca 57 tis. V roce 2001/02 se ve školních jídelnách stravovalo 1 353 tisíc žáků, z toho 21 % z mateřských škol, 61 % ze základních a 18 % ze středních a vyšších odborných škol³⁰.

Domovy mládeže zabezpečují celotýdenní ubytování žáků zejména středních a vyšších odborných škol a umožňují tak přístup ke vzdělání žákům, kteří chtějí navštěvovat školu vzdálenou od místa bydliště. Součástí domovů je obvykle i školní jídelna a kromě ubytování a stravování nabízejí tato zařízení ubytovaným žákům i jiné služby a aktivity (náplň využití volného času). Zatímco do roku 1996/97 počet domovů mládeže stoupal, od tohoto roku naopak stále klesá³¹. V roce 2001/02 existovalo 565 domovů mládeže, což je o pětinu méně než v roce 1996/97. Počet ubytovaných žáků naproti tomu od roku 1996/97 – s mírným výkyvem směrem dolů v roce 1998/99 – roste: v roce 2001/02 bylo v domovech mládeže ubytováno 59,4 tis. žáků, což představuje nárůst o 666 žáků oproti předšlému roku a o 5,4 tisíce vzhledem k roku 1996/97. V pozadí nárůstu počtu ubytovaných oproti roku 1998/99 je zejména doplnění chybějícího postupového ročníku na středních odborných učilištích (vlivem zavedení povinné devítileté školní docházky na základních školách) a tím i následné zvýšení poptávky po ubytování.

²⁹ Ve statistikách ministerstva školství v období 1989/90–1995/96 chybí údaje o školních jídelnách zřizovaných ministerstvy hospodářství, zdravotnictví a zemědělství. V roce 1996/97 pak byla provedena delimitace školních jídelen z jiných resortů. Z toho důvodu je nutné posuzovat údaje v časových řadách za období 1989/90–1995/96 a 1996/97–2001/2002 odděleně

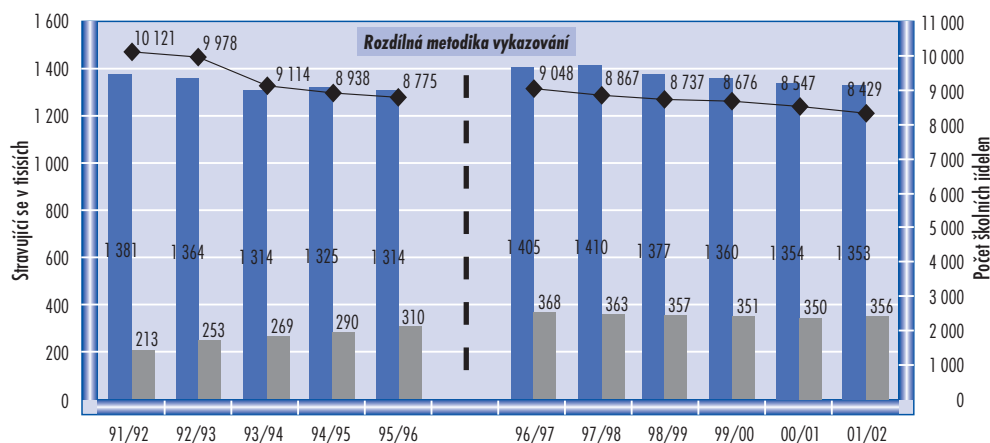
³⁰ Včetně žáků speciálních škol a škol při výchovných ústavech, kteří jsou započtení podle stupně a druhu školy, kterou navštěvují.

³¹ Také v případě domovů mládeže chybí v období 1989/90–1995/96 údaje o domovech zřizovaných ministerstvy hospodářství, zdravotnictví a zemědělství. I zde byla v roce 1996/97 provedena delimitace, a proto je nutné posuzovat údaje v časových řadách za období 1989/90–1995/96 a 1996/97–2001/2002 odděleně.

Obrázek 34:

Vývoj počtu školních jídelen
a stravujících se (v tis.) v letech
1991/92–2001/02

■ Stravující se žáci v jídelnách
■ Stravující se dospělí
◆ Počet školních jídelen

Poznámka:

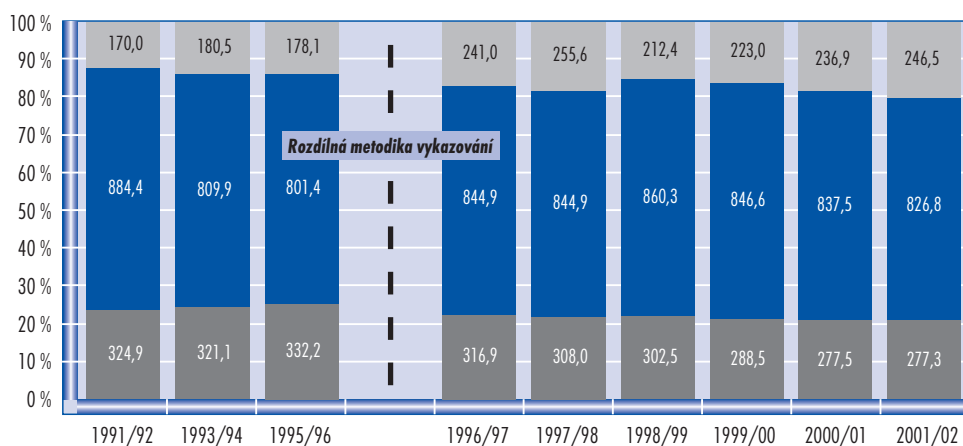
Do roku 1995/96 údaje bez školních jídelen zřizovaných ministerstvy zemědělství, hospodářství a zdravotnictví.

Zdroj: ÚIV

Obrázek 35:

Vývoj počtu (v tis.) a struktury (v %)
žáků stravujících se ve školních
jídelnách v letech
1991/92–2001/02

■ Stravující se žáci mateřských škol
■ Stravující se žáci základních škol
■ Stravující se žáci středních škol

Poznámka:

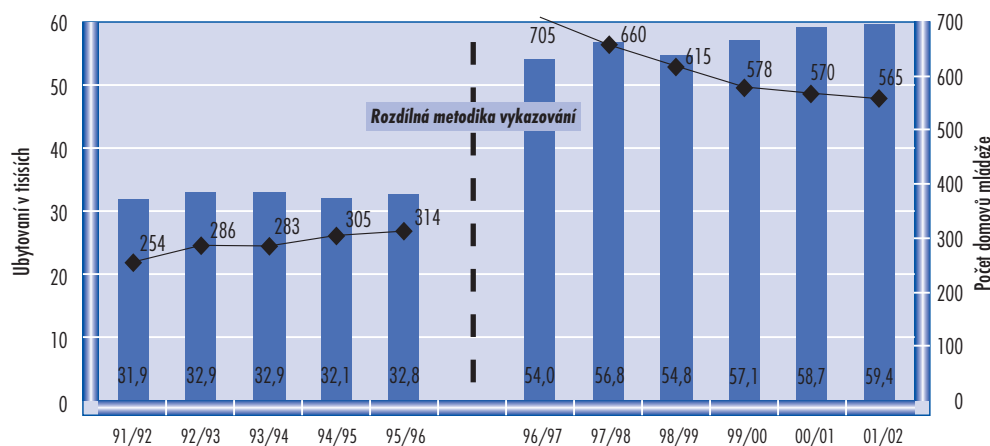
Do roku 1995/96 údaje bez školních jídelen zřizovaných ministerstvy zemědělství, hospodářství a zdravotnictví.

Zdroj: ÚIV

Obrázek 36:

Vývoj počtu domovů mládeže a počtu
ubytovaných studentů (v tis.) v letech
1991/92–2001/2002

■ Ubytování žáci
◆ Počet domovů mládeže

Poznámka:

Do roku 1995/96 údaje bez domovů mládeže zřizovaných ministerstvy zemědělství, hospodářství a zdravotnictví.

Zdroj: ÚIV

B4.3. Stravování a ubytování studentů vysokých škol

Ubytování a stravování studentů veřejných vysokých škol zabezpečují vysokoškolské koleje a menzy. Oba typy zařízení jsou ve správě jednotlivých veřejných vysokých škol.

V důsledku nerovnoměrného budování kolejí mají jednotlivé vysoké školy velmi rozdílné možnosti pro ubytování svých studentů. Tyto rozdíly jsou markantní nejen mezi různými městy, ale i mezi jednotlivými vysokými školami. Mezi hlavní problémy současného stavu v ubytování studentů nepatří jenom nerovnoměrnost – ta je dána historickým vývojem – ale hlavně nedostačující kapacita (spolu s nárůstem počtu studentů nedošlo k navýšení počtu lůžek v kolejích). Dalšími problémy současného stavu v ubytování studentů vysokých škol jsou nejednotnost kritérií pro přidělování ubytování na kolejích a i chybějící mechanismy, které by vedly k hospodárnějšímu přístupu při využívání těchto zařízení. I když se školy snaží zmírnit problémy s nízkou kapacitou kolejí ubytováváním svých studentů na kolejích jiných vysokých škol, příp. v dalších ubytovacích zařízeních, situace je nadále nepřiznivá.

Kapacita kolejí narůstá mezitím – v porovnání s růstem počtu studentů – velmi pomalu. Od roku 1991/92 do současnosti se počet studentů prezenčního studia vysokých škol zvýšil o cca 70 %, zatímco počet ubytovaných na kolejích pouze o 16,3 %. Výrazné snižování podílu ubytovaných studentů počalo po roce 1993/94, kdy na kolejích bydlela více než polovina studentů prezenčního studia (včetně cizinců). O pět let později, v roce 1998/99, však

Tabulka 63: Počet vysokoškolských kolejí a počet ubytovaných studentů v roce 2001 podle sídla koleje

Město	Počet kolejí	Ubytování
Celkem ČR	127	67 839
Praha	45	27 387
Brno	19	14 106
Olomouc	10	4 557
Ostrava	5	3 876
Plzeň	11	3 303
Liberec	7	3 292
Hradec Králové	4	2 400
Ústí nad Labem	5	1 821
Pardubice	1	1 763
České Budějovice	2	1 735
Karviná	2	850
Opava	2	551
Zlín	2	524
Jindřichův Hradec	1	463
Brandýs nad Labem	3	335
Lednice na Moravě	2	311
Cheb	2	300
Město Toušev	1	107
Krnov	1	89
Karlovy Vary	1	36
Litoměřice	1	33
Mladá Boleslav	-	-

Zdroj: ÚIV

Tabulka 64: Průměrný počet ubytovaných studentů vysokých škol a průměrný přístěvek na ubytování (v tis. Kč) v roce 2002

Vysoká škola	Průměrný počet ubytovaných studentů			Celkem	Roční příspěvek v tis. Kč
	v kolejích VŠ	v DM v působnosti MŠMT	v jiných zařízeních		
UK Praha	14 516	-	-	14 516	137 951
MU Brno	4 304	-	-	4 304	40 903
UP Olomouc	4 014	-	119	4 133	39 278
JU České Budějovice	1 713	279	74	2 066	19 634
ZU Plzeň	3 614	173	226	4 013	38 138
UJEP Ústí nad Labem	1 686	-	-	1 686	16 023
SU Opava	585	47	590	1 222	11 613
OU Ostrava	525	379	-	904	8 591
VFU Brno	777	-	-	777	7 388
UHK Hradec Králové	984	5	42	1 031	9 798
VŠE Praha	4 452	-	225	4 677	44 448
ČVUT Praha	7 582	-	234	7 816	74 280
VUT Brno	6 558	-	-	6 558	62 325
UTB Zlín	518	81	98	697	6 624
VŠCHT Praha	1 478	-	-	1 478	14 046
UPAR Pardubice	1 432	31	56	1 519	14 436
TUO Ostrava	3 705	15	-	3 720	35 353
TUL Liberec	3 199	80	163	3 442	32 711
ČZU Praha	2 276	-	-	2 276	21 630
MZLU Brno	2 899	-	-	2 899	27 551
AMU Praha	258	-	3	261	2 479
AVU Praha	50	-	-	50	475
VŠUP Praha	51	5	-	56	532
JAMU Brno	231	-	-	231	2 195
Celkem	67 407	1 095	1 830	70 332	668 406

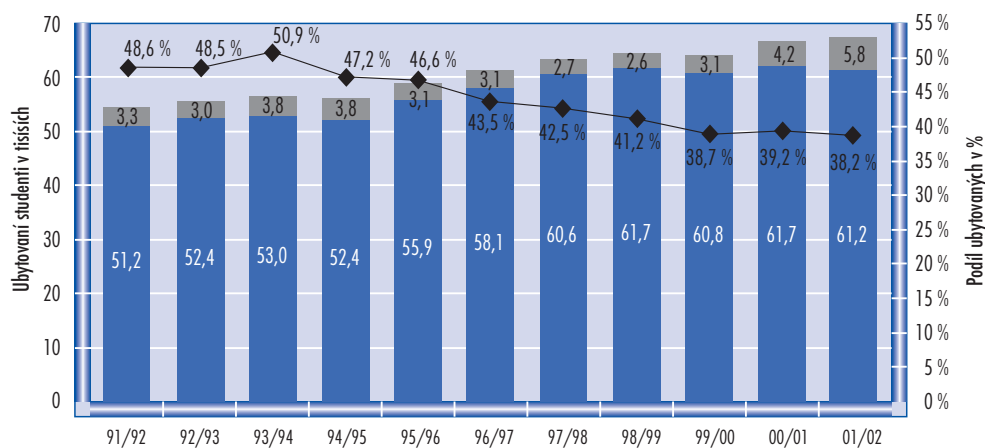
Poznámka:¹⁾ Roční normativ na jednoho ubytovaného (v Kč)

Zdroj: MŠMT

Obrázek 37:

Vývoj počtu studentů ubytovaných na kolejích (v tis.) a jejich podíl na celkovém počtu studentů prezenčního studia na vysokých školách (v %) v letech 1991/92–2001/2002

■ Studenti ČR
■ Studenti cizinci
◆ Podíl ubytovaných na počtu studentů VŠ PS a cizinců

Zdroj: ÚIV

Tabulka 65: Přehled o počtech lůžek na kolejích jednotlivých veřejných VŠ v jednotlivých městech

	Praha	Brno	Plzeň	Hradec Králové	Ostrava	Olomouc	Ústí nad Labem	Pardubice	Liberec	České Budějovice	Opava	Karviná	Jindřichův Hradec	Děčín	Zlín	Lednice na Moravě	Brantýs nad Labem	Celkem
AMU Praha	173	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	173
AVU Praha	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ČZU Praha	2 497	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2 497
ČVUT Praha	7 325	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	60	-	-	-	7 385
JAMU Brno	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
JU České Budějovice	-	-	-	-	-	-	-	-	1 758	-	-	-	-	-	-	-	-	1 758
MU Brno	-	3 842	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3 842
MZLU Brno	-	2 703	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	385	-	3 088
OU Ostrava	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6 930
SU Opava	-	-	-	-	-	-	-	-	-	263	710	-	-	-	-	-	-	973
TU Liberec	-	-	-	-	-	-	-	2 786	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2 786
UJEP Ústí nad Labem	-	-	-	-	-	-	1 667	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 667
UK Praha	8 459	-	702	2 482	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	480	12 123
UP Olomouc	-	-	-	-	-	3 912	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3 912
UP Pardubice	-	-	-	-	-	-	-	1 657	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 657
VFU Brno	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TU Ostrava	-	-	-	-	4 582	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4 582
VŠCHT Praha	5 392	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5 392
VŠE Praha	2 975	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	474	-	-	-	-	-	3 449
VŠP Hradec Králové	-	-	-	111	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	111
VŠUP Praha	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3 560
VUT Brno	-	7 054	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	550	-	-	7 604
ZU Plzeň	-	-	2 957	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2 957
Celkem	26 821	13 599	3 659	2 593	4 582	3 912	1 667	1 657	2 786	1 758	263	710	474	60	550	385	480	65 956

Zdroj: MŠMT

tento podíl klesl na pouze 41 %. V roce 2001/02 se podíl ubytovaných studentů pohyboval okolo 38 %.

Cena ubytování na kolejích se liší podle kvality kolejí a podle toho, které vysoké škole kolej patří. Běžná cena za ubytování na dvouložkovém pokoji se pohybuje v rozmezí 700–1 100 Kč měsíčně, nezřídka se však lze setkat i s cenou podstatně vyšší; ve velké míře záleží na úrovni vybavenosti pokojů a kolejí.

Stravování studentů vysokých škol zajišťují **vysokoškolské menzy**. Financování menz veřejných vysokých škol probíhá z do-

tací, které tyto školy dostávají z resortu školství, takže i rozhodování o výši cen jednoho jídla spadá do kompetence školy, která menzu spravuje. Vysokoškolské menzy poskytují stravování nejen svým studentům a pracovníkům, ale i jiným zájemcům.

Od roku 1991 neustále klesá celkový počet jídel vydaných v menzách – v roce 2000 bylo vydáno celkem 10 253 tis. jídel, což je pouze 78 % počtu jídel vydaných v roce 1991. Celkový počet teplých jídel vydaných studentům stoupal do roku 1997, od tohoto roku do roku 2000 klesal, v roce 2001 však opět vzrostl na 6 913

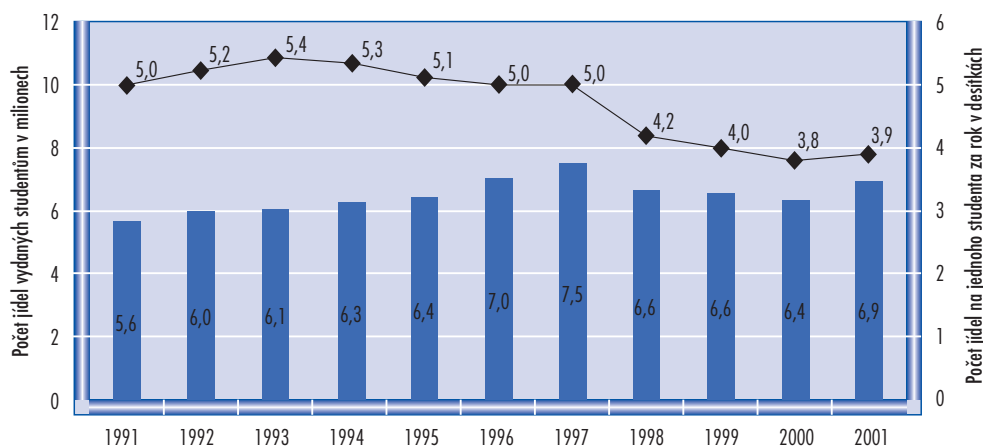
tis. Oproti předchozímu roku se zvýšil rovněž celkový počet studených jídel vydaných studentům – ze 185 tis. v roce 2000 na 374 tis. v roce 2001. Počet teplých jídel vydaných v průměru jed-

nomu studentu (prezenčního studia) za rok však mezi roky 1991 a 2001 klesl téměř o třetinu (z 50 teplých jídel v roce 1991 na 39 teplých jídel v roce 2001).

Obrázek 38:

Vývoj počtu jídel vydaných studentům vysokých škol ve vysokoškolských menzách (v mil.) a průměrný počet jídel na studenta vysoké školy (v desítkách) v letech 1991–2001

■ Teplá jídla vydaná studentům
◆ Počet teplých jídel na studenta za rok

Zdroj: ÚIV

Tabulka 66: Počet menz, jejich kapacita a výkon v roce 2001 podle sídla menzy

Město	Počet menz	Kapacita jídel (obědů) za den	Počet vydaných jídel celkem	Počet vydaných jídel studentům
Celkem ČR	54,0	68 742,0	10 253 336,0	7 287 127,0
Brandýs nad Labem	2,0	1 100,0	42 515,0	10 750,0
Brno	7,0	12 600,0	2 609 894,0	1 835 298,0
Cikháj	1,0	50,0	9 915,0	1 361,0
České Budějovice	2,0	1 552,0	270 608,0	182 466,0
Hradec Králové	1,0	1 000,0	121 205,0	103 265,0
Jindřichův Hradec	1,0	800,0	88 872,0	33 561,0
Karviná	1,0	600,0	126 115,0	100 212,0
Liberec	3,0	3 500,0	265 395,0	184 400,0
Olomouc	1,0	4 000,0	486 343,0	344 116,0
Opava	1,0	.	131 605,0	131 605,0
Ostrava	3,0	5 400,0	625 706,0	451 376,0
Pardubice	1,0	2 500,0	202 146,0	141 586,0
Plzeň	4,0	3 800,0	318 230,0	244 357,0
Praha	24,0	30 240,0	4 741 990,0	3 370 840,0
Ústí nad Labem	1,0	800,0	87 032,0	67 235,0
Zlín	1,0	800,0	125 765,0	84 699,0

Zdroj: ÚIV

B4.4. Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče

Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče tvoří diferencovanou soustavu institucí, které poskytují dětem a mládeži zpravidla ve věku 3–18 let ochranu před nepříznivým působením nefunkčního rodinného nebo jiného sociálně nepříznivého prostředí a plně jim zabezpečují náhradní zaopatření a výchovu, kterou by měla plnit rodina. Děti mohou být do zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy umístěny na základě rozhodnutí soudu, do zařízení preventivně výchovné péče na základě žádosti rodičů nebo žádosti vlastní.

V únoru 2002 byl parlamentem přijat a od 1. července 2002 vešel v platnost zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Tento zákon zásadním způsobem upravuje systém práce v těchto zařízeních, když snížením počtů dětí ve výchovných skupinách a v samotných zařízeních až o polovinu akcentuje individualizaci výchovného působení. Tím otevírá možnost vytváření intenzivnějších emočních vztahů mezi vychovateli a dětmi a tak predikuje zvýšení efektivity práce těchto zařízení. V zákoně se mění i názvosloví některých institucí, např. se již dále nepočítá s dětskými domovy internátního typu, zvláštními školami inter-

nátními a dětské výchovné ústavy a výchovné ústavy pro děti a mládež se stávají dětskými domovy se školou. Náběhu těchto změn je zákonem vymezen interval dvou let. Již nyní, dle dikce zákona, převzaly ve svých územních obvodech (přesahujících stávající krajské uspořádání) vedoucí úlohu z hlediska koncepčního a metodického diagnostické ústavy (stručná charakteristika viz níže).

Dětské domovy zajišťují výkon ústavní výchovy dětí a mládeže zpravidla od 3 do 18 let věku, případně do ukončení přípravy na povolání, maximálně do 26 let. V dětských domovech žijí děti, které nemají z různých důvodů možnost vyrůstat ve vlastní rodině ani v náhradní rodinné péči a kterým soud nařídil ústavní výchovu, případně které je nutno umístit do zařízení ústavní výchovy na dobu nezbytně nutnou do rozhodnutí soudu. Děti, u nichž se předpokládá dlouhodobý pobyt v dětském domově, bývají umístěny do dětského domova rodinného typu, jehož základní organizační jednotkou je rodinná skupina. Další variantou dětského domova je **dětský domov internátního typu** (jeho základní jednotkou je výchovná skupina). Kromě dětských domovů mohou uvedený typ ústavní výchovy zabezpečovat i **zvláštní školy internátní**.

Výkon ochranné výchovy nebo ústavní výchovy dětí s výraznými výchovnými problémy zabezpečují speciální výchovná zařízení – dětský výchovný ústav, výchovný ústav pro mládež, výchovný ústav pro děti a mládež, výchovný ústav pro nezletilé matky, ústav s výchovně léčebným režimem. Tato zařízení postupně mění název podle legislativy. **Dětský výchovný ústav** je určen dětem, které z výchovných důvodů plní povinnou školní docházku v základní nebo zvláštní škole při výchovném zařízení. Děti, které ukončily povinnou školní docházku, bývají zařazeny až do věku osmnácti, v některých případech devatenácti let, do péče **výchovného ústavu pro mládež**. **Výchovný ústav pro děti a mládež** je zařízení, které pod sebou sdružuje jak dětský výchovný ústav, tak výchovný ústav pro mládež. Umožňuje dětem možnost středního vzdělávání jednak středním odborným učilištěm, odborným učilištěm nebo praktickou školou. Nezletilým matkám, kterým soud nařídil ústavní výchovu, nebo kterým byla uložena ochranná výchova, je určen **výchovný ústav pro nezletilé matky**, ve kterém je poskytována péče jak jim samotným, tak jejich dětem. Zde se realizuje rovněž péče o těhotné od třetího měsíce těhotenství.

Děti z dětských domovů a výchovných ústavů, u nichž bylo zjištěno psychické nebo neurologické či jiné onemocnění takového stupně, že nemohou být zařazeny do ostatních zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, bývají umístěny v **ústavu s výchovně léčebným režimem nebo na oddělení s výchovně léčebným režimem**.

Diagnostické ústavy jsou zařízení, ve kterých se provádí komplexní vyšetření z hlediska psychologického, pedagogického a sociálního. Tyto ústavy provádějí diagnostiku jedinců, kteří mají nařízenou ústavní výchovu, nebo uloženou ochrannou výchovu nebo o jejichž umístění do výchovného zařízení rozhodl předběžným opatřením příslušný soud. Komplexní vyšetření se skládá z psychologického, speciálně pedagogického, sociálního vyšetření a zjišťování zdravotního stavu. Zpravidla trvá osm

týdnů. Podle toho, v jakém věku je mládež, pro kterou jsou tato zařízení určena, se diagnostické ústavy dělí na dětský diagnostický ústav (zpravidla pro děti předškolního věku a děti plnící povinnou školní docházku na základní či speciální škole) a diagnostický ústav pro mládež.

Diagnostické ústavy jsou vnitřně členěny na následující pracoviště:

- *pracoviště diagnostické*, které zajišťuje komplexní odborné vyšetření,
- *pracoviště sociálních služeb*, které zajišťuje sociální péči a podílí se na diagnostickém vyšetření,
- *pracoviště výchovně vzdělávací*, které zajišťuje vzdělávání mládeže po dobu pobytu v ústavu a podílí se na diagnostickém vyšetření,
- *pracoviště záchytné*, které přijímá k přechodnému pobytu jedince zadržené na útěku od zákonných zástupců či z výchovného zařízení.

Diagnostický ústav ve svém územním obvodu, který je mu zřizovatelem (tedy MŠMT) určen, vede evidenci dětí umístěných v jednotlivých výchovných zařízeních, koncepčně a metodicky vede jednotlivá školská zařízení, vypracovává pro zřizovatele návrhy na změny sítě výchovných zařízení. Slouží jako informační místo, vytváří každému svěření individuální výchovně vzdělávací program, jenž musí další výchovné zařízení dodržovat a průběžně aktualizovat.

Středisko výchovné péče poskytuje pedagogické a psychologické služby směřující k prevenci a k včasnému odstranění závad v chování dětí, způsobených nesprávnou výchovou v rodině nebo nevhodným sociálním prostředím. Jejich cílem je změna vztahů v rodině a vytváření vhodných podmínek pro návrat dítěte nebo mladistvého do rodiny.

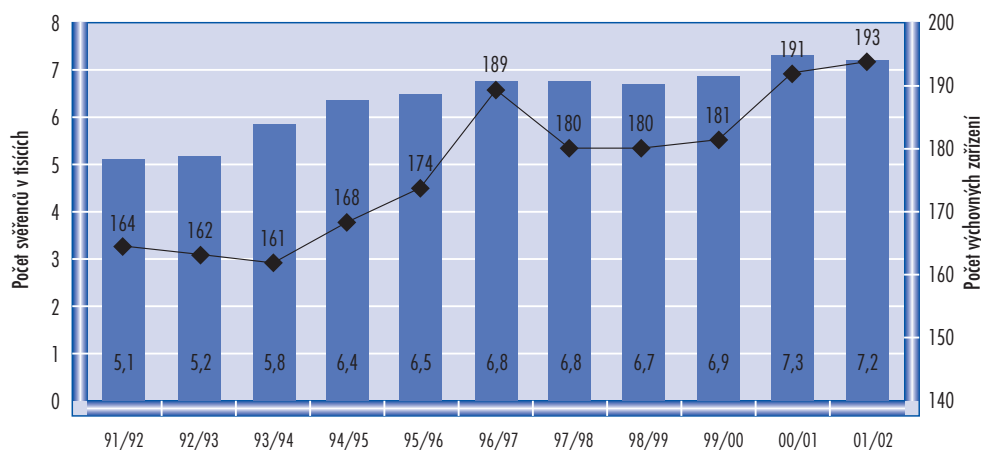
Středisko provádí pedagogicko-psychologické činnosti diagnostického, poradenského a terapeutického charakteru, zaměřené na odstranění či zmírnění již vzniklých poruch chování, na prevenci vzniku dalších vážnějších výchovných poruch a negativních jevů v sociálním vývoji dětí a mladistvých. Tyto činnosti provádí jako součást jednorázové nebo systematické preventivně výchovné péče. Práce střediska má formy ambulantní, celodenní a internátní péče. Podle těchto forem práce se dělí také jednotlivá oddělení.

Středisko poskytuje konzultace, odborné informace a pomoc rodičům nebo osobám odpovědným za výchovu, pedagogickým pracovníkům škol a školských zařízení v oblasti výchovy a vzdělávání dětí s rizikem či již s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji a při jejich integraci do společnosti. Ve stanoveném oboru působnosti může uskutečňovat vzdělávací a osvětovou činnost pro pedagogické pracovníky i ostatní veřejnost. Spolupracuje zejména s pedagogicko-psychologickou poradnou, s diagnostickým ústavem, s okresními koordinátory (pro drogovou nebo romskou problematiku), školními metodiky prevence, v případě dětí se zdravotním postižením i se speciálně pedagogickým centrem (případně se zdravotnickým zařízením), s orgány sociálně-právní ochrany a v součinnosti s nimi poskytuje metodickou pomoc školám a školským zařízením v oblasti prevence zneužívání návykových látek a dalších sociálně patolo-

Obrázek 39:

Vývoj počtu školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně ochranné péče a jejich svěřenců (v tis.) v letech 1991/92–2001/02

■ Svěřenci celkem
◆ Výchovná zařízení celkem

Zdroj: ÚIV

gických jevů. Středisko zpracovává plán aktivit uvedené prevence na území své působnosti a koordinuje jeho realizaci v rámci uvedených škol a školských zařízení.

Počet zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy i celkový počet jejich svěřenců v dlouhodobém pohledu posledních deseti let narůstá. V roce 2001/02 existovalo celkem 193 zařízení pro ústavní výchovu a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče (o 29 více než v roce 1991/92), z nichž většinu (67 %) tvořily dětské domovy (129 zařízení). Ve všech zmíněných zařízeních bylo umístěno celkem 7 222 svěřenců, což je o cca 41 % více než v roce 1991/92, z nich téměř dvě třetiny v dětských domovech.

Při zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy se zřizují i školy, které se souhrnně nazývají **školy při výchovných ústavech**. V roce 2001/02 existovalo celkem 66 takovýchto škol, které v sobě sdružovaly jak mateřské, základní, speciální a pomocné školy, tak i školy střední. Na těchto školách se vzdělávalo celkem 2 577 žáků, z nichž více než polovina (přesně 1 352) plnilo povinnou školní docházku na základních a speciálních školách.

Výchovné poradenství

Poradenský systém ve školství plní významnou úlohu zejména v návaznosti na oblast vzdělávání dětí a mládeže, avšak svou působností zasahuje i do sféry výchovné. V České republice existuje diverzifikovaný systém poradenských institucí, které svými službami pokrývají cílovou populaci v širokém věkovém rozsahu od předškolních dětí až po vysokoškoláky.

Poradenské služby poskytované na úrovni regionálního školství jsou určeny dětem a mládeži ve věku zpravidla od 3 let do ukončení vzdělávání na střední, resp. vyšší odborné škole, jejich zákonným zástupcům a pedagogickým pracovníkům škol, předškolních zařízení a školských zařízení. Zaměřují se především na:

- prevenci a řešení problémů ve vývoji, výchově a vzdělávání dětí a žáků ve škole a rodině
- pomoc při zajišťování speciálních vzdělávacích potřeb dětí a žáků se zdravotním postižením a s rizikem či projevy poruch chování a negativních aspektů v sociálním vývoji
- pomoc při uplatňování a rozvíjení schopností a zájmů žáků při volbě jejich vzdělávací cesty a budoucího povolání

- přípravu odborných podkladů pro vzdělávací opatření (např. integrace žáků s postižením či odklady povinné školní docházky) a pomoc pedagogickým pracovníkům a školám při realizaci těchto opatření
- programy prevence školní neúspěšnosti a sociálně patologických jevů
- metodickou pomoc pedagogickým pracovníkům.

Tyto funkce poradenského systému jsou zajišťovány několika typy institucí.

Při všech základních, středních a speciálních školách by měli být ustavováni **výchovní poradci**. Výchovný poradce je běžnou a samozřejmou součástí života většiny základních a středních škol a některých VOŠ. Kromě těchto poradců pracují na základních a středních, resp. speciálních školách, i metodici prevence, školní psychologové a školní speciální pedagogové.

Pedagogicko-psychologické poradny poskytují pomoc v rozsáhlém spektru problémů. Poskytovaná pomoc se týká zejména řešení výukových obtíží žáků základních a středních škol, resp. vyšších odborných škol a problémů v jejich osobnostním vývoji či sociální adaptaci. Dále je pozornost zaměřena na děti předškolního věku, zejména na diagnostiku školní zralosti a odchylky v psychomotorickém vývoji a na jedince, jejichž vzdělávací problémy vznikly následkem zdravotních obtíží či lehčích postižení a na podporu integrace těchto dětí a žáků do běžného vzdělávacího proudu. Neopominutelná je dále pomoc při výběru další vzdělávací dráhy u starších žáků.

Síť těchto poraden v roce 2001 představovalo 95 zařízení, ve kterých pracovalo v přepočtených počtech celkem 871 odborných pracovníků (psychologové, pedagogové, speciální pedagogové, sociální pracovníci). V roce 2000/01 byla poradnami poskytnuta pomoc téměř více než 234 tisícům klientů – předškolním dětem, žákům základních, speciálních a středních škol a jejich rodičům. Největší podíl klientů tvořili žáci 1. stupně (38 %) a 2. stupně (26 %) základních škol. Vedle toho byla ve více než 38 tisících případech poskytnuta metodická pomoc pedagogickým pracovníkům. Dále poradny vypracovaly více než 76 tisíc odborných podkladů pro vzdělávací opatření, poskytly individuální pomoc více než 295 tisícům klientů, realizovaly více než 7,5 tisíce kurzů, seminářů, přednášek a besed pro děti, žáky, rodiče a pedagogické pracovníky, připravily 373 projektů pro školy a uspořádaly a vedly 345 pobytových akcí.

Speciálně-pedagogická centra jsou zřizována při speciálních školách a jejich orientace směřuje na pomoc dětem a žákům se zdravotním postižením a jejich rodičům, vychovatelům a pedagogickým pracovníkům, kteří s těmito dětmi pracují. Síť těchto zařízení tvořilo v roce 2000/01 celkem 104 center při speciálních školách a dvě samostatná centra. V centrech pracovalo v přepočtených počtech celkem 563 odborných pracovníků a v roce 2000/01 využilo služeb center 30,2 tisíc dětí a žáků se zdravotním postižením. Mimo to centra uspořádala 311 pobytových akcí, zpracovala 14,4 tisíc odborných podkladů pro vzdělávací opatření a cca 6,5 tis. individuálních vzdělávacích plánů.

Střediska výchovné péče jsou nedílnou součástí poradenského systému, přestože jsou nyní organizačními jednotkami zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. V případech ambulantní péče se střediska zaměřují především na krizové intervence a dlouhodobou psychickou rehabilitaci a psychoterapii. V případech internátní péče pak poskytují pomoc zejména klientům s rodinnými či školními problémy, klientům experimentujícím s drogou, gamblerům, klientům s osobnostními a psychickými problémy a klientům, u nichž byla zaznamenána asociální či antisociální činnost. V roce 2000/01 existovalo celkem 21 těchto zařízení, v nichž působilo celkem 286 přepočtených pracovníků. Střediska poskytla své služby celkem 11,4 tisícům klientů ambulantně, 155 klientům pak byla poskytnuta péče internátní. Více než 72 % klientů tvořily děti, nejčastěji ve věku povinné školní docházky. Mezi nejčastější důvody vyhledání služeb střediska patřily školní problémy (35,6 %), dále rodinné důvody (26 %), osobnostní a psychické problémy (16,3 %) a experimentování s drogou (13,5 %). U 208 klientů byla doporučena ústavní péče. Ve více než 13 tisících případech byla poskytnuta telefonická intervence a bylo uskutečněno 4,4 tisíc aktivit v oblasti prevence.

Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR poskytuje odborný servis MŠMT a zřizovatelům poradenských zařízení v oblasti poradenství v regionálním školství, pomoc při koordinaci poradenského systému v ČR, připravuje koncepční dokumenty a zajišťuje další vzdělávání a metodickou podporu činnosti poradenského systému a distribuci odborných informací v tomto systému.

Pro studenty vysokých škol je poradenská činnost zajišťována prostřednictvím **informačních a poradenských center** (vysokoškolských poradenských pracovišť). Tato centra poskytují svým klientům pomoc při problémech jak v oblasti studijní, tak osobní, zahrnují i pomoc při hledání uplatnění na trhu práce po absolvování studia a také předmanželské a manželské poradenství. Nezanedbatelná část aktivit je směřována rovněž na uchazeče o studium. Některá informační a poradenská centra spolupracují v oblasti uplatnění absolventů na trhu práce s úřady

práce, se studentskými organizacemi, Centrem pro studium vysokého školství, Národním vzdělávacím centrem, Ministerstvem práce a sociálních věcí, Akademickým informačním centrem i s ostatními vysokými školami.

B5. Pracovníci ve školství

Zaměstnanost ve školství a zároveň platová situace učitelů je jedním z podstatných témat, které zajímá nejen školskou veřejnost, ale i celou populaci. S výší platového ohodnocení učitelů souvisí i kvalita učitelského sboru – díky poměrně nízkým platům učitelů v posledních letech poměrně velké procento absolventů pedagogických fakult odchází pracovat mimo školství, pedagogické sbory na školách se příliš neobnovují a získat kvalitního učitele se stává stále větším problémem. Z tohoto důvodu je nutné věnovat finančnímu ohodnocení učitelů a i jejich struktuře (z hlediska věku, aprobací, praxe, schopností, účasti v dalším vzdělávání, ...) velkou pozornost.

B5.1. Zaměstnanost ve školství

B5.1.1. Struktura zaměstnanosti ve školství

Kapitola poskytuje údaje o pracovnících a jejich platech v potřebném členění (všichni zřizovatelé, kategorie pracovníků) za posledních 5 let, tedy za období 1997–2001, pokud není uvedeno jinak.

Dlouhodobě patří školství mezi jednotlivými odvětvími národního hospodářství mezi odvětví s **nejvyšším počtem zaměstnanců**. V roce 2001 pracovalo ve školství³² 8,6 % všech zaměstnanců národního hospodářství a školství se řadilo na 3. místo mezi jednotlivými odvětvími co do počtu zaměstnanců.

Pro odvětví školství jsou typické následující charakteristiky:

- většinu pracovníků (asi tři čtvrtiny) tvoří ženy (zvláště v kategorii učitelů regionálního školství)
- většina pracovníků působí ve státním sektoru (96,2 % pracovníků v roce 2001)
- vysoký je podíl pracovníků s vysokoškolským vzděláním.

V roce 2001 pracovalo ve školství celkem 280,2 tisíce zaměstnanců³³, z toho 246,4 tis. (87,9 %) v regionálním školství, 31,7 tis. (11,3 %) na vysokých školách. Zbylé 2,1 tis. (0,8 %) byly zaměstnány ve státní správě a servisních organizacích přímo řízených MŠMT.

Většinu pracovníků ve školství tvoří lidé, kteří pracují přímo na školách (mateřských, základních, středních, vyšších odborných, vysokých, speciálních) – zabývají se výukou nebo jejím zajištěním. Tito pracovníci se podílejí na celkové zaměstnanosti ve školství 76,8 %, na zajišťování sociálního zázemí dětí, žáků a studentů³⁴ se podílí 22,4 % pracovníků a v oblasti řízení školství pracuje 0,8 % zaměstnanců.

³² „Odvětví školství“ je širší pojem než „školství“. „Odvětví školství“ zahrnuje v sobě kromě vlastních škol a školských zařízení všech zřizovatelů např. podniková školící střediska, autoškoly apod. Nezahrnuje naopak pracovníky státní správy ve školství. „Školství“ zahrnuje školy a školská zařízení všech zřizovatelů a státní správu ve školství včetně servisních přímo řízených organizací MŠMT. „Resort školství“ zahrnuje školy a školská zařízení zřizovaná MŠMT a obcemi a také státní správu ve školství včetně servisních přímo řízených organizací MŠMT.

³³ Počet zaměstnanců je uváděn jako průměrný přepočtený počet za rok. Kompletní údaje o počtech zaměstnanců ve školství (včetně soukromých škol a škol delimitovaných z jiných resortů) jsou k dispozici od roku 1996. Jako referenční rámec v této kapitole bylo zvoleno období 1997–2001.

³⁴ Jedná se o stravování (školní jídelny a menzy), ubytování (domovy mládeže a koleje), volnočasové aktivity (ZUŠ, družiny a školní kluby), ústavní a ochrannou výchovu a poradenství.

Na zaměstnanosti ve školství se v roce 2001 nejvíce podílely základní (téměř 28,8 % ze všech zaměstnanců školství) a střední školy (20,4 %). Vysoké školy (včetně kolejí a menz) se podílely

na zaměstnanosti ve školství 11,3 %. Největší zastoupení zaměstnanosti u soukromých zřizovatelů a církve vykazují vyšší odborné (28,1 %) a střední školy (11,5 %).

Tabulka 67: Počty zaměstnanců podle druhu a typu školy, resp. školského zařízení (v tis.) v letech 1997–2001 a jejich struktura (v %) v roce 2001

	Počet zaměstnanců v tisících					2001	
	1997	1998	1999	2000	2001	struktura v %	struktura součástí v %
Školství celkem	294,2	281,7	279,8	281,7	280,2	100,0 %	x
v tom: Státní správa a servisní organizace	3,8	3,8	3,7	3,8	2,1	0,8 %	100,0 %
Vysoké školství	31,3	31,1	31,3	31,4	31,7	11,3 %	100,0 %
v tom vysoké školy	28,2	28,2	28,7	28,6	29,0	10,4 %	91,6 %
v tom koleje a menzy	3,1	2,9	2,6	2,8	2,7	0,9 %	8,4 %
Regionální školství¹⁾	259,1	246,9	244,8	246,5	246,4	87,9 %	100,0 %
mateřské školy	35,9	34,0	33,1	32,0	31,2	11,1 %	12,7 %
základní školy	82,1	79,5	79,9	80,9	80,7	28,8 %	32,7 %
střední školy	62,7	55,8	53,7	55,4	57,2	20,4 %	23,2 %
v tom gymnázia	11,7	11,3	11,5	12,1	12,5	4,5 %	5,1 %
v tom střední odborné školy	22,4	20,6	19,5	19,9	21,1	7,5 %	8,6 %
v tom střední odborná učiliště ²⁾	28,6	23,9	22,7	23,4	23,6	8,4 %	9,6 %
vyšší odborné školy	1,3	1,8	2,1	2,2	2,1	0,8 %	0,9 %
speciální školy	14,6	14,2	14,5	15,0	15,0	5,3 %	6,1 %
ostatní	62,5	61,6	61,5	61,0	60,2	21,5 %	24,4 %

Poznámky:

¹⁾ Údaje jsou za školy a školská zařízení všech zřizovatelů (MŠMT, obec, kraj – včetně MZE, církev, soukromník), oba platové řády tj. zákon č. 143/92 Sb. a zákon č. 1/92 Sb., odd. V výkazu P1-04.

²⁾ Údaje jsou včetně středisek praktického vyučování.

Zdroj: ÚIV

Tabulka 68: Podíl nestátního sektoru na zaměstnanosti v jednotlivých druzích a typech škol v letech 1997–2001 (v %)

	1997	1998	1999	2000	2001
Školství celkem	4,0 %	3,8 %	3,6 %	3,6 %	3,8 %
Regionální školství¹⁾	4,5 %	4,4 %	4,2 %	4,1 %	4,3 %
mateřské školy	2,0 %	1,6 %	1,5 %	1,3 %	1,3 %
v tom základní školy	0,6 %	0,7 %	0,7 %	0,8 %	0,8 %
střední školy	12,6 %	12,5 %	11,8 %	11,3 %	11,5 %
vyšší odborné školy	33,0 %	33,2 %	30,1 %	28,5 %	28,1 %

Poznámka:

¹⁾ Podíl je včetně údajů za školy a školská zařízení zřizované Ministerstvem zemědělství.

Zdroj: ÚIV

B5.1.2. Vývoj zaměstnanosti ve školství v letech 1997–2001

Od roku 1997 klesal až do roku 1999 celkový počet zaměstnanců ve školství (o 4,9 %, tedy o 14,0 tis.). V roce 2000 tento počet zaměstnanců mírně vzrostl (meziroční nárůst o 0,7 %, tj. o 1,9 tis. zaměstnanců) a v roce 2001 opět poklesl o 1,5 tis. zaměstnanců tj. meziročně o 0,5 %. Vývoj celkového počtu pracovníků ve školství byl ve sledovaném období ovlivněn několika faktory:

- poklesem počtu dětí na školách z důvodu poklesu demografické křivky
- zavedením povinné devítileté školní docházky na základní škole a následnou absencí jednoho postupového ročníku středních škol

- změnami v počtu hodin přímé vyučovací povinnosti učitelů
- omezením počtu dělených hodin ve výuce v neodůvodněných případech
- optimalizací sítě škol
- prudkým nárůstem počtu studentů vysokých škol
- strukturálními změnami zvláště ve středním školství (zrušení pomaturitního studia, vznik vyšších odborných škol, které postupně naplňovaly všechny postupové ročníky a navýšení počtu žáků oborů ukončených maturitní zkouškou na úkor oborů učebních).

Tyto změny ovlivnily nejen celkový počet pracovníků, ale i počty pracovníků na jednotlivých typech a druzích škol, které se vyví-

Tabulka 69: Vývoj meziroční změny počtu zaměstnanců na jednotlivých druzích a typech škol¹⁾ v letech 1997–2001

	Pokles / růst – absolutně					Pokles / růst – v %				
	1998/97	1999/98	2000/99	2001/2000	2001/97	1998/97	1999/98	2000/99	2001/2000	2001/97
Mateřské školy	-1 911	-976	-1 002	-840	-4 729	-5,3 %	-2,9 %	-3,0 %	-2,6 %	-13,2 %
Základní školy	-2 542	425	935	-215	-1 397	-3,1 %	0,5 %	1,2 %	-0,3 %	-1,7 %
Spec. školy vč. intern. spec. škol	-428	271	526	-25	4 037	-2,9 %	1,9 %	3,6 %	-0,2 %	36,9 %
Gymnázia vč. sportovních škol	-365	169	539	450	793	-3,1 %	1,5 %	4,7 %	3,7 %	6,8 %
Sřídni a vyšší odborné školy	-1 411	-717	505	1 039	-579	-5,9 %	-3,2 %	2,3 %	4,7 %	-2,4 %
Sřídni odborná učiliště ²⁾	-4 660	-1 263	698	266	-4 964	-16,3 %	-5,3 %	3,1 %	1,1 %	-17,4 %
Vysoké školy ³⁾	-202	216	139	256	394	-0,6 %	0,7 %	0,4 %	0,8 %	1,2 %

Poznámky:

¹⁾ Údaje jsou za školy a školská zařízení všech zřizovatelů (MŠMT, obec, kraj - včetně MZe, církev, soukromník), oba platové řády tj. zákon č. 143/92 Sb. a zákon č. 1/92 Sb., odd. V výkazu P1-04.

²⁾ Údaje včetně středisek praktického vyučování.

³⁾ Údaje jsou včetně údajů za koleje, menzy, školní zemědělské statky a školní lesní statky.

Zdroj: ÚIV

jely odlišně. V důsledku těchto změn celkový počet zaměstnanců v roce 2001 ve srovnání s rokem 1997 poklesl o 4,8 % (14 tis.).

V regionálním školství poklesl celkový počet zaměstnanců od roku 1997 do roku 2001 o 12,7 tis. (4,9 %). Největší pokles byl zaznamenán mezi rokem 1997 a 1998, kdy byly navýšeny počty hodin přímé vyučovací povinnosti pedagogických pracovníků³⁵. Ty však byly v roce 1999 vráceny zhruba na stejnou úroveň jako v roce 1996, a tak mezi roky 1998 a 1999 došlo k mírnému zvýšení počtu zaměstnanců základních škol, gymnázií a speciálních škol. Mezi roky 1999 a 2000 došlo k růstu počtu zaměstnanců základních, středních, speciálních škol a k mírnému růstu i u vyšších odborných škol. Ostatní zařízení zaznamenala mírný pokles počtu pracovníků o 0,8 %. A nakonec mezi roky 2000 a 2001 došlo k růstu počtu zaměstnanců všech druhů středních škol, ale k mírnému poklesu zaměstnanců základních, vyšších odborných škol a ostatních zařízení.

Základní školy zaznamenaly od roku 1997 do roku 2001 snížení počtu zaměstnanců o 1,4 tis. (1,7 %). Tento malý pokles je způsoben především nutností navýšit počty učitelů prvního stupně po jeho prodloužení ze čtyř na pět let. Pokles počtu zaměstnanců **středních škol** (o 5,5 tis. tj. 8,8 % od roku 1997) má příčinu v poklesu počtu žáků v důsledku chybějícího postupového ročníku, zrušení pomaturitního studia, v celkovém snížení počtu škol v důsledku optimalizace a také převedením experimentálně ověřovaného vyššího odborného studia na vyšší odborné školy. Mírné navýšení jejich počtu v roce 2000 oproti roku 1999 je způsobeno naplněním všech postupových ročníků (SOU v roce 1999/2000, SOŠ v roce 2000/01).

U veřejných **vysokých škol** se počty pracovníků v celém období od roku 1997 prakticky neměnily (počet pracovníků narostl od

roku 1997 do roku 2001 pouze zhruba o 400) i přes to, že vzdělávání na vysokých školách se účastní stále více studentů.

Vývoj zaměstnanců státní správy a přímo řízených organizací se v letech 1997–2000 prakticky nezměnil a pohybuje se okolo 3,7–3,8 tis. V roce 2001 však tento počet výrazně poklesl od roku 1997 o 1,7 tis. zaměstnanců především z důvodu zániku školských úřadů k 31. 12. 2000.

B5.2. Učitelé a ředitelé škol**B5.2.1. Počet učitelů, jejich struktura, vývoj**

V roce 2001 pracovalo ve školství celkem 153,9 tis. učitelů³⁶, kteří tvořili 59,7 % všech zaměstnanců ve školství. Většina učitelů (138,9 tis.) působí v oblasti regionálního školství, na veřejných vysokých školách vyučovalo 15,0 tis. pedagogických pracovníků. Na středních odborných učilištích kromě učitelů dále v roce 2001 působilo 8,2 tis. mistrů odborné výchovy³⁷, což je 34,9 % ze všech zaměstnanců SOU. Mistři odborné výchovy působí také na speciálních školách (0,8 tis.).

V období 1997–1999 postupně klesal průměrný přepočtený počet pracovníků (roční průměr) v oblasti **regionálního školství**, v případě učitelů tento celkový pokles činil 7,5 tisíc. Pokles počtu učitelů ovlivňovaly stejné faktory jako vývoj celkové zaměstnanosti. Největší pokles jsme zaznamenali mezi roky 1997 a 1998, kdy počet učitelů v regionálním školství poklesl o 7,1 tisíc (tj. 5 %) učitelů a také došlo k úbytku mistrů odborné výchovy na SOU o 1,7 tisíce (tj. 18 %). Tento pokles byl způsoben především navýšením míry vyučovací povinnosti učitelů v roce 1997, omezením počtu odučených hodin na školách (omezení dělených hodin)³⁸, a optimalizací sítě středních škol. Postihl prakticky všechny druhy a typy škol v regionálním školství. V roce 1999 se tento pokles

³⁵ Podrobněji viz kapitola B6.2 Učitelé a ředitelé škol.

³⁶ Počet učitelů je uváděn jako průměrný přepočtený počet za rok. Do kategorie učitel jsou zahrnuti i ředitelé škol a jejich zástupci.

³⁷ Mistři odborné výchovy nespádají do kategorie učitel.

³⁸ Snížení počtu učitelů v roce 1998 se dotklo především učitelů důchodového věku, kterým nebyly prodlužovány termínované pracovní smlouvy, a dále nekvalifikovaných a externích učitelů.

Tabulka 70: Počet učitelů a mistrů odborné výchovy (v tis.) v letech 1997–2001 a jejich podíl na celkovém počtu pracovníků podle jednotlivých druhů a typů škol (v %) v roce 2001

	Počet učitelů a mistrů odborné výchovy					Počet učitelů z počtu pracovníků
	1997	1998	1999	2000	2001	2001
Regionální školství (učitelé a mistři odborné výchovy)¹⁾	152,9	144,2	143,6	146,9	147,9	60,0 %
učitelé v regionálním školství	143,0	135,9	135,5	138,1	138,9	56,4 %
mateřské školy	26,3	24,9	24,2	23,6	23,0	73,6 %
základní školy	63,3	61,0	61,5	62,6	62,4	77,3 %
střední školy (učitelé a mistři odborné výchovy)	45,0	40,0	39,1	41,2	43,2	75,5 %
z toho						
gymnázia vč. sportovních škol	9,3	8,9	9,1	9,6	10,0	80,2 %
v tom						
střední odborné školy	16,7	15,2	14,5	15,1	16,2	76,7 %
učitelé na SOU ²⁾	9,7	8,3	8,0	8,4	8,8	37,0 %
mistři odborné výchovy na SOU	9,3	7,6	7,5	8,1	8,2	34,9 %
vyšší odborné školy	1,0	1,4	1,6	1,7	1,6	73,3 %
speciální školy	9,4	9,0	9,2	9,8	9,7	65,0 %
mistři OV na speciálních školách	0,6	0,7	0,7	0,7	0,8	5,1 %
Vysoké školství celkem³⁾	13,2	13,3	13,6	12,8	15,0	51,1 %
z toho: vysoké školy	13,2	13,3	13,6	12,8	15,0	63,0 %

Poznámky:

¹⁾ Údaje jsou za školy a školská zařízení všech zřizovatelů (MŠMT, obec, kraj – včetně MZe, církev, soukromník), oba platové řády tj. zákon č. 143/92 Sb. a zákon č. 1/92 Sb., odd. V výkazu P1-04.

²⁾ Údaje jsou včetně středisek praktického vyučování.

³⁾ Údaje jsou včetně kolejí, menz, ŠZS a ŠLP. Kategorie učitel je na VŠ nahrazena kategorií pedagogický pracovník. V roce 2001 včetně vědeckých pracovníků.

Zdroj: ÚIV

Tabulka 71: Meziroční pokles počtu učitelů a mistrů odborné výchovy na jednotlivých druzích a typech škol¹⁾ v letech 1997–2001

	Pokles / růst – absolutně					Pokles / růst – v %				
	1998/97	1999/98	2000/99	2001/2000	2001/97	1998/97	1999/98	2000/99	2001/2000	2001/97
Mateřské školy	-1 468	-645	-649	-612	-3 373	-5,6 %	-2,6 %	-2,7 %	-2,6 %	-12,8 %
Základní školy	-2 365	542	1 123	-249	-949	-3,7 %	0,9 %	1,8 %	-0,4 %	-1,5 %
Speciální školy vč. intern. spec. škol	-353	202	558	-56	351	-3,8 %	2,2 %	6,0 %	-0,6 %	3,7 %
Gymnázia vč. sportovních škol	-393	160	506	432	706	-4,2 %	1,8 %	5,6 %	4,5 %	7,6 %
Střední a vyšší odborné školy	-1 147	-439	581	1 013	8	-6,5 %	-2,6 %	3,6 %	6,1 %	0,0 %
Střední odborná učiliště ²⁾	-1 391	-375	459	332	-976	-14,3 %	-4,5 %	5,8 %	3,9 %	-10,0 %
Mistři odborné výchovy na SOU	-1 685	-119	688	99	-1 063	-18,2 %	-1,6 %	9,2 %	1,2 %	-11,4 %
Vysoké školy ³⁾	76	300	-801	2 172	1 763	0,6 %	2,3 %	-5,9 %	17,0 %	13,4 %

Poznámky:

¹⁾ Údaje jsou za školy a školská zařízení všech zřizovatelů (MŠMT, obec, kraj – včetně MZe, církev, soukromník), oba platové řády tj. zákon č. 143/92 Sb. a zákon č. 1/92 Sb., odd. V výkazu P1-04.

²⁾ Údaje včetně středisek praktického vyučování.

³⁾ Údaje jsou včetně kolejí, menz, ŠZS a ŠLP. Kategorie učitel je na VŠ nahrazena kategorií pedagogický pracovník. V roce 2001 včetně vědeckých pracovníků.

Zdroj: ÚIV

v zásadě zastavil v souvislosti s navrácením počtu hodin přímé vyučovací povinnosti zhruba na úroveň roku 1996³⁹⁾. Toto opatření, které platí od počátku školního roku 1999/2000, se sice promítlo do okamžitého zvýšení počtu učitelů od září 1999, ale sledovaný ukazatel (průměrný přepočtený počet za rok) mohlo ovlivnit jen částečně. Přesto u některých typů škol (ZŠ, speciální

školy, gymnázia, VOŠ) už za rok 1999 došlo k mírnému zvýšení celoročního průměrného počtu učitelů⁴⁰⁾. V roce 2000 byl významnější růst počtu učitelů zaznamenán již u všech druhů škol (kromě mateřských škol a vysokých škol), u středních škol byl ovlivněn i doplněním všech postupových ročníků. V roce 2001 byl významnější růst počtu učitelů zaznamenán u vysokých

³⁹⁾ Nařízení vlády ze dne 28. června 1999, kterým se mění nařízení vlády č. 68/1997 Sb., jímž se stanoví míra vyučovací povinnosti učitelů a míra povinnosti výchovné práce ostatních pedagogických pracovníků ve školství.

⁴⁰⁾ Snížení přímé vyučovací povinnosti nepůsobí jen izolovaně, ale současně s dalšími faktory (populační pokles, racionalizační opatření atd.).

škol, středních a vyšších odborných škol, gymnázií, středních odborných učilišť, mistrů na SOU. Naopak meziroční pokles počtu učitelů v roce 2001 byl u mateřských škol, základních škol a speciálních škol.

V roce 2001 počet učitelů celkem proti roku 2000 vzrostl (o 3,0 tis.), vzrostly počty učitelů středních a vyšších odborných škol, vysokých škol, naopak u základních, mateřských škol a speciálních škol počty učitelů poklesly.

Ve sledovaném období let 1997–2001 se snížil počet učitelů středních škol o 0,7 tis. V oblasti středních škol nejvíce poklesly počty učitelů na středních odborných učilištích (o 0,9 tis.) vzhledem k tomu, že počty žáků těchto škol stále klesaly. Počty učitelů dále poklesly za uvedené období i na středních odborných školách o 0,5 tis. Naopak vzrostly počty učitelů gymnázií včetně sportovních škol (o 0,7 tis.). Vzrůst nastal i u počtů učitelů na vyšších odborných školách (o 0,6 tis.). Nepatrně vzrostly počty učitelů speciálních škol (o 0,3 tis.).

Počty pedagogů veřejných vysokých škol se od roku 1997 do roku 1999 mírně zvyšovaly, naopak v roce 2000 proti roku 1999 poklesly o 800, tj. pokles o 5,9%. Předchozí nárůst počtu pedagogických pracovníků vysokých škol je však ve srovnání s nárůstem počtu jejich studentů poměrně malý. V roce 2001 (počet pedagogických pracovníků v roce 2001 činil 13 641) nastal proti roku 2000 výraznější nárůst počtu pedagogických pracovníků VŠ o cca 850 pracovníků (meziroční nárůst 2001/2000 o 2,2 tis. pra-

covníků je způsoben započtením vědeckých pracovníků do ukazatele od roku 2001, předtím byl ukazatel pedagogických pracovníků uváděn bez vědeckých pracovníků). Ve sledovaném období let 1997 – 2001 se počty pedagogů vysokých škol zvýšily celkem o 0,4 tis. tj. o 3,0% (při započtení vědeckých pracovníků do ukazatele v roce 2001 se počty zvýšily o 1,8 tis. tj. o 13,6%).

B5.2.2. Změny v postavení učitele v uplynulých letech

Role a postavení učitele se na začátku 21. století výrazně mění. Spolu s rozvojem informačních technologií přestávají být učitelé pouhými zprostředkovateli vědomostí a dovedností žákům, ale jejich cílem je rozvíjet v žácích sociální hodnoty a morálku, pomáhat žákům a studentům hledat smysl poznání a vzdělávání a orientovat se v životě a společnosti. Vzhledem ke společenským změnám posledních deseti let jsou učitelé nuceni hledat nové způsoby komunikace se žáky a jejich rodiči, část z nich byla nucena změnit kvalifikaci a přeorientovat se na výuku jiných předmětů. Spolu s rozvojem autonomie škol jsou učitelé nuceni reagovat na zvýšené nároky, které jsou na ně kladeny v oblasti metod a obsahu výuky.

Kromě změn v oblasti obsahu a metod výuky je práce učitelů ovlivněna především dvěma faktory, které můžeme kvantifikovat: velikostí třídy a délkou přímé vyučovací povinnosti. Klesající průměrná velikost tříd se přímo odráží v průměrných počtech žáků, kteří připadají na jednoho učitele, a tím i v částečném

Tabulka 72: Vývoj průměrného počtu žáků na jednoho učitele ve vybraných typech škol v letech 1991/92–2001/02

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Mateřská škola	10,8	10,9	12,1	12,2	11,9	11,5	11,9	12,0	11,9	11,8	11,8
Základní škola	18,2	17,1	16,6	16,2	15,9	15,8	16,7	16,6	15,8	15,5	15,2
1. stupeň ZŠ	22,1	21,1	20,7	20,4	20,2	19,9	20,2	19,8	19,0	18,7	18,3
2. stupeň ZŠ	15,8	14,6	14,0	13,3	13,0	12,3	13,5	13,5	12,9	12,9	12,5
Gymnázium	12,4	11,4	10,8	10,3	10,2	10,1	10,8	11,0	10,8	11,0	10,9
Střední odborná škola	8,7	7,7	7,4	7,1	*	*	*	7,3	7,0	7,6	7,5

Poznámky:

¹⁾ Počet žáků = počet žáků v denním studiu.

²⁾ Počet učitelů = počet fyzických osob.

³⁾ U SOŠ není v letech 1995/96 až 1997/98 možné rozlišit učitele tehdejších integrovaných středních škol.

Zdroj: ÚIV

Tabulka 73: Vývoj míry vyučovací povinnosti učitelů (hod/týden) v letech 1991–2000

	Počet hodin přímé vyučovací (nebo výchovné) činnosti týdně		
	platnost od 1. 11. 1992 ¹⁾	platnost od 1. 9. 1997 ²⁾	platnost od 1. 9. 1999 ³⁾ 4)
MŠ vč. speciálních	31	33	31
ZŠ vč. speciálních 1. stupeň	23	24	22
2. stupeň + nižší roč. víceletých G	22	24	22
SŠ vč. speciálních a vč. VOŠ	21	23	21

Poznámky:

¹⁾ Dle nařízení vlády ČR č. 503/92 Sb.

²⁾ Dle nařízení vlády ČR č. 68/97 Sb.

³⁾ Dle nařízení vlády ČR č. 153/99 Sb. ze dne 28. 6. 1999.

⁴⁾ Dle nařízení vlády ČR č. 400/02 Sb. ze dne 7. 8. 2002.

Zdroj: ÚIV

snížení zatížení pedagogů. Prakticky na všech druzích a typech škol (s výjimkou škol mateřských) klesal až do roku 1996/97 počet žáků, kteří připadají na jednoho učitele. Tento pokles byl způsoben především celkovým poklesem demografické křivky, ale i častějším, v mnoha případech neodůvodněným, dělením tříd na hodiny výuky určitých předmětů, zájmem o jednotlivé studijní či učební obory. Zlomovým rokem byl školní rok 1997/98, kdy došlo k několika změnám ze strany ministerstva školství

- byly navýšeny počty hodin přímé vyučovací povinnosti učitelů (vyšší pracovní zatížení učitelů bylo pedagogickou veřejností vnímáno negativně)
- bylo vydáno opatření omezující nadměrné dělení tříd na výuku jednotlivých předmětů (tzv. Žlutá kniha)
- byl spuštěn proces optimalizace sítě středních škol.

Průměrný počet žáků na učitele v roce 1998/99 odpovídal zhruba stavu v předchozím roce, ve školním roce 1999/2000 došlo k opětovnému snížení průměrného počtu žáků na jednoho učitele, a to především díky snížení míry přímé vyučovací povinnosti na úroveň roku 1996. Ve školním roce 2000/01 došlo opět k mírnému snížení průměrného počtu žáků na jednoho učitele u MŠ i ZŠ jako celku a ke zvýšení průměrného počtu žáků na jednoho učitele u gymnázií a SOŠ. Ve školním roce 2001/02 došlo k dalšímu mírnému poklesu u všech druhů a typů škol s výjimkou škol mateřských.

Ředitelé škol a vedoucí pracovníci

Po roce 1989 byla značně posílena autonomie škol v oblasti ekonomické, pracovněprávní a kurikulární, což s sebou neslo zvý-

šení pravomocí ředitelů škol a školských zařízení a vedoucích pracovníků. Ředitelé se stali na úrovni nejnižšího článku státní správy ve školství nejdůležitějším článkem v oblasti řízení školství a v minulém období nejvíce ovlivnili vývoj školství. Stávali se vlastně manažery svých škol (na rozdíl od funkce „pedagogického vedoucího školy“ v minulých letech) a jejich práce vyžaduje sledování všech aspektů rozvoje školy – pedagogického, ekonomického, personálního a koncepčně-strategického.

Posílení autonomie škol a školských zařízení však spolu neslo i některé negativní jevy. Začalo vznikat velké množství malých škol – právních subjektů s vysokou mírou autonomie, postupně se snižovala objektivita systému financování škol a neodpovídala struktura řízení státní správy a řízení především středních škol (úroveň okresů, ze které je střední školství řízeno, je velice malou územní jednotkou). Výskyt těchto negativních jevů vedl ministerstvo školství v roce 1997 k vyhlášení programu optimalizace sítě středních škol, jehož hlavním cílem bylo snížení celkového počtu středních škol (právních subjektů), optimalizace oborové struktury vzdělávací nabídky a postupné zvyšování průměrné velikosti středních škol. Tento proces optimalizace, i když v trochu jiné podobě a od roku 2001 již na úrovni kraje, pokračuje i nadále.

B5.3. Platy a platová úroveň ve školství

Průměrná měsíční nominální mzda v resortu školství v roce 2001 byla ve výši 13 416 Kč, z toho v regionálním školství 12 962 Kč a na vysokých školách 16 723 Kč (VŠ celkem vč. hospodářské činnosti a ostatních aktivit). Od roku 1997 narostla nominální mzda ve školství celkem o 25,6 %. V oblasti regio-

Tabulka 74: Vývoj nominálních a reálných mezd v resortu školství a v národním hospodářství v letech 1998–2001

Průměrná měsíční nominální mzda	1998	1999	2000	2001
ČR celkem (na přepočt. osoby) ¹⁾	12 056	13 042	13 912	15 125
z toho: nepodnikat. sféra (na přep.) ²⁾	11 082	12 507	12 830	14 025
Pracovníci resortu školství celkem	10 590	11 982	11 917	13 297
z toho regionální školství ³⁾	10 287	11 637	11 598	12 928
z toho vysoké školství ⁴⁾	12 549	14 142	14 034	15 082
Meziroční nárůst průměrné nominální mzdy v %				
ČR celkem (na přepočt. osoby) ¹⁾	8,2 %	6,7 %	8,7 %	25,5 %
z toho: nepodnikat. sféra (na přep.) ²⁾	12,9 %	2,1 %	9,8 %	26,6 %
Pracovníci resortu školství celkem	13,1 %	-0,5 %	11,6 %	25,6 %
z toho regionální školství ³⁾	13,1 %	-0,3 %	11,5 %	25,7 %
z toho vysoké školství ⁴⁾	12,7 %	-0,8 %	7,5 %	20,2 %
Meziroční nárůst průměrné reálné mzdy v %				
ČR celkem (na přepočt. osoby) ¹⁾	6,0 %	2,7 %	3,8 %	13,0 %
z toho: nepodnikat. sféra (na přep.) ²⁾	10,5 %	-1,7 %	4,9 %	13,9 %
Pracovníci resortu školství celkem	10,8 %	-4,3 %	6,6 %	13,0 %
z toho regionální školství ³⁾	10,8 %	-4,1 %	6,4 %	13,2 %
z toho vysoké školství ⁴⁾	10,4 %	-4,5 %	2,6 %	8,2 %

Poznámky:

¹⁾ Zdroj ČSÚ; data jsou ve srovnatelné metodice r. 2001.

²⁾ Dříve název rozpočtová sféra.

³⁾ Za školy a školská zařízení zřizovatelů MŠMT, obce, kraje (kraje od r. 2001). Průměrná mzda je vypočtena ze mzdových prostředků poskytnutých ze státního rozpočtu.

⁴⁾ VŠ včetně kolejí, menz, zahraničních lektorů, vysokoškolských zem. a lesních statků, v roce 2000, 2001 bez vědy a výzkumu.

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

Tabulka 75: Vývoj objemu mzdových prostředků v resortu školství (v mld. Kč) a jejich podílu na celkových mzdových výdajích na školství (v %) v letech 1997–2001

Objem mzdových prostředků		1997	1998	1999	2000	2001
Resort školství celkem		36,01	36,12	40,44	41,07	45,11
v tom	státní správa	0,50	0,50	0,57	0,57	0,24
	servisní organizace MŠMT ¹⁾	0,11	0,11	0,13	0,14	0,19
	regionální školství	30,80	30,66	34,25	34,60	38,33
	vysoké školství ⁴⁾	4,60	4,85	5,49	5,75	6,36
Regionální školství²⁾		30,80	30,66	34,25	34,60	38,33
z toho	mateřské školy	3,51	3,46	3,83	3,71	4,03
	základní školy	10,42	10,59	11,92	11,98	13,18
	speciální školy vč. intern. spec. škol	1,92	1,96	2,26	2,35	2,61
	gymnázia vč. sportovních škol	1,72	1,72	1,93	2,03	2,36
	střední odborné školy	3,22	3,09	3,28	3,37	3,98
	střední odborná učiliště ³⁾	3,69	3,24	3,44	3,61	4,06
	vyšší odborné školy	0,20	0,28	0,38	0,40	0,42
Podíl na výdajích v %						
Resort školství celkem		100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom	státní správa	1,4 %	1,4 %	1,4 %	1,4 %	0,5 %
	servisní organizace MŠMT ¹⁾	0,3 %	0,3 %	0,3 %	0,4 %	0,4 %
	regionální školství	85,5 %	84,9 %	84,7 %	84,2 %	85,0 %
	vysoké školství	12,8 %	13,4 %	13,6 %	14,0 %	14,1 %

Poznámky:

¹⁾ Údaje jsou bez pedagogických center (ta jsou zahrnuta do regionálního školství).

²⁾ Za školy a školská zařízení zřizovatelů MŠMT, obce, kraje (kraje od r. 2001).

³⁾ Údaje jsou včetně středisek praktického vyučování.

⁴⁾ VŠ včetně kolejí, menz, zahraničních lektorů, vysokoškolských zem. a lesních statků, v roce 2000, 2001 bez vědy a výzkumu.

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

nálního školství narostla o 25,2 %, u vysokých škol (VŠ celkem vč. hospodářské činnosti a ostatních aktivit) o 28,7 %. Nárůst však nebyl plynulý, vyšší platů v letech 1997 a 1998 ovlivnila úsporná opatření vlády (tzv. „balíčky“) a z toho důvodu průměrné platy ve školství narůstaly velice pomalu (zhruba o 5 %). Zlepšení nastalo až v roce 1999, a to především díky zvýšení platových tarifů⁴¹ (průměrná nominální mzda ve školství se zvýšila o 13,1 %). V roce 2000 naopak poklesla průměrná nominální mzda v resortu školství proti roku 1999 o 0,9 %. V roce 2001 nastal v resortu školství celkem výrazný meziroční nárůst průměrné nominální mzdy, a to až o 10,4 %, toto „zlepšení“ platů bylo důsledkem zvýšení tarifních platů v regionálním školství od 1. 1. 2001 (Nařízení vlády č. 453/2000 Sb.).

Úroveň **reálných platů** ve školství celkem (tedy výše platů se zohledněním inflace v jednotlivých letech ve stálých cenách roku 1997) v roce 1998 poklesla. Teprve v roce 1999 reálné platy ve školství celkem proti roku 1998 narostly o 10,4 %. V roce 2001 se meziročně zvýšila úroveň reálných platů ve školství o 5,5 %. Celkově se ve školství reálné platy v roce 2001 zvýšily od roku 1997 o 13,1 %. V roce 2000 dokonce došlo ke snížení reálné mzdy ve školství celkem (meziroční snížení proti roku 1999 o 2,9 %).

Ve srovnání s růstem výše průměrného platu v národním hospodářství rostly platy pracovníků ve školství v roce 1998 pomaleji, zlepšení nastalo v roce 1999 díky výše citovanému navýšení základních tarifů (průměrná reálná mzda vzrostla ve školství o 10,4 %). Ve srovnání s platy v nepodnikatelské sféře platy ve školství narůstaly zhruba stejně. V roce 2000 nastal ve školství meziroční pokles průměrné reálné mzdy, pokles průměrné reálné mzdy v roce 2000 proti roku 1999 nastal i v nepodnikatelské sféře. V roce 2001 ve školství celkem a také v regionálním školství byl meziroční vzrůst nominální i reálné mzdy vyšší než v podnikatelské i nepodnikatelské sféře v celé České republice. Pouze meziroční růst nominální a reálné mzdy u vysokých škol byl nižší než v nepodnikatelské sféře. Průměrné nominální i reálné mzdy v roce 2001 ve srovnání s rokem 1998 vzrostly. Reálná mzda ve školství celkem se proti roku 1998 zvýšila (o 2,7 %). Ve vysokém školství byla reálná mzda v roce 2001 o 5,7 1 % vyšší než v roce 1998, v regionálním školství byla průměrná reálná mzda o 2,5 % vyšší ve srovnání s úrovní roku 1998. Celkový objem vyplacených mzdových prostředků⁴² pracovníků školství v roce 2001 byl 45,11 mld. Kč, největší podíl (85 %) byl vyplacen na mzdy pracovníků regionálního školství.

⁴¹ Nařízení vlády č. 247/1998 Sb., platové tarify se týkají pouze zaměstnanců odměňovaných podle zákona č. 143/1992 Sb., o platu

⁴² Jedná se o mzdové prostředky státního rozpočtu a rozpočtu obcí, nejsou zahrnuty vyplacené mzdové prostředky z vedlejší hospodářské činnosti.

B5.4. Vývoj platů učitelů

Průměrný měsíční plat učitele v regionálním školství v roce 2001 činil 15 386 Kč. Nejvyšší platy pobírali učitelé středních škol (učitelé gymnázií 17 261 Kč, středních odborných škol 17 407 Kč a učitelé středních odborných učilišť 17 335 Kč). Pedagogové vysokých škol pobírali v průměru 19 954 Kč (profesoři 31 871 Kč a docenti 25 345 Kč)

Ve srovnání s celorepublikovým platem byly výdělků učitelů regionálního školství v roce 2001 vyšší o 1,7% a mzdy vysokých pedagogů vyšší o 31,9%, což je u učitelů regionálního školství nepatrný pokles oproti roku 1998 (v roce 1998 činila průměrná mzda učitele v regionálním školství 101,9% průměrné republikové mzdy). Naopak u pedagogů vysokých škol se jedná v roce 2001 ve srovnání s rokem 1998 o malý pokles mezd (v roce 1998 činila průměrná mzda pedagogického pracovníka na veřejné vysoké škole dokonce 132,9%). Celkový pokles této relace je důsledkem úsporných opatření vlády v letech 1997 a 1998 (restriktivní rozpočtová politika v letech 1997 a 1998 a zvýšení tarifní mzdy v roce 1999). Od 1. 1. 2001 došlo v oblasti odměňování zaměstnanců regionálního školství ke změnám některých právních předpisů, z nichž nejdůležitější bylo Nařízení

vlády č. 453/00 Sb., o platových poměrech zaměstnanců rozpočtových a některých dalších organizací, ve znění pozdějších předpisů, kterým se mění Nařízení vlády č. 251/92 Sb. Toto nařízení mj. zabezpečilo zvýšení tarifních platů všech zaměstnanců regionálního školství (pedagogických i nepedagogických) o 6%, realizované plošným zvýšením tarifní tabulky ve všech platových třídách a platových stupních, a dále zabezpečilo další zvýšení tarifních platů pedagogických pracovníků o částku, která odpovídá 8% platového tarifu nejvyššího platového stupně v platové třídě, do které je zaměstnanec zařazen.

Tyto faktory ovlivnily jak výši učitelských platů, tak i platy všech pracovníků resortu.

V poměru k platové úrovni v celé České republice plat učitelů regionálního školství v roce 2001 proti roku 2000 vzrostl. Jejich plat byl v roce 2001 o 1,7% vyšší než je celorepublikový průměr. Nejlépe jsou na tom učitelé středních odborných škol, kteří pobírali o 15,1% více než je průměrná mzda v České republice⁴³, dále učitelé středních odborných učilišť (o 14,6% více) a učitelé gymnázií včetně sportovních škol (o 14,1% více). Průměrná mzda pedagogických pracovníků vysokých škol byla v roce 2001 o 31,9% vyšší než celorepublikový průměr.

Tabulka 76: Vývoj nominální a reálné mzdy učitelů na jednotlivých druzích a typech škol a jejich relace k průměrné mzdě v ČR (v %) v letech 1998–2001

Průměrný nominální plat učitelů	1998	1999	2000	2001
ČR celkem (na přepočt.osoby)¹⁾	12 056	13 042	13 914	15 125
Učitelé regionálního školství²⁾	12 287	13 784	13 729	15 386
z toho:				
učitelky MŠ	9 452	10 768	10 731	12 137
učitelé ZŠ	12 441	13 887	13 748	15 275
učitelé G	13 949	15 375	15 335	17 261
učitelé SOŠ	13 897	15 547	15 541	17 407
učitelé SOU	13 807	15 484	15 549	17 335
učitelé spec. škol	13 141	14 851	14 778	16 551
Pedagogičtí pracovníci vysokých škol	16 020	18 045	18 004	19 954
z toho:				
profesoři	24 023	28 351	28 052	31 871
docenti	20 100	22 736	22 755	25 345
Poměr k průměrné mzdě v ČR v %				
Učitelé regionálního školství	101,9 %	105,7 %	98,7 %	101,7 %
z toho:				
učitelky MŠ	78,4 %	82,6 %	77,1 %	80,2 %
učitelé ZŠ	103,2 %	106,5 %	98,8 %	101,0 %
učitelé G	115,7 %	117,9 %	110,2 %	114,1 %
učitelé SOŠ	115,3 %	119,2 %	111,7 %	115,1 %
učitelé SOU	114,5 %	118,7 %	111,8 %	114,6 %
učitelé spec. škol	109,0 %	113,9 %	106,2 %	109,4 %
Pedagogičtí pracovníci vysokých škol	132,9 %	138,4 %	129,4 %	131,9 %
z toho:				
profesoři	199,3 %	217,4 %	201,6 %	210,7 %
docenti	166,7 %	174,3 %	163,5 %	167,6 %

Poznámky:

¹⁾ ČSÚ (data 1998–2001 ve srovnatelné metodice r. 2001).

²⁾ Údaje jsou za školy a školská zařízení všech zřizovatelů (MŠMT, obec, kraj – včetně MZe, církev, soukromník), oba platové řády tj. zákon č. 143/92 Sb. a zákon č. 1/92 Sb., odd. V výkazu P1-04.

³⁾ Zaměstnanci placeni ze státního rozpočtu (platový řád zákon č. 1/92 Sb.)

Zdroj: ÚIV

⁴³⁾ Vztáhneme-li plat učitelů ke krajským či okresním průměrům, liší se jejich relativní postavení poměrně výrazně v závislosti na mzdové úrovni regionu (kraje).

Tabulka 77: Průměrné platy učitelů na jednotlivých druzích a typech škol za rok 2001 v jednotlivých regionech

Kraj	Průměrný měsíční plat učitelů ¹⁾						
	MŠ	ZŠ	G + sport. šk.	SOŠ	SOU + SPV	VOŠ	Spec. šk.
Praha	12 681	15 640	17 967	17 473	17 783	17 594	16 860
Středočeský	12 294	15 545	17 510	17 695	17 403	17 919	17 068
Jihočeský	12 339	15 262	17 373	17 534	17 654	19 536	16 638
Plzeňský	12 218	15 230	16 891	17 612	17 615	17 347	17 028
Karlovarský	11 770	15 292	17 595	17 733	18 235	17 558	16 842
Ústecký	12 147	15 497	17 241	17 532	16 776	18 698	16 331
Liberecký	11 847	15 250	16 858	17 197	17 353	16 092	16 820
Královéhradecký	11 661	15 164	17 198	17 398	17 307	16 816	16 455
Pardubický	12 015	15 503	16 905	17 414	17 427	18 217	16 136
Vysočina	11 893	15 073	17 403	17 727	17 205	18 965	16 003
Jihomoravský	12 190	15 024	16 871	17 002	17 018	18 469	16 938
Olomoucký	12 262	15 189	16 498	16 763	16 884	17 061	15 699
Zlínský	12 164	15 247	17 817	17 474	17 540	20 102	16 830
Moravskoslezský	11 922	15 006	16 912	17 376	17 327	18 143	16 179
ČR celkem	12 137	15 275	17 261	17 407	17 335	18 100	16 551

Poznámky:

¹⁾ Údaje jsou za školy a školská zařízení všech zřizovatelů (MŠMT, obec, kraj – včetně MZe, církev, soukromník), oba platové řády tj. zákon č. 143/92 Sb. a zákon č. 1/92 Sb., odd. V výkazu P1-04.

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

Průměrné platy učitelek mateřských škol se v roce 2001 mezi jednotlivými regiony lišily jen málo – minimum je 11 661 Kč v Královéhradeckém kraji a maximum 12 681 Kč v Praze, což znamená rozpětí jen 1 020 Kč. Tato „diferenciace“ však nemůže vyrovnat rozdíly v obecných platových úrovních. Výhodou tohoto typu škol je, že většinu pedagogů zde tvoří ženy, u nichž je menší tlak na finanční zabezpečení rodiny a tedy snahu o odchod do lukrativnějšího zaměstnání.

Srovnáme-li poměr průměrného platu učitelky mateřské školy k obecné mzdové hladině regionu s hodnotami průměrných mezd v regionech, zjistíme, že čím je vyšší průměrná mzda v regionu, tím je vyšší rozdíl mezi touto mzdou a platem učitelky. To znamená, že platy učitelek mateřských škol, stejně jako i platy učitelů na vyšších vzdělávacích stupních, prakticky ignorují obecné mzdové úrovně regionů. Nejvyšší je rozdíl průměrného platu učitelky mateřské školy k průměrné obecné mzdové hladině v regionu v Praze (učitelky dosahují necelé 2/3 obecné úrovně platů v Praze). Tato situace může vést i ke snižování kvality učitelského personálu MŠ v ekonomicky silnějších regionech. A obráceně – pozitivně může působit v regionech chudších.

Při porovnání průměrných platů učitelů základních škol mezi jednotlivými kraji vidíme opět jen velmi malé rozdíly. Rozdíly v průměrných platech se pohybují v rozmezí jen 634 Kč (maximum činí 15 640 Kč v Praze a minimum 15 006 Kč v Moravskoslezském kraji), což je dokonce menší meziregionální rozdíl než v případě mateřských škol (v absolutních číslech jsou platy učitelů základních škol zhruba o 26 % vyšší než platy učitelů mateřských škol).

Vztah průměrných učitelských platů k průměrnému platu v regionu je stejný jako v případě mateřských škol, pouze s tím rozdílem, že platy na základních školách jsou vyšší a téměř ve všech krajích (kromě Prahy) se pohybují nad průměrem.

Při porovnání průměrných platů učitelů v jednotlivých typech středních škol zjistíme velkou vyrovnanost, rozdíly se pohybují v řádech korun. Nejvyšší platy v celorepublikovém průměru mají učitelé středních odborných škol, následují učitelé středních odborných učilišť a nejmenší průměrné platy mají učitelé gymnázií včetně sportovních škol.

U učitelů gymnázií včetně sportovních škol můžeme pozorovat větší diferenciaci průměrných platů než u učitelů mateřských škol a základních škol. Diferenciace průměrných příjmů učitelů gymnázií včetně sportovních škol je větší než u učitelů středních odborných škol (1,4 krát).

Rozdíl mezi nejvyšším a nejnižším průměrným a „regionálním“ platem učitele gymnázia v roce 2001 činil 1 319 Kč. Nejvyšší průměrný plat učitele gymnázia byl v roce 2001 ve Zlínském kraji, nejnižší v Olomouckém kraji. Učitelké platy na gymnáziích se pohybují nad obecnou mzdovou úrovní v regionu, s výjimkou Prahy.

U učitelů středních odborných škol je rozdíl nejvyššího a nejnižšího průměrného regionálního platu učitelů středních odborných škol celkem 970 Kč. Nejvyšší průměrný plat pobírali učitelé středních odborných škol v roce 2001 v Karlovarském kraji a nejnižší v Olomouckém kraji.

O vztahu průměrného platu učitele na státních středních odborných školách lze prohlásit prakticky totéž, co platí i pro gymnázia, s výjimkou Prahy přesahují platy učitelů ve všech krajích průměrnou mzdovou hladinu regionu.

Průměrné platy učitele středního odborného učiliště se v roce 2001 v jednotlivých krajích České republiky pohybovaly mezi 18 235 Kč a 16 776 Kč, rozdíl regionu a nejnižším a nejvyšším průměrným platem činil 1 459 Kč (tedy kraje vykazují 1,1 krát vyšší diferenciaci průměrných příjmů než v případě učitelů gymnázií včetně sportovních škol a 1,5 krát vyšší diferenciaci než v případě učitelů středních odborných škol).

Tabulka 78: Poměr platu učitele k obecné mzdové hladině regionu na jednotlivých druhích a typech škol za rok 2001 v jednotlivých regionech

Kraj	Poměr platu učitelů k obecné mzdové hladině regionu ¹⁾						
	MŠ	ZŠ	G + sport. šk.	SOŠ	SOU + SPV	VOŠ	Spec. šk.
Praha	-33,5 %	-17,9 %	-5,7 %	-8,3 %	-6,7 %	-7,7 %	-11,5 %
Středočeský	-18,7 %	2,9 %	15,9 %	17,1 %	15,2 %	18,6 %	12,9 %
Jihočeský	-9,5 %	11,9 %	27,4 %	28,6 %	29,5 %	43,3 %	22,0 %
Plzeňský	-14,7 %	6,3 %	17,9 %	22,9 %	22,9 %	21,0 %	18,8 %
Karlovarský	-9,6 %	17,4 %	35,1 %	36,2 %	40,0 %	34,8 %	29,3 %
Ústecký	-11,6 %	12,8 %	25,5 %	27,6 %	22,1 %	36,1 %	18,9 %
Liberecký	-12,5 %	12,6 %	24,5 %	27,0 %	28,1 %	18,8 %	24,2 %
Královohradecký	-12,8 %	13,4 %	28,6 %	30,1 %	29,4 %	25,8 %	23,1 %
Pardubický	-7,7 %	19,1 %	29,8 %	33,7 %	33,9 %	39,9 %	23,9 %
Vysočina	-8,1 %	16,5 %	34,5 %	37,0 %	33,0 %	46,6 %	23,7 %
Jihomoravský	-10,3 %	10,5 %	24,1 %	25,0 %	25,2 %	35,8 %	24,6 %
Olomoucký	-4,8 %	17,9 %	28,1 %	30,1 %	31,1 %	32,4 %	21,9 %
Zlínský	-8,6 %	14,6 %	33,9 %	31,3 %	31,8 %	51,1 %	26,5 %
Moravskoslezský	-16,5 %	5,1 %	18,4 %	21,6 %	21,3 %	27,0 %	13,3 %
ČR celkem	-19,8 %	1,0 %	14,1 %	15,1 %	14,6 %	19,7 %	9,4 %

Poznámky:

¹⁾ Tento ukazatel je vypočítán jako podíl průměrného platu učitele a průměrné mzdy zaměstnanců podnikatelské i nepodnikatelské sféry celkem dle regionů (z dat ČSÚ).

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

Obdobně jako u předcházejících typů středních škol platí, že kromě Prahy přesahují platy učitelů státních středních odborných učilišť ve všech ostatních krajích obecnou mzdovou úroveň regionu.

Platová úroveň učitelů **speciálních škol** je mezi jednotlivými kraji jen velmi málo diferencovaná. Celkové rozpětí, ve kterém se regionální rozdíly průměrných platů učitelů pohybují, činí 1065 Kč. Platy učitelů státních speciálních škol se v absolutním vyjádření obecně pohybují pod úrovní platů středoškolských učitelů, tj. učitelů gymnázií, středních odborných škol a středních odborných učilišť, ale nad úrovní platů učitelů základních škol. Stejně jako u předchozích typů škol průměrné platy učitelů speciálních škol ve vztahu k obecné mzdové úrovni regionu tuto, vyjma Prahy, přesahují.

Platy učitelů **vyšších odborných škol** se obecně pohybují nad úrovní platů učitelů ostatních uvedených typů škol. Průměrné učitelé platy státních vyšších odborných škol ve Zlínském kraji převyšují obecnou mzdovou úroveň regionu téměř o 51 %, což je nejvíce ze všech krajů a sledovaných vzdělávacích úrovní. Obecnou mzdovou úroveň kraje přesahují, vyjma Prahy, platy učitelů vyšších odborných škol ve všech ostatních krajích.

Učitelé platy nejvíce převyšují platy zaměstnanců v krajích, kde je obecná mzdová úroveň nejnižší. Praha je naopak jediný kraj, kde jsou platy učitelů v průměru nižší než platy zaměstnanců, což je způsobeno obecně výrazně vyšší platovou úrovní zaměstnanců v Praze. Obecně platí, že platy učitelů jsou regionálně diferencovány v menší míře než platy zaměstnanců, které odražejí celkovou ekonomickou vyspělost kraje.

B5.5. Učitelé vysokých škol

Přestože kvalita a úroveň učitelů na vysokých školách je rozhodující nejen pro zajištění kvalitního uskutečňování akreditovaných studijních programů, ale je rovněž nezbytným předpokladem pro kvalitní vědeckou, výzkumnou, vývojovou, uměleckou a další tvůrčí činnost, přetrvávají na vysokých školách problémy s jejich zajištěním. Přitom se jedná o problémy dlouhodobějšího rázu, týkající se především věkové a kvalifikační struktury na jedné straně a tvůrčích aktivit akademických pracovníků na straně druhé. Vysoké školy mají sice systémy vlastního hodnocení těchto činností, jejichž významnou součástí je také hodnocení výkonnosti a odborného růstu akademických pracovníků, mohou rovněž uplatňovat vlastní mzdovou politiku, která do jisté míry ovlivňuje vnitřní prostředí na jednotlivých fakultách. Současně pak ve svých výročních zprávách vysoké školy konstatují, že úbytek akademických pracovníků a dlouhodobě nevyhovující věková struktura souvisí na většině škol s nedostatečným finančním ohodnocením jejich práce, které je dáno nedostatečnými finančními prostředky, které má vysoká škola k dispozici. Obtížné se daří vytvářet podmínky pro přijímání mladých a perspektivních pracovníků a pro jejich odborný růst, který by výrazněji snížil věkovou strukturu akademických pracovníků, zvláště pak u docentů a profesorů.

Neméně závažným problémem je úroveň tvůrčí činnosti. Také zde se negativně projevuje dlouhodobě nevyhovující věková struktura a nedostatečná motivace. Tyto problémy se projevily i při akreditačním řízení u některých studijních programů, kdy všechny studijní programy musely podle zákona o vysokých školách toto řízení podstoupit do konce roku 2002. V řadě případů

došlo k omezení platnosti akreditace či k prodloužení její platnosti na poměrně krátké období a lze oprávněně očekávat, že pokud nedojde k výraznějšímu pozitivnímu posunu, může být realizace některých studijních programů problematická.

Přes zmíněné problémy dochází postupně také k pozitivním změnám. Došlo k výraznějšímu posílení v počtu nově jmenovaných profesorů a k mírnému snížení jejich průměrného věku. Výrazněji vzrostl počet doktorských studijních programů umožňujících odborný růst nově přijímaných perspektivních pracovníků. Ministerstvo rovněž podporuje v rámci rozvojových programů zvyšování odborné i pedagogické úrovně akademických pracovníků, a to financováním projektů umožňujících dosažení kvalifikace docenta nebo profesora. Do tohoto projektu se zapojilo celkem 14 vysokých škol pro více než 100 habilitačních nebo profesorských řízení. S ohledem na celkový počet habilitačních a jmenovacích řízení je tato podpora významná. Nejvíce uvedené možnosti využívá VŠE Praha, MU Brno, VŠB-TU Ostrava a ZU Plzeň.

Kvalifikační a věková struktura akademických pracovníků

Počet akademických pracovníků na veřejných vysokých školách v jednotlivých kvalifikačních kategoriích vykazuje ve srovnání s předchozími roky mírný nárůst. Oproti předchozímu roku došlo ke zvýšení počtu přepočtených akademických pracovníků o 850, přičemž v kategorii profesor o 167,5 a v kategorii docent o 166,7. Na vysokých školách působilo v roce 2001 celkem 13 641,1 přepočtených akademických pracovníků a 1 321,7 přepočtených vědeckých pracovníků. Mezi přepočtenými akademickými pracovníky je 1336,3 profesorů, 3200,9 docentů, 7 704,3 odborných asistentů, 1080,3 asistentů a 319,2 lektorů. Zastoupení profesorů reprezentuje tudíž 9,78 % mezi všemi akademickými pracovníky a docentů 23,46 %. V zastoupení profesorů je nejprůzračnější situace na uměleckých vysokých školách, kde tvoří 16,8 až 22 % akademických pracovníků. Z ostatních veřejných vysokých škol je nejvyšší zastoupení na MLZU Brno (11,96 %), na UTB Zlín (11,77 %) a na MU Brno (11,56 %). Naopak nejnižší zastoupení profesorů je na Univerzitě H. Králové (5,95 %) a ZČU Plzeň (6,65 %). Nejprůzračnější situace v zastoupení docentů je na ČVUT Praha (29,05 %), na AMU Praha (28,96 %), VŠE Praha (27,03 %) a na VUT Brno (26,67 %). Naopak nejméně průzračné zastoupení docentů je na SU Opava (14,63 %), na JČU Č. Budějovice (16,67 %) a na Univerzitě H. Králové (17,1 %). Obecně stále platí, že kvalifikační struktura je méně průzračná na těch vysokých školách, které byly zřízeny po roce 1990.

Věková struktura akademických pracovníků je téměř na všech veřejných vysokých školách nepříznivá. Ve věku nad 60 let působí více než polovina profesorů a přibližně třetina docentů. Na těchto školách působí 7 % profesorů ve věkové kategorii 40–49 let, 31 % profesorů ve věku 50–59 let, 43 % profesorů ve věku 60–69 let a 19 % profesorů ve věku nad 70 let. V kategorii docentů jsou 4 % ve věkové kategorii 30–39 let, 26 % docentů je ve věku 40–49 let, 38 % docentů je ve věku 50–59 let, 28 % docentů je ve věku 60–69 let a 4 % docentů ve věku nad 70 let. Od-

borných asistentů je nejvíce ve věkové kategorii 40–49 let, asistentů ve věkových kategoriích do 29 let a 30–39 let.

Do věkové a odborné struktury veřejných vysokých škol postupně zasahuje nový prvek, a sice učitelé působící na soukromých vysokých školách. Dochází k odchodu některých starších zkušených učitelů na soukromé školy nebo k působení učitelů souběžně na veřejných a soukromých vysokých školách. V řadě případů však dochází k souběžnému působení učitelů na větším počtu vysokých škol, které se tak může negativně projevit v kvalitě jejich vzdělávací i tvůrčí činnosti. Na soukromých vysokých školách působí 250 akademických pracovníků, z toho 26 profesorů a 58 docentů a dalších 356 odborníků v rámci dohod o provedení práce nebo prostřednictvím smluv o dílo. Z těchto odborníků je 22 profesorů a 71 docentů. Věkový průměr u profesorů dosahuje 63,5 let, u docentů 55 let a u ostatních pracovníků 43 let.

Na veřejných vysokých školách působí řada významných odborníků z ústavů Akademie věd ČR a dalších výzkumných institucí. Na soukromých vysokých školách je toto externí působení orientováno především na významné odborníky z praxe, což je příznivý jev, který by měl být dále rozvíjen.

Řízení ke jmenování profesorem a habilitační řízení

V roce 2001 bylo na veřejných vysokých školách úspěšně ukončeno celkem 149 řízení ke jmenování profesorem a 227 habilitačních řízení. Průměrný věk nově jmenovaných profesorů je 54 let a nově jmenovaných docentů je 49 let. Tyto údaje potvrzují, že se vysokým školám zatím nedaří výrazněji nepříznivou věkovou strukturu zlepšit. Přetrvává však příznivější vývoj v nárůstu počtu řízení ke jmenování profesorem a habilitačních řízení. Žádné z těchto řízení neproběhlo v roce 2001 na VFU Brno, na Univerzitě H. Králové⁴⁴), na AVU Praha a na UTB Zlín. Nejvíce řízení proběhlo na UK Praha (36 řízení ke jmenování + 66 habilitačních řízení), na MU Brno (28 + 24) a na UP Olomouc (8 + 26).

B6. Financování školství

B6.1. Výdaje na regionální školství

Pravidla financování stanoví zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů. Finanční toky jsou určovány zřizovatelskými kompetencemi. Stát hradí prostřednictvím kapitoly 333-MŠMT výdaje stanovené zákonem, a to finanční prostředky na platy a náhrady platů, popřípadě mzdy a náhrady mezd, na odměny za pracovní pohotovost, odměny za práci vykonávanou na základě dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr a odstupné, na náklady na zvláštním způsobem stanovené odvody do sociálních a zdravotních fondů a ostatní náklady vyplývající z pracovněprávních vztahů, na nezbytné zvýšení nákladů spojených s výukou dětí zdravotně postižených, na výdaje na učební pomůcky a dále na výdaje na učebnice a školní potřeby, pokud se žákům poskytují bezplatně, a rovněž výdaje na další vzdělávání pedagogických pracovníků a finanční prostředky nad stanovený rozsah finančních prostředků pro školy, předškolní a školská zařízení, v nichž

⁴⁴ Univerzitě H. Králové byla v říjnu 1995 odňata práva konat habilitační a jmenovací řízení.

probíhá pokusné ověřování nových forem, metod nebo řízení vzdělávání. Od roku 2001 po delimitaci škol a školských zařízení dříve zřizovaných MŠMT a Ministerstvem zemědělství na kraje hradí stát také finanční prostředky na další rozvojové programy vyhlášené ministerstvem v souladu se schváleným dlouhodobým záměrem ministerstva a příslušného kraje.

K datu 31. 12. 2000 zanikly školské úřady a většina jejich kompetencí byla dočasně převedena na referáty školství okresních úřadů a následně v termínech k 1. 4., 1. 7. a 1. 10. 2001 na odbory školství krajských úřadů.

S ohledem na administrativně technickou náročnost byla delimitace škol a školských zařízení rozložena do celého roku 2001 s tím, že v příslušné etapě přešly do působnosti kraje vždy všechny školy a školská zařízení okresu určeného příkazem ministra MŠMT č. 2/2001. Poslední čtvrtletí roku 2001 se mělo stát časovou rezervou pro dořešení veškerých majetkových a finančních záležitostí. Pouze pro Hlavní město Prahu byl po dohodě s Ministerstvem financí navržen zvláštní režim uskutečnění přechodu státních škol a školských zařízení k 1. 1. 2001 (s výjimkou škol a školských zařízení uvedených v příloze č. 2 zákona č. 157/2000 Sb.).

Se změnami zřizovatelských kompetencí se měnily i finanční toky. Ministerstvo školství, podle vládního usnesení č. 1218/2000 ze dne 4. prosince 2000, hradilo přímé náklady na vzdělávání. Provozní náklady byly hrazeny z rozpočtu zřizovatele. Provozní náklady škol dříve zřizovaných MŠMT byly 2. 1. 2001 převedeny ve výši celoročního rozpočtu rozpočtovým opatřením z kapitoly 333-MŠMT do kapitoly 380-OkÚ a školské referáty OkÚ je na základě rozpisu uvolňovaly jednotlivým organizacím. Po delimitaci organizací na kraj další postup zabezpečoval správce kapitoly 380-Okresní úřady. Ministerstvo školství stanovilo rozpočtové ukazatele, normativy a metodické pokyny, na jejichž základě školské referáty okresních úřadů či odbory školství magistrátních měst Ostrava, Plzeň, Brno a Hlavní město Praha (dále jen referáty školství a odbory školství magistrátních měst, v případě hlavního města Prahy se jedná o finanční zabezpečení škol a školských zařízení po dobu celého roku 2001) provedly rozpisy celoročních rozpočtů jednotlivým školám a školským zařízením, které pak ekonomicky zabezpečovaly v období před jejich předáním.

Dále Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zabezpečovalo v uplynulém roce 2001 přímé náklady škol, předškolních a školských zařízení zřizovaných obcemi. Finanční prostředky byly opětovně čtvrtletně převáděny rozpočtovým opatřením do kapitoly 380-OkÚ a školské referáty OkÚ je na základě rozpisu uvolňovaly jednotlivým organizacím. Dále v souladu s postupně probíhající delimitací byly prostředky převáděny přímo na kraj s rozpisem členěným na okresy.

Prostředky určené pro soukromé školy, předškolní a školská zařízení byly z rozpočtu ministerstva školství čtvrtletně převáděny rozpočtovým opatřením do kapitoly 380-OkÚ a školské referáty OkÚ podle metodiky stanovené MŠMT poskytovaly dotace jednotlivým organizacím dle smluv uzavřených na základě zákona č. 306/1999 Sb. Dále v souladu s postupně probíhající delimitací byly prostředky převáděny přímo na kraj.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy dále provedlo rozpis rozpočtu přímo jednotlivým církevním školám, předškolním a školským zařízením. Prostředky určené pro církevní školy, předškolní a školská zařízení ministerstvo školství čtvrtletně převádělo rozpočtovým opatřením do kapitoly 380-OkÚ a školské referáty OkÚ podle rozpisu MŠMT poskytovaly dotace jednotlivým organizacím. Dále v souladu s postupně probíhající delimitací byly prostředky převáděny přímo na kraj s rozpisem členěným na jednotlivé organizace.

Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy zůstala zřizovatelská funkce u 72 škol a školských zařízení, především speciálních škol, výchovných a diagnostických ústavů.

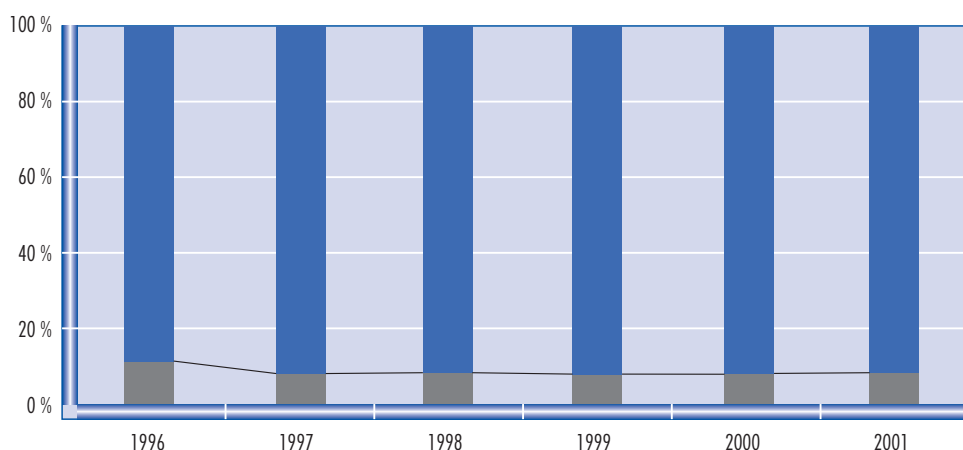
Výdaje na regionální školství představovaly v celém časovém období 79–83 % z výdajů na školství jako celek. Veřejné výdaje na školství v roce 2001 tvořily 4,5 % HDP, výdaje na regionální školství byly ve výši 3,4 % z HDP. Tyto prostředky představovaly výdaje na vzdělávání až do úrovně vyššího odborného vzdělávání včetně předškolní výchovy a na školská zařízení, v roce 2001 tvořily 79 % výdajů na školství. Celkový objem prostředků vynaložených na regionální školství se od roku 1997 zvýšil z 63,1 mld Kč na 73,9 mld Kč (nárůst o 17 %). Pokud budeme tento podíl měřit procentem těchto výdajů na HDP, zjistíme, že se jedná o 0,3 % propad mezi roky 1997–2001.

Od roku 1997, kdy se ve financování školství odrazila restriktivní opatření – tzv. balíčky, se stabilizoval podíl běžných výdajů

Obrázek 40:

Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství v letech 1996–2001

■ kapitálové výdaje
■ běžné výdaje

Tabulka 79: Výdaje na regionální školství v letech 1997 až 2001 (v tis. Kč)

	1997	1998	1999	2000	2001
Celkem	63 105 113	63 642 669	68 776 579	68 125 178	73 928 223
v tom					
běžné výdaje	58 048 174	58 391 415	63 366 629	62 733 892	67 378 715
kapitálové výdaje	5 056 939	5 251 254	5 409 950	5 391 286	6 549 508
v %					
běžné výdaje	92,0 %	91,7 %	92,1 %	92,1 %	91,1 %
kapitálové výdaje	8,0 %	8,3 %	7,9 %	7,9 %	8,9 %
Podíl výdajů na RgŠ na celkových výdajích na školství z rozpočtu MŠMT a obcí a podíl na HDP					
výdaje na školství celkem ¹⁾ v mld. Kč	76,5	77,9	84,2	84,6	94,6
podíl výdajů na RgŠ na celkových výdajích	82,5 %	81,7 %	81,7 %	80,5 %	79,2 %
HDP ²⁾ v běžných cenách v mld. Kč	1 679,9	1 839,1	1 902,3	1 984,8	2 157,8
výdaje na RgŠ v % HDP	3,8 %	3,5 %	3,6 %	3,4 %	3,4 %

Poznámky:

¹⁾ Do roku 2000, celkové výdaje kapitoly 333-MŠMT a kapitoly 700-obce a DSO (část vzdělávání). Od roku 2001, v rámci delimitací, i výdaje příslušných rozpočtů krajských úřadů a kapitoly 380-OkÚ.

²⁾ Výše HDP je zpětně přepočtena podle metodiky zveřejňované ČSÚ.

Zdroj: Závěrečné účty kapitol 333-MŠMT a 700-Obce a DSO; Krajské úřady a kapitola 380-Okresní úřady, 329-MZE, ČSÚ - Statistické ročenky ČR.

Tabulka 80: Regionální školství, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy v letech 1997 až 2001

	1997	1998	1999	2000	2001
Nominální mzda (v běžných cenách)					
pracovníci celkem	9 907	10 350	11 661	11 697	12 962
z toho učitelé	11 714	12 287	13 784	13 729	15 386
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)					
pracovníci celkem	9 131	8 618	9 511	9 181	9 717
z toho učitelé	10 796	10 231	11 243	10 776	11 534
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace					
index spotřebitelských cen (rok 1996 = 100)	108,5	120,1	122,6	127,4	133,4
meziroční inflace v %	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %	4,7 %

Poznámka:

Od roku 1997 včetně škol delimitovaných z ministerstev hospodářství a zdravotnictví, včetně škol Ministerstva zemědělství (oba pl. řády tj. zákon č. 143/92 Sb. a zákon č. 1/92 Sb., odd. V. výkazu P1-04)

Zdroj: databáze ÚIV, ČSÚ

Tabulka 81: Výše dotací poskytnutých z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT na regionální školství v letech 1997 až 2001 soukromým a církevním školám a školským zařízením (v tis. Kč)

	1997	1998	1999	2000	2001
Celkem	2 154 253	2 049 682	2 217 561	2 374 456	2 691 097
v tom					
soukromé	1 842 575	1 714 688	1 818 737	1 947 062	2 184 520
církevní	311 678	334 994	398 823	427 370	506 577

Zdroj: Závěrečné účty kapitoly 333-MŠMT 1997-2001

včetně mzdových (91-92 %, v roce 2001 67,4 mld. Kč) i podíl kapitálových výdajů (okolo 8 %, v roce 2001 to je 6,5 mld. Kč).

Běžné výdaje na regionální školství (včetně mzdových výdajů a výdajů na sociální a zdravotní pojištění) v roce 2001 vzrostly od roku 1997 přibližně o 9 mld. Kč (16 %). Po poklesu v roce 2000 zaznamenaly v roce 2001 meziroční nárůst o 4,6 mld. Kč (7 %).

V roce 2001 vzrostly kapitálové výdaje od roku 1997 o 1,5 mld. Kč (29 %) a meziročně se zvýšily o 1,2 mld. Kč (21 %).

V roce 2001 dosahovala průměrná nominální měsíční mzda

v regionálním školství – ve školách a školských zařízeních všech zřizovatelů (MŠMT, obec, kraj, soukromník a církev) – 86 % celorepublikové mzdy (činí 12 962 Kč) průměrná mzda učitelů v regionálním školství převyšovala průměrnou republikovou mzdu o 2 % (činí 15 386 Kč, což je o 1 procentní bod vyšší podíl, než v letech 1994-96 a vzhledem k roku 2000 vyšší podíl o 6 procentních bodů). Pokud bereme v úvahu i vliv inflace a porovnáváme tedy reálné mzdy v regionálním školství, zaznamenáváme v roce 1998 pokles způsobený realizací úsporných opatření vlády (tzv. „balíčků“). Obdobný pokles nastal v roce 2000, a to na něco vyšší

úroveň, než byla v roce 1997. Rok 2001 byl z hlediska mzdové situace v regionálním školství z celého sledovaného období let 1997–2001 nejméně úspěšnější – průměrné reálné mzdy (přepočtené na stálé ceny roku 1995) dosáhly nejvyšších hodnot.

Od roku 1997 včetně škol delimitovaných z ministerstev hospodářství a zdravotnictví, včetně škol Ministerstva zemědělství (oba pl. řády tj. zákon č. 143/92 Sb. a zákon č. 1/92 Sb., odd. V. výkazu P1-04)

Od roku 1997 včetně škol delimitovaných z ministerstev hospodářství a zdravotnictví, včetně škol Ministerstva zemědělství (oba pl. řády, tj. zákon č. 143/92 Sb. a zákon č. 1/92 Sb., odd. V. výkazu P1-04)

Z výdajů na regionální školství jsou hrazeny i výdaje **dotace soukromým a církevním školám**, které dosahovaly v roce 2001 celkem 4 % běžných výdajů na regionální školství. Oproti předchozímu roku narostly tyto výdaje o 13 %.

B6.1.1. Mateřské školy a vývoj financování

Výdaje na mateřské školy představovaly v roce 2001 celkem 8,1 mld. Kč. Podíl výdajů z rozpočtů je dán zřizovatelskými kompetencemi a finančními toky v roce 2001. **Celková výše poskytnutých dotací na soukromé a církevní mateřské školy v roce 2001 činila 75 822 tis. Kč.** Tato částka představuje 0,9 % z běžných výdajů na mateřské školy. Celková částka prostředků vynaložených na mateřské školy činila v roce 2001 celkem 0,38 % HDP, tedy nejméně od roku 1997 (tento fakt je však zdůvodnitelný neustálým poklesem populace 3–5letých a následným snižováním počtu dětí umístěných v mateřských školách.)

Průměrné **nominální měsíční mzdy pracovníků mateřských škol** všech zřizovatelů dosáhly v roce 2001 výše 71 % celorepublikové průměrné mzdy a ani mzdy učitelů hladinu celorepublikového průměru nepřevýšily (činily 80 %). V porovnání s lety

Tabulka 82: Mateřské školy – výdaje na mateřské školy v letech 1997 až 2001 (v tis. Kč)

	1997	1998	1999	2000	2001
Celkem	7 360 748	7 284 190	7 861 921	7 660 005	8 132 414
v tom					
běžné výdaje	7 067 389	6 988 176	7 557 053	7 313 693	7 773 173
kapitálové výdaje	293 359	296 014	304 868	346 312	359 241
v %					
běžné výdaje	96,0 %	95,9 %	96,1 %	95,5 %	95,6 %
kapitálové výdaje	4,0 %	4,1 %	3,9 %	4,5 %	4,4 %
Podíl výdajů na mateřské školy na celkových výdajích na školství z rozpočtu MŠMT a obcí a podíl na HDP					
výdaje na školství celkem v mld. Kč ¹⁾	76,5	77,9	84,2	84,6	93,4
podíl výdajů MŠ na celkových výdajích	9,6 %	9,4 %	9,3 %	9,1 %	8,7 %
HDP ²⁾ v běžných cenách v mld. Kč	1 679,9	1 839,1	1 902,3	1 984,8	2 157,8
výdaje na MŠ v % HDP	0,4 %	0,4 %	0,4 %	0,4 %	0,4 %
Dotace soukromým a církevním mateřským školám					
Celkem	74 655	68 269	77 936	64 326	75 822
v tom					
soukromé	58 872	52 611	59 134	47 811	58 694
církevní	15 783	15 658	18 802	16 514	17 128

Poznámky:

¹⁾ Do roku 2000, celkové výdaje kapitoly 333-MŠMT a kapitoly 700-obce a DSO (část vzdělávání). Od roku 2001, v rámci delimitací, i výdaje příslušných rozpočtů krajských úřadů a kapitoly 380-OkÚ.

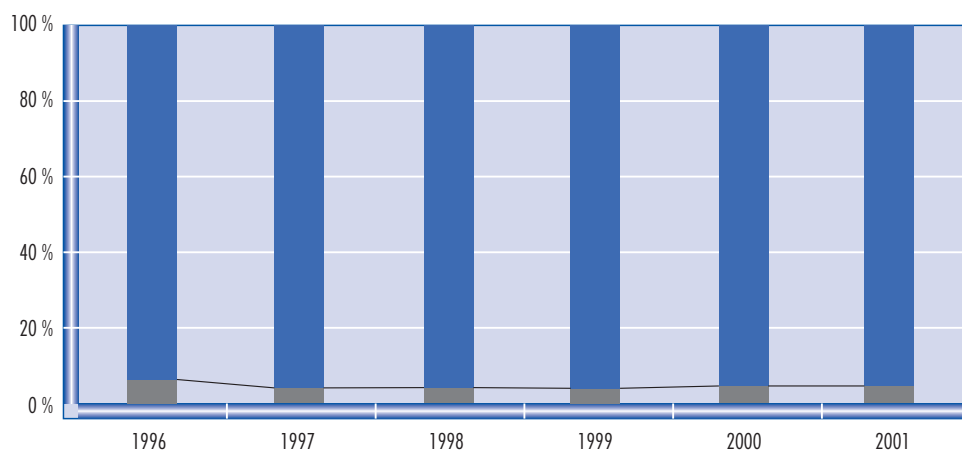
²⁾ Výše HDP je zpětně přepočtena podle metodiky zveřejňované ČSÚ.

Zdroj: Závěrečné účty kapitol 333-MŠMT a 700-Obce a DSO; Krajské úřady a kapitola 380-Okresní úřady; ČSÚ – Statistické ročenky ČR.

Obrázek 41:

Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na mateřské školy v letech 1996–2001

■ kapitálové výdaje
■ běžné výdaje

Tabulka 83: Mateřské školy, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1997 až 2001

	1997	1998	1999	2000	2001
Nominální mzda (v běžných cenách)					
pracovníci celkem	8 146	8 474	9 666	9 643	10 758
z toho učitelé	9 077	9 452	10 768	10 731	12 137
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)					
pracovníci celkem	7 508	7 056	7 884	7 569	8 064
z toho učitelé	8 366	7 870	8 783	8 423	9 098
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace					
index spotřebitelských cen (rok 1996 = 100)	108,5	120,1	122,6	127,4	133,4
meziroční inflace v %	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %	4,7 %

Poznámky:

Od roku 1997 včetně škol delimitovaných z ministerstev hospodářství a zdravotnictví, včetně škol Ministerstva zemědělství (oba pl. řády tj. zákon č. 143/92 Sb. a zákon č. 1/92 Sb., odd. V. výkazu P1-04)

Zdroj: databáze ÚIV, ČSÚ

1997–2000 byly v roce 2001 tyto podíly ve vztahu k celorepublikové mzdě nejvyšší.

Nejvyšších hodnot za sledované období 1997–2001 dosahují i reálné mzdy (ve stálých cenách roku 1996) pracovníků mateřských škol v roce 2001, který celkově znamenal mírné zlepšení platové situace pracovníků v regionálním školství.

Od roku 1997 včetně škol delimitovaných z ministerstev hospodářství a zdravotnictví, včetně škol Ministerstva zemědělství (oba platové řády tj. zákon č. 143/92 Sb. a zákon č. 1/92 Sb., odd. V. výkazu P1-04).

B6.1.2. Základní školy a vývoj financování

Celkové výdaje pouze na základní školy v roce 2001 činily 30,7

mld. Kč. Do výdajů na základní školy byly v minulosti započítávány i výdaje na družiny a kluby. Nová rozpočtová skladba nám v tomto případě umožňuje jednotlivé výdaje sledovat samostatně. Sledujeme-li však delší časový úsek, je nutné výdaje na družiny a kluby i nadále započítávat do celkových výdajů na základní školy (tyto výdaje v současnosti činí 3,4 % výdajů na základní školy). Výdaje na základní školy tvořily v roce 2001 celkem 1,4 % HDP.

Dotace poskytované soukromým a církevním základním školám jsou v porovnání s přepočtenými žáky na stejné úrovni, jako běžné výdaje u státních základních škol (činí 0,7 % běžných výdajů na základní školy, tedy 175 389 tisíc Kč.).

Průměrná nominální měsíční mzda pracovníků základních škol všech zřizovatelů dosáhla v roce 2001 úrovně 90 % celore-

Tabulka 84: Základní školy – výdaje na základní školy včetně výdajů na školní družiny a kluby v letech 1997 až 2001 (v tis. Kč)

	1997	1998	1999	2000	2001
Celkem	24 214 471	24 427 943	26 830 101	26 683 902	30 724 135
v tom					
běžné výdaje	21 478 195	21 819 033	24 053 310	24 035 530	26 764 944
kapitálové výdaje	2 736 276	2 608 911	2 776 791	2 648 372	3 959 191
v %					
běžné výdaje	88,7 %	89,3 %	89,7 %	90,1 %	87,1 %
kapitálové výdaje	11,3 %	10,7 %	10,3 %	9,9 %	12,9 %
Podíl výdajů na ZŠ (včetně škol. družin a klubů) na celkových výdajích na školství z rozpočtu MŠMT a obcí, podíl na HDP					
Výdaje na školství celkem v mld. Kč ¹⁾	76,5	77,9	84,2	84,6	93,4
Podíl výdajů na ZŠ na celk. výdajích	31,7 %	31,4 %	31,9 %	31,5 %	32,9 %
HDP ²⁾ v běžných cenách v mld. Kč	1 679,9	1 839,1	1 902,3	1 984,8	2 157,8
Výdaje na ZŠ v % HDP	1,4 %	1,3 %	1,4 %	1,3 %	1,4 %
Dotace soukromým a církevním ZŠ					
Celkem	102 334	109 957	134 169	145 120	175 389
v tom					
soukromým školám	56 387	53 816	61 834	66 436	85 998
církevním školám	45 947	56 141	72 335	78 684	89 391

Poznámky:

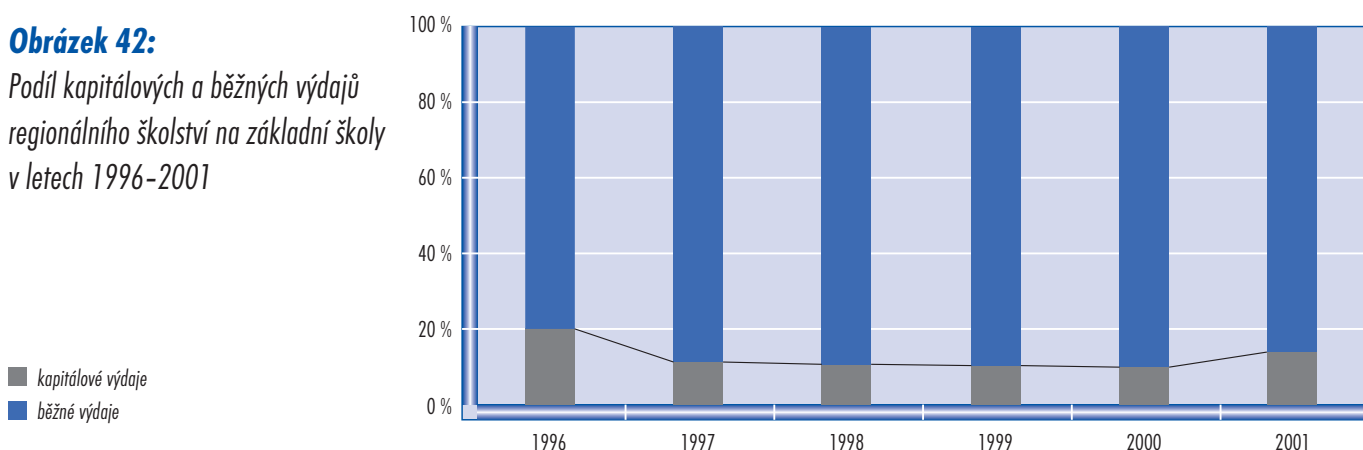
¹⁾ Do roku 2000, celkové výdaje kapitoly 333-MŠMT a kapitoly 700-obce a DSO (část vzdělávání). Od roku 2001, v rámci delimitací, i výdaje příslušných rozpočtů krajských úřadů a kapitoly 380-OkÚ.

²⁾ Výše HDP je zpětně přepočtena podle metodiky zveřejňované ČSÚ.

Zdroj: Závěrečné účty kapitol 333-MŠMT a 700-Obce a DSO; Krajské úřady a kapitola 380-Okresní úřady, ČSÚ – Statistické ročenky ČR.

Obrázek 42:

Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na základní školy v letech 1996–2001

Tabulka 85: Základní školy, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1997 až 2001

	1997	1998	1999	2000	2001
Nominální mzda (v běžných cenách)					
pracovníci celkem	10 586	11 094	12 423	12 347	13 614
z toho učitelé	11 826	12 441	13 887	13 748	15 275
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)					
pracovníci celkem	9 757	9 237	10 133	9 692	10 205
z toho učitelé	10 900	10 359	11 327	10 791	11 451
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace					
index spotřebitelských cen (rok 1996 = 100)	108,5	120,1	122,6	127,4	133,4
meziroční inflace v %	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %	4,7 %

Poznámky:

Od roku 1997 včetně škol delimitovaných z ministerstev hospodářství a zdravotnictví, včetně škol Ministerstva zemědělství (oba pl. řády tj. zákon č. 143/92 Sb. a zákon č. 1/92 Sb., odd. V. výkazu P1-04)

Zdroj: databáze ÚIV, ČSÚ

Tabulka 86: Střední školy – výdaje na gymnázia (včetně sportovních škol), SOŠ, SOU (včetně SPV, ISŠ), konzervatoře a VOŠ v letech 1997 až 2001 (v tis. Kč)

	1997	1998	1999	2000	2001
Celkem	17 989 289	17 219 780	18 061 686	18 175 225	20 158 293
v tom					
běžné výdaje	16 736 033	15 854 452	16 664 074	16 700 970	19 006 484
kapitálové výdaje	1 253 256	1 365 328	1 397 612	1 474 255	1 151 809
v %					
běžné výdaje	93,0 %	92,1 %	92,3 %	91,9 %	94,3 %
kapitálové výdaje	7,0 %	7,9 %	7,7 %	8,1 %	5,7 %
Podíl výdajů na střední školy na celkových výdajích na školství a podíl na HDP					
Výdaje celkem v mld. Kč ^{1), 2)}	78,1	79,4	85,7	86,3	94,6
Podíl výdajů na SŠ na celkových výdajích na školství	23 %	22 %	21 %	21 %	21 %
HDP ³⁾ v běžných cenách v mld. Kč	1 679,9	1 839,1	1 902,3	1 984,8	2 157,8
Výdaje na střední školy v % HDP	1,1 %	0,9 %	0,9 %	0,9 %	0,9 %
Dotace soukromým a církevním středním školám					
Celkem	1 546 003	1 354 512	1 405 207	1 575 761	1 945 082
v tom					
soukromé	1 387 774	1 204 941	1 227 441	1 336 406	1 658 865
církevní	158 230	149 571	177 766	239 355	286 217

Poznámky:

¹⁾ Do roku 2000, celkové výdaje kapitoly 333-MŠMT a kapitoly 700-obce a DSO (část vzdělávání). Od roku 2001, v rámci delimitací, i výdaje příslušných rozpočtů krajských úřadů a kapitoly 380-Oků.

²⁾ Do celkových výdajů jsou započteny i výdaje za Ministerstvo zemědělství.

³⁾ Výše HDP je zpětně přepočtena podle metodiky zveřejňované ČSÚ.

Zdroj: Závěrečné účty kapitol 333-MŠMT a 700-Obce a DSO; Krajské úřady a kapitola 380-Okresní úřady, 329-MZE, ČSÚ – Statistické ročenky ČR.

publikové průměrné mzdy. Průměrná měsíční mzda učitelů převyšila průměrnou republikovou mzdu o 1 %. Meziroční nárůst průměrné mzdy učitele činil 11 %.

Průměrná měsíční reálná mzda v základním školství (ve stálých cenách roku 1996) byla v roce 2001 nejvyšší za celé sledované období 1997–2001.

B6.1.3. Střední školy a vývoj financování

Ve výdajích na střední školy jsou uváděny výdaje na gymnázia (včetně sportovních škol), střední odborné školy, konzervatoře, střední odborná učiliště (včetně středisek praktického vyučování a ISS) a vyšší odborné školy. Výdaje na vyšší odborné školy nebylo možné až do roku 1997 oddělit, a proto byly započítány do výdajů na střední školy. I když jsou tyto výdaje od roku 1997 vykazovány zvlášť (v důsledku změny rozpočtové skladby), jsou zde zahrnuty do výdajů středního školství.

Podstatnou změnou v oblasti středního školství bylo převedení zřizovatelských kompetencí za střední odborná učiliště, střední odborné školy a vyšší zdravotnické školy z Ministerstva hospodářství, resp. z Ministerstva zdravotnictví na Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy v roce 1996. Delimitace organizací proběhla k 1. 11. 1996 a zároveň s ní byl posílen rozpočet ministerstva školství a převedeno čerpání prostředků. Do roku 2000 byla vět-

šina výdajů na střední školství realizována prostřednictvím rozpočtu ministerstva školství. Střední odborná učiliště zemědělská byla do roku 2000 v kompetenci Ministerstva zemědělství. V průběhu roku 2001 proběhla delimitace středních a vyšších škol dosud zřizovaných MŠMT a Ministerstvem zemědělství pod kraje.

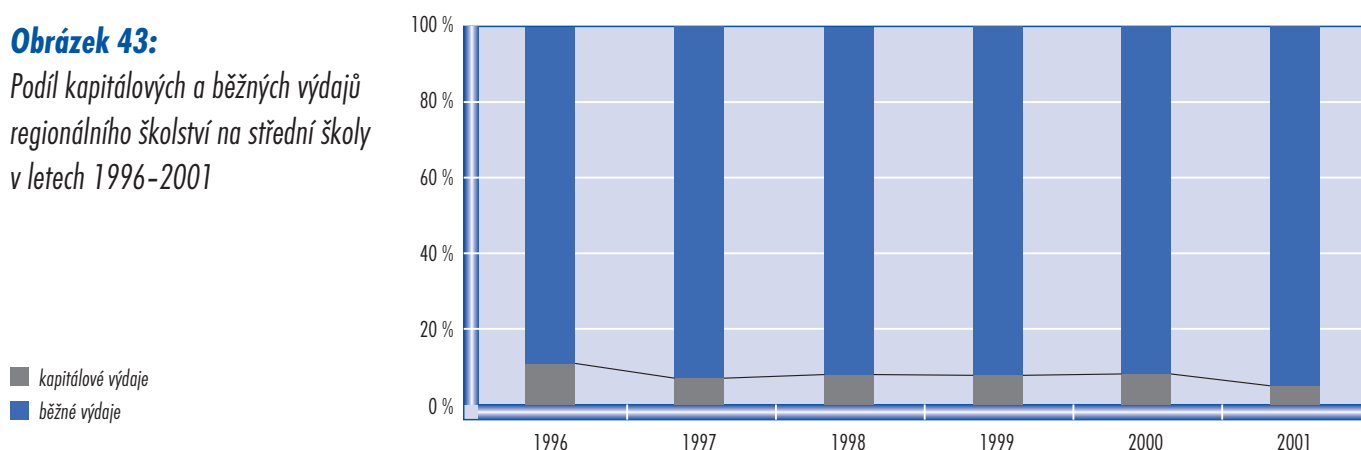
Na výdaje středních škol bylo v roce 2001 vynaloženo 20,2 mld. Kč, což představuje 27,2 % celkových výdajů na regionální školství. Čerpání těchto finančních prostředků bylo rozděleno mezi gymnázia 21,6 %, střední odborné školy 37,6 %, střední odborná učiliště 37,4 % a VOŠ 3,4 %. Dotace soukromým a církevním středním a vyšším odborným školám činily v roce 2001 celkem 1,9 mld. Kč (tedy 9,6 % výdajů na střední a vyšší odborné školy).

Průměrná nominální měsíční mzda pracovníků středního školství všech zřizovatelů dosahovala v roce 2001 celkové částky 15 198 Kč (o 0,5 % více než činila celorepubliková průměrná mzda), mzda učitelů činila 17 379 Kč (115 % celorepublikové mzdy). V porovnání s předchozími lety se jedná o nejvyšší průměrné mzdy za období 1997–2001 a v porovnání s celorepublikovým průměrem se tyto mzdy dostaly na úroveň let 1994–1996, tedy na úroveň období před „úspornými balíčky“ vlády.

Reálná mzda učitelů středních škol (ve stálých cenách roku 1996) roste od roku 1998 (s výjimkou roku 2000) a dosáhla v roce 2001 nejvyšších hodnot za celé sledované období 1997–2001.

Obrázek 43:

Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na střední školy v letech 1996–2001

Tabulka 87: Střední školy, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1997 až 2001

G, sportovní školy, SOŠ, SOU, SPV, ISŠ, konzervatoře a VOŠ	1997	1998	1999	2000	2001
Nominální mzda (v běžných cenách)					
pracovníci celkem	11 469	12 045	13 487	13 608	15 198
z toho učitelé	13 255	13 912	15 522	15 516	17 379
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)					
pracovníci celkem	10 571	10 029	11 001	10 681	11 393
z toho učitelé	12 217	11 584	12 661	12 179	13 028
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace					
index spotřebitelských cen (rok 1996 = 100)	108,5	120,1	122,6	127,4	133,4
meziroční inflace	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %	4,7 %

Poznámky:

Od roku 1997 včetně škol delimitovaných z ministerstev hospodářství a zdravotnictví, včetně škol Ministerstva zemědělství (oba pl. řády tj. zákon č. 143/92 Sb. a zákon č. 1/92 Sb., odd. V. výkazu P1-04)

Zdroj: databáze ÚIV, ČSÚ

B6.1.3.1 Gymnázia a vývoj financování

Běžné a kapitálové výdaje na gymnázia (včetně sportovních škol) představovaly v roce 2001 v absolutní výši 4,4 mld. Kč. Trend nízkých kapitálových výdajů je patrný i v letech 1999–2001 (v roce 1999 kapitálové výdaje na gymnázia nepřesáhly hranici 10 %, v roce 2000 činily 10,4 % a v roce 2001 jen 8,7 %, tedy 377 mil. Kč). Výdaje na gymnázia a sportovní školy v roce 2001 představovaly 0,2 % HDP (stav setrvávající poslední čtyři roky) a 5,8 % všech výdajů na regionální školství.

V celém sledovaném období se **dotace na soukromá a církevní gymnázia** pohybují v rozmezí 8,9–9,6 % běžných výdajů na gymnázia. V roce 2001 činily dotace na tyto školy 381 mil. Kč, tedy 9,6 % běžných výdajů na gymnázia.

Průměrná nominální měsíční mzda pracovníků gymnázií a sportovních škol všech zřizovatelů v roce 2001 činila 15 737 Kč (104 % celorepublikové průměrné mzdy), učitelé pobírali v průměru 17 261 Kč (114 % celorepublikové průměrné mzdy). V roce 2001 jsme zaznamenali dokonce nej-

vyšší meziroční nárůst mezd učitelů ve sledovaném období, a to o 13 %.

Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1996) byla v roce 2001 nejvyšší od roku 1997, zaznamenali jsme meziroční nárůst 7 %.

B6.1.3.2 Střední odborné školy a VOŠ – vývoj financování

Výdaje na střední odborné školy jsou uváděny včetně výdajů na konzervatoře a vyšší odborné školy. V roce 1996 došlo k převedení zřizovatelských kompetencí za střední odborné školy a vyšší zdravotnické školy z Ministerstva zdravotnictví na Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (podle zákona č. 272/1996 Sb.). K 1. 11. 1996 proběhla delimitace organizací a zároveň s ní byl posílen rozpočet ministerstva školství a převedeno čerpání prostředků. Do roku 2000 byla většina výdajů na školství realizována prostřednictvím rozpočtu ministerstva školství. V roce 2001 došlo k delimitaci středních odborných škol a vyšších odborných škol z Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva zemědělství pod kraje, a tím se změnila jak zřizovatelské kompetence, tak finanční toky.

Tabulka 88: Gymnázia (včetně sportovních škol) – výdaje v letech 1997 až 2001 (v tis. Kč)

	1997	1998	1999	2000	2001
Celkem	3 529 538	3 402 945	3 723 286	3 823 839	4 358 767
v tom					
běžné výdaje	3 171 533	3 124 471	3 386 736	3 425 778	3 981 348
kapitálové výdaje	358 006	278 475	336 550	398 061	377 420
v %					
běžné výdaje	89,9 %	91,8 %	91,0 %	89,6 %	91,3 %
kapitálové výdaje	10,1 %	8,2 %	9,0 %	10,4 %	8,7 %
Podíl výdajů na gymnázia na celkových výdajích na školství z rozpočtu MŠMT a obcí a podíl na HDP					
Výdaje na školství celkem v mld. Kč ¹⁾	76,5	77,9	84,2	84,6	93,4
Podíl výdajů na gymnázia na celkových výdajích	4,6 %	4,4 %	4,4 %	4,5 %	4,7 %
HDP ²⁾ v běžných cenách v mld. Kč	1 679,9	1 839,1	1 902,3	1 984,8	2 157,8
Výdaje na gymnázia v % HDP	0,21 %	0,19 %	0,20 %	0,19 %	0,20 %
Dotace soukromým a církevním gymnáziím³⁾					
Dotace celkem	303 551	280 770	301 559	320 140	380 993
v tom					
dotace soukromým školám	194 085	172 358	177 219	182 609	216 968
dotace církevním školám	109 466	108 412	124 340	137 531	164 025

Poznámky:

¹⁾ Do roku 2000, celkové výdaje kapitoly 333-MŠMT a kapitoly 700-obce a DSO (část vzdělávání). Od roku 2001, v rámci delimitací, i výdaje příslušných rozpočtů krajských úřadů a kapitoly 380-OkÚ.

²⁾ Výše HDP je zpětně přepočtena podle metodiky zveřejňované ČSÚ.

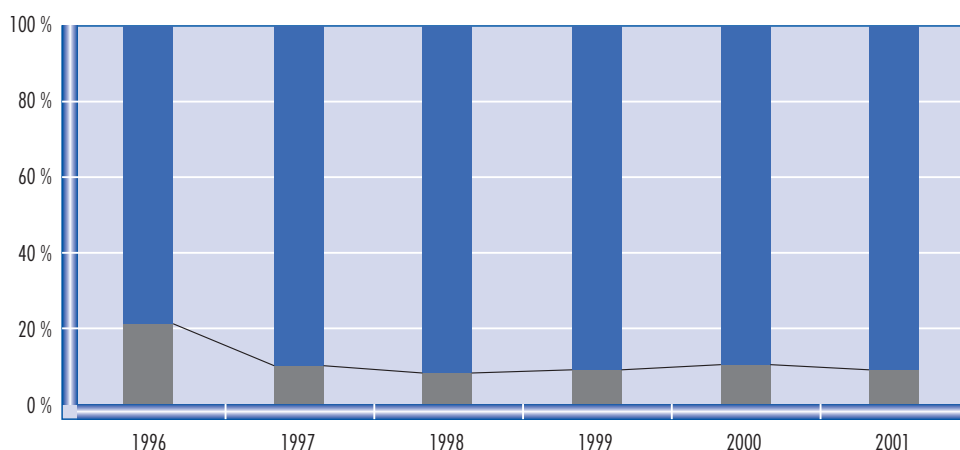
³⁾ Dotace soukromým ani církevním sportovním školám nebyly v letech 1997–2001 vykázány.

Zdroj: Závěrečné účty kapitol 333-MŠMT a 700-Obce a DSO; Krajské úřady a kapitola 380-Okresní úřady, ČSÚ – Statistické ročenky ČR.

Obrázek 44:

Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na gymnázia a sportovní školy v letech 1996–2001

■ kapitálové výdaje
■ běžné výdaje

Tabulka 89: Gymnázia a sportovní školy, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1997 až 2001

	1997	1998	1999	2000	2001
Nominální mzda (v běžných cenách)					
pracovníci celkem	12 229	12 630	14 005	14 026	15 737
z toho učitelé	13 414	13 949	15 375	15 335	17 261
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)					
pracovníci celkem	11 271	10 516	11 423	11 009	11 797
z toho učitelé	12 363	11 614	12 541	12 037	12 939
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace					
index spotřebitelských cen (rok 1996 = 100)	108,5	120,1	122,6	127,4	133,4
meziroční inflace v %	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %	4,7 %

Poznámky:

Od roku 1997 včetně škol delimitovaných z ministerstev hospodářství a zdravotnictví, včetně škol Ministerstva zemědělství (oba pl. řády tj. zákon č. 143/92 Sb. a zákon č. 1/92 Sb., odd. V. výkazu P1-04)

Zdroj: databáze ÚIV, ČSÚ

Tabulka 90: Střední odborné školy a VOŠ – výdaje v letech 1997 až 2001 (v tis. Kč)

	1997	1998	1999	2000	2001
Celkem	7 134 624	6 960 153	7 475 742	7 351 068	8 268 788
v tom					
běžné výdaje	6 739 696	6 357 664	6 851 514	6 651 618	7 857 557
kapitálové výdaje	394 928	602 489	624 228	699 450	411 230
v %					
běžné výdaje	94,5 %	91,3 %	91,6 %	90,5 %	95,0 %
kapitálové výdaje	5,5 %	8,7 %	8,4 %	9,5 %	5,0 %
Podíl výdajů na SOŠ na celkových výdajích na školství z rozpočtu MŠMT a obcí a podíl na HDP					
Výdaje na školství celkem ¹⁾ v mld. Kč	76,5	77,9	84,2	84,6	93,4
Podíl výdajů na SOŠ na cel. výdajích na školství	9,3 %	8,9 %	8,9 %	8,7 %	8,9 %
z toho na VOŠ	0,4 %	0,7 %	0,8 %	0,8 %	0,7 %
HDP ²⁾ v běžných cenách v mld. Kč	1 679,9	1 839,1	1 902,3	1 984,8	2 157,8
Výdaje na SOŠ v % HDP	0,4 %	0,4 %	0,4 %	0,4 %	0,4 %
Dotace soukromým a církevním SOŠ a VOŠ					
Celkem	841 044	683 409	635 486	590 527	1 024 107
soukromé střední odborné školy	795 666	646 650	589 066	534 076	910 246
z celku na VOŠ	87 565	138 234	161 880	140 405	141 306
církevní střední odborné školy	45 378	36 759	46 420	56 451	113 861
z celku na VOŠ	28 989	33 822	40 618	38 615	53 494

Poznámky:

¹⁾ Do roku 2000, celkové výdaje kapitoly 333-MŠMT a kapitoly 700-obce a DSO (část vzdělávání). Od roku 2001, v rámci delimitací, i výdaje příslušných rozpočtů krajských úřadů a kapitoly 380-OkÚ.

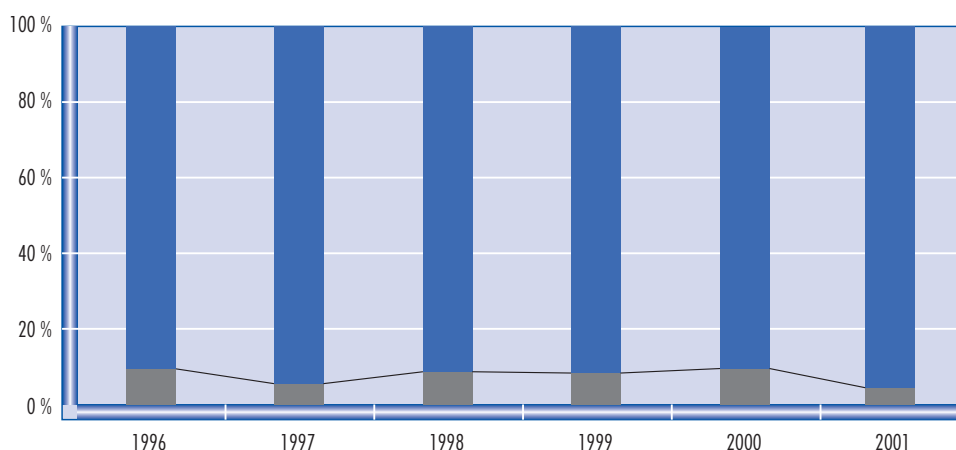
²⁾ Výše HDP je zpětně přepočtena podle metodiky zveřejňované ČSÚ.

Zdroj: Závěrečné účty kapitol 333-MŠMT a 700-Obce a DSO; Krajské úřady a kapitola 380-Okresní úřady, ČSÚ – Statistické ročenky ČR.

Obrázek 45:

Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na střední odborné školy a VOŠ v letech 1996–2001

■ kapitálové výdaje
■ běžné výdaje

Tabulka 91: Střední odborné školy a VOŠ, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1997 až 2001

SOS včetně VOŠ a středoškolské části ISS	1997	1998	1999	2000	2001
Nominální mzda (v běžných cenách)					
pracovníci celkem	11 972	12 552	14 106	14 158	15 807
z toho učitelé	13 280	13 946	15 624	15 604	17 468
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)					
pracovníci celkem	11 034	10 451	11 506	11 113	11 849
z toho učitelé	12 240	11 612	12 744	12 248	13 094
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace					
index spotřebitelských cen (rok 1996 = 100)	108,5	120,1	122,6	127,4	133,4
meziroční inflace	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %	4,7 %

Poznámky:

Od roku 1997 včetně škol delimitovaných z ministerstev hospodářství a zdravotnictví, včetně škol Ministerstva zemědělství (oba pl.řády tj. zákon č. 143/92 Sb. a zákon č. 1/92 Sb., odd. V. výkazu P1-04)
Zdroj: databáze ÚIV, ČSÚ

V roce 2001 představovaly výdaje na střední odborné školy (včetně vyšších odborných škol) 8,3 mld. Kč a činí 11,1 % výdajů na regionální školství. V porovnání s HDP představovaly tyto výdaje 0,4 %.

Výdaje na vyšší odborné školy nebylo možné až do roku 1997 rozdělit, a proto byly započítávány do výdajů na střední školy. Vzhledem k tomu, že zavedení nové rozpočtové skladby v roce 1997 umožnilo samostatné vykazování výdajů na vyšší odborné školy, uvádíme jak souhrnné údaje (za střední odborné a vyšší odborné školy dohromady), tak tam, kde je to možné, údaje za vyšší odborné školy samostatně.

Výše poskytnutých dotací na soukromé a církevní střední odborné a vyšší odborné školy v roce 2001 činila 1 024 mil. Kč a představovala 13 % běžných výdajů na střední odborné školy. Průměrná nominální měsíční mzda pracovníků středních

odborných škol včetně VOŠ všech zřizovatelů činila v roce 2001 celkem 15 807 Kč (převyšovala průměrnou celorepublikovou mzdu o 5 %), učitelé středních odborných a vyšších odborných škol pobírali v průměru 17 468 Kč (tj. 115 % celorepublikové průměrné mzdy). Tyto mzdy byly nejvyšší v celém sledovaném období 1997–2001, v roce 2001 jsme u učitelů zaznamenali 12 % nárůst průměrné měsíční mzdy.

Reálná mzda pracovníků středních odborných a vyšších odborných škol v roce byla v 2001 nejvyšší v celém sledovaném období 1997–2001 a zaznamenala oproti roku 2000 meziroční nárůst 7 %.

B6.1.3.3 Střední odborná učiliště a vývoj financování

Změnou ve financování středních odborných učilišť v roce 1996 bylo převedení zřizovatelských kompetencí za střední odborná učiliště zřizovaná Ministerstvem hospodářství na ministerstvo

Tabulka 92: SOU – výdaje v letech 1997 až 2001 (v tis. Kč)

	1997	1998	1999	2000	2001
Celkem	7 325 127	6 856 682	6 862 657	6 998 019	7 530 738
v tom					
běžné výdaje	6 824 805	6 372 318	6 425 823	6 623 538	7 167 579
kapitálové výdaje	500 322	484 364	436 834	374 481	363 159
v %					
běžné výdaje	93,2 %	92,9 %	93,6 %	94,6 %	95,2 %
kapitálové výdaje	6,8 %	7,1 %	6,4 %	5,4 %	4,8 %
Podíl výdajů na SOU na celkových výdajích na školství z rozpočtu MŠMT a obcí a podíl na HDP					
Výdaje na školství celkem ^{1), 2)} v mld. Kč	78,1	79,4	85,7	86,3	94,6
Podíl výdajů na SOU na celkových výdajích na školství	9,4 %	8,6 %	8,0 %	8,1 %	8,0 %
HDP ³⁾ v běžných cenách v mld. Kč	1 679,9	1 839,1	1 902,3	1 984,8	2 157,8
Výdaje na SOU v % HDP	0,44 %	0,37 %	0,36 %	0,35 %	0,35 %
Dotace soukromým a církevním SOU					
Dotace celkem	401 409	390 333	468 162	486 074	539 982
dotace soukromým SOU	398 023	385 933	461 156	479 316	531 651
dotace církevním SOU	3 386	4 400	7 006	6 758	8 331

Poznámky:

¹⁾ Do roku 2000, celkové výdaje kapitoly 333-MŠMT a kapitoly 700-obce a DSO (část vzdělávání). Od roku 2001, v rámci delimitací, i výdaje příslušných rozpočtů krajských úřadů a kapitoly 380-Oků.

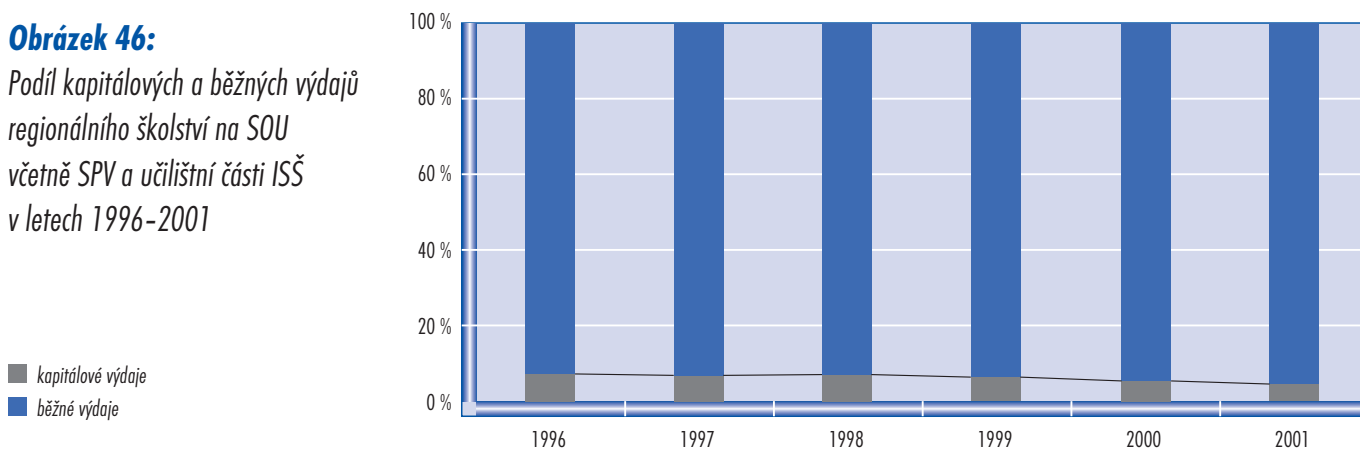
²⁾ Do celkových výdajů jsou započteny i výdaje za Ministerstvo zemědělství.

³⁾ Výše HDP je zpětně přepočtena podle metodiky zveřejňované ČSÚ.

Zdroj: Závěrečné účty kapitol 333-MŠMT a 700-Obce a DSO; Krajské úřady a kapitola 380-Okresní úřady, 329-MZE, ČSÚ – Statistické ročenky ČR.

Obrázek 46:

Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na SOU včetně SPV a učilištní části ISS v letech 1996–2001

Tabulka 93: SOU a SPV, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1997 až 2001

SOU včetně SPV a učilištní části ISS	1997	1998	1999	2000	2001
Nominální mzda (v běžných cenách)					
pracovníci celkem	10 739	11 294	12 633	12 872	14 316
z toho učitelé	13 058	13 807	15 484	15 549	17 335
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)					
pracovníci celkem	9 898	9 404	10 304	10 104	10 732
z toho učitelé	12 035	11 496	12 630	12 205	12 995
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace					
index spotřebitelských cen (rok 1996 = 100)	108,5	120,1	122,6	127,4	133,4
meziroční inflace	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %	4,7 %

Poznámky:

Od roku 1997 včetně škol delimitovaných z ministerstev hospodářství a zdravotnictví, včetně škol Ministerstva zemědělství (oba pl. rády tj. zákon č. 143/92 Sb. a zákon č. 1/92 Sb., odd. V. výkazu P1-04)

Zdroj: databáze ÚIV, ČSÚ

školské⁴⁵. Delimitace organizací proběhla k 1. 11. 1996 a zároveň s ní byl posílen rozpočet ministerstva školství a převedeno čerpání prostředků. V roce 2000 byla většina výdajů na školství realizována prostřednictvím rozpočtu ministerstva školství. Jsou zde podchyceny kromě výdajů ministerstva školství a obcí i výdaje kapitoly Ministerstva zemědělství za období 1996–2000.

Celkové výdaje na střední odborná učiliště (včetně středisek praktického vyučování) tvořily v roce 2001 celkem 7,5 mld. Kč, což činilo 0,35 % HDP a 10,2 % výdajů na regionální školství. Nárůst oproti předchozímu roku nebyl způsoben skutečným navýšením výdajů, ale především v mnoha případech chybným zaúčtováním výdajů na odborná učiliště (která jsou pod jedním ředitelstvím společně se středním odborným učilištěm a spadají do systému speciálního školství) na paragraf středních odborných učilišť.

Dotace na soukromá a církevní střední odborná učiliště činily 540 mil. Kč a představovaly 7,5 % běžných výdajů na střední odborná učiliště.

Průměrné nominální měsíční mzdy pracovníků středních odborných učilišť včetně středisek praktického vyučování všech zřizovatelů činily v roce 2001 celkem 14 316 Kč (95 % celorepub-

likové průměrné mzdy), učitelé pobírali v průměru 17 335 Kč (což bylo o 15 % více, než činila průměrná celorepubliková mzda). Tyto mzdy dosahovaly nejvyšší úrovně od roku 1997, v roce 2001 jsme zaznamenali oproti roku 2000 dokonce 11% nárůst průměrných mezd.

Reálná mzda pracovníků středních odborných učilišť a středisek praktického vyučování (ve stálých cenách roku 1996) byla v roce 2001 nejvyšší v celém sledovaném období. U mezd pracovníků i učitelů jsme zaznamenali 6% meziroční nárůst oproti roku 2000.

B6.1.4. Speciální školy a vývoj financování

Výdaje na speciální školy zahrnují výdaje na speciální mateřské školy, speciální internátní mateřské školy, speciální základní⁴⁶ školy, speciální internátní základní⁴⁷ školy, speciální střední školy včetně speciálních středních odborných učilišť, odborných učilišť a praktických škol a internátní speciální střední školy, internátní speciální střední odborná učiliště a internátní speciální odborná učiliště. Tyto výdaje byly až do roku 1997 uváděny jako jedna částka. V současné době je možné výdaje dělit na výdaje speciálních mateřských škol, výdaje speciálních základních škol a výdaje středních škol.

⁴⁵ Podle zákona č. 272/1996 Sb.

⁴⁶ Včetně zvláštních a pomocných škol

⁴⁷ Včetně zvláštních a pomocných škol

Tabulka 94: Speciální školy – výdaje na speciální školy v letech 1997 až 2001 (v tis. Kč)

	1997	1998	1999	2000	2001
Celkem	3 520 925	3 679 715	4 215 976	4 058 940	4 677 154
v tom					
běžné výdaje	3 280 057	3 376 656	3 806 128	3 747 707	4 180 352
kapitálové výdaje	240 867	303 058	409 848	311 233	496 802
v %					
běžné výdaje	93,2 %	91,8 %	90,3 %	92,3 %	89,4 %
kapitálové výdaje	6,8 %	8,2 %	9,7 %	7,7 %	10,6 %
Podíl výdajů na speciální školy na celkových výdajích na školství z rozpočtu MŠMT a obcí a podíl na HDP					
výdaje na školství celkem ¹⁾ v mld. Kč	76,5	77,9	84,2	84,6	93,4
podíl výdajů na SŠ na cel. výdajích	4,6 %	4,7 %	5,0 %	4,8 %	5,0 %
HDP ²⁾ v běžných cenách v mld. Kč	1 668,8	1 798,3	1 836,3	1 910,6	2 157,8
výdaje na SŠ v % HDP	0,21 %	0,20 %	0,23 %	0,21 %	0,22 %
Dotace soukromým a církevním speciálním školám					
Celkem	135 431	144 347	164 231	195 979	230 018
v tom					
soukromé	115 300	121 079	137 283	163 835	193 070
církevní	20 131	23 268	26 948	32 144	36 948

Poznámky:

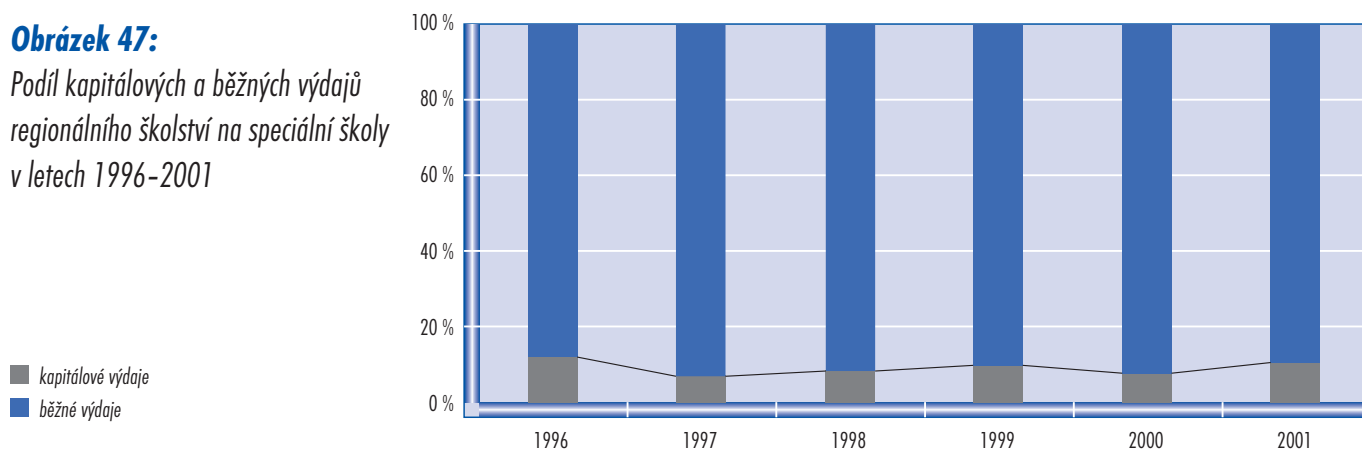
¹⁾ Do roku 2000, celkové výdaje kapitoly 333-MŠMT a kapitoly 700-obce a DSO (část vzdělávání). Od roku 2001, v rámci delimitací, i výdaje příslušných rozpočtů krajských úřadů a kapitoly 380-OkÚ.

²⁾ Výše HDP je zpětně přepočtena podle metodiky zveřejňované ČSÚ.

Zdroj: Závěrečné účty kapitol 333-MŠMT a 700-Obce a DSO; Krajské úřady a kapitola 380-Okresní úřady, ČSÚ – Statistické ročenky ČR.

Obrázek 47:

Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na speciální školy v letech 1996–2001

Tabulka 95: Speciální školy, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1997 až 2001

Speciální MŠ, ZŠ, SŠ (včetně internátních)	1997	1998	1999	2000	2001
Nominální mzda (v běžných cenách)					
pracovníci celkem	10 941	11 521	13 029	13 066	14 516
z toho učitelé	12 435	13 141	14 851	14 778	16 551
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)					
pracovníci celkem	10 084	9 593	10 627	10 256	10 882
z toho učitelé	11 461	10 942	12 113	11 600	12 407
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace					
index spotřebitelských cen (rok 1996 = 100)	108,5	120,1	122,6	127,4	133,4
meziroční inflace v %	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %	4,7 %

Poznámky:

Od roku 1997 včetně škol delimitovaných z ministerstev hospodářství a zdravotnictví, včetně škol Ministerstva zemědělství (oba pl. řády tj. zákon č. 143/92 Sb. a zákon č. 1/92 Sb., odd. V. výkazu P1-04)

Zdroj: databáze ÚIV, ČSÚ

V roce 2001 činily celkové výdaje na speciální školy 4,7 mld. Kč, rozložení těchto výdajů bylo následující: 6,8 % na speciální mateřské školy, 65,1 % na speciální základní školy (včetně zvláštních a pomocných škol) a 28,2 % na speciální střední školy včetně odborných učilišť a praktických škol. Tento poměrně nízký podíl výdajů oproti předchozímu roku mohl být způsoben chybným zaúčtováním výdajů odborných učilišť, která jsou pod jedním ředitelstvím se středním odborným učilištěm, na paragraf středních odborných učilišť.

Dotace na soukromé a církevní speciální školy činily 230 mil. Kč, což představovalo 4,9 % běžných výdajů na speciální školy.

Průměrná nominální měsíční mzda pracovníků speciálních škol všech zřizovatelů činila v roce 2001 celkem 14 516 Kč (96 % celorepublikové mzdy), učitelé pobírali v průměru 16 551 Kč (o 9 % více než činila průměrná celorepubliková mzda). Tyto mzdy byly nejvyšší v celém sledovaném období 1997–2001 a v roce 2001 byl zaznamenán meziroční nárůst 11 % u mezd pracovníků a 12 % v případě průměrných mezd učitelů.

Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1996) činila u pracovníků speciálních škol v roce 2001 nejvíce za celé sledované období

1997–2001, v roce 2001 jsme dokonce zaznamenali oproti roku 2000 meziroční nárůst 7 %, v případě mezd učitelů 7 %.

B6.1.5. Vyšší odborné školy a vývoj financování

Vyšší odborné školy byly financovány stejně jako střední školy, pro výpočet částek rozdělovaných jednotlivým školám byly používány normativy pro střední odborné školy odpovídající studijním oborům na VOŠ. Do roku 2000 byla školským úřadům dána pravomoc zvýšit tyto normativy v mimořádných případech až o 20 %. V roce 1998 byly poprvé stanoveny samostatné normativy i pro žáky vyšších odborných škol. Vyšší odborné školy jsou oprávněny vybírat školné i ve státních školách. Výše školného je stanovena nařízením vlády a odstupňována podle studijního oboru. Školné se pohybuje mezi 2 500 až 5 000 Kč ročně.

V roce 1997 došlo ke změně rozpočtové skladby, kde byl definován samostatný paragraf pro vyšší odborné školy, a výdaje byly sledovány samostatně. V roce 2001 došlo v důsledku transformace státní správy a samosprávy ke změnám finančních toků.

Tabulka 96: Vyšší odborné školy – výdaje na VOŠ v letech 1998 až 2001 (v tis. Kč)

	1998	1999	2000	2001
Celkem	559 023	680 745	693 693	691 054
v tom				
běžné výdaje	533 601	671 822	680 306	684 764
kapitálové výdaje	25 422	8 923	13 387	6 290
v %				
běžné výdaje	95,5 %	98,7 %	98,1 %	99,1 %
kapitálové výdaje	4,5 %	1,3 %	1,9 %	0,9 %
Podíl výdajů na VOŠ na celkových výdajích na školství z rozpočtu SŠMT a podíl na HDP				
výdaje na školství celkem ¹⁾ v mld. Kč	77,9	84,2	84,6	93,4
podíl výdajů na SŠ na celkových výdajích	0,7 %	0,8 %	0,8 %	0,7 %
HDP ²⁾ v běžných cenách v mld. Kč	1 798,3	1 836,3	1 910,6	2 157,8
výdaje na SŠ v % HDP	0,03 %	0,04 %	0,04 %	0,03 %
Dotace soukromým a církevním VOŠ				
Celkem	172 057	202 498	179 020	194 800
v tom				
soukromé	138 234	161 880	140 405	141 306
církevní	33 822	40 618	38 615	53 494

Poznámky:

¹⁾ Do roku 2000, celkové výdaje kapitoly 333-MŠMT a kapitoly 700-obce a DSO (část vzdělávání). Od roku 2001, v rámci delimitací, i výdaje příslušných rozpočtů krajských úřadů a kapitoly 380-OkÚ.

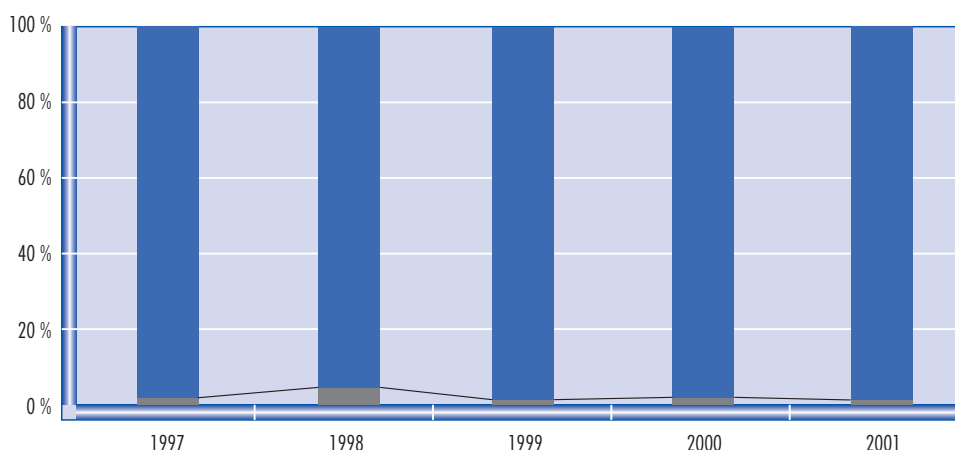
²⁾ Výše HDP je zpětně přepočtena podle metodiky zveřejňované ČSÚ.

Zdroj: Závěrečné účty kapitol 333-MŠMT a 700-Obce a DSO; Krajské úřady a kapitola 380-Okresní úřady, ČSÚ – Statistické ročenky ČR.

Obrázek 48:

Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na VOŠ v letech 1997–2001

■ kapitálové výdaje
■ běžné výdaje

Tabulka 97: VOŠ, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy v letech 1997 až 2001

Včetně škol soukromých, církevních a škol MZe (bez škol MO, MV a MSp)	1997	1998	1999	2000	2001
Nominální mzda (v běžných cenách)					
pracovníci celkem	12 323	13 279	14 923	14 744	16 399
z toho učitelé	13 455	14 489	16 310	16 170	18 100
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)					
pracovníci celkem	11 358	11 057	12 172	11 573	12 293
z toho učitelé	12 401	12 064	13 303	12 692	13 568
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace					
index spotřebitelských cen (rok 1996 = 100)	108,5	120,1	122,6	127,4	133,4
meziroční inflace v %	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %	4,7 %

Poznámky:

Od roku 1997 včetně škol delimitovaných z ministerstev hospodářství a zdravotnictví, včetně škol Ministerstva zemědělství (oba pl. řády tj. zákon č. 143/92 Sb. a zákon č. 1/92 Sb., odd. V. výkazu P1-04)
Zdroj: databáze ÚIV, ČSÚ

Výdaje za vyšší odborné školy v roce 2001 jsou navíc v účetnictví ve většině případů (školy pod ředitelstvím, jehož součástí je i střední odborná škola) zaúčtovány chybně na paragraf středních odborných škol, proto nejsme schopni přesné údaje o výdajích na vyšší odborné školy zjistit.

Dotace na soukromé a církevní vyšší odborné školy v roce 2001 činily 194 800 tis. Kč.

Průměrná nominální měsíční mzda pracovníků vyšších odborných škol všech zřizovatelů činila v roce 2001 celkem 16 399 Kč (108 % celorepublikové průměrné mzdy), učitelé pobírali dokonce o 20 % více (18100 Kč), než činila průměrná celorepubliková mzda. V roce 2001 jsme zaznamenali oproti roku 2000 meziroční 6% nárůst reálné mzdy pracovníků vyšších odborných škol, reálná mzda učitelů vzrostla o 7 %.

B6.2. Financování vysokých škol

Po přechodovém období roku 1999, kdy byl implementován zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), vysoké školy získaly veřejnoprávní charakter. Rok 2000 byl prvním rokem, ve kterém vysoké školy již pracovaly v rámci stabilizované legislativní a majetkové situace, i když ještě zčásti probíhaly dokončující práce související s předáváním nemovitého majetku do vlastnictví vysokých škol.

V souladu s Dlouhodobým záměrem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy mezi priority rozpočtového roku 2001 patří Rozvojové programy podporující mezinárodní mobilitu studentů, celoživotní vzdělávání a rozvoj bakalářských, učitelských a vybraných studijních programů (v investičních výdajích je takovým rozvojovým programem program obnovy přístrojového vybavení pro vzdělávací činnost).

Ministerstvo zpracovává systém financování vysokých škol na základě „Pravidel pro poskytování dotací veřejným vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění zákona č. 210/2000 Sb.“ Systém financování zohledňuje kromě zavedených parametrů i dlouhodobé zá-

měry vysokých škol a jejich soulad se státní strategií. Základem systému financování je **normativní metoda**, která zohledňuje náklady závislé na finanční náročnosti vzdělávání studenta v příslušném studijním programu. Pro účely financování jsou studijní programy rozděleny do šesti základních skupin s koeficienty náročnosti 1–3,5. Základní dotace je poskytována na uskutečňování akreditovaných studijních programů a programů celoživotního vzdělávání, s nimi spojenou tvůrčí činností a na rozvoj veřejné vysoké školy. Veřejné vysoké škole může být poskytnuta i dotace na ubytování a stravování studentů. Pravidla stanovení dotace veřejným vysokým školám navazují na pravidla normativního financování použitá v roce 2000.

Náklady vysokých škol na přijímací řízení jsou kryty z velké části z poplatků za přijímací řízení, které se v průměru v roce 2001 pohybovaly v rozmezí 400–500 Kč. Školné se na veřejných vysokých školách nevybírá, do příjmu stipendijního fondu však vstupují poplatky za studium delší o rok, než je stanovená standardní doba studia, a poplatky za studium ve druhém a dalším studijním programu. Veřejná vysoká škola může stanovit i poplatky za výuku cizinců v cizím jazyce.

Soukromá vysoká škola je povinna si zajistit finanční prostředky pro vzdělávací a vědeckou nebo výzkumnou, vývojovou, uměleckou a další tvůrčí činnost. Soukromá vysoká škola není běžně financována ze státního rozpočtu, ale může si zažádat o státní dotaci v případě, že působí jako obecně prospěšná společnost. V roce 2001 tuto možnost získání státní dotace využil pouze Institut restaurování a konzervačních technik Litomyšl, o.p.s. (dotace ve výši 7 168 tis. Kč).

B6.2.1. Změny ve financování vysokých škol v roce 2001

Rok 2001 byl dalším rokem změn. Jednou z nich byla změna účtové osnovy, tedy přechod na účtovou osnovu pro nevýdělečné organizace, a s tím související úpravy v účtovém rozvrhu. Velmi významnou změnou dotýkající se celé oblasti hlavních finančních zdrojů, dotací ze státního rozpočtu, přinesl zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla). Návazně na to pak byly

Tabulka 98: Průměrné republikové normativy běžných výdajů v letech 1994 až 2001

Skupina fakult	1994	1995 ¹⁾	1996	1997 ²⁾	1998	1999	2000	2001
filozofické, právnické, teologické, ekonomické	x	23 300	25 824	24 520	24 704	28 148	27 620	27 620
sociálněvědní obory	24 523	x	x	x	x	x	x	x
pedagogické a některé humanitní	x	27 960	30 989	29 424	29 645	33 777	33 145	33 145
pedagogické a některé ekonomické	27 897	x	x	x	x	x	x	x
technické, TV a sportu, informatiky	x	38 445	42 609	40 459	40 762	46 444	45 574	45 574
technické	36 323	x	x	x	x	x	x	x
lékařské, farmaceutické, přírodovědné, zemědělské a zdravotně-sociální	47 867	x	x	x	x	x	x	x
přírodovědné, zemědělské, farmaceutické, architektonické, sociálně-zdravotní	x	52 425	58 104	55 170	55 584	63 332	62 146	62 146
chemicko-technologické, MFF, FTJF	58 676	x	x	x	x	x	x	x
lékařské, chemické, MFF, FTJF	x	65 240	72 307	68 638	69 171	78 813	77 337	77 337
veterinární, umělecké	x	81 550	90 383	85 821	86 464	98 517	96 672	96 672
veterinární	66 925	x	x	x	x	x	x	x
umělecké	79 015	x	x	x	x	x	x	x

Poznámky:

Do roku 1998 včetně bez započtení zákonných odvodů.

¹⁾ Skupina fakult informatiky zařazena do skupiny pedagogické.

²⁾ Po změnách v důsledku úsporných opatření (tzv. balíčky).

Zdroj: Rozpočet kapitoly 333-MŠMT

v průběhu roku uváděny v život další předpisy, které významně změnilly podmínky poskytování dotací v různých oblastech (investice, výzkum a vývoj).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy přistoupilo ke změně algoritmu výpočtu u normativní části dotace a byl zaveden systém přidělování dotací dle uskutečňování studijních programů.

Financování veřejných vysokých škol bylo v roce 2001 nadále vícezdrojové s akcentem na využití vlastních zdrojů. Na základě pokynů MŠMT, vycházejících ze zásadního stanoviska Ministerstva financí, byla realizována v tomto roce rozsáhlá změna v oblasti účetnictví spočívající v přechodu na účtovou osnovu a postupy účtování pro nevýdělečné organizace (dříve politické strany, hnutí, občanská sdružení, nadace a jiné nevýdělečné organizace⁴⁸). Změna účtové osnovy vyžadovala vyšší nároky na pracovníky ekonomických úseků a nároky na za-

jištění potřebných úprav účetního software a tím i zvýšenou finanční zátěž.

B6.2.2. Financování veřejných vysokých škol v roce 2001

Financování veřejných vysokých škol v roce 2001 se realizovalo převážně prostřednictvím dotací ze státního rozpočtu⁴⁹ poskytovaných na základě uzavřených dotačních smluv a dodatků⁵⁰.

Dodatečné finanční prostředky získávaly veřejné vysoké školy převážně z ostatních zdrojů (vyšší územně správní celky, zahraniční příjmy), včetně vlastních (poplatky spojené se studiem, prodeje a pronájmy majetku, dary, dědictví) i z doplňkové činnosti.

Kromě prostředků na vlastní vzdělávání získávají veřejné vysoké školy účelové prostředky na podporu vědy a výzkumu⁵¹ a další institucionální prostředky na výzkumné záměry⁵² a institucionální prostředky na nespécifikovaný výzkum vysokých škol⁵³.

⁴⁸ Opatření FMF č.j. V/20 531/1992 ve znění úprav a doplňků a v souladu s ustanoveními zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví.

⁴⁹ Dotace z kapitoly 333 na uskutečňování akreditovaných studijních programů a programů celoživotního vzdělávání, s nimi spojenou tvůrčí činností a na rozvoj vysoké školy a na ubytování a stravování studentů byly poskytovány v roce 2001 na základě „Pravidel pro poskytování dotací veřejným vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy podle zákona č.111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění zákona č. 210/2000 Sb.“ (dále jen „Pravidla“), které ministerstvo uplatňuje při aplikaci § 87 písm. d) zákona o vysokých školách.

⁵⁰ Podmínky poskytování dotací, jejich užití a zúčtování se řídí právními předpisy, které upravují nakládání s prostředky státního rozpočtu. Dotace jsou zúčtovatelné v příslušných termínech prostřednictvím správců kapitol.

⁵¹ Poskytování účelových finančních prostředků na podporu projektů výzkumu a vývoje se řídilo zákonem č. 300/1992 Sb., v platném znění, zákonem č. 199/1994 Sb., pro program Výzkum pro státní správu (dříve Resortní výzkum MŠMT) a usnesením vlády č. 27/1996 Sb.

⁵² Přidělení institucionálních prostředků na vědecké výzkumy vycházelo z Pravidel hodnocení výzkumných záměrů a výsledků organizací pro poskytování institucionální podpory výzkumu a vývoje dle Přílohy k usnesení vlády ze dne 22. dubna 1998 č. 281.

⁵³ Institucionální prostředky na nespécifikovaný výzkum vysokých škol byly poskytovány v souladu s usnesením vlády č.16/2000 o Národní politice výzkumu a vývoje České republiky.

Celková dotace veřejným vysokým školám z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT se v roce 2001 skládala z těchto dílčích dotací:

- neinvestiční základní dotace, která je determinována následujícími ukazateli:
  - A studijní programy⁵⁴,
  - C stipendia (na podporu studia v doktorských studijních programech),
  - D studující, kteří nejsou českými státními občany, a mezinárodní spolupráce včetně programů SOCRATES, AKTION a CEEPUS,
  - E neinvestiční výdaje spojené s investiční výstavbou,
  - F vzdělávací projekty, programy a záměry, o jejichž podpoře rozhodl ministr,
  - G projekty dotované z Fondu rozvoje vysokých škol,
  - H likvidace havarijních situací a mimořádných událostí,
  - I rozvojové programy,
- dotace na ubytování a stravování studentů,
- dotace na výzkum a vývoj v členění:
  - institucionální prostředky (výzkumné záměry a nespecifikovaný výzkum),
  - účelové prostředky (investiční a neinvestiční) na podporu projektů výzkumu a vývoje,

- investiční základní dotace, která je určena:
  - dotací na investiční část rozvojových projektů FRVŠ
  - dotací na investiční část stavby v souladu se schválenými stavebními záměry.

Největší část příjmů veřejných vysokých škol tvořily dotace z kapitoly Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (13 063 513 tis. Kč - v tom základní dotace 9 415 896 tis. Kč, dotace na ubytování na kolejích a stravování studentů v menzách 782 913 tis. Kč a dotace na výzkum a vývoj ve výši 2 864 704 tis. Kč).

Další prostředky ze státního rozpočtu (z rozpočtu jiných resortů a z grantové agentury) byly poskytnuty ve výši 612 448 tis. Kč, z toho 434 503 tis. Kč tvořily prostředky z Grantové agentury.

Z územních rozpočtů (vyšší územně správní celky) byly poskytnuty prostředky ve výši 12 880 tis. Kč (na provoz 10 758 tis. Kč a na výzkum a vývoj 2 122 tis. Kč).

Ze zahraničních zdrojů plynulo na provoz 220 578 tis. Kč a na výzkum a vývoj 124 000 tis. Kč.

Průměrné měsíční mzdy pracovníků vysokých škol v letech 1998 až 2001 vzrostly nejvíce u pracovníků kolejí (o 24,8%), dále u pedagogických pracovníků (o 24,6% za sledované období), u pra-

Tabulka 99: Průměrné platy pracovníků vysokých škol podle kategorií v roce 1998 až 2001

Kategorie	Průměrná měsíční mzda			
	1998	1999	2000	2001
profesoři	24 023	28 351	28 052	31 871
docenti	20 100	22 736	22 755	25 345
odborní asistenti	13 875	15 327	15 414	16 926
asistenti	10 140	11 481	11 706	12 868
lektori	10 967	12 381	12 373	13 067
vědeckí pracovníci	13 874	16 121	21 855	19 377
technicko-hospodářští pracovníci	11 217	12 539	12 459	13 991
pracovníci dělnických povolání	6 906	7 576	7 743	8 367
obchodně provozní pracovníci	7 751	9 965	8 728	9 741

Zdroj: ÚIV

Tabulka 100: programy financování reprodukce investičního majetku na rok 2001

Evid. č. programu	Název programu	Výdaje státního rozpočtu (v tis. Kč)
333310	Pořízení a obnova budov a staveb vysokých škol	1 703 801
333320	Podpora koncepčního vzdělávacího rozvoje vysokých škol	380 200
333910	Podpora výzkumu a vývoje	481 606

Poznámky:

V programu 333 310 jsou zahrnuty prostředky vyčleněné na „restituční“ podle zák. č. 164/1998 Sb. v částce 443 010 tis. Kč evidované v podprogramu 333 317.

V programu 333 320 je sedmi podprogramy zahrnut „Fond rozvoje vysokých škol“ a jedním podprogramem „Stroje a zařízení“.

V programu 333 910 byly pro vysoké školy uvolněny prostředky ve výši 466 010 tis. Kč. Prostředky ve výši 15 596 tis. Kč byly poskytnuty ostatním subjektům (podnikatelé, občanská sdružení, transfery do jiných kapitol).

Při rozdělení rozpočtové částky programu 333 310 (bez podprogramu 333 317) v hodnotě 1 260 791 tis. Kč byly vóditkem tyto preference:

1. akce schválené MŠMT v předchozích letech a k 31. 12. 2000 rozestavěné
2. rekonstrukce - zateplení budov a úpravy kotelen
3. rekonstrukce ostatní

Zdroj: MŠMT

⁵⁴Základními vstupními údaji pro stanovení výše normativní části neinvestiční základní dotace (ukazatel A studijní programy) byly normativní počty studentů k 31. 10. 2000 a základní normativ studijního programu uskutečňovaného vysokou školou.

covníků menz (o 20,5%), dále u pracovníků celkem (o 19,8%) a nakonec u pracovníků vysokých škol (o 19,5%).

V absolutních hodnotách nejvyšší průměrné nominální mzdy v roce 2001 jsou u pedagogických pracovníků (19 954 Kč), a nejnižší u pracovníků menz (9 979 Kč).

Podle kategorií pedagogických pracovníků vysokých škol nejvyšší mzdy pobírají profesori a nejnižší mzdy naopak pobírají asistenti.

Podle kategorií pracovníků vysokých škol nejvyšší mzdy pobírají profesori a nejnižší mzdy naopak pobírají pracovníci dělnických povolání.

Ministerstvo financí⁵⁵ sdělilo v souladu se zákonem o státním rozpočtu na rok 2001 závazné ukazatele výdajů na financování programů reprodukce investičního majetku na rok 2001. Na základě programového financování byly rozděleny do tří programů.

Tabulka 101: Výdaje na vysoké školy z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT (v tis.) v letech 1997 až 2001

	1997	1998	1999	2000	2001
Celkové výdaje na vysoké školy včetně výdajů na koleje a menzy					
Celkem	11 130 845	11 940 161	12 748 273	13 249 942	15 162 558
v tom					
běžné výdaje	9 748 652	10 355 800	11 211 848	11 394 909	12 874 599
kapitálové výdaje	1 382 194	1 586 161	1 536 424	1 855 033	2 287 959
v %					
běžné výdaje	87,6 %	86,7 %	87,9 %	86,0 %	84,9 %
kapitálové výdaje	12,4 %	13,3 %	12,1 %	14,0 %	15,1 %
Podíl výdajů na vysoké školy z celkových výdajů na školství, z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT a podíl na HDP					
Podíl výdajů na VŠ z kapitoly 333-MŠMT	17,7 %	18,7 %	18,3 %	18,8 %	37,3 %
Výdaje na školství celkem v mld. Kč ¹⁾	78,9	80,3	86,8	87,8	96,1
Podíl výdajů na VŠ na celkových výdajích	14,1 %	14,9 %	14,7 %	15,1 %	15,8 %
HDP v běžných cenách v mld. Kč	1 680	1 837	1 887	1 959	2 158
Podíl výdajů na VŠ v % HDP	0,7 %	0,6 %	0,7 %	0,7 %	0,7 %
Výdaje na vysoké školy podle funkčního třídění					
Celkem	11 130 845	11 940 161	12 748 273	13 249 942	15 162 558
školní lesní podniky	.	.	.	.	.
investorská činnost	.	.	.	.	.
vysoké školy	10 743 532	9 241 047	9 627 530	9 689 717	11 047 828
vedlejší hospodářská činnost	.	.	.	.	.
ubytovací služby (koleje, menzy) ²⁾	327 274	814 929	1 039 366	780 003	782 965
ostatní zařízení související vč. vzdělávání j. n.	13	1 884 185	1 999 923	2 683 064	3 331 765
záležitosti vzdělávání - ostatní činnosti j. n.	60 026	.	1 081	.	.
prevence před drogami, alkoholem, nikotinem a jinými návykovými látkami	.	.	985	1 940	.
zál. bezpečnosti a veř. pořádku j. n.	.	.	79 388	.	.
rozvojová zahraniční pomoc	.	.	.	95 218	.

Poznámky:

¹⁾ V roce 1997 nespolehlivé údaje – pouze z účetního zpracování VŠ.

Zdroj: Státní závěrečný účet kapitoly 333-MŠMT

Tabulka 102: Průměrné měsíční mzdy pracovníků vysokých škol v letech 1998 až 2001

Vysoké školy včetně kolejí a menz (bez ŠZP, ŠLP a zahraničních lektorů)	1998	1999	2000	2001
Nominální mzda (v běžných cenách)				
pracovníci celkem	12 603	14 210	14 050	15 096
v tom				
pracovníci vysokých škol	13 066	14 674	14 556	15 615
pracovníci kolejí	8 505	9 628	9 817	10 614
pracovníci menz	8 284	9 299	9 161	9 979
z toho pedagogičtí pracovníci	16 020	18 045	18 004	19 954
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)				
v tom				
pracovníci vysokých škol	10 879	11 969	11 425	11 705
pracovníci kolejí	7 082	7 853	7 706	7 957
pracovníci menz	6 898	7 585	7 191	7 481
z toho pedagogičtí pracovníci	13 339	14 719	14 132	14 958
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace				
index spotřebitelských cen (rok 1996 = 100)	120,1	122,6	127,4	133,4
meziroční inflace v %	10,7 %	2,1 %	3,9 %	4,7 %

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

⁵⁵ Dopisem ministra financí č.j. 142/130 028/2000 MF.

B6.2.3. Vývoj výdajů na vysoké školy

Výdaje na veřejné vysoké školy z rozpočtu MŠMT od roku 1997 každoročně rostly, celkový nárůst od roku 1997 činil 36 %. Tento nárůst se projevuje pouze v běžných výdajích (nárůst o 32 %), zatímco kapitálové výdaje prakticky stagnovaly (nárůst pouze o 4 %). Započítáme-li vliv inflace, pak od roku 1996 celkové výdaje na veřejné vysoké školy dokonce poklesly (o 5 %), v posledních dvou letech ale již neklesaly, ale spíše stagnovaly. Kromě prostředků z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT získávají vysoké školy další finanční zdroje ze státního rozpočtu (Grantová agentura, ÚSC) a z jiných zdrojů (např. ze zahraničí).

Celkové výdaje na veřejné vysoké školy vynaložené z kapitoly 333-MŠMT představovaly v roce 2001 15,8 %, tedy 15,2 mld. Kč z celkových veřejných výdajů na školství. Podíl výdajů na veřejné vysoké školy měřený makroekonomickým agregátem HDP je neuspokojivý, neboť dlouhodobě dosahuje pouze 0,7 %. Podíl kapitálových výdajů na veřejné vysoké školy tvořil v roce 2001 celkem 15,1 %.

B7. Mezinárodní spolupráce v resortu školství

B7.1. Bilaterální spolupráce

Bilaterální spolupráce představuje velmi dynamickou a pružnou formu mezinárodní spolupráce. Na jedné straně prohlubuje **přímé vazby** mezi Českou republikou a partnerskou zemí a na straně druhé vytváří **dobré předpoklady** pro mnohostrannou spolupráci. Právní rámec bilaterální spolupráce ve vzdělávání tvoří mezinárodní smlouvy. Vedle styků uskutečňovaných na jejich základě však bilaterální spolupráce umožňuje pružně reagovat na aktuální vývojové trendy ve vzdělávání.

Mezinárodní smlouvy vládní nebo resortní povahy uzavírané pro oblast školství upravují jednak spolupráci v oblasti kultury, školství a vědy, jednak otázky vzájemného uznávání (rovnocennosti) dokladů o vzdělání. K mezinárodním smlouvám upravujícím společně obecné otázky spolupráce v oblasti kultury, školství a vědy (tzv. kulturní dohody) se zpravidla sjednávají prováděcí dokumenty. V roce 2001 platilo **více než 40 mezinárodních** (vládních nebo resortních) **smluv**, které konkretizovaly spolupráci v oblasti vzdělávání. Nově byly v roce 2001 sjednány mezinárodní smlouvy s Irskem, Lotyšskem, Maďarskem (dohoda o vědecko-technické spolupráci), Mongolskem, Nizozemím, Ruskem, Řeckem, Saskem-Anhaltskem, Slovenskem (dohoda o vzájemném uznávání rovnocennosti dokladů o vzdělávání a Protokol o spolupráci v oblasti vzdělávání) a Španělskem. Další 17 smluv bylo rozpracováno.

Na základě mezinárodních smluv se realizuje čilá výměna informací o nejnovějších tendencích vývoje vzdělávacích systémů, pedagogické dokumentace i reciproční výměny studentů a učitelů vysokých škol a odborníků. V roce 2001 bylo recipročně ke stipendijním pobytům vysláno a přijato **430 studentů na cca 1500 studijních měsíců**. Další téměř **300 zahraničních zájemců** o studium českého jazyka se zúčastnilo studijních kursů **Letních škol slovanských studií** pořádaných některými univerzitami v České republice. Rovněž výuce českého jazyka na zahraničních vysokých školách, kde působí téměř **40 lektorů českého jazyka** a lite-

ratury, je věnována soustavná pozornost. Pokračovala spolupráce s Svobodným státem Sasko, kde se na dvojazyčném dvojnárodnostním Gymnáziu Fridricha Schillera v Pirně začalo vzdělávat 55 českých žáků. Noví žáci zahájili také studium na francouzských gymnáziích v Dijonu a Nimes. Významnou součástí bilaterální spolupráce jsou **projekty zahraniční rozvojové pomoci** České republiky, v jejichž rámci je na základě usnesení vlády přijímáno 200 zahraničních studentů ke studiu v bakalářských, magisterských a doktorských studijních programech na vysokých školách v České republice. V roce 200–2002 tak v České republice studovalo téměř **800 stipendistů vlády České republiky**. Dalšími dílčími projekty zahraniční rozvojové pomoci je přijímání krajanů k ročním studijním pobytům na vysokých školách v ČR, vysílání učitelů českého jazyka ke krajauským komunitám v zahraničí a menší projekty směřující do oblastí tropického zemědělství a modernizaci výuky na zahraničních univerzitách.

B7.2. Evropská unie

B7.2.1. Příprava České republiky na členství v EU

Dne 9. 5. 2001 vláda ČR schválila svým usnesením č. 439 Národní program přípravy ČR na členství v EU v roce 2001. Stejně jako předchozí Národní programy, také tento dokument vytyčuje úkoly, které by měly ČR pomoci na cestě do EU. MŠMT se podílelo na přípravě čtyř kapitol aktualizovaného Národního programu. Přispělo do kapitoly **Práva menšin a ochrana menšin** informace o vzdělávání romských dětí, o vzdělávání příslušníků národnostních menšin a zajištění výchovy k lidským právům a stanovením především krátkodobých priorit v této oblasti. Dále MŠMT přispělo do kapitoly **Volný pohyb osob** částmi týkajícími se Vzájemného uznávání profesní kvalifikace. MŠMT bylo gestorem dvou kapitol Národního programu – kapitoly **Výchova, vzdělávání a mládež** a **Věda a výzkum**.

Ve 2. a 3. čtvrtletí roku 2001 proběhl písemnou (resp. elektronickou) cestou **screening** kapitoly 18 „Školství, odborné vzdělávání a mládež“ a kapitoly 17 „Věda a výzkum“, který byl zaměřen zejména na nové předpisy EU vydané v roce 2000.

V roce 2001 byla dokončena publikace 6 sešitů aktualizované studie „Regulovaná povolání a pracovní činnosti v ČR“, které zpracoval Národní ústav odborného vzdělávání. Dne 9. 7. 2002 vláda přijala usnesení č. 701 **k uznávání profesních kvalifikací** ve světle příslušného *acquis communautaire* ES, ve kterém uložila členům vlády a vedoucím ostatních ústředních úřadů státní správy řadu úkolů nezbytných pro splnění příslušných směrnic ES.

B7.2.2. Účast ČR ve vzdělávacích programech EU v roce 2001

Česká republika se účastnila druhé fáze programu ES **Leonardo da Vinci II** a druhé fáze programu **Socrates II** na základě Rozhodnutí Rady o přidružení EU – ČR z dubna 1999, resp. ledna 2000. Do programu **Mládež II** ČR vstoupila v polovině října 2000, kdy bylo podepsáno Rozhodnutí č. 3/2000 Rady o přidružení EU – ČR z 16. 10. 2000 o přijetí podmínek účasti ČR v akčním programu Společenství Mládež.

V roce 2001 uhradila ČR vstupní příspěvky do všech tří programů ve výši 94 147 558,90 Kč (20 738 266,51 EUR) ze státního rozpočtu a 220 905 502,44 Kč (6 528 000 EUR) z rozpočtu Phare.

Leonardo da Vinci II

Program je i ve druhé fázi zaměřen na podporu rozvoje kvality, inovací a evropské dimenze v systémech a praxi odborného vzdělávání, a to prostřednictvím nadnárodních projektů.

Evropský parlament stanovil na návrh Evropské komise (generální ředitelství Vzdělávání a kultura) pro tento program následující hlavní cíle:

- zlepšovat dovednosti a kompetence osob získávajících počáteční odborné vzdělávání ve středních, vyšších a vysokých školách se záměrem zvyšovat zaměstnatelnost a usnadňovat uplatnění mladých lidí na evropském trhu práce;
- zdokonalovat kvalitu a přístup k dalšímu odbornému vzdělávání a k celoživotnímu osvojování znalostí a schopností se záměrem zlepšovat adaptabilitu lidí na technologické a organizační změny;
- zdůrazňovat význam a posilovat úlohu odborného vzdělávání v procesu inovací se záměrem zvyšovat konkurenceschopnost a rozvíjet podnikání prostřednictvím zlepšování spolupráce institucí odborného vzdělávání a podniků.

Socrates II

Program Socrates II plynule navázal na výsledky první fáze programu a současně představuje nové aktivity a cíle. Nová fáze programu klade důraz na posílení evropské dimenze ve vzdělávání formou projektové spolupráce škol a dalších vzdělávacích institucí, mobilit studentů a učitelů, zkvalitňováním jazykového vzdělávání ve všech typech škol a ve všech formách vzdělávání, prosazováním inovací ve vzdělávání, včetně zavádění informačních a komunikačních technologií do výuky.

Cíle programu Socrates jsou následující:

- posílit evropskou dimenzi ve vzdělávání na všech úrovních a usnadnit široký nadnárodní přístup ke zdrojům vzdělávání v Evropě a při tom podporovat rovné příležitosti ve všech oblastech vzdělávání
- podporovat kvantitativní a kvalitativní zlepšení znalostí jazyků Evropské unie, zejména těch jazyků, které se méně používají a méně učí, a přispívat tak k většímu porozumění mezi obyvatelstvem Evropské unie a podporovat kulturní dimenzi vzdělávání
- podporovat spolupráci a mobilitu v oblasti vzdělávání, zejména
- podporováním výměn mezi vzdělávacími institucemi
- podporou otevřeného a distančního vzdělávání
- podporou zlepšení situace při uznávání diplomů a částečného studia
- rozvojem výměny informací, a pomáhat při odstraňování s tím spojených překážek
- podporovat inovace v rozvoji vzdělávacích postupů a materiálů včetně případného využívání nových technologií a zkoumání otázek, které jsou v oblasti vzdělávání předmětem společného politického zájmu.

Mládež II

Program Mládež II je podobně jako předchozí program Mládež pro Evropu III zaměřen na oblast neformální výchovy a vzdělávání mládeže.

Cílem programu je především pomáhat mladým lidem:

- získávat nové vědomosti, zkušenosti, dovednosti a kvalifikaci
- integrovat se do společnosti
- rozvíjet vlastní iniciativu
- překonávat bariéry přístupu ke vzdělávání
- překonávat předsudky vůči jakýmkoliv odlišnostem
- projevovat svou solidárnost v Evropě i v širším světovém měřítku
- zajišťovat jejich aktivní roli v Evropě
- rozvíjet oblast neformální výchovy a vzdělávání
- podpořit mobilitu
- umožnit neformální jazykové vzdělávání.

Novinkou a zároveň prioritou v roce 2001 je tzv. Evropská dobrovolná služba a projekty na ni navazující.

Evropská dobrovolná služba – mladí lidé mohou vykonávat dobrovolnou práci ve veřejném sektoru v některém ze států Evropské unie, a to po dobu tří týdnů až jednoho roku. Není alternativou náhrady civilní vojenské služby ani náhradou za již existující pracovní místo. Vždy jde o neplacenou, neziskovou činnost vykonávanou po určitou dobu v jiné zemi účastníci se programu.

b7.2.3. Účast v programu Phare

Program Phare je hlavní prostředek finanční a technické pomoci s cílem pomoci zemím střední a východní Evropy v přípravě na jejich vstup do EU. V ČR je program Phare přizpůsoben vládním prioritám při přípravě na vstup ČR do EU.

V roce 2000 přijala EK projekt MŠMT „**Komplexní zlepšení ve vzdělávání romské populace**“, jehož cílem je splnit závazky, které vyplývají z členství v EU. Projekt je rozdělen do dvou podprojektů:

- **Zlepšení multikulturního vzdělávání**
- **Podpora integrace Romů.**

Je zaměřen na vytvoření standardních kurikulů pro vzdělávání romské populace, které budou využity v přípravných třídách (a následném proškolení 100 učitelů a 100 romských asistentů v jejich aplikaci), a vypracování metodologie pro učitele obou stupňů základních škol s cílem zajistit, aby měli romští žáci stejný užitek ze základního vzdělávání jako ostatní žáci (následné proškolení 400 učitelů při jejich aplikaci). Druhým dílčím cílem je revidovat a rozšířit multikulturní obsah kurikulů pro všechny děti s cílem eliminovat existující předsudky vůči Romům a jiným menšinám a proškolit 2000 učitelů v jejich aplikaci. Realizace projektu se předpokládá v období od května 2000 do srpna 2003.

Jean Monet byl jako projekt původně přijat do konce roku 2000/2001, avšak vzhledem k zájmu kandidátských zemí o pokračování v účasti v tomto projektu, je projekt od školního roku 2001/2002 do 2003/2004 financován z rozpočtu Generálního ředitelství pro vzdělávání a kulturu EK. Projekt je zaměřen na podporu evropských studií zavedením problematiky evropské integrace do studijních programů vysokých škol.

B7.2.4. e-Learning

Státní informační politika ve vzdělávání v ČR vychází z programu Evropské unie „Evropa vzdělání“, ve kterém se šéfové států a vlád

členských států EU zavázali podporovat napojení všech škol členských zemí na Internet do konce roku 2002.

Vláda ČR konkretizovala akční plán státní informační politiky ve strategickém dokumentu z března 2001 **Státní informační politika ve vzdělávání**. Je v něm deklarováno, jaký význam vláda přikládá rychle se rozšiřujícímu segmentu informačních služeb, úloze informací, jejich dostupnosti a použitelnosti, novým informačním a komunikačním technologiím (ICT), globálním informačním sítím a jejich vlivu na společnost. Pro úspěšnost zavádění nových informačních technologií schválila vláda osm prioritních oblastí, mezi nimiž je na prvním místě uváděna informační gramotnost s tím, že cílem je dosáhnout počítačové gramotnosti všech občanů jako nezbytného předpokladu pro rozvoj a uplatnění osobností v 21. století.

B7.2.5. Příprava MŠMT na využití strukturálních fondů EU (SF)

Intenzivní příprava na využití Strukturálních fondů začala v ČR od roku 1998. Koordinací bylo pověřeno MMR, které je zároveň garantem Evropského fondu regionálního rozvoje. Odpovědnost za přípravu na Evropský sociální fond nese MPSV, přičemž MŠMT představuje pro MPSV hlavního partnera při této přípravě.

MŠMT se v roce 2001 aktivně podílelo na zpracování aktualizované verze Operačního programu Rozvoje lidských zdrojů (dále OP RLZ), zejména rozpracování priority Rozvoj celoživotního učení.

V roce 2001 připravil Národní vzdělávací fond dokumentaci pro realizaci programu Phare 2000 Fond rozvoje lidských zdrojů v regionech Ostravsko a Severozápad. MŠMT se podílelo na upřesnění oprávněných aktivit v rámci opatření Rozvoj celoživotního učení.

V říjnu 2001 uspořádal NÚOV ve spolupráci s Pedagogickými centry Ostrava, Ústí nad Labem, Karlovy Vary dva semináře, jejichž cílem bylo podpořit zájem institucí v oblasti školství na zapojení se do programů v oblasti hospodářské a sociální soudržnosti.

MŠMT mělo dále možnost se v průběhu roku nadále podílet na přípravě projektové dokumentace pro programy Phare na rok 2002 a 2003, které jsou zajišťovány MPSV, a zároveň se přímo účastnit realizace projektů v oblasti budování institucí financovaných z tohoto programu.

MŠMT se zúčastnilo přípravy Národního akčního plánu zaměstnanosti na rok 2002 i jeho následného připomínkování.

B7.3. Ostatní mnohostranná spolupráce

B7.3.1. Spolupráce s Radou Evropy

Rada Evropy je mezivládní organizace, kterou dne 5. května 1949 založilo 10 evropských států. V současné době má 40 řádných členů a další tři země mají statut pozorovatele (USA, Kanada, Japonsko). Členem Rady Evropy se může stát každý evropský stát za předpokladu, že přijme zásady právního státu a zaručí všem svým občanům základní lidská práva a svobody. Česká republika se stala členem Rady Evropy v roce 1993 a od té doby se aktivně zapojuje do její činnosti. MŠMT jako jeden z reprezentantů České republiky má zastoupení ve všech řídicích a expertních výbořech, pracovních skupinách působících v radě Evropy v oblasti vzdělávání sportu a mládeže.

V oblasti vzdělávání Česká republika v roce 2001 věnovala maximální pozornost následujícím projektům, které na základě doporučení Výboru ministrů členských států a Výboru pro vzdělávání byly stanoveny jako priority pro léta 1998–2001: **Výchova k demokratickému občanství; Politika v oblasti výuky jazyků v mnohajazyčné a multikulturní Evropě; Sociální soudržnost, bezpečnost, demokracie a vzdělávací politiky;** Výuka dějepisu (historie a studium dějin Evropy 20. století); **Další vzdělávání pedagogických pracovníků a Evropa ve škole.** Rok 2001 byl významný zejména z hlediska jazykového programu Rady Evropy. Rada Evropy společně s Evropskou unií vyhlásila rok 2001 „Evropským rokem jazyků“ (viz níže).

V roce 2001 pokračovala rovněž aktivní účast České republiky v následujících projektech koordinovaných Výborem pro vysoké školství a vědu: **Celoživotní učení pro rovnoprávnost a sociální soudržnost: nová výzva pro vysoké školství; Učení a studium v komunikační společnosti a Partnerství pro obnovu vzdělávání.** Česká republika se také významným způsobem zapojila do procesu vývoje evropských systémů vysokého školství, k němuž Rada Evropy zpracovala svou strategii týkající se naplňování principů Sorbonské a Boloňské deklarace (1998 a 1999) a závěrů Pražského summitu (2001).

V rámci pokračující spolupráce národního Střediska pro ekvivalenci dokladů o vzdělávání při Centru pro studium vysokého školství se sítí informačních středisek Rady Evropy, tzv. „ENIC Network“, byly i v roce 2001 řešeny otázky související s uznáváním studií a dokladů získaných ve vysokém školství ve státech evropského regionu.

V oblasti mládeže se Evropský výbor pro mládež věnoval otázkám souvisejícím s problematikou neformálního vzdělávání, participací mládeže, vzdělávání o lidských právech a programem pro jižní a jihovýchodní Evropu.

V oblasti sportu a tělovýchovy se jednání Výboru pro rozvoj sportu zabývala zejména otázkami kolem významu deklarace z Nice, zdůrazňující specifické rysy sportu a jeho oficiální funkci v Evropě, přípravou Evropské konference o práci dobrovolných pracovníků v oblasti sportu (27.–29. 6. 2001, Tallin), plněním závazků vyplývajících z dokumentů Rady Evropy jednotlivými členskými zeměmi.

B7.3.1.1 Evropský rok jazyků

V rámci Evropského roku jazyků 2001 se Česká republika aktivně zapojila zejména do tří mezinárodních projektů: 1. projektu **Spoolečného evropského referenčního rámce** – nového komplexního nástroje sloužícího k popisu a plánování hlavních aspektů jazykového vyučování, učení a hodnocení. Rámec byl v České republice pilotován a byl vydán v českém jazyce. 2. Projektu **Evropského jazykového portfolia** – osobního dokumentu, který poskytuje přehled o individuálních výsledcích dosažených v procesu osvojování si jazyka na všech úrovních. Vznikla tři česká evropská jazyková portfolia pro děti do 11 let, žáky ve věku 1–15 let a střední školy. Všechna byla akreditována Radou Evropy. Během 3. evropského roku jazyků 2001 byla rovněž vydána **Prahová úroveň – čeština jako cizí jazyk**. Z pohledu implementace Spoolečného evropského referenčního rámce a zejména Evropského

jazykového portfolia již Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy učinilo opatření, aby se oba dokumenty staly součástí školní praxe. Rovněž podniklo kroky, aby byly zpracovány i popisy dalších úrovní v návaznosti na Prahou úroveň češtiny.

Z hodnocení průběhu Evropského roku jazyků vyplynulo přesvědčení o nutnosti navázat na jeho cíle i v budoucnu při ochraně jazykové rozmanitosti, při prosazování diverzifikace jazykového vzdělávání, při tvorbě koncepce jazykové politiky. Konkrétním projevem návaznosti na výsledky Evropského roku jazyků je založení tradice **Evropského dne jazyků** (Rozhodnutí Výboru ministrů Rady Evropy (prosinec 2001), který se bude každoročně slavít 26. září.

87.3.2 Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD)

Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj je světová organizace sdružující v roce 2001 celkem 30 ekonomicky nejvyspělejších zemí světa, které projevily zájem a splnily podmínky stanovené pro členství v OECD. Česká republika je členem OECD od prosince roku 1995. Naše republika se v roce 2001 prostřednictvím svých zástupců jmenovaných MŠMT účastnila činnosti Výboru pro vzdělávání, Řídící rady Centra pro výzkum a inovace ve vzdělávání (CERI), programu Institucionálního řízení vysokých škol (IMHE) a Výboru pro vědní politiku. V roce 2001 se Česká republika účastnila následujících projektů a výzkumů OECD: INES (Indicators of Education System); PISA (Programme for International Student Assessment); Tematická zpráva o stavu předškolní výchovy a vzdělávání a péče o děti předškolního věku; IMHE (Institutional Management of Higher Education).

Ve dnech 2.–4. dubna 2001 se konala v Paříži konference ministrů školství členských států OECD na téma „Investice do zvyšování kompetence pro všechny“. Na závěr konference přijali ministři školství komuniké, jehož 20 bodů obsahuje analýzu dosavadního vývoje agendy celoživotního učení v členských států OECD a úkoly pro nejbližší budoucnost.

87.3.3. UNESCO

UNESCO je součástí Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu. V roce 2001 tvořilo UNESCO 186 členských států. Česká republika je jeho členem od 22. února 1993. Jedním ze zakládajících členů bylo v roce 1946 i Československo.

Nejvýznamnějšími událostmi roku 2001 konanými v rámci UNESCO byly dvě mezinárodní konference, kterých se Česká republika aktivně účastnila:

- **46. zasedání Mezinárodní konference o vzdělávání** (Ženeva, 5.–8. 9. 2001) věnovaná dialogu o problémech konceptu Vzdělávání pro všechny a perspektivách jejich řešení. Pro tuto konferenci připravily jednotlivé členské státy Národní zprávu o vzdělávání, která byla na konferenci distribuována. Do programu plenárního zasedání byl zařazen zvláštní bod programu, jímž byl slavnostní ceremoniál udílení medaile J. A. Komenského, společně medaile generálního ředitele UNESCO a ministra školství, mládeže a tělovýchovy, 5 vybraným jednotlivcům a 3 kolektivům z 5 světových regionů UNESCO, kteří dosáhli významných úspěchů v oblasti pedagogického výzkumu. Tento ceremoniál se v roce 2001 konal

již popáté. Poprvé v historii udělování medaile pozval ministr školství, mládeže a tělovýchovy ČR laureáty Komenského medaile do ČR k poznávacímu pobytu „po stopách J. A. Komenského“.

- **31. zasedání Generální konference UNESCO** (Paříž, 15. 10.–3. 11. 2001). MŠMT vyslalo své zástupce do dvou z pěti komisí, které se sešly v rámci konference: do komise „Výchova“ a do komise „Věda“. Komise „Výchova“ projednala návrh Střednědobé strategie pro léta 2002–2007, základní koncepční dokument, který stanoví hlavní směry aktivit UNESCO na následujících šest let. Dokument klade důraz na vybrané prioritní úkoly ve 4 základních oblastech působnosti: vzdělávání, vědě, kultuře a komunikacích. Obsah části „Vzdělávání“ byl koncipován v duchu programu „Vzdělávání pro všechny“ s cílem dosáhnout do roku 2015, aby všechny děti, především dívky a děti se ztíženými životními podmínkami a děti náležející k etnickým minoritám, měly přístup ke vzdělávání a aby dokončily bezplatné a povinné základní vzdělávání v dobré kvalitě. Komise doporučila Generální konferenci, aby přijala navrženou rezoluci, která se týká závěrů Světového fóra o vzdělávání (Dakar, Duben 2000).

87.3.4. OSN

MŠMT průběžně poskytuje podklady a stanoviska vyžádané jednotlivými institucemi v rámci OSN, zejména pravidelně poskytuje podklady pro zpracování zpráv o plnění závazků vůči jednotlivým institucím OSN. V roce 2001 poskytlo obsáhlé podklady k úvodní zprávě ČR o plnění **Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech**, která byla následně projednávána za účasti zástupce MŠMT před příslušným výborem v roce 2002. V roce 2001 se MŠMT rovněž se podílelo na vypracování podkladů ke zprávě pro zvláštní zpravodajku OSN pro vzdělání, paní K. Tomaševski, o plnění rezoluce OSN pro lidská práva č. 2001/29, zejména části týkající se práva na vzdělání, rovného přístupu ke vzdělání a zajištění práva na vzdělání bez diskriminace jakéhokoliv druhu.

87.3.4.1 UNICEF

V roce 2001 byla vypracována na základě žádosti UNICEF **Zpráva o plnění závěrů Světového summitu pro děti** za Českou republiku na závěr uplynulé dekády od konání tohoto summitu v roce 1991. Při zpracování této faktograficky hutné zprávy byly shromážděny údaje MŠMT a dalších zúčastněných resortů (MPSV, MZdrav, MV, MK) o plnění daných indikátorů stavu dítěte v oblasti zdraví, vzdělání, sociální péče, ochrany atd. Tato zpráva (End Decade Review) byla předána UNICEF k využití v rámci přípravy Zvláštního zasedání VS OSN o dětech v roce 2002.

87.3.5. Vybrané aktivity regionální spolupráce v oblasti vzdělávání CEEPUS (Central European Exchange Programme for University Studies)

Program CEEPUS je akademický výměnný program zaměřený na multilaterální regionální spolupráci. Cílem programu je vytvoření střeoevropské univerzitní sítě, která se skládá z jednotlivých dílčích sítí programu. Síť je tvořena nejméně třemi

vysokými školami, přičemž alespoň dvě školy jsou z různých smluvních stran. Program je určen studentům, postgraduálním studentům a vysokoškolským učitelům. Členskými státy programu CEEPUS jsou: Bulharsko, Česká republika, Chorvatsko, Maďarsko, Polsko, Rakousko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko. Účastnické státy každoročně vkládají do programu určitý počet stipendijních měsíců určený pro přijetí zahraničních studentů a učitelů. CEEPUS je program založený na reciprocitě výměn. Pro akademický rok 2000/2001 vložila ČR do programu 380 stipendijních měsíců (více vložilo Rakousko–475, Rumunsko–520, Maďarsko 500) a pro akademický rok 2001/2002 400 to bylo stipendijních měsíců (Rakousko–500, Rumunsko–625, Maďarsko–540).

Spolupráce zemí Visegrádské skupiny

Dne 9. června 2000 byl založen **Mezinárodní visegrádský fond**, jehož posláním je podporovat rozvoj užší regionální spolupráce mezi státy Visegrádské skupiny (Maďarsko, Polsko, Slovensko a Česká republika), posilování vzájemných vazeb mezi nimi a integrace států smluvních stran do EU, a to zejména rozvíjením prioritně čtyřstranných kulturních, vědeckých, výzkumných, vzdělávacích projektů, výměna mladých lidí a přeshraniční spolupráce.

Gesci za účast ČR v Mezinárodním visegrádském fondu má Ministerstvo zahraničních věcí ČR.

Regionální spolupráce (regionální partnerství) v oblasti vzdělávání, které vyhlásilo v roce 1997 Rakousko, a jehož se účastní Maďarsko, Slovensko, Slovinsko, Rakousko a Česká republika pokračovalo v roce 2001. Nejvýznamnější akcí této spolupráce bylo konání 3. regionální konference o vzdělávací politice v Praze ve dnech 14.–15. 12. 2001. Cílem těchto regionálních konferencí je formou diskusí nalézt společné cesty k možnostem naplňování spolupráce v regionu. Na konferenci v Praze byl přijat návrh na společný projekt výuky historie střeoevropského regionu, který byl měl v budoucnu využívat nejmodernějšími prostředky informačních a komunikačních technologií.

B7.3.6. Mezinárodní aktivity v oblasti výzkumu a vývoje

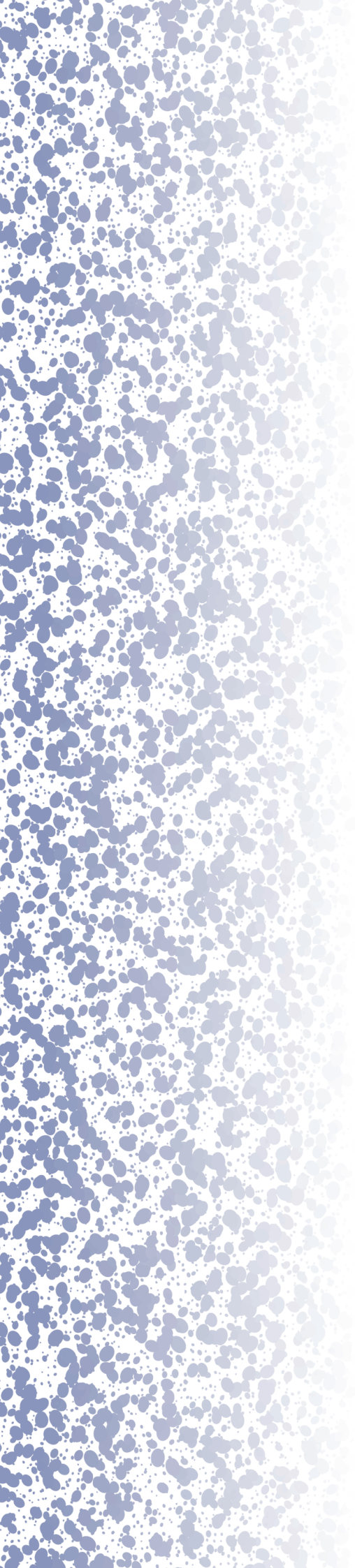
Podle kompetenčního zákona č. 21/1993Sb. je MŠMT gestorem spolupráce pro mezinárodní spolupráci ve výzkumu a vývoji, včetně gesci za sjednávání příslušných smluvních dokumentů. Jde jednak o dvoustranné smlouvy o vědeckotechnické spolupráci a dále o účast ČR v mnohostranných spolupracích a mezinárodních organizacích zabývajících se výzkumem a vývojem. Kromě toho však MŠMT zajišťuje gesci za legislativní předpisy EU v oblasti výzkumu a vývoje a vědecko-technické spolupráce. Cílovou oblastí pro mezinárodní spolupráci ve výzkumu a vývoji je celá výzkumná a vývojová sféra: vysoké školy, Akademie věd ČR, resortní státní výzkumné ústavy a soukromá sféra. V oblasti dvoustranných spoluprací jsou realizovány dohody (for-

mou společných vědecko-výzkumných projektů) s následujícími státy: Čínská lidová republika, Francie, Itálie, Japonsko, Korejská republika, Maďarsko, Mexiko, Polsko, Rakousko, Ruská federace, Řecko, Slovensko, Slovinsko, Spolková republika Německo, Španělsko a USA (National Science Foundation). MŠMT zajišťuje organizačně jednání společných výborů těchto dohod a dále financování přijatých projektů. Výzvy k podávání návrhů projektů jsou zveřejňovány na webových stránkách MŠMT, výběrová řízení na webových stránkách a v příslušném věstníku. Pokud jde o EU, MŠMT zajišťuje účast ČR v tzv. rámcových programech EU a Euroatom v oblasti výzkumu a vývoje – v roce 2001 probíhal 5. rámcový program. MŠMT zajišťuje a metodicky řídí a finančně podporuje infrastrukturu–Národní kontaktní organizaci, jejímž úkolem je podporovat šíření informací, vyhledávání partnerů, podpora přípravy projektů a další infrastrukturní pomoc výzkumným a vývojovým pracovníkům při účasti v rámcových programech. MŠMT dále podporuje regionální a oborové kontaktní organizace, které mají podobné úkoly jako Národní kontaktní organizace, avšak v regionech a v některých oborech. MŠMT zajistilo projednání smluvních dokumentů, na jejichž základě se ČR účastní rámcových programů. MŠMT dále zajišťuje výběr a jmenování zástupců ČR do orgánů EU, jejichž úkolem je projednávání záležitostí výzkumu a vývoje v Evropě. Jde o tyto výbory (např.): Výbor pro vědu a techniku (CREST), programové výbory rámcových programů, Věda a společnost, expertní výbory a další. MŠMT se podílí na organizaci a programu tzv. informačních dnů k rámcovým programům. Pokud jde o mnohostranné spolupráce, zajišťovalo MŠMT v roce 2001 účast ČR v následujících aktivitách: COST – The European Cooperation in the Field of the Technical and Scientific Research, EUREKA (spolupráce v oblasti aplikovaného výzkumu), NATO Science Committee, Scientific Committee OECD, spolupráci s Evropskou kosmickou agenturou (ESA), s Evropskou mikrobiologickou konferencí a organizací (EMBO a EMBC), INTAS – spolupráce s bývalými státy Sovětského svazu a Ruska, se státy V4+1 – Visegrádská skupina a Slovinsko, se státy Střeoevropské iniciativy. MŠMT podporuje částečně i účast ČR v mezinárodních organizacích CERN–Evropská organizace pro jaderný výzkum a SÚJV Dubna – Spojený ústav jaderných výzkumů Dubna. MŠMT dále zajišťovalo operativní řízení národních programů určených pro finanční podporu projektů mezinárodní spolupráce: KONTAKT (především dvoustranné spolupráce), COST (projekty COST), EUREKA (projekty EUREKA), INGO (podpora účasti ČR v nevládních organizacích výzkumu a vývoje) a EUPRO (podpora národní kontaktní organizace, regionálních a oborových kontaktních organizací). MŠMT zajišťuje organizaci výběrových, oponentních jednání a financování. Další podrobnosti nalezneme záměrem na webových stránkách MŠMT.

C

REFORMA VEŘEJNÉ SPRÁVY VE ŠKOLSTVÍ

C REFORMA VEŘEJNÉ SPRÁVY VE ŠKOLSTVÍ

Rok 2001 byl z pohledu reformy veřejné správy ve školství rokem významným. Na základě přípravných kroků, které se uskutečnily ve II. pololetí roku 2000, byl dnem 1. ledna 2001 zahájen proces přechodu „státních“ škol, předškolních a školských zařízení do působnosti krajů.

Právní rámec přechodu škol, předškolních a školských zařízení byl zakotven především v následujících zákonech:

- zákoně č. 132/2000 Sb., o změně a zrušení některých zákonů souvisejících se zákonem o krajích, zákonem o obcích, zákonem o okresních úřadech a zákonem o hlavním městě Praze
- zákoně č. 157/2000 Sb., o přechodu některých práv a závazků z majetku ČR do majetku krajů
- zákoně č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů
- zákoně č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů.

Jednotlivé kroky I. fáze reformy veřejné správy byly z obecného pohledu zakotveny v „Harmonogramu postupu prací na přípravě a realizaci převodu kompetencí, osob a majetku v souvislosti se zřízením krajského stupně řízení veřejné správy do konce roku 2000“, který byl schválen usnesením vlády č. 641 ze dne 21. června 2000, a konkrétně pro resort školství se promítly v „Harmonogramu postupných kroků reformy veřejné správy ve školství pro rok 2001“, č. j. 30 690/2000-60.

Změny vyvolané reformou veřejné správy v oblasti školství spočívaly především v přechodu kompetencí dosud vykonávaných orgány státní správy na kraje. Přechod těchto kompetencí se uskutečnil z části do jejich samostatné působnosti, z části do jejich přenesené působnosti (výkon státní správy) a byl upraven zejména v části dvacáté šesté zákona č. 132/2000 Sb., kterou se s účinností od 1. ledna 2001 změnil zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství. Podle této právní úpravy k 31. prosinci 2000 zanikly školské úřady, odvětvové orgány státní správy, které zabezpečovaly mnoho působností při správě, metodickém řízení a kontrole regionálního školství.

Realizaci změn ve školství bylo nutné provést, aniž by byl narušen chod škol a školských zařízení po stránce organizační i ekonomické.

Protože však podmínky vzniku krajských úřadů z řady důvodů neumožňovaly jejich plnou funkci od 1. ledna 2001, byl vydán zákon č. 157/2000 Sb., který rovněž nabyl účinnosti k 1. lednu 2001 a který, zejména pokud jde o majetek, ale i z jiných hledisek, klíčovým prvkem procesu reformy veřejné správy učinil rozhodnutí ústředních správních úřadů, vydávaná v průběhu roku 2001.

Zákon č. 157/2000 Sb. v § 1, odst. 2, větě poslední, stanovil, že do dne nabytí účinnosti rozhodnutí vykonává práva a povinnosti školského úřadu, s výjimkou zřizování a zrušování škol a školských zařízení, příslušný okresní úřad. Podle tohoto ustanovení tedy příslušné okresní úřady (resp. v případě magistrátních měst Brno, Ostrava a Plzeň příslušné magistráty) převzaly a od 1. ledna 2001 vykonávaly, až na uvedenou výjimku zřizování

a zrušování škol a školských zařízení, dosavadní práva a povinnosti (kompetence) školských úřadů, a to až do doby vlastního přechodu „státních“ škol, předškolních a školských zařízení, resp. vydání rozhodnutí MŠMT zahrnujícího určení školy a školská zařízení v příslušném okrese, na kraje. Teprve uvedeným rozhodnutím přecházely školy a školská zařízení do krajské působnosti a kraj začal vykonávat v celém rozsahu svá práva a povinnosti stanovená v novelizovaném zákoně č. 564/1990 Sb.

Rozložení přechodu pracovníků školských úřadů do struktury okresních úřadů a krajských úřadů upravilo usnesení vlády č. 723 ze dne 19. července 2000, kterým byl schválen limit počtu zaměstnanců krajských úřadů na přenesený výkon státní správy na rok 2001 a přechod 220 zaměstnanců ze školských úřadů na Českou školní inspekci.

Dnem 1. ledna 2001 byl nastartován i nový model financování regionálního školství, neboť v souladu s usnesením vlády ze dne 4. prosince 2000 č. 1218 došlo ke změně finančních toků. Finanční zabezpečení škol, předškolních a školských zařízení, které do 31. prosince 2000 zajišťovaly školské úřady, přešlo do kompetence krajských a okresních úřadů.

Reforma veřejné správy ve školství se přímo nedotkla obsahu vzdělávání a výchovy, ale zásadním způsobem změnila:

- výkon státní správy a samosprávy ve školství
- majetkoprávní vztahy
- způsob financování.

Hlavní úsilí MŠMT po celý rok 2001 směřovalo k zajištění veškerých činností, které do 31. prosince 2000 vykonávaly především školské úřady, při minimalizaci dopadů probíhající reformy na školy, předškolní a školská zařízení.

V I. fázi reformy veřejné správy se jednalo především o přechod škol, předškolních a školských zařízení zřizovaných MŠMT nebo školskými úřady na kraje. Tento přechod proběhl podle přesně stanoveného harmonogramu v členění podle krajů a okresů. Vzhledem k jeho administrativně technické náročnosti byl rozložen oficiálně do tří etap:

- I. etapa s realizací k 31. 3. 2001
- II. etapa s realizací k 30. 6. 2001
- III. etapa s realizací k 30. 9. 2001.

Toto rozložení znamenalo, že ke školám, předškolním a školským zařízením převedeným v I. etapě měl kraj zřizovatelské a další kompetence vyplývající ze zákona od 1. 4. 2001, ve II. etapě od 1. 7. 2001 a ve III. etapě od 1. 10. 2001.

Na základě vzájemných jednání mezi pracovníky MŠMT, Ministerstva financí a Magistrátu hlavního města Prahy se přechod škol, předškolních a školských zařízení v hlavním městě Praze uskutečnil již k 1. 1. 2001. Jednalo se o přechod 231 subjektů a lze jej považovat za jakousi „nultou etapu“.

K 1. 4. 2001 přešlo celkem 589 škol, předškolních a školských zařízení na 13 krajů z 16 okresů

- okresu Kladno, Mělník, Praha - západ, České Budějovice, Plzeň-město, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Louny, Liberec,

Hradec Králové, Pardubice, Jihlava, Brno–město, Olomouc, Ostrava a Zlín.

K 1. 7. 2001 přešlo celkem 847 škol, předškolních a školských zařízení z 31 okresů

– okresu Beroun, Kolín, Nymburk, Mladá Boleslav, Český Krumlov, Písek, Prachatice, Tábor, Domažlice, Tachov, Rokycany, Plzeň–sever, Cheb, Chomutov, Most, Teplice, Jablonec nad Nisou, Rychnov nad Kněžnou, Náchod, Ústí nad Orlicí, Havlíčkův Brod, Třebíč, Brno–venkov, Blansko, Hodonín, Prostějov, Přerov, Nový Jičín, Karviná, Uherské Hradiště a Vsetín.

K 1. 10. 2001 přešlo celkem 728 škol, předškolních a školských zařízení z 29 okresů

– okresu Benešov, Příbram, Praha–východ, Kutná Hora, Rakovník, Jindřichův Hradec, Strakonice, Plzeň–jih, Klatovy, Sokolov, Děčín, Litoměřice, Česká Lípa, Semily, Trutnov, Jičín, Svitavy, Chrudim, Žďár nad Sázavou, Pelhřimov, Břeclav, Znojmo, Vyškov, Šumperk, Jeseník, Frýdek–Místek, Opava, Bruntál a Kroměříž.

Všechny přechody škol, předškolních a školských zařízení se uskutečnily vždy souhrnně za celý okres. IV. čtvrtletí roku 2001 si MŠMT ponechalo jako časovou rezervu pro dořešení vzniklých majetkových, finančních a právních vztahů. Do působnosti krajů bylo tedy celkem převedeno 2 395 škol, předškolních a školských zařízení. V působnosti MŠMT zůstalo 72 organizací regionálního školství, uvedených v příloze č. 2 k zákonu č. 157/2000 Sb., které přešly pod přímé řízení ministerstva.

Při přechodu škol, předškolních a školských zařízení na kraje se nejednalo pouze o změnu zřizovatelské působnosti, ale i o přechod velkého objemu movitého a nemovitého majetku podle zákona č. 157/2000 Sb., v platném znění, tedy majetku ČR, k němuž měly příslušné školy, předškolní a školská zařízení právo hospodaření. Tento majetek přešel dnem rozhodnutí MŠMT do vlastnictví krajů. Spolu s majetkem přešly na jednotlivé kraje veškerá práva a závazky včetně práv a povinností vyplývajících z pracovněprávních vztahů. Dnem přechodu začaly kraje vykonávat plně činnosti jim určené zákonem č. 564/1990 Sb., v platném znění.

V souladu s již výše uvedeným usnesením vlády č. 723 ze dne 19. července 2000 došlo společně s přechodem majetku (včetně majetku movitého) též k přechodu příslušného počtu zaměstnanců referátů školství okresních úřadů do struktury odborů školství krajských úřadů, kde zabezpečují činnosti, které krajům v rámci přenesené státní správy uložil zákon č. 564/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

V dostatečném předstihu před vydáním vlastních rozhodnutí bylo třeba připravit příslušné podklady pro vydání těchto rozhodnutí. Jednalo se zejména o podklady za majetkovou oblast, které zpracovaly jednotlivé školy a školská zařízení, přičemž jejich kontrolu provedly okresní úřady a následně i MŠMT, které dále provedlo jejich utřídění. Tyto podklady se staly přílohou rozhodnutí.

Obdobně jako se v souladu se zákonem č. 157/2000 Sb. uskutečnil přechod „státních“ škol, předškolních a školských zařízení z působnosti MŠMT na kraje, uskutečnil se na kraje i převod zemědělského učňovského školství z působnosti Ministerstva zemědělství. Tento převod byl realizován k 1. říjnu 2001.

MŠMT tak v roce 2001 vedle veškerých úkolů, které běžně ze zákona vykonává ve své působnosti, úspěšně zabezpečilo i reformu veřejné správy ve školství. Od samého počátku roku 2001 rozvinulo úzkou spolupráci s krajskými úřady (nejdříve s řediteli krajských úřadů, následně i s odbory školství krajských úřadů) a zpracovalo vzdělávací program pro pracovníky krajských a okresních úřadů, kteří v té době vykonávali státní správu na těchto orgánech ať již v přímé či přenesené působnosti. Prostřednictvím Ministerstva vnitra a Institutu pro místní správu se MŠMT dále podílelo na vzdělávání úředníků krajských úřadů, okresních úřadů a obcí v souladu s vyhláškou č. 345/2000 Sb., o ověřování zvláštní odborné způsobilosti zaměstnanců obcí, krajů, hlavního města Prahy, městských částí hlavního města Prahy a okresních úřadů, osob stojících v čele zvláštních orgánů zřízených na základě zvláštních zákonů a předsedů komisí, kterým byl svěřen výkon přenesené působnosti (vyhláška o zvláštní odborné způsobilosti).

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1:	Vývoj hrubého domácího produktu (HDP), veřejných výdajů a veřejných výdajů na školství v letech 1991–2001 (v mld. Kč běžných cen)	13
Tabulka 2:	Vývoj jednotkových výdajů na žáka (studenta) podle jednotlivých typů a druhů škol v letech 1997–2001 (v Kč stálých cen roku 1995)	16
Tabulka 3:	Výdaje na regionální školství v letech 1997–2001 (v mld. Kč běžných cen)	17
Tabulka 4:	Výdaje na vysoké školy z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT v letech 1997–2001 (v mil. běžných cen)	17
Tabulka 5:	Neinvestiční dotace jednotlivých veřejných vysokých škol v roce 2001 (v mil. běžných cen)	18
Tabulka 6:	Vývoj struktury zaměstnaných podle dosaženého vzdělání v letech 1991 a 1995 až 2001 (v % z celkového počtu zaměstnaných)	19
Tabulka 7:	Vývoj struktury zaměstnanosti podle odvětví v letech 1991–2001 (v % z celkového počtu zaměstnaných)	20
Tabulka 8:	Vývoj struktury zaměstnaných a nezaměstnaných a míry nezaměstnanosti podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1995, 1997, 1999 a 2000 (v %)	21
Tabulka 9:	Vývoj počtu zaměstnaných a nezaměstnaných podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1995, 1997, 1999 a 2000 (v tis.)	21
Tabulka 10:	Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání – absolventů škol podle krajů a oblastí v letech 1995, 1998, 2000 a 2001	23
Tabulka 11:	Srovnání mzdové diferenciace podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1988, 1996, 1998 a 2000 (v % průměrného příjmu osob se základním vzděláním)	24
Tabulka 12:	Vývoj počtu evidovaných uchazečů o zaměstnání a evidovaných absolventů škol v letech 1996–2002	25
Tabulka 13:	Míry nezaměstnanosti absolventů škol podle úrovně dosaženého vzdělání a oborových skupin v září 2001 a v dubnu 2002	27
Tabulka 14:	Vývoj mateřských škol, tříd a dětí v letech 1991/92–2001/02	42
Tabulka 15:	Základní charakteristiky sítě mateřských škol – podle regionů v roce 2001/02	43
Tabulka 16:	Míry účasti v předškolním vzdělávání pro děti ve věku 3–6 let podle regionů v roce 2001/02	43
Tabulka 17:	Vývoj počtu nově přijímaných žáků na základní školy podle věku v letech 1996/97–2001/02	44
Tabulka 18:	Vývoj počtu základních škol v letech 1991/92–2001/02	45
Tabulka 19:	Vývoj počtu žáků základních škol (v tis.) v letech 1991/92–2001/02	46
Tabulka 20:	Vývoj počtu postižených žáků integrovaných do běžných tříd a ve speciálních a specializovaných třídách základních škol (v tis.) v letech 1994/95–2001/02	46
Tabulka 21:	Vývoj počtu žáků, kteří odešli ze základní školy v letech 1994/95–2000/01	46
Tabulka 22:	Základní charakteristiky sítě základních škol – podle regionů v roce 2001/02	47
Tabulka 23:	Povinná školní docházka – odklady povinné školní docházky a míry účasti na vzdělávání podle regionů v roce 2001/02	48
Tabulka 24:	Základní charakteristiky sítě nižšího stupně víceletých gymnázií – podle regionů v roce 2001/02	49
Tabulka 25:	Vývoj počtu středních škol a žáků (v tis.) podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02	50
Tabulka 26:	Vývoj počtu žáků v ostatních formách studia na středních školách (v tis.) v letech 1991/92–2001/02	52
Tabulka 27:	Míry účasti ve středoškolských vzdělávacích programech (v %) – podle regionů v roce 2001/02	52
Tabulka 28:	Přihlášení uchazeči o středoškolské studium, úspěšnost přijetí – podle regionů v roce 2001/02	53
Tabulka 29:	Vývoj počtu gymnázií a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02	54
Tabulka 30:	Vývoj počtu nově přijatých do denního studia s maturitou na gymnáziích (v tis.) a jejich struktury – podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02	54
Tabulka 31:	Vývoj počtu žáků v denním studiu s maturitou na gymnáziích (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02	55
Tabulka 32:	Vývoj počtu absolventů v denním studiu s maturitou na gymnáziích (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02	56
Tabulka 33:	Základní charakteristiky sítě gymnázií v roce 2001/02	56
Tabulka 34:	Vývoj počtu středních odborných škol a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02	57
Tabulka 35:	Vývoj počtu nově přijatých žáků do denního studia s maturitou a bez maturity na SOŠ (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02	58
Tabulka 36:	Vývoj počtu žáků v denním studiu s maturitou a bez maturity na SOŠ (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02	58
Tabulka 37:	Vývoj počtu žáků, nově přijatých a absolventů konzervatoří ve studiu ukončeném absolutoriem v letech 1995/96–2001/02	60

Tabulka 38: Základní charakteristiky sítě středních odborných škol – podle regionů v roce 2001/02	61
Tabulka 39: Vývoj počtu středních odborných učilišť a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02	62
Tabulka 40: Vývoj počtu nově přijatých žáků do denního studia s maturitou a bez maturity na SOU (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02	62
Tabulka 41: Vývoj počtu žáků v denním studiu s maturitou a bez maturity na SOU (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1991/92–2001/02	62
Tabulka 42: Základní charakteristiky sítě středních odborných učilišť – podle regionů v roce 2001/02	64
Tabulka 43: Vývoj počtu nově přijatých do denního nástavbového studia na středních odborných školách a středních odborných učilištích (v tis.) v letech 1993/94–2001/02	65
Tabulka 44: Vývoj počtu speciálních škol v letech 1991/92–2001/02	66
Tabulka 45: Vývoj počtu žáků speciálních škol (v tis.) v letech 1991/92–2001/02	66
Tabulka 46: Vývoj počtu žáků speciálních škol podle typu postižení (v tis.) v letech 1991/92–2001/02	66
Tabulka 47: Regionální rozložení speciálních škol a počtu žáků ve speciálních školách v roce 2001/02	67
Tabulka 48: Počty škol realizujících terciární vzdělávání v letech 1997/98–2001/02	72
Tabulka 49: Studující v terciárním vzdělávání v letech 1991/92–2001/02	73
Tabulka 50: Nově přijatí do denního terciárního studia vzhledem k populaci 18letých a počtu absolventů středních škol v letech 1991/92–2001/02	74
Tabulka 51: Příjímací řízení na vyšší odborné školy a vysoké školy v letech 1998/99–2001/02	74
Tabulka 52: Vývoj počtu vyšších odborných škol v letech 1997/98–2001/02	76
Tabulka 53: Vývoj počtu nově přijatých do 1. ročníku denního studia na vyšších odborných školách v letech 1997/98–2001/02 (v tis.)	76
Tabulka 54: Vývoj počtu žáků vyšších odborných škol v letech 1997/98–2001/02 (v tis.)	77
Tabulka 55: Regionální rozložení vyšších odborných škol v roce 2001/02	78
Tabulka 56: Počty uskutečňovaných studijních programů na veřejných vysokých školách (stav k 31. 10. 2001)	80
Tabulka 57: Účast studentů a pedagogů v programu Socrates–Erasmus v roce 2001	83
Tabulka 58: Vývoj počtu vysokých škol a fakult v letech 1991/92–2001/02	84
Tabulka 59: Vývoj počtu studentů vysokých škol v letech 1991/92–2001/02	85
Tabulka 60: Vývoj struktury studentů vysokých škol podle skupin studijních programů v letech 1991/92–2001/02 (v %)	85
Tabulka 61: Vývoj počtu školních družin a klubů, počtu žáků v nich a jejich podílu na odpovídající školské populaci v letech 1991/92–2001/02	88
Tabulka 62: Vývoj počtu státních jazykových škol a jejich žáků v letech 1991/91–2001/02	90
Tabulka 63: Počet vysokoškolských kolejí a počet ubytovaných studentů v roce 2001 podle sídla koleje	92
Tabulka 64: Průměrný počet ubytovaných studentů vysokých škol a průměrný příspěvek na ubytování (v tis. Kč) v roce 2002	92
Tabulka 65: Přehled o počtech lůžek na kolejích jednotlivých veřejných VŠ v jednotlivých městech	93
Tabulka 66: Počet menz, jejich kapacita a výkon v roce 2001 podle sídla menzy	94
Tabulka 67: Počty zaměstnanců podle druhu a typu školy, resp. školského zařízení (v tis.) v letech 1997–2001 a jejich struktura (v %) v roce 2001	98
Tabulka 68: Podíl nestátního sektoru na zaměstnanosti v jednotlivých druzích a typech škol v letech 1997–2001 (v %)	98
Tabulka 69: Vývoj meziroční změny počtu zaměstnanců na jednotlivých druzích a typech škol1) v letech 1997–2001	99
Tabulka 70: Počet učitelů a mistrů odborné výchovy (v tis.) v letech 1997–2001 a jejich podíl na celkovém počtu pracovníků podle jednotlivých druhů a typů škol (v %) v roce 2001	100
Tabulka 71: Meziroční pokles počtu učitelů a mistrů odborné výchovy na jednotlivých druzích a typech škol1) v letech 1997–2001	100
Tabulka 72: Vývoj průměrného počtu žáků na jednoho učitele ve vybraných typech škol v letech 1991/92–2001/02	101
Tabulka 73: Vývoj míry vyučovací povinnosti učitelů (hod/týden) v letech 1992–2001	101
Tabulka 74: Vývoj nominálních a reálných mezd v resortu školství a v národním hospodářství v letech 1998–2001	102
Tabulka 75: Vývoj objemu mzdových prostředků v resortu školství (v mld. Kč) a jejich podílu na celkových mzdových výdajích na školství (v %) v letech 1997–2001	103
Tabulka 76: Vývoj nominální mzdy učitelů na jednotlivých druzích a typech škol a jejich relace k průměrné mzdě v ČR (v %) v letech 1998–2001	104
Tabulka 77: Průměrné platy učitelů na jednotlivých druzích a typech škol za rok 2001 v jednotlivých regionech	105
Tabulka 78: Poměr platu učitele k obecné mzdové hladině regionu na jednotlivých druzích a typech škol za rok 2001 v jednotlivých regionech	106
Tabulka 79: Výdaje na regionální školství v letech 1997 až 2001 (v tis. Kč)	109

Tabulka 80: Regionální školství, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy v letech 1997 až 2001	109
Tabulka 81: Výše dotací poskytnutých z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT na regionální školství v letech 1997 až 2001 soukromým a církevním školám a školským zařízením (v tis. Kč)	109
Tabulka 82: Mateřské školy – výdaje na mateřské školy v letech 1997 až 2001 (v tis. Kč)	110
Tabulka 83: Mateřské školy, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1997 až 2001	111
Tabulka 84: Základní školy – výdaje na základní školy včetně výdajů na školní družiny a kluby v letech 1997 až 2001 (v tis. Kč)	111
Tabulka 85: Základní školy, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1997 až 2001	112
Tabulka 86: Střední školy – výdaje na gymnázia (včetně sportovních škol), SOŠ, SOU (včetně SPV, ISS), konzervatoře a VOŠ v letech 1997 až 2001 (v tis. Kč)	112
Tabulka 87: Střední školy, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1997 až 2001	113
Tabulka 88: Gymnázia (včetně sportovních škol) – výdaje v letech 1997 až 2001 (v tis. Kč)	114
Tabulka 89: Gymnázia a sportovní školy, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1997 až 2001	115
Tabulka 90: Střední odborné školy a VOŠ – výdaje v letech 1997 až 2001 (v tis. Kč)	115
Tabulka 91: Střední odborné školy a VOŠ, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1997 až 2001	116
Tabulka 92: SOU – výdaje v letech 1997 až 2001 (v tis. Kč)	116
Tabulka 93: SOU a SPV, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1997 až 2001	117
Tabulka 94: Speciální školy – výdaje na speciální školy v letech 1997 až 2001 (v tis. Kč)	118
Tabulka 95: Speciální školy, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1997 až 2001	118
Tabulka 96: Vyšší odborné školy – výdaje na VOŠ v letech 1998 až 2001 (v tis. Kč)	119
Tabulka 97: VOŠ, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy v letech 1998 až 2001	120
Tabulka 98: Průměrné republikové normativy běžných výdajů v letech 1994 až 2001	121
Tabulka 99: Průměrné platy pracovníků vysokých škol podle kategorií v roce 1998 až 2001	122
Tabulka 100: Programy financování reprodukce investičního majetku na rok 2001	122
Tabulka 101: Výdaje na vysoké školy z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT (v tis.) v letech 1997 až 2001	123
Tabulka 102: Průměrné měsíční mzdy pracovníků vysokých škol v letech 1998 až 2001	123

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Vývoj veřejných výdajů na školství v letech 1991–2001 (v mld. Kč a stálých cen roku 1995)	14
Obrázek 2: Vývoj struktury veřejných výdajů na školství podle zdrojů v letech 1991–2001 (v % celkového objemu veřejných výdajů na školství)	14
Obrázek 3: Vývoj výše a struktury výdajů na školství v letech 1996–2001 podle druhů výdajů (v mld. běžných cen)	15
Obrázek 4: Vývoj struktury výdajů veřejných rozpočtů na vzdělávání v letech 1993–2001 podle typu škol a školských zařízení (v %)	15
Obrázek 5: Poměry jednotkových výdajů na žáka / studenta v letech 1996–2001 vůči ZŠ (jednotkové výdaje na žáka ZŠ = 100 %)	16
Obrázek 6: Struktura obyvatel ve věku 25–64 let podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1991 a 2001 (v %)	19
Obrázek 7: Vývoj struktury zaměstnanosti podle sektorů v letech 1990 až 2000 (v % z celkového počtu zaměstnaných)	20
Obrázek 8: Míry nezaměstnanosti mužů a žen podle úrovně dosaženého vzdělání v roce 2000 a 2001 (v %)	22
Obrázek 9: Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1996–2001 (v tis.)	22
Obrázek 10: Vývoj struktury a počtu nezaměstnaných absolventů škol podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1995–2002 (v tis.)	25
Obrázek 11: Vývoj počtu obyvatel ČR ve věku 6, 11, 15 a 19 let (do roku 1995 ve věku 6, 10, 14 a 18 let) v letech 1990–2006 (v tis.)	28
Obrázek 12: Vývoj objemu školních kontingentů	29
Obrázek 13: Schéma vzdělávacího systému České republiky	36
Obrázek 14: Vývoj věkové struktury dětí navštěvujících mateřské školy v letech 1993/94–2001/02	42
Obrázek 15: Vývoj počtu dětí v předškolním vzdělávání ve srovnání s vývojem populace v letech 1991/92–2001/02	42
Obrázek 16: Vývoj počtu žáků plnících povinnou školní docházku na základních, středních a speciálních školách (v tis.) v letech 1991/92–2001/02	45
Obrázek 17: Vývoj počtu žáků plnících povinnou školní docházku na gymnáziích (v tis.) a jejich podíl na celkovém počtu odpovídajícím 2. stupni běžných základních škol (v %) v letech 1992/93–2001/02	48
Obrázek 18: Vývoj počtu (v tis.) a struktury nově přijatých na střední školy do studia s maturitou a bez maturity (včetně žáků odpovídajících ročníků víceletých gymnázií) v letech 1991/92–2001/02	51
Obrázek 19: Vývoj počtu žáků navštěvujících střední školy v denním studiu s maturitou a bez maturity ve srovnání s vývojem odpovídající věkové populace 14–17letých, resp. 15–18letých v letech 1991/92–2001/02	51
Obrázek 20: Vývoj struktury nově přijímaných do denního studia na gymnáziích podle délky studia v letech 1991/92–2001/02	55
Obrázek 21: Vývoj struktury nově přijímaných na střední odborné školy do denního studia bez maturity a s maturitou podle skupin oborů v letech 1991/92–2001/02	59
Obrázek 22: Vývoj počtu absolventů denního studia s maturitou a bez maturity na SOŠ (v tis.) v letech 1990/91–2000/01	60
Obrázek 23: Vývoj struktury nově přijímaných na střední odborná učiliště do denního studia bez maturity a s maturitou podle skupin oborů v letech 1991/92–2001/02	63
Obrázek 24: Vývoj počtu absolventů denního studia s maturitou a bez maturity na SOU (v tis.) v letech 1990/91–2000/01	64
Obrázek 25: Podíly nově vstupujících na terciární vzdělávací stupeň, typ A i B (2000)	71
Obrázek 26: Studující nově přijatí do terciárního vzdělávání v letech 1991/92–2001/02	74
Obrázek 27: Absolventi terciárního vzdělávání v letech 1991–2001	75
Obrázek 28: Vývoj počtu absolventů denního studia na vyšších odborných školách v letech 1996/97–2000/01 (v tis.)	77
Obrázek 29: Vývoj struktury nově přijatých do 1. ročníku denního studia na vyšších odborných školách v letech 1997/98–2001/02 (v %)	78
Obrázek 30: Vývoj struktury uchazečů přijatých do 1. ročníku vysokých škol podle druhu absolvované střední školy v letech 1992/93–2000/01 (v %)	86
Obrázek 31: Vývoj počtu absolventů VŠ českého občanství v prezenčním studiu v bakalářských a magisterských studijních programech v letech 1991–2001 (v tis.)	87
Obrázek 32: Vývoj počtu středisek pro volný čas dětí a mládeže a jejich členů (v tis.) v letech 1991/92–2001/02	88
Obrázek 33: Vývoj počtu základních uměleckých škol a jejich žáků (v tis.) v letech 1991/92–2001/02	89
Obrázek 34: Vývoj počtu školních jídelen a stravujících se (v tis.) v letech 1991/91–2001/02	91
Obrázek 35: Vývoj počtu (v tis.) a struktury (v %) stravujících se žáků ve školních jídelnách v letech 1991/92–2001/02	91

Obrázek 36: Vývoj počtu domovů mládeže a počtu ubytovaných studentů (v tis.) v letech 1991/92–2001/02	91
Obrázek 37: Vývoj počtu studentů ubytovaných na kolejích (v tis.) a jejich podíl na celkovém počtu studentů prezenčního studia na vysokých školách (v %) v letech 1991/92–2001/02	93
Obrázek 38: Vývoj počtu jídel vydaných studentům vysokých škol ve vysokoškolských menzách (v mil.) a průměrný počet jídel na studenta (v desítkách) vysoké školy v letech 1991–2001	94
Obrázek 39: Vývoj počtu školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně ochranné péče a jejich svěřenců (v tis.) v letech 1991/92–2001/02	96
Obrázek 40: Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství v letech 1997–2001	108
Obrázek 41: Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na mateřské školy v letech 1997–2001	110
Obrázek 42: Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na základní školy v letech 1997–2001	112
Obrázek 43: Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na střední školy v letech 1997–2001	113
Obrázek 44: Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na gymnázia a sportovní školy v letech 1997–2001	114
Obrázek 45: Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na střední odborné školy a VOŠ v letech 1997–2001	115
Obrázek 46: Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na SOU včetně SPV a učilištní části ISŠ v letech 1997–2001	117
Obrázek 47: Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na speciální školy v letech 1997–2001	118
Obrázek 48: Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na VOŠ v letech 1997–2001	119

SEZNAM AUTORŮ

kolektiv pracovníků MŠMT a ÚIV

SPOLEČNÁ ODPOVĚDNOST

Výroční zpráva MŠMT o stavu a rozvoji výchovně vzdělávací soustavy za rok 2001

Zpracovatel: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

Vydal: Ústav pro informace ve vzdělávání – Divize nakladatelství TAURIS

Rok vydání: 2003

Náklad: 750 ks

Grafické zpracování a tisk: Ústav pro informace ve vzdělávání – Divize nakladatelství TAURIS